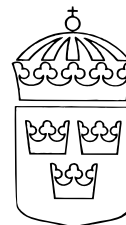


Regeringens proposition

1999/2000:91



Efterlevandepensioner och efterlevandestöd
till barn

Prop.
1999/2000:91

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 16 mars 2000

Göran Persson

Ingela Thalén
(Socialdepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen lämnas förslag till ändringar i stora delar av regelverket för det allmänna efterlevandepensionssystemet. Efterlevandepensioner utges i dag till efterlevande barn i form av barnpension och till efterlevande vuxna i form av omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension enligt övergångsbestämmelser. Samtliga förmåner inom efterlevandepensioneringen utges både som folkpension och som tilläggs-pension. Införandet av det reformerade ålderspensionssystemet innebär bl.a. att tilläggs-pensionen för ålderspensionärer avvecklas. Istället införs en pension som baseras på livsinkomsten. Som en utfyllnadsförmån till den inkomstrelaterade pensionen skall det finnas en garantipension. Detta är den huvudsakliga anledningen till de här föreslagna ändringarna av efterlevandepensionssystemet. Ytterligare ett skäl är att folkpensionen, liksom det särskilda grundavdraget för pensionärer som i dag utgör grundskyddet i såväl ålders- som efterlevandepensionssystemet, kommer att avskaffas.

Förslaget innebär att ett efterlevandepensionsunderlag som anknyts till det reformerade ålderspensionssystemet skall användas för beräkning av inkomstgrundade efterlevandepensioner (omställningspension och barnpension) som beviljas på grund av dödsfall efter ikraftträdandet. Underlaget skall normalt baseras på den faktiska pensionsbehållning som den avlidne har tjänat in t.o.m. året före dödsfallet och en antagen pensionsbehållning för åren därefter t.o.m. det år den avlidne skulle ha fyllt 64 år.

Det föreslås också att den tid under vilken omställningspension kan utges förlängs från 6 månader till 10 månader alternativt till 22 månader

om den avlidne efterlämnar barn mellan 12 och 18 år. Är någon eller några av barnen yngre än 12 år gäller oförändrade regler. Omställningspension skall i ett sådant fall utges tills det yngsta barnet har fyllt 12 år.

Som en utfyllnadsförmån till omställningspensionen skall det finnas en garantipension. Rätten till garantipension gäller för motsvarande tid som rätten till den inkomstrelaterade förmånen. Barnpensionen föreslås kompletteras med ett grundskydd, benämnt efterlevandestöd till barn. Genom efterlevandestödet garanteras en ersättning om 0,4 prisbasbelopp för barn som bor i Sverige och som uppfyller förutsättningarna för rätt till barnpension.

Änkepensionen föreslås bestå dels av en del som grundar sig på den avlidnes ATP-poäng som motsvarar tilläggs pensionen i det nuvarande systemet, dels av ett s.k. 90-procentstillägg som motsvarar den folkpension som i dag beräknas i förhållande till antalet år med ATP-poäng. Vid beräkningen skall i princip de bestämmelser tillämpas som gäller för tilläggs pension och folkpension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring i det nuvarande regelverket för änkepensionering. Det föreslås att det skall finnas en garantipension även till änkepensionen. Rätten till garantipension föreslås begränsas såtillvida att förmånen skall kunna beviljas på grund av dödsfall efter ikraftträdandet endast om änkan är född år 1944 eller tidigare.

Förmånen särskild efterlevandepension skall, enligt förslaget, avvecklas efter utgången av år 2002. Övergångsbestämmelser föreslås gälla vid beräkning av särskild efterlevandepension om förmånen har beviljats före år 2003.

Övergångsbestämmelser föreslås också gälla vid beräkning av barnpension, omställningspension och änkepension om dödsfallet har inträffat före år 2003.

Lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 2003.

1	Förslag till riksdagsbeslut	7
2	Lagtext.....	8
2.1	Förslag till lag om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn	8
2.2	Förslag till lag om införande av lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn	27
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring	34
2.4	Förslag till lag om ändring i lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring.....	35
2.5	Förslag till lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetskadeförsäkring.....	36
3	Ärendet och dess beredning.....	40
4	Gällande bestämmelser	42
4.1	Inledning	42
4.2	Omställningspension och särskild efterlevandepension	44
4.3	Barnpension	47
4.4	Änkepension	48
4.5	Särskilda förmåner inom folkpensioneringen, m.m.	51
4.6	Samordning av efterlevandepension med arbetskadelivränta och yrkesskadelivränta.....	53
5	Det reformerade ålderspensionssystemet.....	57
6	Allmänna överväganden	63
6.1	Inledning	63
6.2	Huvudprinciper för en anpassad efterlevandepensionering.....	64
6.3	Övergångsbestämmelser	68
6.4	Lagreglering och ikraftträdande.....	71
7	Underlag för beräkning av inkomstgrundade efterlevandeförmåner	74
7.1	Utgångspunkter för val av efterlevandepensionsunderlag.....	74
7.2	Val av efterlevandepensionsunderlag.....	76
7.3	Förutsättningar för att antagandeinkomst skall beräknas ..	79
7.4	Beräkning av antagandeinkomstens storlek	81
7.5	Närmare om pensionsunderlaget.....	83
7.6	Fastställande av årlig efterlevandepension	91
7.6.1	Efterlevandepensionsunderlag	91
7.6.2	Beräkning av årlig efterlevandepension, m.m.....	93
7.6.3	Efterlevandepensionsunderlag vid tidigt eller sent uttag av ålderspension	94

7.7	Beräkning av efterlevandepensionsunderlag efter avlidna födda år 1953 eller tidigare	96
8	Förmåner till efterlevande barn.....	99
8.1	Inledning	99
8.2	Personkretsen och åldersgränser	99
8.3	Beräkning av barnpension, m.m.....	101
8.4	Grundskyddet till efterlevande barn	106
8.4.1	Inledning	106
8.4.2	Efterlevandestöd till barn	107
8.5	Internationella aspekter på förslagen.....	113
8.6	Övergångsbestämmelser	116
9	Omställningspension och garantipension	122
9.1	Inledning	122
9.2	Rätten till omställningspension	123
9.2.1	Omställningspension	123
9.2.2	Förlängd omställningspension	126
9.3	Beräkning av omställningspension	129
9.4	Grundskyddet	132
9.4.1	Garantipension, m.m.	132
9.4.2	Beräkningen av garantipension, m.m.....	135
9.4.3	Utbetalning av garantipension.....	142
9.5	Anknytningskrav för rätt till oavkortad garantipension...	143
9.5.1	Försäkringstid, m.m.	143
9.5.2	Framtida försäkringstid	148
9.5.3	Reducering av garantipension i förhållande till dels bristande försäkringstid, dels uppuren inkomstgrundad efterlevandepension.....	149
9.6	Övergångsbestämmelser	150
10	Särskild efterlevandepension och garantipension.....	159
10.1	Avveckling av särskild efterlevandepension för framtiden	159
10.2	Övergångsbestämmelser	163
10.2.1	Rätten till och beräkningen av särskild efterlevande- pension, m.m.	163
10.2.2	Minskings- och samordningsregler	167
11	Änkepension och garantipension.....	169
11.1	Inledning	169
11.2	Änkepension i ett anpassat efterlevandepensionssystem.	170
11.3	Änkepension	173
11.3.1	Den pensionsberättigade personkretsen	173
11.3.2	Beräkning av änkepension för tid före det änkan fyllt 65 år för kvinnor som beviljats eller kommer att be- viljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003	175
11.3.3	Beräkning av änkepension för tid före det änkan fyllt 65 år för kvinnor som kommer att beviljas änke- pension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002.	177

11.3.4	Rätten till och beräkning av änkepension för tid efter det att änkan har fyllt 65 år eller dessförinnan börjat uppbära ålderspension.....	183
11.3.5	Tillägg till änkepension.....	187
11.4	Grundskyddet inom änkepensioneringen	195
11.4.1	Garantipension till änkepension.....	195
11.4.2	Den pensionsberättigade personkretsen	198
11.4.3	Beräkning av garantipension till änkepension.....	202
11.4.4	Krav på försäkringstid för rätt till oavkortat grundskydd, m.m.....	208
11.4.5	Utbetalning av garantipension till änkepension	212
11.5	Inkomstprövning av änkepension.....	214
11.6	Bostadstillägg till änkepension.....	216
11.7	Samordning av omställningspension eller särskild efterlevandepension och änkepension.....	217
11.8	Änkepension till kvinnor som beviljats sådan pension före den 1 juli 1960.....	220
11.9	Indexering av årlig änkepension	221
11.10	Sammanfattning	222
12	Samordning av efterlevandeförmåner, m.m.....	225
12.1	Inledning	225
12.2	Arbetskadeförsäkringens och yrkesskadeförsäkringens efterlevandeförmåner	225
12.2.1	Bakgrund.....	225
12.2.2	Anpassning av arbetskadeförsäkringens bestämmelser om efterlevandelivränta till ett anpassat efterlevandepensionssystem, m.m.....	226
12.2.3	Samordning mellan yrkesskadelivränta och efterlevandepension i ett anpassat efterlevandepensionssystem.....	234
12.3	Efterlevandepension i internationella förhållanden.....	241
12.3.1	Inledning	241
12.3.2	Samordning av garantipension och utländsk pension från länder inom EU/EES-området, m.m.....	242
12.4	Reduktion av efterlevandepension och efterlevandestöd till barn i vissa fall.....	245
12.4.1	Reduktion av garantipension till efterlevandepension....	245
12.4.2	Reduktion av efterlevandestöd till barn.....	248
12.5	Överledanderegler i ett anpassat efterlevandepensionssystem	250
13	Processuella regler, m.m.....	251
13.1	Ansökan om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, m.m.	251
13.2	Utbetalning av pension och efterlevandestöd till barn	254
13.3	Ändring av beslut, m.m.....	256
13.4	Omprövning och överklagande.....	258
13.5	Åtgärder på grund av felaktig utbetalning och ändrad pensionsrätt, m.m.	259

13.6	Övriga bestämmelser.....	262	Prop. 1999/2000:91
14	Kostnader och finansiering.....	264	
14.1	Inledning	264	
14.2	Kostnader	264	
14.3	Finansiering.....	270	
15	Författningskommentarer	273	
15.1	Förslaget till lag om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.....	273	
15.2	Förslaget till lag om införande av lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn	327	
15.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring	346	
15.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring.....	346	
15.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetskadeförsäkring.....	347	
Bilaga 1	Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över betänkandet Efterlevandepension – En anpassning till det reformerade ålderspensionssystemet (SOU 1998:120)	349	
Bilaga 2	Lagförslag i lagrådsremissen	350	
Bilaga 3	Lagrådets yttrande.....	412	
	Utdrag ur protokoll vid regeringsammanträde den 16 mars 2000.....	423	

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 1999/2000:91

Regeringen föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn,
2. lag om införande av lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn,
3. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
4. lag om ändring i lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring, och
5. lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring.

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn

Härigenom föreskrivs följande.

1 kap. Allmänna bestämmelser

1 § I denna lag finns bestämmelser om efterlevandepension i form av barnpension, omställningspension och änkepension samt garantipension till omställningspension och änkepension. Dessutom finns i lagen bestämmelser om efterlevandestöd till barn.

2 § I socialförsäkringslagen (1999:799) finns bestämmelser om vem som är försäkrad enligt denna lag. Socialförsäkringslagen innehåller också bestämmelser om förmåner vid utlandsvistelse och om handläggning av ärenden m.m.

3 § Barnpension utges enligt bestämmelser i 2 kap. till barn vars ena eller båda föräldrar har avlidit.

Omställningspension utges enligt bestämmelser i 4 kap. till en man eller kvinna vars make har avlidit. En efterlevande kvinna kan ha rätt till änkepension enligt bestämmelserna i 6 kap. i stället för eller utöver omställningspension.

4 § Barnpension och omställningspension enligt denna lag utges som inkomstgrundad efterlevandepension. Denna beräknas på grundval av ett efterlevandepensionsunderlag enligt bestämmelser i 5 kap.

Som tillägg till eller ersättning för barnpension och omställningspension kan det under vissa förutsättningar utges efterlevandestöd till barn och garantipension enligt bestämmelser i 3 och 4 kap.

5 § Änkepension enligt denna lag utges i form av tilläggspension och beräknas på grundval av det underlag som anges i 6 kap.

Som tillägg till eller ersättning för änkepension kan det under vissa förutsättningar utges garantipension enligt bestämmelser i samma kapitel.

6 § En änka, som är född år 1944 eller tidigare och som uppfyller förutsättningarna för rätt till änkepension och garantipension till sådan pension enligt 6 kap. 1–3 och 14–16 §§, har inte rätt till efterlevandepension enligt 4 kap. En änka som avses i 6 kap. 15 § har dock, om förutsättningarna för det är uppfyllda, rätt till omställningspension enligt 4 kap.

I fråga om rätt till efterlevandepension för en änka som är född år 1945 eller senare gäller, förutom bestämmelserna om omställningspension och

garantipension till sådan pension i 4 kap., även bestämmelserna i 6 kap. enligt vad som där särskilt anges.

Är en änka som avses i andra stycket för samma månad berättigad till änkepension och omställningspension, utges endast omställningspensionen och garantipension till sådan pension. Om änkepensionen är större utges den dock i den utsträckning den överstiger omställningspensionen och garantipensionen till sådan pension. Minskning skall i första hand göras på sådan del av änkepensionen som avses i 6 kap. 5 § första stycket 2.

7 § Garantipension till omställningspension eller änkepension är beroende av den avlidnes försäkringstid.

8 § Inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension enligt denna lag samt kostnaderna för administrationen av sådana pensioner skall finansieras genom efterlevandepensionsavgifter enligt lagen (1981:691) om socialavgifter. Garantipension till omställningspension och änkepension samt efterlevandestöd till barn skall finansieras med statsmedel. Även kostnader för administrationen av garantipension och efterlevandestöd till barn skall finansieras med statsmedel.

9 § I denna lag avses med prisbasbelopp det enligt 1 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring årligen fastställda prisbasbeloppet och med inkomstbasbelopp det enligt 1 kap. 6 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension årligen fastställda inkomstbasbeloppet.

10 § Inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension skall vid ingången av varje kalenderår räknas om i enlighet med bestämmelserna i 5 kap. 14 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension.

2 kap. Barnpension

1 § Efterlevandepension i form av barnpension utges till barn vars ena eller båda föräldrar har avlidit.

Har någon med socialnämndens medgivande tagit emot ett utländskt barn i sitt hem här i landet för vård och fostran i adoptionssyfte, skall vid tillämpningen av bestämmelserna i detta kapitel barnet anses som barn till denne.

2 § Ett barn som inte har fyllt 18 år har rätt till barnpension.

Om ett barn som har fyllt 18 år bedriver studier som ger rätt till förlängt barnbidrag enligt lagen (1986:378) om förlängt barnbidrag eller studiehjälp enligt 2 kap. studiestödslagen (1999:1395), har barnet rätt till barnpension även för studietiden, dock längst till och med juni månad det år då barnet fyller 20 år. En förutsättning för rätt till barnpension enligt detta stycke är att barnet bedriver studierna när det fyller 18 år eller återupptar dem innan det fyller 19 år.

Med tid för studier enligt andra stycket skall likställas tid för ferier samt tid då barnet på grund av sjukdom inte kan bedriva sina studier.

Ett barn som deltar i undervisning som omfattar kortare tid än åtta veckor är inte på grund av bestämmelserna i andra stycket berättigat till barnpension.

3 § Barnpension för ett barn som inte har fyllt tolv år utgör för år räknat 35 procent av det efterlevandepensionsunderlag som anges i 5 kap. Är flera barn berättigade till barnpension efter föräldern, skall det nämnda procenttalet ökas med 25 procent för varje barn utöver det första. Det sammanlagda barnpensionsbeloppet skall därefter fördelas lika mellan barnen. Från och med månaden efter den då det yngsta barnet fyller tolv år skall de nämnda procenttalen bytas ut mot talen 30 respektive 20.

Om barnets båda föräldrar har avlidit utgör barnpensionen alltid 35 procent av det i första stycket nämnda underlaget. Är i sådant fall flera barn berättigade till barnpension efter en förälder skall det nämnda procenttalet ökas med 25 procent för varje barn utöver det första. Det sammanlagda barnpensionsbeloppet skall därefter fördelas lika mellan barnen.

4 § Om flera barnpensioner skall utges efter en avliden och dessa pensioner beräknade enligt 3 § sammantagna skulle överstiga det efterlevandepensionsunderlag som anges i 5 kap., skall pensionerna sättas ned proportionellt så att de tillsammans motsvarar detta underlag.

Om det efter en avliden skall utges, förutom barnpensioner, även omställningspension eller änkepension skall de sammanlagda barnpensionerna utges med högst 80 procent av efterlevandepensionsunderlaget. Om barnpensionerna överstiger denna nivå skall de sättas ned proportionellt så att de tillsammans motsvarar 80 procent av efterlevandepensionsunderlaget.

3 kap. Efterlevandestöd till barn

1 § Ett barn som är bosatt i Sverige och som uppfyller villkoren för rätt till barnpension enligt 2 kap. 1 och 2 §§, har rätt till efterlevandestöd till barn enligt vad som föreskrivs i 2–4 §§.

2 § Efterlevandestöd till barn skall för år räknat motsvara 40 procent av prisbasbeloppet.

Om barnets båda föräldrar har avlidit, utges efterlevandestöd till barn enligt första stycket efter vardera föräldern.

3 § Ett efterlevande barn som har barnpension enligt 2 kap. efter den avlidne föräldern har rätt till efterlevandestöd till barn endast i den utsträckning barnpensionen inte uppgår till det belopp som följer av 2 § första stycket.

Till barn vars båda föräldrar har avlidit utges efterlevandestöd endast i den utsträckning barnet har barnpension enligt 2 kap. efter föräldrarna som sammanlagt inte uppgår till det belopp som följer av 2 § andra stycket.

Med barnpension enligt 2 kap. likställs livränta enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring, efter samordning enligt 6 kap. 1 § samma lag, och sådan efterlevandepension och efterlevandelivränta som barnet har rätt till enligt utländsk lagstiftning. Det gäller dock inte utländsk efterlevandepension som är att likställa med efterlevandestöd till barn enligt denna lag.

4 § Om ett barn för samma månad har rätt till såväl efterlevandestöd till barn som folkpension i form av förtidspension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, utges endast den till beloppet största av förmånerna.

4 kap. Omställningspension och garantipension

Omställningspension

1 § En efterlevande make, som inte har uppnått 65 års ålder och som stadigvarande sammanbodde med sin make vid dennes död, har rätt till omställningspension om den efterlevande

1. vid dödsfallet stadigvarande sammanbodde med barn under 18 år, som stod under vårdnad av makarna eller en av dem, eller
2. oavbrutet hade sammanbott med maken under en tid av minst fem år fram till dödsfallet.

Med efterlevande make likställs den som, utan att vara gift, stadigvarande sammanbor med en icke gift man eller kvinna vid dennes död och som tidigare varit gift med eller har eller har haft eller då väntar barn med denne.

2 § Rätt till omställningspension enligt 1 § avser en tid av tio månader från tidpunkten för dödsfallet.

3 § Rätt till omställningspension har vidare en efterlevande som haft rätt till omställningspension enligt 2 §, för tid efter det att denna rätt upphört, om den efterlevande har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under 18 år, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem (*förlängd omställningspension*).

Rätten till förlängd omställningspension enligt första stycket avser en tid av tolv månader. En sådan efterlevande har dock alltid rätt till förlängd omställningspension till dess det yngsta barnet fyller tolv år.

4 § Rätten till förlängd omställningspension upphör om den efterlevande ingår äktenskap. Detsamma gäller om den efterlevande stadigvarande sammanbor med någon som han eller hon har varit gift med eller har eller har haft barn med.

5 § Omställningspension utgör för år räknat 55 procent av det efterlevandepensionsunderlag som anges i 5 kap.

6 § En efterlevande make som är bosatt i Sverige och som uppfyller villkoren för rätt till omställningspension har rätt till garantipension till omställningspension, om en försäkringstid om minst tre år kan tillgodoräknas för den avlidne.

7 § Beräkningen av garantipension till omställningspension skall grunda sig på den omställningspension som den efterlevande har rätt till. Med omställningspension avses även sådan efterlevandepension enligt utländsk lagstiftning som inte är att likställa med garantipension enligt denna lag.

8 § Garantipension till omställningspension skall, om inte annat anges i 12 §, för år räknat motsvara 2,13 gånger prisbasbeloppet (*basnivån*). Om den efterlevande har rätt till omställningspension skall basnivån minskas med beloppet för den pensionen. Sådan minskning görs efter det att basnivån avkortats med tillämpning av 12 §.

9 § Garantipension till omställningspension skall beräknas med hänsyn till den försäkringstid som kan tillgodoräknas för den avlidne till och med året före dödsfallet. Som försäkringstid skall sådan tid räknas som utgör försäkringstid för garantipension enligt 2 kap. 1–4 §§ och 5 § första stycket lagen (1998:702) om garantipension.

Vid beräkning av sådan försäkringstid som avses i 2 kap. 3 § lagen om garantipension skall som försäkringstid för garantipension till omställningspension även bosättningsstid i hemlandet tillgodoräknas för den avlidne från och med det år då han eller hon fyllde 16 år till och med det år då han eller hon fyllde 24 år.

10 § Som försäkringstid för garantipension till omställningspension skall även tillgodoräknas tid från och med det år då dödsfallet inträffade till och med det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år (*framtida försäkringstid*).

Om det för den avlidne inte kan tillgodoräknas försäkringstid med minst fyra femtedelar av tiden från och med det år då han eller hon fyllde 16 år till och med året före dödsfallet, skall som framtida försäkringstid tillgodoräknas så stor andel av tiden från och med året för dödsfallet till och med det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år som motsvarar förhållandet mellan den försäkringstid som kan tillgodoräknas från och med det år då den avlidne fyllde 16 år till och med året före dödsfallet och fyra femtedelar av hela sistnämnda tidsperiod.

Vid beräkningen skall försäkringstiden sättas ned till närmaste hela antal månader.

11 § Den sammanlagda försäkringstiden för garantipension skall sättas ned till närmaste hela antal år.

12 § Om det för den avlidne inte enligt 9–11 §§ kan tillgodoräknas 40 års försäkringstid för garantipension skall garantipensionens basnivå avkortas till så stor andel av 2,13 gånger prisbasbeloppet som svarar mot

Omställningspension efter flera avlidna

13 § Är någon för samma månad berättigad till omställningspension efter flera avlidna, utges endast pensionen jämte garantipension efter den sist avlidne eller, om pensionsbeloppen är olika höga, det högsta beloppet.

5 kap. Underlag för beräkning av inkomstgrundad efterlevandepension

Efterlevandepensionsunderlag efter avlidna födda år 1938 eller senare

1 § Till grund för beräkning av efterlevandepension efter avlidna födda år 1938 eller senare skall läggas den avlidnes pensionsbehållning för inkomstpension enligt lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension beräknad enligt 2 och 3 §§ (*faktisk pensionsbehållning*) samt, under de förutsättningar som anges i 4 §, även ett belopp som motsvarar summan av de årliga pensionsrätter som enligt bestämmelserna i 5 § kan tillgodoräknas för den avlidne för tiden från och med det år då dödsfallet inträffade till och med det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år (*antagen pensionsbehållning*).

2 § Faktisk pensionsbehållning är summan av de pensionsrätter för inkomstpension, beräknade enligt 4 kap. 2–4 §§ lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension, som kan tillgodoräknas för den avlidne till och med den 31 december året före det år då dödsfallet inträffade sedan dessa pensionsrätter räknats om enligt 5 kap. 4, 6, 7 och 9 §§ samma lag. Pensionsrätterna skall beräknas som om det för den avlidne tillgodoräknats endast pensionsrätt för inkomstpension och som om denna pensionsrätt hade utgjort 18,5 procent av pensionsunderlaget.

3 § Vid beräkning av den faktiska pensionsbehållningen skall hänsyn tas till pensionsbehållning som avser pensionsgrundande belopp för pliktjänstgöring enligt 3 kap. 8 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension, pensionsgrundande belopp för föräldrar till små barn enligt 3 kap. 10 § och pensionsgrundande belopp för studier enligt 3 kap. 24 § samma lag endast om den avlidne till och med den 31 december året före det år då dödsfallet inträffade, eller på grund av beräkning enligt andra stycket, kan tillgodoräknas pensionsgrundande inkomst som för vart och ett av minst fem år uppgått till lägst två gånger det för respektive intjänandeår gällande inkomstbasbeloppet. Med pensionsgrundande inkomst skall likställas pensionsgrundande belopp för förtidspension enligt 3 kap. 4 § lagen om inkomstgrundad ålderspension.

Vid bedömningen av om villkoret i första stycket är uppfyllt skall hänsyn även tas till sådana år efter dödsfallet för vilka antagen pensionsbehållning enligt 4 § skall beräknas.

4 § Om dödsfallet har inträffat före det år då den avlidne skulle ha fyllt 65 år och pensionsrätt för inkomstpension enligt lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension har fastställts för den avlidne för minst tre av de fem kalenderåren närmast före året för dödsfallet, skall en antagen pensionsbehållning beräknas enligt 5 och 6 §§.

Hänsyn skall tas till pensionsrätt som avser pensionsgrundande belopp för plikttjänstgöring enligt 3 kap. 8 § lagen om inkomstgrundad ålderspension, pensionsgrundande belopp för föräldrar till små barn enligt 3 kap. 10 § och pensionsgrundande belopp för studier enligt 3 kap. 24 § samma lag endast om det för den avlidne till och med den 31 december året före det år då dödsfallet inträffade kan tillgodoräknas pensionsgrundande inkomst eller pensionsgrundande belopp för förtidspension som för vart och ett av minst fem år uppgått till lägst två gånger det för respektive intjänandeår gällande inkomstbasbeloppet.

5 § Antagen pensionsbehållning utgör ett belopp som svarar mot summan av de årliga pensionsrätter som kan tillgodoräknas den avlidne för tiden från och med det år då dödsfallet inträffade till och med det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år. Pensionsrätten för vart och ett av dessa år skall beräknas på ett pensionsunderlag som svarar mot medeltalet av de pensionsunderlag enligt 4 kap. 2 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension som kan tillgodoräknas den avlidne för vart och ett av de fem åren närmast före det år då dödsfallet inträffade. När medeltalet beräknas skall det bortses från de två år för vilka pensionsunderlaget är högst respektive lägst.

6 § Vid beräkning av den antagna pensionsbehållningen skall pensionsrätter enligt 5 § beräknas som om all pensionsrätt vore pensionsrätt för inkomstpension och som om denna pensionsrätt hade utgjort 18,5 procent av pensionsunderlaget.

Om inkomstindex enligt 1 kap. 5 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension för något eller några av de fem år närmast före dödsfallet som avses i 5 § avviker från inkomstindex för dödsfallsåret, skall pensionsunderlaget för det eller de åren räknas om med hänsyn till förändringen av inkomstindex för dödsfallsåret före beräkningen av det i 5 § nämnda medeltalet.

7 § Om dödsfallet inträffat efter det år då den avlidne fyllde 65 år skall till grund för beräkning av efterlevandepension läggas den avlidnes pensionsbehållning, beräknad enligt 2 och 3 §§, som tjänats in till och med det år då den avlidne fyllde 64 år. Denna pensionsbehållning skall räknas om med förändringar av inkomstindex fram till ingången av det år då den avlidne fyllde 65 år och skall från och med årsskiftet därefter räknas om i enlighet med 5 kap. 14 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension till ingången av det år då dödsfallet inträffade.

8 § Om den avlidne har tagit ut inkomstpension före den månad då han eller hon fyllt eller skulle ha fyllt 65 år, skall den avlidnes pensionsbe-

hållning, beräknad som om något uttag av inkomstpension inte hade gjorts, läggas till grund för beräkningen av faktisk pensionsbehållning.

9 § Underlaget för beräkning av årlig efterlevandepension (*efterlevandepensionsunderlaget*) skall beräknas genom att summan av faktisk pensionsbehållning och antagen pensionsbehållning divideras med ett delningstal.

Som delningstal skall det delningstal tillämpas som enligt 5 kap. 12 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension gäller för beräkning av inkomstpension för försäkrade som i januari det år dödsfallet inträffade fyllde 65 år.

Efterlevandepensionsunderlag efter avlidna födda år 1937 eller tidigare

10 § Efterlevandepensionsunderlag efter avlidna födda år 1937 eller tidigare skall utgöra 60 procent av produkten av det prisbasbelopp som gällde det år då den avlidne fyllde 65 år och medeltalet av de pensionspoäng för tilläggspension som enligt 15 § lagen (1998:675) om införande av lagen om inkomstgrundad ålderspension tillgodoräknats för den avlidne efter det att denna medelpoäng ökats med talet ett. Om pensionspoäng tillgodoräknats för mer än 15 år, beaktas vid beräkningen av medeltalet enbart de 15 år för vilka de högsta poängtal tillgodoräknats. Härvid tillämpas 22 § lagen om införande av lagen om inkomstgrundad ålderspension. Från och med årsskiftet efter det att den avlidne fyllde 65 år skall efterlevandepensionsunderlaget räknas om enligt 5 kap. 14 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension till ingången av det år dödsfallet inträffade.

För den som är född år 1935 eller tidigare skall vad som i första stycket sägs om det år då den avlidne fyllde 65 år i stället avse år 2001.

11 § Om den avlidne har tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggspension för färre än 30 år, skall vid beräkningen enligt 10 § hänsyn tas endast till så stor del av den där angivna produkten som svarar mot förhållandet mellan det antal år för vilka pensionspoäng har tillgodoräknats och talet 30.

Vid beräkning enligt första stycket skall även 6 kap. 14–16 §§ lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension och 19–21 §§ lagen (1998:675) om införande av lagen om inkomstgrundad ålderspension tillämpas.

6 kap. Änkepension och garantipension

Rätt till änkepension

1 § Om en avliden vid sin död hade rätt till tilläggspension i form av förtidspension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring eller till inkomstgrundad ålderspension enligt lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension eller om han, om det fall som avses i 13 kap. 1 § först-

nämnda lag varit för handen vid tidpunkten för dödsfallet, hade varit berättigad till förtidspension, har hans efterlevande maka rätt till änkepension enligt vad som sägs i 2–4 §§.

En änka har rätt till änkepension endast om det för den avlidne kan tillgodoräknas pensionspoäng för tilläggspension för minst tre år.

2 § En änka som är född år 1944 eller tidigare och som vid utgången av år 1989 samt även vid tidpunkten för dödsfallet var gift med den avlidne har rätt till änkepension om antingen äktenskapet vid tidpunkten för dödsfallet hade varat minst fem år och ingåtts senast den dag då den avlidne fyllde 60 år eller den avlidne efterlämnar barn som också är barn till änkan.

En änka som är född år 1945 eller senare har rätt till änkepension om hon har varit gift med den avlidne från utgången av år 1989 till dödsfallet samt dessutom

1. vid utgången av år 1989 antingen äktenskapet hade varat minst fem år och ingåtts senast den dag då mannen fyllde 60 år eller mannen hade barn som också var barn till kvinnan, och

2. något av de i 1 angivna villkoren var uppfyllt även vid dödsfallet och vid varje tidpunkt mellan utgången av år 1989 och dödsfallet.

3 § För rätt till sådan del av änkepension som avses i 5 § första stycket 2 krävs, utöver vad som anges i 1 och 2 §§, att förutsättningarna enligt andra och tredje styckena eller enligt fjärde stycket är uppfyllda.

En änka som är född år 1944 eller tidigare har rätt till änkepension enligt första stycket om hon dessutom vid tidpunkten för dödsfallet

1. har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under 16 år, som stadigvarande vistas i makarnas hem eller hos änkan, eller

2. har fyllt 36 år och varit gift med den avlidne i minst fem år.

Om villkoret enligt andra stycket 1 inte längre är uppfyllt, upphör rätten till änkepension enligt denna punkt. Vid bedömningen av rätten till änkepension enligt andra stycket 2 skall i så fall anses som om mannen avlidit då rätten till änkepension enligt andra stycket 1 upphörde och äktenskapet varat till nämnda tidpunkt.

En änka som är född år 1945 eller senare har rätt till änkepension enligt första stycket, om hon dessutom uppfyllde något av de i andra stycket 1 eller 2 angivna villkoren såväl vid utgången av år 1989 som vid dödsfallet och vid varje tidpunkt mellan utgången av år 1989 och dödsfallet. Därvid tillämpas bestämmelserna i tredje stycket.

4 § Änkepension får inte utges om änkan ingår äktenskap. Upplöses äktenskapet inom fem år, skall pensionen börja betalas ut på nytt.

Beräkning av änkepension till kvinnor som inte har fyllt 65 år

5 § Änkepension till en änka som är född år 1944 eller tidigare utgör, för tid före den månad då änkan fyller 65 år, om inte annat följer av 7–13 §§, för år räknat summan av

1. 40 procent eller, om det efter den avlidne finns barn som har rätt till barnpension efter honom enligt 2 kap., 35 procent

– av hel förtidspension beräknad enligt 13 kap. 2 § första stycket första och andra meningarna och andra stycket samt 3 § lagen (1962:381) om allmän försäkring som den avlidne var berättigad till eller skulle ha varit berättigad till om rätt till sådan pension hade inträtt vid tidpunkten för dödsfallet eller

– av inkomstgrundad ålderspension beräknad enligt 6 kap. 2 § 1 samt 3, 4, 12 och 14–16 §§ lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension och 19–22 §§ lagen (1998:675) om införande av lagen om inkomstgrundad ålderspension, om den avlidne uppbar sådan pension eller hade fyllt 65 år och var berättigad till sådan pension, och

2. 90 procent av det för dödsfallsåret gällande prisbasbeloppet.

Om den avlidne mannen var född år 1954 eller senare beräknas änkepensionen enligt första stycket 1 som om mannen hade fått hel förtidspension vid ingången av år 2003. Därvid skall 13 kap. 2 § första stycket första och andra meningarna och andra stycket samt 3 § lagen om allmän försäkring tillämpas.

6 § Änkepension till en änka som är född år 1945 eller senare utgör, för tid före den månad då änkan fyller 65 år, ett belopp som motsvarar vad som skulle ha utgetts till kvinnan om mannen hade avlidit vid utgången av år 1989. Vid beräkningen av sådan änkepension tillämpas 5 § första stycket. Beloppet enligt 5 § första stycket 1 beräknas på grundval av den förtidspension som skulle ha utgetts till mannen om denne blivit berättigad till hel sådan pension vid utgången av år 1989 och pensionen då hade beräknats med tillämpning av 13 kap. 3 § lagen om allmän försäkring. Om mannen vid utgången av år 1989 var berättigad till tilläggspension i form av ålderspension, skall dock beloppet enligt 5 § första stycket 1 beräknas med tillämpning av 12 kap. 2 § första och andra styckena lagen om allmän försäkring i deras lydelse vid utgången av år 1989.

Vid beräkningen enligt 8 § skall inte första stycket andra meningen i den paragrafen tillämpas och skall hänsyn endast tas till det antal år med pensionspoäng som tillgodoräknats för den avlidne mannen till och med år 1989.

7 § Om en änka med tillämpning av 3 § andra stycket 2 har rätt till änkepension beräknad enligt 5 § första stycket 2 och hon inte hade fyllt 50 år vid mannens död eller vid den tidpunkt som avses i 3 § tredje stycket, skall beloppet enligt 5 § första stycket 2 minskas. Minskningen skall ske med en femtondel för varje år som det antal år som den pensionsberättigade fyllt vid mannens död eller vid den tidpunkt som avses i 3 § tredje stycket understiger 50.

8 § Om det för den avlidne inte kan tillgodoräknas pensionspoäng för tilläggspension för minst 30 år, skall vid beräkningen enligt 5 § första stycket 2 hänsyn tas endast till så stor del av beloppet där som svarar mot förhållandet mellan det antal år för vilka pensionspoäng tillgodräknas honom och talet 30. Vid denna beräkning skall 13 kap. 2 § första stycket

första och andra meningarna och andra stycket samt 3 § lagen (1962:381) om allmän försäkring tillämpas. Prop. 1999/2000:91

Vid tillämpning av första stycket skall 6 kap. 14–16 §§ lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension och 19–21 §§ lagen (1998:675) om införande av lagen om inkomstgrundad ålderspension gälla.

Avkortning enligt denna paragraf skall ske efter sådan minskning som avses i 7 §.

9 § För en änka som har börjat uppbära ålderspension enligt lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension före det att hon fyllt 65 år skall även 11–13 §§ gälla. Vad som där sägs om tilläggs pension skall dock endast gälla sådan tilläggs pension som avses i 5 § första stycket 1.

Beräkning av änkepension till kvinnor som har fyllt 65 år

10 § Änkepension skall från och med den månad då en änka fyller 65 år beräknas med tillämpning av

1. 5 § första stycket 1, om änkan är född år 1929 eller tidigare,
2. 5 § första stycket 1 samt 11 och 12 §§, om änkan är född under något av åren 1930–1944, eller
3. 6 § första stycket och 11–13 §§, dock utan sådant belopp som avses i 5 § första stycket 2, om änkan är född år 1945 eller senare.

11 § Om en änka, som är född under något av åren 1930–1953, har rätt till änkepension och för samma månad får inkomstgrundad ålderspension enligt 6 kap. lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension, skall änkepension utges endast i den mån den efter samordning enligt 1 kap. 6 § tredje stycket överstiger ålderspensionen. Vid beräkning av änkans inkomstgrundade ålderspension skall 6 kap. 2 § 1 samt 3 och 4 §§, 5 § första stycket, 12 § och 14–16 §§ nämnda lag tillämpas.

En änka som avses i första stycket och som är född under något av åren 1930–1944 har dock, oavsett vad som anges i första stycket, rätt till änkepension med sådant belopp att denna, tillsammans med änkans inkomstgrundade ålderspension, motsvarar en viss andel av summan av kvinnans inkomstgrundade ålderspension beräknad enligt första stycket och den tilläggs pension för den avlidne mannen som avses i 5 § första stycket 1. Denna andel utgör 60 procent om kvinnan är född år 1930, 58 procent om kvinnan är född år 1931, 56 procent om kvinnan är född år 1932, 54 procent om kvinnan är född år 1933, 52 procent om kvinnan är född år 1934 och 50 procent om kvinnan är född under något av åren 1935–1944. Änkepension får emellertid inte med stöd av denna regel betalas ut med högre belopp än vad som följer av 5 § första stycket 1.

12 § Vid tillämpning av 11 § skall, om änkan tar ut inkomstgrundad ålderspension som avses i nämnda paragraf vid en senare tidpunkt än från och med den månad då hon fyllt 65 år, hänsyn tas till den inkomstgrundade ålderspension, beräknad enligt 11 § första stycket, som skulle ha betalats ut om hon haft rätt till pensionen från och med den månaden.

Vidare skall, om änkan gjort undantagande från försäkringen för tilläggs-pension, hänsyn tas till den tilläggs-pension i form av ålderspension som skulle ha betalats ut om undantagande inte skett. Motsvarande skall gälla om pensionspoäng på grund av underlåten avgiftsbetalning inte har tillgodoräknats eller har minskats.

13 § Om en änka som är född år 1954 eller senare har rätt till änkepension och för samma månad får inkomstgrundad ålderspension enligt lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension, utges änkepensionen endast i den mån den överstiger ålderspensionen. Härvid skall 12 § tillämpas.

Vid beräkning enligt första stycket skall ett tillägg om en pensionspoäng enligt 4 kap. 8 § lagen om inkomstgrundad ålderspension göras till det underlag som beräkningen av änkepensionen skall grunda sig på innan samordning sker med kvinnans inkomstgrundade ålderspension. På detta tillägg skall 6 § tillämpas.

Rätt till garantipension till änkepension

14 § En änka som är bosatt i Sverige och som är född år 1944 eller tidigare har rätt till garantipension enligt 17–23 §§ för tid före den månad då hon fyller 65 år, om hon vid utgången av år 1989 och även vid tidpunkten för dödsfallet var gift med den avlidne samt vid sistnämnda tidpunkt

1. hade vårdnaden om och stadigvarande sammanbodde med barn under 16 år, som vid makens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan, eller

2. hade fyllt 36 år och varit gift med den avlidne i minst fem år.

Upphör rätten till änkepension på grund av att villkoren i första stycket 1 inte längre är uppfyllda, skall det vid bedömningen av rätten till pension enligt 2 anses som om mannen avlidit då rätten till pension enligt 1 upphörde och äktenskapet varat till nämnda tidpunkt.

Änkan har dock rätt till garantipension endast om en försäkringstid om minst tre år kan tillgodoräknas för den avlidne.

15 § Med en änka likställs i fråga om rätt till garantipension en kvinna som, utan att vara gift, stadigvarande sammanbor med en icke gift man vid dennes död och som tidigare varit gift med honom eller har eller har haft barn med honom.

Den tid under vilken kvinnan oavbrutet sammanbott med mannen fram till dennes död skall vid tillämpningen av 14 § första stycket 2 likställas med tid i ett äktenskap.

16 § En änka har inte rätt till garantipension efter en man som hon inte lever tillsammans med vid dennes död, om kvinnan efter det sammanlevnaden med mannen upphörde stadigvarande sammanbott med en annan man med vilken hon varit gift eller har eller har haft barn.

Garantipension får inte utges om den pensionsberättigade gifter sig eller stadigvarande sammanbor med en man som hon varit gift eller har eller har haft barn med. Upplöses äktenskapet innan det bestått i fem år eller

upphör samboendet inom samma tid, skall garantipensionen börja betalas ut på nytt, om förutsättningarna i övrigt för rätt till sådan pension fortfarande är uppfyllda.

Beräkning av garantipension till änkepension

17 § Beräkningen av garantipensionen skall grunda sig på den änkepension som änkan har rätt till. Med änkepension avses även sådan efterlevandepension enligt utländsk lagstiftning som inte är att likställa med garantipension enligt denna lag.

Har en änka som är berättigad till garantipension till änkepension rätt till omställningspension men däremot inte till änkepension, skall omställningspensionen ligga till grund för beräkning av garantipensionen till änkepension.

Om en änka för tid före den månad då hon fyller 65 år uppbär ålderspension enligt lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension som skall samordnas med änkepension enligt 11 och 12 §§, skall garantipensionen beräknas med hänsyn till änkepensionen före samordning av pensionerna.

18 § Garantipension till änkepension skall, om inte annat anges i 22 och 23 §§, för år räknat motsvara 2,13 gånger prisbasbeloppet (*basnivån*). Om en änka har rätt till änkepension eller omställningspension skall basnivån minskas med beloppet för den pensionen. Sådan minskning görs efter det att basnivån minskats eller avkortats med tillämpning av 22 och 23 §§.

19 § Garantipension till änkepension skall beräknas med hänsyn till den försäkringstid som kan tillgodoräknas för den avlidne till och med året före dödsfallet. Som försäkringstid skall sådan tid räknas som utgör försäkringstid för garantipension enligt 2 kap. 1–4 §§ och 5 § första stycket lagen (1998:702) om garantipension.

Vid beräkning av sådan försäkringstid som avses i 2 kap. 3 § lagen om garantipension skall som försäkringstid för garantipension till änkepension även bosättningstid i hemlandet tillgodoräknas för den avlidne från och med det år då han fyllde 16 år till och med det år då han fyllde 24 år.

20 § Som försäkringstid för garantipension till änkepension skall även tillgodoräknas tid från och med det år då dödsfallet inträffade till och med det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år (*framtida försäkringstid*).

Om det för den avlidne inte kan tillgodoräknas försäkringstid med minst fyra femtedelar av tiden från och med det år då han fyllde 16 år till och med året före dödsfallet, skall som framtida försäkringstid tillgodoräknas så stor andel av tiden från och med året för dödsfallet till och med det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år som motsvarar förhållandet mellan den försäkringstid som kan tillgodoräknas från och med det år då den avlidne fyllde 16 år till och med året före dödsfallet och fyra femtedelar av hela sistnämnda tidsperiod.

Vid beräkningen skall försäkringstiden sättas ned till närmaste hela antal månader.

21 § Den sammanlagda försäkringstiden för garantipension skall sättas ned till närmaste hela antal år.

22 § Utges garantipension med tillämpning av 14 § första stycket 2 och hade den pensionsberättigade inte fyllt 50 år vid mannens död eller vid den tidpunkt som avses i 14 § andra stycket, skall garantipensionens basnivå minskas. Minskningen skall ske med en femtondel för varje år som det antal år som den pensionsberättigade fyllt vid mannens död eller vid den tidpunkt som avses i 14 § andra stycket understiger 50.

23 § Om det för den avlidne inte kan tillgodoräknas 40 års försäkringstid för garantipension skall garantipensionens basnivå avkortas till så stor andel av 2,13 gånger prisbasbeloppet som svarar mot förhållandet mellan det antal år för vilka försäkringstid kan tillgodoräknas och talet 40.

Avkortning enligt denna paragraf skall ske efter sådan minskning som avses i 22 §.

7 kap. Utbetalning av efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, m.m.

Ansökan om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, m.m.

1 § Efterlevandepension och efterlevandestöd till barn betalas ut efter ansökan. Sådan ansökan skall göras skriftligen hos den allmänna försäkringskassan.

2 § Efterlevandepension och efterlevandestöd till barn utges från och med den månad då dödsfallet inträffat eller, om den avlidne vid sin död uppbar ålderspension enligt lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension eller förtidspension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, från och med månaden efter den då dödsfallet inträffade.

Inträder rätten till efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn vid annan tidpunkt än som avses i första stycket, skall förmånen betalas ut från och med den månad då rätten inträdde.

Efterlevandepension får inte betalas ut för längre tid tillbaka än tre månader eller, i fråga om barnpension eller efterlevandestöd till barn, två år före ansökningsmånaden.

3 § Vid utbetalning av efterlevandepension för tid före ansökningsmånaden skall beloppet minskas om det för samma tid tidigare har betalats ut efterlevandepension till annan eller andra efterlevande. Minskningen skall ske med det belopp som överstiger vad som skulle ha utgetts om beslutet om den förstnämnda efterlevandepensionen förelegat vid utbetalningen av den eller de andra efterlevandepensionerna.

4 § Uttag av efterlevandepension enligt denna lag får avbrytas genom skriftlig anmälan till den allmänna försäkringskassan. Sådan anmälan skall ha kommit in till den allmänna försäkringskassan senast månaden före den månad som ändringen avser.

5 § Efterlevandepension och efterlevandestöd till barn utges till och med den månad då rätten till förmånen upphör. Omställningspension, sådan del av änkepension som avses i 6 kap. 5 § första stycket 2 samt garanti-pension till omställningspension och änkepension utges dock längst till och med månaden före den då den efterlevande fyller 65 år.

Ändring av efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall gälla från och med månaden efter den månad då anledningen till ändringen uppkom.

6 § Har någon försvunnit och kan det antas att han eller hon har avlidit, har efterlevande till honom eller henne rätt till efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn. Som villkor för utbetalning av pension eller efterlevandestöd får det dock krävas en förklaring på heder och samvete av den efterlevande att denne inte vet om den försvunna personen är i livet. I fråga om en omyndig får sådan förklaring krävas från hans eller hennes förmyndare. Förklaring kan också krävas av en god man eller förvaltare som har förordnats enligt föräldrabalken. Visar det sig senare att den försvunna personen lever, skall pension och efterlevandestöd inte fortsätta att utges.

7 § Den som genom brottslig gärning uppsåtligen har berövat någon annan livet eller medverkat till brottet enligt 23 kap. 4 eller 5 § brottsbalken har inte rätt till efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn efter den avlidne.

Efterlevandepension och efterlevandestöd får dras in eller skäligen sättas ned, om den efterlevande på annat sätt än vad som sägs i första stycket har vållat dödsfallet genom en handling för vilken ansvar ådömts honom eller henne genom dom som vunnit laga kraft.

Utbetalning av pension och efterlevandestöd till barn

8 § Pension och efterlevandestöd till barn skall betalas ut månadsvis. Årspension och efterlevandestöd som beräknas komma att uppgå till högst 2 400 kr skall dock, om det inte finns särskilda skäl, betalas ut i efterskott en eller två gånger per år. Efter överenskommelse med den efterlevande får utbetalning även i annat fall ske en eller två gånger per år.

Vid beräkning av efterlevandepension och efterlevandestöd skall den totala årliga ersättningen avrundas till närmaste hela krontal som är delbart med tolv.

Vid samtidig utbetalning av garantipension eller efterlevandestöd och inkomstgrundad efterlevandepension eller änkepension skall avrundningen enligt andra stycket ske på garantipensionen eller efterlevandestödet.

9 § Om en person som är berättigad till efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn i väsentlig omfattning har fått sin försörjning genom ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (1980:620) utan villkor om återbetalning, får retroaktivt beviljad sådan pension eller efterlevandestöd betalas ut till socialnämnden till den del ersättningen motsvarar vad

socialnämnden sammanlagt har betalat ut till den ersättningsberättigades och dennes familjs försörjning för den tid som den retroaktiva ersättningen avser.

Prop. 1999/2000:91

Samordning med livränta, m.m.

10 § Efterlevandepensionen och efterlevandestödet till barn skall minskas enligt vad som sägs i 11–13 §§ för en efterlevande som har rätt till livränta på grund av obligatorisk försäkring enligt lagen (1916:235) om försäkring för olycksfall i arbete, lagen (1929:131) om försäkring för vissa yrkessjukdomar eller lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring eller som enligt annan författning eller enligt regeringens förordnande har rätt till annan livränta, som bestäms av eller betalas ut av Riksförsäkringsverket. Motsvarande skall gälla i fall då livränta utges enligt utländsk lagstiftning om yrkesskadeförsäkring. Minskning skall däremot inte ske på grund av livränta som utges enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring eller annan livränta som bestäms med tillämpning av nämnda lag. Har livränta eller del av livränta eller livränta för viss tid bytts ut mot ett engångsbelopp, skall det vid beräkning enligt 11–13 §§ anses som om livränta utges eller som om den livränta som utges har höjts med ett belopp som svarar mot engångsbeloppet enligt de försäkringstekniska grunder som tillämpas vid utbytet.

11 § Vid beräkning enligt 10 § skall summan av barnpension och efterlevandestöd till barn minskas med tre fjärdedelar av varje livränta som överstiger en sjättedel av prisbasbeloppet och som barnet för samma tid har rätt till såsom efterlevande. Minskningen skall i första hand göras på efterlevandestödet. Avdrag på barnpension får dock göras endast om den avlidne kunnat tillgodoräkna sig pensionspoäng för minst ett år när skadan inträffade.

Barnpension skall dock aldrig, på grund av bestämmelserna i denna paragraf, tillsammans med efterlevandestöd understiga en fjärdedel av det belopp som anges i 3 kap. 2 §.

12 § Vid beräkning enligt 10 § skall summan av omställningspension och garantipension till sådan pension minskas med tre fjärdedelar av varje livränta som överstiger en sjättedel av prisbasbeloppet och som den pensionsberättigade för samma tid har rätt till såsom efterlevande. Minskningen skall i första hand göras på garantipensionen. Avdrag på omställningspension får dock göras endast om den avlidne kunnat tillgodoräkna sig pensionspoäng för minst ett år när skadan inträffade.

13 § Vid beräkning enligt 10 § skall summan av änkepension och garantipension till sådan pension minskas med tre fjärdedelar av varje livränta som överstiger en sjättedel av prisbasbeloppet och som den pensionsberättigade för samma tid har rätt till såsom efterlevande. Minskningen skall i första hand göras på garantipensionen och därefter på sådan del av änkepension som avses i 6 kap. 5 § första stycket 2. Avdrag på sådan del av änkepension som avses i 6 kap. 5 § första stycket 1 får dock göras en-

dast om den avlidne kunnat tillgodoräkna sig pensionspoäng för minst ett år när skadan inträffade.

Änkepension skall dock aldrig, på grund av bestämmelserna i denna paragraf, tillsammans med utgiven garantipension till sådan pension för månad räknat understiga nio procent av prisbasbeloppet.

14 § Om en pensionsberättigad som avses i 4 eller 6 kap. sedan minst trettio dagar i följd är intagen i kriminalvårdsanstalt eller är häktad skall, från och med den trettioförsta dagen, garantipension enligt denna lag utges med högst ett belopp som innebär att garantipensionen tillsammans med inkomstgrundad efterlevandepension eller änkepension enligt denna lag uppgår till för månad räknat 4,5 procent av prisbasbeloppet. Såsom intagen räknas även den som olovligen avvikit från anstalt eller vistas utom anstalt med anledning av permission. Skall garantipensionen dras in för del av en kalendermånad, beräknas garantipensionen för varje dag till en trettiondel av månadsbeloppet och avrundas till närmaste krontal.

Om ett barn sedan minst trettio dagar i följd på statens bekostnad vårdats på anstalt eller annars fått kost och bostad, får efterlevandestöd till barn enligt 3 kap. inte utges. Sådan förmån får dock utges för tid då barnet är inackorderat vid sameskola. Skall efterlevandestödet dras in för del av en kalendermånad, beräknas efterlevandestödet för varje dag till en trettiondel av månadsbeloppet och avrundas till närmaste krontal.

I fråga om en elev i specialskola får efterlevandestöd utges utan hinder av bestämmelserna i andra stycket för tid då eleven vistas utom skolan. För sådan tid skall 16 § andra stycket lagen (1998:703) om handikappersättning och vårdbidrag tillämpas på motsvarande sätt.

8 kap. Övriga bestämmelser

Beslut om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn

1 § Ett beslut i ett ärende enligt denna lag skall fattas av den allmänna försäkringskassa som enligt 5 kap. socialförsäkringslagen (1999:799) skall avgöra ett ärende som gäller den efterlevande.

2 § För ett beslut om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn gäller i tillämpliga delar 13 kap. 5 § lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension om beslut genom automatiserad behandling samt ändring och omprövning av sådana beslut.

Ändring, omprövning och överklagande av beslut

3 § Ett beslut om efterlevandepension skall ändras om det föranleds av en ändring som gjorts beträffande den pensionsbehållning eller den pensionspoäng enligt lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension som legat till grund för beräkningen av efterlevandepensionen.

Ett beslut om garantipension eller efterlevandestöd till barn enligt denna lag skall ändras om storleken av garantipensionen eller efterlevandestödet påverkas av en ändring som gjorts beträffande den inkomstgrun-

dade efterlevandepension eller änkepensionen som legat till grund för beräkning av garantipensionen eller efterlevandestödet. Prop. 1999/2000:91

4 § För omprövning och överklagande av ett beslut om efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn gäller i tillämpliga delar följande bestämmelser om pension i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension:

– 13 kap. 9 § första stycket samt 11–13, 15 och 16 §§ om omprövning, och

– 13 kap. 17 och 18 §§, 19 § andra och tredje styckena, 20 och 21 §§, 22 § andra och tredje styckena samt 23 § om överklagande.

Bestämmelsen i 13 kap. 13 § andra stycket lagen om inkomstgrundad ålderspension skall gälla även i fall då den avlidne har lämnat oriktiga uppgifter eller underlåtit att fullgöra en uppgifts- eller anmälningskyldighet.

Åtgärder på grund av felaktig utbetalning av efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, m.m.

5 § Den allmänna försäkringskassan skall besluta om återbetalning av efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, om den efterlevande eller den avlidne genom att lämna oriktiga uppgifter eller genom att underlåta att fullgöra en uppgifts- eller anmälningskyldighet har orsakat att pensionen eller efterlevandestödet har lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp. Detsamma gäller om efterlevandepension eller efterlevandestöd i annat fall har lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp och den som uppburit förmånen har insett eller skäligen borde ha insett detta.

Har efterlevandepension betalats ut enligt denna lag och minskas där efter pensionsrätt eller pensionspoäng enligt lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension på grund av bristande eller underlåten avgiftsbetalning, skall försäkringskassan besluta om återbetalning av för mycket utbetald pension.

Den som uppburit för mycket efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn enligt denna lag är skyldig att betala tillbaka sådan pension eller sådant efterlevandestöd endast om beslut om återbetalning meddelats enligt första eller andra stycket. Om det finns särskilda skäl, får försäkringskassan helt eller delvis efterge kravet på återbetalning.

6 § Har allmän försäkringskassa enligt 5 § beslutat om återbetalning av inkomstgrundad efterlevandepension eller änkepension och beviljas till följd av beslutet om sänkt sådan pension garantipension enligt 4 kap. 6 § eller 6 kap. 14 § eller efterlevandestöd till barn enligt 3 kap. 1 § retroaktivt för samma tid, skall avdrag för den återkrävda pensionen göras på den retroaktivt beviljade förmånen i den mån betalning inte skett.

Om allmän försäkringskassa enligt 5 § beslutat om återbetalning av garantipension till omställningspension eller till änkepension eller efterlevandestöd till barn skall avdrag för den återkrävda garantipensionen eller det återkrävda efterlevandestödet göras på retroaktivt beviljad in-

komstgrundad efterlevandepension eller änkepension som avser samma tid som garantipensionen eller efterlevandestödet, i den mån betalning inte skett.

7 § Avdrag på pension och efterlevandestöd till barn enligt denna lag får göras med skäligt belopp om den efterlevande enligt beslut av en allmän försäkringskassa är återbetalningsskyldig för en ersättning som har utgetts på grund av denna lag eller en annan författning.

8 § Om en ersättning enligt denna lag eller en annan författning har betalats ut efter beslut av en allmän försäkringskassa och beviljas senare pension eller efterlevandestöd retroaktivt enligt denna lag för samma tid som för den tidigare utbetalade ersättningen, skall avdrag göras på den retroaktiva ersättningen. Detta avdrag skall motsvara det belopp som överstiger vad som skulle ha betalats ut för perioden om beslut om båda ersättningarna hade fattats samtidigt.

Uppgiftsskyldighet m.m.

9 § Den som har rätt till ersättning enligt denna lag är skyldig att lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av lagen. Om den efterlevande är omyndig eller har en god man eller förvaltare enligt föräldrabalken åligger uppgiftsskyldigheten i stället förmyndaren eller, om det kan anses ingå i uppdraget, den gode mannen eller förvaltaren.

Uppgifter som en enskild skall lämna om faktiska förhållanden skall lämnas på heder och samvete om inte särskilda skäl talar mot det.

10 § Följande bestämmelser i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension skall också tillämpas på efterlevandepension och efterlevandestöd till barn:

- 15 kap. 1 § om Riksförsäkringsverkets skyldigheter,
- 15 kap. 3 § första stycket första meningen och andra stycket om underrättelse till en enskild,
- 15 kap. 11 och 13 §§ om uppgiftsskyldighet,
- 15 kap. 15 § om undantag från sekretess,
- 15 kap. 16 § om utmätning, pantsättning och överlåtelse,
- 15 kap. 17 § om preskription.

Föreskrifter om ikraftträdande av denna lag meddelas i lagen (2000:000) om införande av lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

2.2 Förslag till lag om införande av lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn

Prop. 1999/2000:91

Härigenom föreskrivs följande.

Allmänna bestämmelser

1 § Lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn och denna lag träder i kraft den 1 januari 2003. Bestämmelserna i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn gäller också, om inte annat följer av 2–20 §§, i fall då rätten till efterlevandepension eller efterlevandestöd grundas på dödsfall som inträffat före ikraftträdandet.

2 § Efterlevandepension och efterlevandestöd till barn enligt lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall utan ansökan betalas ut fr.o.m. januari 2003 till den som vid utgången av år 2002 uppbär efterlevandepension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring eller underhållsstöd enligt lagen (1996:1030) om underhållsstöd, under förutsättning att rätt till förmånen föreligger enligt förstnämnda lag eller denna lag.

3 § Med försäkringstid för garantipension enligt lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall för tid före den 1 januari 2003 avses bosättningstid enligt 5 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring i kapitlets lydelse före den 1 januari 2003.

Barnpension och efterlevandestöd till barn

4 § I fråga om barnpension på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet skall, i stället för vad som föreskrivs i 2 kap. 3 och 4 §§ lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, gälla följande.

Barnpension skall beräknas som summan av

1. 30 procent av hel förtidspension, beräknad enligt 13 kap. 2 och 3 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring i paragrafernas lydelse före den 1 januari 2003, som den avlidne var berättigad till när han eller hon avled eller skulle ha varit berättigad till, om rätt till sådan pension hade inträtt vid tidpunkten för dödsfallet, eller 30 procent av inkomstgrundad ålderspension, beräknad enligt 6 kap. 2 § 1 samt 3 och 14–16 §§ lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension och 19–22 §§ lagen (1998:675) om införande av lagen om inkomstgrundad ålderspension, om den avlidne vid dödsfallet var berättigad till sådan pension, och

2. 25 procent av det för år 2003 gällande prisbasbeloppet.

Är flera barn berättigade till barnpension efter den försäkrade, skall det i andra stycket 1 nämnda procenttalet ökas med 20 för varje barn utöver det första. Detta belopp skall därefter delas lika mellan barnen. Vid beräkning av beloppet enligt andra stycket 1 skall bestämmelserna i 14 kap.

8 § lagen om allmän försäkring i dessa bestämmelsers lydelse före den 1 januari 2003 ha fortsatt tillämpning.

Vid beräkning av beloppet enligt andra stycket 2 skall bestämmelserna i 5 kap. 1, 3–7 och 11 §§ lagen om allmän försäkring och punkt 3 i övergångsbestämmelserna till lagen (1992:1277) om ändring i lagen om allmän försäkring, i dessa bestämmelsers lydelse före den 1 januari 2003, tillämpas.

5 § I fråga om efterlevande barn som vid utgången av år 2002 uppbär tilläggs pension i form av barnpension enligt punkten 2 i övergångsbestämmelserna till lagen (1988:881) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring på grund av dödsfall som inträffat före den 1 januari 1990 skall bestämmelserna i 4 § gälla med det undantaget att talet 30 i 4 § andra stycket 1 skall bytas ut mot talet 40, om barnpension i form av tilläggs pension vid ikraftträdandet utges med denna andel till ett barn.

Omställningspension och garantipension

6 § I fråga om omställningspension på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet skall, i stället för vad som föreskrivs i 4 kap. 1–3 och 5 §§ lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, gälla följande.

I fråga om rätten till omställningspension skall 14 kap. 4 § första stycket lagen (1962:381) om allmän försäkring i dess lydelse före den 1 januari 2003 ha fortsatt tillämpning.

Omställningspension skall beräknas som summan av

1. 40 procent eller, om det efter den avlidne finns barn som har rätt till barnpension enligt 2 kap. 1 och 2 §§ lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn efter honom eller henne, 20 procent av den förtidspension eller ålderspension som anges i 4 § andra stycket 1, och

2. 90 procent av det för år 2003 gällande prisbasbeloppet.

Vid beräkning av beloppet enligt tredje stycket 1 skall bestämmelserna i 14 kap. 8 § lagen om allmän försäkring, i dessa bestämmelsers lydelse före den 1 januari 2003, ha fortsatt tillämpning.

Vid beräkning av beloppet enligt tredje stycket 2 skall bestämmelserna i 5 kap. 1, 3–7 och 11 §§ lagen om allmän försäkring samt punkt 3 i övergångsbestämmelserna till lagen (1992:1277) om ändring i lagen om allmän försäkring, i dessa bestämmelsers lydelse före den 1 januari 2003, tillämpas.

7 § I fråga om garantipension till omställningspension på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet skall, i stället för vad som sägs i 4 kap. 6–12 §§ lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, gälla följande.

En efterlevande som är bosatt i Sverige skall, om villkoren i 8 kap. 4 och 5 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring i dessa bestämmelsers lydelse före den 1 januari 2003 är uppfyllda och om minst tre års bosätt-

ningstid eller minst tre år med pensionspoäng kan tillgodoräknas för den avlidne, ha rätt till garantipension beräknad enligt tredje–sjunde styckena.

Till grund för beräkning av garantipension skall ligga den omställningspension som den efterlevande har rätt till. Med omställningspension avses även efterlevandepension enligt utländsk lagstiftning som inte är att likställa med garantipension enligt denna lag.

För en efterlevande som helt saknar rätt till omställningspension eller vars omställningspension inte överstiger 1,49 gånger prisbasbeloppet skall den årliga garantipensionen motsvara 2,15 gånger prisbasbeloppet (basnivån) minskat med ett belopp som motsvarar den nämnda omställningspensionen.

För en efterlevande, som har rätt till omställningspension som överstiger 1,49 gånger prisbasbeloppet, skall den årliga garantipensionen motsvara skillnaden mellan 0,66 gånger prisbasbeloppet och 44 procent av den del av omställningspensionen som överstiger 1,49 gånger prisbasbeloppet.

Vid beräkning av garantipension enligt tredje–femte styckena skall, om inte annat följer av sjunde stycket, bestämmelserna i 5 kap. 1, 3–7 och 11 §§ lagen om allmän försäkring och punkt 3 i övergångsbestämmelserna till lagen (1992:1277) om ändring i lagen om allmän försäkring, i dessa bestämmelsers lydelse före den 1 januari 2003, tillämpas.

För en avliden för vilken det inte kan tillgodoräknas 40 års bosättningsstid skall vid beräkning enligt 5 kap. 1 § första stycket b lagen om allmän försäkring garantipensionens basnivå, 2,15 gånger prisbasbeloppet, minskas med en procent för varje år som det antal år för vilka bosättningsstid kan tillgodoräknas den avlidne understiger talet 40. Motsvarande avkortning skall göras av beloppen 1,49 respektive 0,66 gånger prisbasbeloppet. Motsvarande skall gälla även fall då garantipensionen beräknas enligt 5 kap. 1 § första stycket a lagen om allmän försäkring med den ändringen att minskningen i stället skall göras med 1,8 procent för varje år som det antal år för vilka pensionspoäng kan tillgodoräknas den avlidne understiger talet 30.

Särskild efterlevandepension och garantipension

8 § En efterlevande som vid utgången av år 2002 uppbär eller hade rätt till folkpension eller tilläggspension i form av särskild efterlevandepension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring och som alltjämt uppfyller förutsättningarna i 8 kap. 6–10 §§ och 14 kap. 5 § samma lag i paragrafernas lydelse före den 1 januari 2003 har rätt till särskild efterlevandepension och garantipension till sådan pension enligt bestämmelserna i denna paragraf.

I fråga om efterlevande som avses i denna paragraf och som i december 2002 uppbär partiell särskild efterlevandepension skall pensionen beräknas och utges enligt följande:

med 85 procent av hel särskild efterlevandepension och garantipension till den som haft tre fjärdedelar av hel särskild efterlevandepension,

med 65 procent av hel särskild efterlevandepension och garantipension till den som haft halv särskild efterlevandepension,

med 28 procent av hel särskild efterlevandepension och garantipension till den som haft en fjärdedel av hel särskild efterlevandepension.

Vid beräkningen av särskild efterlevandepension skall gälla vad som föreskrivs i 6 § tredje–femte styckena. Den efterlevande skall vidare ha rätt till garantipension som beräknas enligt bestämmelserna i 7 § tredje–sjunde styckena. Därvid skall vad som där sägs om omställningspension avse särskild efterlevandepension.

Bestämmelserna i 8 kap. 12 § lagen om allmän försäkring i deras lydelse före den 1 januari 2003 skall gälla även efter utgången av år 2002. Därvid skall med särskild efterlevandepension likställas särskild efterlevandepension och garantipension till sådan pension beräknad enligt andra och tredje styckena. Minskning skall göras i första hand på garantipension och därefter på beloppet enligt 6 § tredje stycket 2 före minskning av annan särskild efterlevandepension.

Om den efterlevande har ålderspension enligt lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension utges inte särskild efterlevandepension.

För efterlevande som avses i denna paragraf skall gälla vad som föreskrivs dels om omställningspension och garantipension till sådan pension i 1, 7 och 8 kap. lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, dels om särskild efterlevandepension i 16 kap. 1 § tredje och femte styckena samt 2, 3, 7 a, 8 och 9 §§, 18 kap. 17 § och 20 kap. 3 § lagen om allmän försäkring i paragrafernas lydelse före den 1 januari 2003.

Änkepension och garantipension

9 § En efterlevande som vid utgången av år 2002 har rätt till folkpension eller tilläggspension i form av änkepension enligt övergångsbestämmelserna till lagen (1988:881) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring har rätt till änkepension och garantipension till sådan pension enligt vad som föreskrivs i 10–18 §§. Detsamma skall gälla om rätt till sådan änkepension uppkommer först efter ikraftträdandet men grundar sig på dödsfall som inträffat dessförinnan. För änkepension och garantipension till sådan pension enligt denna paragraf skall dessutom gälla vad som föreskrivs i 1, 7 och 8 kap. lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

10 § Har rätt till tilläggspension i form av änkepension uppkommit på grund av ett dödsfall som inträffat före år 1990 skall änkan, oavsett när hon är född och om inte annat sägs i andra–fjärde styckena, för tid efter år 2002 ha rätt till änkepension beräknad enligt 6 kap. 5 § första stycket samt 7 § lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn. Detsamma skall gälla för änkor som är födda år 1929 eller tidigare och vars rätt till tilläggspension i form av änkepension har uppkommit på grund av dödsfall som inträffat under något av åren 1990–2002.

För rätt till änkepension beräknad enligt 6 kap. 5 § första stycket 2 lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn krävs att villkoren i 6 kap. 3 § samma lag är uppfyllda.

För en änka som avses i första stycket och som har fyllt 65 år beräknas änkepension med tillämpning av endast 6 kap. 5 § första stycket 1 lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

För bedömningen av om rätt till änkepension föreligger skall 6 kap. 4 § lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn tillämpas.

11 § Har rätt till tilläggspension i form av änkepension uppkommit för en änka som är född under något av åren 1930–1944 på grund av ett dödsfall som inträffat under något av åren 1990–2002 skall hon, om inte annat sägs i andra eller tredje stycket, för tid efter år 2002 ha rätt till änkepension beräknad enligt 6 kap. 5 § första stycket samt 7 och 9–12 §§ lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

För rätt till änkepension beräknad enligt 6 kap. 5 § första stycket 2 lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn krävs att villkoren i 6 kap. 3 § samma lag är uppfyllda.

För bedömningen av om rätt till änkepension föreligger skall 6 kap. 4 § lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn tillämpas.

12 § Har rätt till tilläggspension i form av änkepension uppkommit för en änka som är född år 1945 eller senare på grund av ett dödsfall som inträffat under något av åren 1990–2002 skall hon, om inte annat sägs i andra eller tredje stycket, för tid efter år 2002 ha rätt till änkepension beräknad enligt 6 kap. 6–13 §§ lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

För rätt till änkepension beräknad enligt 6 kap. 5 § första stycket 2 lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn krävs att villkoren i 6 kap. 3 § samma lag är uppfyllda.

För bedömningen av om rätt till änkepension föreligger och med vilket belopp sådan pension skall utges skall 1 kap. 6 § och 6 kap. 4 § lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn tillämpas. Den minskning som avses i 1 kap. 6 § tredje stycket skall därvid i första hand göras på garantipension till änkepension.

13 § För änkor som avses i 10 och 11 §§ skall sådan del av änkepension som avses i 6 kap. 5 § första stycket 1 lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn beräknas med tillämpning även av 13 kap. 2 § första stycket tredje meningen lagen (1962:381) om allmän försäkring.

14 § I fall som avses i 10–12 §§ skall beräkningen ske på grundval av prisbasbeloppet för år 2003 i stället för prisbasbeloppet för dödsfallsåret.

15 § Har rätt till folkpension i form av änkepension uppkommit på grund av ett dödsfall som inträffat före år 1990 eller, såvitt gäller en änka som är född år 1944 eller tidigare, på grund av ett dödsfall som inträffat under något av åren 1990–2002, skall änkan för tid efter år 2002 ha rätt till garantipension till änkepension under de förutsättningar och i den utsträckning som följer av bestämmelserna i 6 kap. 14–17 och 22 §§ lagen

(2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn samt 7 § fjärde och femte styckena denna lag. Prop. 1999/2000:91

16 § Har rätt till folkpension i form av änkepension uppkommit för en änka som är född år 1945 eller senare på grund av ett dödsfall som inträffat under något av åren 1990–2002, skall änkan för tid efter år 2002 ha rätt till garantipension till änkepension under de förutsättningar och i den utsträckning som följer av bestämmelserna i 1 kap. 6 § tredje stycket, 6 kap. 14–17 och 22 §§ lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn samt 7 § fjärde och femte styckena denna lag. För en änka som avses i denna paragraf utges garantipensionen i förhållande till det antal år för vilka den avlidne maken vid utgången av år 1989 tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggspension. För en avliden som inte kan tillgodoräknas 30 år med intjänade pensionspoäng, skall garantipensionens basnivå, 2,15 gånger prisbasbeloppet, minskas med 1,8 procent för varje år som det antal år för vilka pensionspoäng kan tillgodoräknas den avlidne understiger talet 30. Motsvarande avkortning skall göras av beloppen 1,49 respektive 0,66 gånger prisbasbeloppet. Avkortning enligt denna paragraf skall ske efter sådan minskning som avses i 6 kap. 22 § lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

17 § Vid beräkning av änkepension enligt 6 kap. 5 § första stycket 2 lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn samt av garantipension enligt 7 § denna lag till en änka som avses i 10, 11 eller 15 § skall, om inte annat följer av andra stycket, bestämmelserna i 5 kap. 1, 3–7 och 11 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring samt punkterna 3 och 5 i övergångsbestämmelserna till lagen (1992:1277) om ändring i lagen om allmän försäkring, i dessa bestämmelsers lydelse före den 1 januari 2003, tillämpas.

För en avliden för vilken det inte kan tillgodoräknas 40 års bosättningsstid skall vid beräkning enligt 5 kap. 1 § första stycket b lagen om allmän försäkring garantipensionens basnivå, 2,15 gånger prisbasbeloppet minskas med en procent för varje år som det antal år för vilka bosättningsstid kan tillgodoräknas den avlidne understiger talet 40. Motsvarande avkortning skall göras av beloppen 1,49 respektive 0,66 gånger prisbasbeloppet. Motsvarande skall gälla även fall då garantipensionen beräknas enligt 5 kap. 1 § första stycket a lagen om allmän försäkring, i detta lagrumms lydelse före den 1 januari 2003, med den ändringen att minskningen i stället skall göras med 1,8 procent för varje år som det antal år för vilka pensionspoäng kan tillgodoräknas för den avlidne understiger talet 30.

Avkortning enligt denna paragraf skall ske efter sådan minskning som avses i 6 kap. 7 och 22 §§ lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

18 § Om en änka som avses i 10 § har beviljats tilläggspension i form av änkepension före den 1 januari 1990 och denna dragits in före denna tidpunkt till följd av att hon ingått äktenskap, skall vid tillämpningen av 6 kap. 4 § lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd

till barn gälla att änkepensionen skall börja betalas ut på nytt även i fall då det nya äktenskapet upplöses efter att ha bestått i fem år eller mer, dock under förutsättning att detta äktenskap ingåtts efter den dag då mannen fyllde 60 år.

Samordning med livränta

19 § Om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn har beviljats på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet skall minskning enligt 7 kap. 11–13 §§ lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn göras med 45 procent av varje livränta som överstiger en sjättedel av prisbasbeloppet. Minskningen skall göras på det belopp som anges i 4 § andra stycket 2 respektive 6 § tredje stycket 2 före minskning av annan tilläggspension.

20 § I fall som avses i 4, 6 och 8 §§ denna lag skall bestämmelserna i 7 kap. 11 § första stycket sista meningen och 12 § sista meningen lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn tillämpas endast på pension som beräknats enligt 4 § andra stycket 1 och 6 § tredje stycket 1.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

Prop. 1999/2000:91

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 11 §, 8 kap., 10 kap. 4 §, 14 kap., 16 kap. 3, 7 a, 10 och 11 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring¹, punkterna 2–10, 13, 14 och 18–20 i övergångsbestämmelserna till lagen (1988:881) om ändring i nämnda lag samt punkten 5 i övergångsbestämmelserna till lagen (1992:1277) om ändring i nämnda lag skall upphöra att gälla.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2003. Äldre föreskrifter om efterlevandepension gäller fortfarande för pension som avser tid före ikraftträdandet.

¹ Lagen omtryckt 1982:120.

Senaste lydelse av

5 kap. 11 § 1992:1277

8 kap. 1 § 1988:881

8 kap. 2 § 1999:1397

8 kap. 3 § 1988:881

8 kap. 4 § 1996:1587

8 kap. 5 § 1988:881

8 kap. 6 § 1992:1702

8 kap. 7 § 1992:1702

8 kap. 8 § 1988:881

8 kap. 9 § 1992:1277

8 kap. 10 § 1988:881

8 kap. 11 § 1996:1587

8 kap. 12 § 1999:1397

10 kap. 4 § 1988:881

14 kap. 1 § 1988:881

14 kap. 2 § 1988:881

14 kap. 3 § 1997:1040

14 kap. 4 § 1988:881

14 kap. 5 § 1988:881

14 kap. 6 § 1988:881

14 kap. 7 § 1992:1277

14 kap. 8 § 1988:881

16 kap. 3 § 1988:881

16 kap. 7 a § 1988:881

16 kap. 10 § 1988:1327

16 kap. 11 § 1988:881

punkt 2 1996:1587

punkt 5 (till 1988:881) 1996:1587

punkt 6 1996:1587

punkt 8 1998:677

punkt 18 1997:1312

punkt 19 1996:1587

punkt 20 1996:1587.

2.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1962:382)
angående införande av lagen om allmän försäkring

Prop. 1999/2000:91

Härigenom föreskrivs att 16, 17 och 32 §§ lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring¹ skall upphöra att gälla.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2003. Äldre föreskrifter gäller fortfarande för änkepension som avser tid före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse av
16 § 1996:1588
32 § 1999:801.

2.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring

Prop. 1999/2000:91

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring¹

dels att 5 kap. 7 och 9 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 5 kap. 2, 4, 6, 8 och 11 §§, 6 kap. 1 och 7 §§ samt 8 kap. 4 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

2 §

Om en försäkrad har avlidit till följd av arbetsskada, har hans efterlevande rätt till livränta enligt detta kapitel.

Livränta utges i form av barnlivränta till den försäkrades efterlevande barn och i form av omställningslivränta *och särskild efterlevandelivränta* till den försäkrades efterlevande make.

Med efterlevande make likställs i fråga om rätt till omställningslivränta *och särskild efterlevandelivränta* den som, utan att vara gift, stadigvarande sammanbodde med en icke gift försäkrad vid dennes död och som tidigare har varit gift med eller har eller har haft eller då väntade barn med den försäkrade.

Livränta utges i form av barnlivränta till den försäkrades efterlevande barn och i form av omställningslivränta till den försäkrades efterlevande make.

Med efterlevande make likställs i fråga om rätt till omställningslivränta den som, utan att vara gift, stadigvarande sammanbodde med en icke gift försäkrad vid dennes död och som tidigare har varit gift med eller har eller har haft eller då väntade barn med den försäkrade.

4 §

Barn till en avliden försäkrad har rätt till livränta för tid till och med den månad då barnet fyller 18 år eller, under de förutsättningar som anges i 8 kap. 2 § *andra och tredje styckena lagen (1962:381) om allmän försäkring*, längst till och med juni månad det år då barnet fyller 20 år.

Barn till en avliden försäkrad har rätt till livränta för tid till och med den månad då barnet fyller 18 år eller, under de förutsättningar som anges i 2 kap. 2 § *andra–fjärde styckena lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn*, längst till och med juni månad det år då barnet fyller 20 år.

¹ Lagen omtryckt 1993:357.

Bestämmelserna i 20 kap. 2 § fjärde stycket lagen om allmän försäkring tillämpas även i fråga om rätt till livränta enligt denna paragraf.

Rätt till omställningslivränta har efterlevande make under de närmare förutsättningar och för den tid som anges i fråga om omställningspension i 8 kap. 4 och 5 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Omställningslivränta liksom hel särskild efterlevandelivränta utges med belopp som, när den försäkrade även efterlämnar barn som har rätt till livränta efter honom enligt denna lag, för år räknat motsvarar 20 och i annat fall 45 procent av det ersättningsunderlag som anges i 3 §.

Bestämmelserna i 2 kap. 1 § andra stycket lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn tillämpas även i fråga om rätt till livränta enligt denna paragraf.

6 §

Rätt till omställningslivränta har efterlevande make under de närmare förutsättningar och för den tid som anges i fråga om omställningspension i 4 kap. 1–4 §§ lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

8 §

Omställningslivränta utges med belopp som, när den försäkrade även efterlämnar barn som har rätt till livränta efter honom enligt denna lag, för år räknat motsvarar 20 och i annat fall 45 procent av det ersättningsunderlag som anges i 3 §.

11 §

Överstiger livräntorna till de efterlevande efter en försäkrad sammantagna det ersättningsunderlag som anges i 3 §, sätts livräntorna ned proportionellt så att de tillsammans motsvarar detta underlag.

Bestämmelserna i 16 kap. 1 § första, tredje och femte styckena, 5 § femte och sjunde styckena samt 8 och 9 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring tillämpas även i fråga om livränta enligt detta kapitel.

Bestämmelserna i 7 kap. 1 §, 2 § tredje stycket, 3 och 5 §§ lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn tillämpas även i fråga om livränta enligt detta kapitel.

6 kap.

1 §²

Är någon som har rätt till livränta enligt 4 eller 5 kap. samtidigt berättigad till folkpension eller tilläggspension i form av förtidspension eller efterlevandepension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring med anledning av den

Är någon som har rätt till livränta enligt 4 eller 5 kap. samtidigt berättigad till folkpension eller tilläggspension i form av förtidspension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring eller efterlevandepension enligt lagen

² Senaste lydelse 1998:678.

inkomstförlust som har föranlett livräntan, *utgår* livräntan endast i den mån den överstiger pensionen.

(2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn med anledning av den inkomstförlust som har föranlett livräntan, *utges* livräntan endast i den mån den överstiger pensionen.

Har delpension utgått till någon som tillerkänns livränta enligt 4 kap. och avser livräntan samma inkomstförlust som delpensionen, får livränta för förfluten tid utges endast i den mån den överstiger den delpension som utgått för samma tid.

Första stycket gäller även i fråga om pension som enligt utländskt system för social trygghet utgår med anledning av arbetsskadan.

Om bestämmelserna om beräkning av pensionspoäng vid underlåten eller bristande avgiftsbetalning i 11 kap. 6 § första stycket lagen om allmän försäkring, i detta lagrumms lydelse före den 1 januari 1999, eller 4 kap. 8 § andra stycket lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension har tillämpats för år efter det då arbetsskadan har inträffat, skall vid tillämpning av denna paragraf hänsyn tas till den tilläggs pension som skulle ha utgivits om full avgift hade erlagts.

7 §

Bestämmelserna i 3 kap. 17 §, 10 kap. 4 § första stycket, 16 kap. 11 § och 20 kap. 3–7 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring om förmåner som sammanträffar, indragning och nedsättning av ersättning i vissa fall, återbetalningsskyldighet, preskription, utmättningsförbud och rätt till skadestånd har motsvarande tillämpning i fråga om ersättning från arbets-skadeförsäkringen.

Bestämmelserna i 3 kap. 17 § och 20 kap. 3–7 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring samt 4 kap. 13 § och 7 kap. 7 § lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn om förmåner som sammanträffar, indragning och nedsättning av ersättning i vissa fall, återbetalningsskyldighet, preskription, utmättningsförbud och rätt till skadestånd har motsvarande tillämpning i fråga om ersättning från arbets-skadeförsäkringen.

Vad som sägs i 17 kap. 1 § lagen om allmän försäkring tillämpas även i fråga om ersättning från arbets-skadeförsäkringen.

8 kap.

4 §³

Ärende angående livränta till den försäkrade, i annat ärende uppkommen fråga huruvida den försäkrade har ådragit sig arbets-skada till följd av annat än

Ärende angående livränta till den försäkrade *och* i annat ärende uppkommen fråga huruvida den försäkrade har ådragit sig arbets-skada till följd av annat än

³ Senaste lydelse 1998:90.

olycksfall och ärende angående särskild efterlevandelivränta skall i försäkringskassa avgöras av socialförsäkringsnämnd. Regeringen får dock meddela föreskrifter om behörighet för tjänsteman hos försäkringskassan att avgöra ärenden som är av enkel beskaffenhet och inte angår livränta till den försäkrade eller särskild efterlevandelivränta.

olycksfall skall i försäkringskassa avgöras av socialförsäkringsnämnd. Regeringen får dock meddela föreskrifter om behörighet för tjänsteman hos försäkringskassan att avgöra ärenden som är av enkel beskaffenhet och inte angår livränta till den försäkrade.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2003.

2. I fall då efterlevandes rätt till livränta grundas på en arbetsskada som har inträffat före ikraftträdandet gäller också, om annat inte sägs i punkterna 3 och 4, fortfarande äldre bestämmelser om sådan livränta. Har dödsfallet inträffat före utgången av år 2002 gäller dock alltid de äldre bestämmelserna.

3. De nya bestämmelserna om omställningslivränta i 5 kap. 6 § gäller även om arbetsskadan har inträffat under något av åren 1990–2002 under förutsättning att den efterlevande till följd av dödsfallet inte samtidigt har rätt till änkepension enligt 6 kap. lagen (2000:000) om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

4. Vid tillämpning av de nya bestämmelserna i 6 kap. 1 § skall efterlevandelivränta till en efterlevande make, som vid utgången av år 2002 hade rätt till sådan livränta, betalas ut med lägst det belopp som den efterlevande vid tillämpning av de äldre bestämmelserna i samma paragraf hade rätt till i december 2002. Detta belopp skall anknytas till prisbasbeloppet för år 2002 och räknas om vid förändring av detta. Skall livräntan omprövas av annan anledning skall dock de nya reglerna tillämpas.

Den allmänna pensionsförsäkringen enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) omfattar folkpension och tilläggspension. Inom båda dessa system utges pension i form av ålderspension, förtidspension samt efterlevandepension. I särskilda lagar finns regler om pensionstillskott och bostadstillägg till pensionärer.

Den 1 januari 1999 trädde delar av det reformerade ålderspensionssystemet i kraft. Systemet utgör en självständig försäkringsgren skild från andra socialförsäkringar. Den reformerade ålderspensionen består av en inkomstgrundad ålderspension, som kompletteras med en garantipension. Bestämmelserna om uttag och utbetalning enligt det reformerade ålderspensionssystemet träder dock i kraft först den 1 januari 2001. Garantipension kommer emellertid inte att utges förrän under år 2003. Således utbetalas i dag alltjämt ålderspension i form av folkpension och tilläggspension enligt bestämmelser i AFL.

Till personer födda år 1953 eller tidigare kommer emellertid även efter den 31 december 2000 – helt eller delvis – att utges inkomstgrundad ålderspension i form av tilläggspension. I denna tilläggspension ingår ett tillägg för den försäkrades arbetsbaserade folkpension, det s.k. folkpensionstillägget om 96 % av prisbasbeloppet. För personer födda år 1938 eller senare ersätts den bosättningsbaserade folkpensionen från och med år 2003 med garantipension.

Genom beslut den 18 december 1997 bemyndigade regeringen det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden rörande allmän försäkring med vissa undantag att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att lämna förslag till konstruktion av övergångsvis garantipension för de ålderspensionärer som inte omfattas av det reformerade ålderspensionssystemet, dvs. personer födda år 1937 eller tidigare. Den med stöd av det nämnda bemyndigandet förordnade utredningen – Utredningen (S 1997:24) om utformning av garantipension för ålderspensionärer födda år 1937 eller tidigare (Ö-garpsutredningen) – redovisade den 18 februari 1999 uppdraget genom att överlämna betänkandet *Garantipension och Bosättningstillägg för personer födda år 1937 eller tidigare* (SOU 1999:17). I betänkandet föreslår Ö-garpsutredningen att bosättningsbaserad folkpension i form av ålderspension skall, för personer födda år 1937 eller tidigare, ersättas med en garantipension (övergångsvis garantipension) och i vissa fall ett bosättningstillägg. Betänkandet har remissbehandlats och det bereds för närvarande inom Socialdepartementet. Regeringen planerar att under år 2000 till riksdagen överlämna förslag i denna del.

Förtidspension utges till försäkrad som fyllt 16 år för tid före den månad då han eller hon fyller 65 år, om hans eller hennes arbetsförmåga på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den psykiska eller fysiska prestationsförmågan är nedsatt med minst en fjärdedel och nedsättningen kan anses varaktig.

Även förtidspensioneringen har varit och är alltjämt föremål för översyn. Den 5 mars 1998 överlämnade regeringen propositionen *Reformerad förtidspension, m.m.* (prop. 1997/98:111, nedan kallad principproposition)

nen) till riksdagen. Förslaget innehåller riktlinjer för hur ett reformerat förtidspensionssystem och övergångsbestämmelser till ett sådant system skall utformas. Princippropositionen bygger i huvudsak på de förslag som Förtidspensionsutredningen redovisat i betänkandena Ohälsöförsäkringen – Trygghet och aktivitet (SOU 1997:166) och Ohälsöförsäkringen – Övergångsbestämmelser (SOU 1997:167). Denna principproposition, som riksdagen godkände genom beslut den 15 maj 1998 (bet. 1997/98:SfU11, rskr. 1997/98:237), innebär att vissa frågor lämnats öppna för att lösas under det fortsatta beredningsarbetet inom Regeringskansliet.

Efterlevandepension till vuxna utbetalas enligt nuvarande regler som folkpension och tilläggspension som beräknas på grundval av den rätt till tilläggspension som den avlidne tjänat in. I princip är konstruktionen av och beloppen för folkpension till efterlevande vuxna desamma som inom den tidigare ålderspensioneringen. Även barnpension utges i form av folkpension och tilläggspension.

Genom beslut den 13 juni 1996 bemyndigade regeringen det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden rörande allmän försäkring med vissa undantag att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av systemet för efterlevandepension och lämna förslag till ny konstruktion av efterlevandepensioneringen. Med stöd av detta bemyndigande förordnades den 21 augusti 1996 hovrättslagmannen Lars Göran Abelson som särskild utredare. Utredningen, som antagit namnet utredningen (S 1996:04) om efterlevandepension, överlämnade den 1 oktober 1998 betänkandet Efterlevandepension – En anpassning till det reformerade ålderspensionssystemet (SOU 1998:120).

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 1*. Remissyttrandena samt en remissammanställning finns tillgängliga i Socialdepartementet (S98/5762/SF).

Lagrådet

Regeringen beslutade den 3 februari 2000 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 2*. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 3*. Vi har i denna proposition i allt väsentligt följt Lagrådets förslag till justeringar. Dessutom har vissa redaktionella ändringar gjorts i lagtexten. Lagrådets synpunkter behandlas huvudsakligen i berörda delar i författningskommentaren. Regeringen lämnar i denna proposition dock av lagtekniska skäl inte förslag i samtliga delar som Lagrådet yttrat sig över. De förslag som nu läggs fram innehåller huvudsakligen lagförslag för en anpassning av systemet för efterlevandepension till det reformerade ålderspensionssystemet.

4.1 Inledning

Historik

Efterlevandepensioneringen har förändrats vid upprepade tillfällen under årens lopp. Till barn som förlorat en av eller båda sina föräldrar har staten alltsedan år 1937 lämnat bidrag i olika former. En särskild änkepension tillskapades redan under 1940-talet genom 1946 års lag om folkpensionering.

Under 1970- och 1980-talen skedde ett omfattande reformarbete beträffande de då gällande familjepensionsbestämmelserna. Tyngdpunkten lades därvid på att garantera efterlevande minderåriga barn ett tryggt underhåll och en tillfredsställande standard. För vuxna efterlevande var utgångspunkten att få till stånd könsneutrala regler. Av betydelse var även de kraftigt ökade kostnaderna som skulle ha uppkommit med oförändrade regler samt förändringar, bl.a. på arbetsmarknaden, med en betydligt ökande andel kvinnor i förvärvslivet. Reformarbetet ledde fram till det nuvarande efterlevandepensionssystemet som trädde i kraft den 1 januari 1990.

Genom reformen har barnpensionernas ställning förstärkts. Vidare har förmånerna till vuxna efterlevande gjorts könsjämlika, dvs. samma regler gäller för kvinnor och män. Förmånerna har även gjorts mer tidsbegränsade och behovsriktade än de tidigare änkepensionsreglerna. Reformen har inneburit att det ekonomiska stödet till efterlevande huvudsakligen betalas ut under den inledande tid som går åt för att komma över de särskilda svårigheter som den förändrade familjesituationen medför. En särskild pensionsförmån har dock införts som stöd till efterlevande som saknar möjlighet att klara sin försörjning genom eget förvärvsarbete på grund av dödsfallet.

De nya formerna av efterlevandepension som infördes den 1 januari 1990 kom att benämnas omställningspension, förlängd omställningspension, särskild efterlevandepension och barnpension. I samband med reformen beslutades även om omfattande övergångsregler. Av dessa följer att de tidigare reglerna, dvs. reglerna som gällde före den 1 januari 1990, om änkepension alltjämt har fortsatt giltighet även vid nybeviljande av efterlevandepensioner efter den 31 december 1989.

Folkpension och tilläggspension enligt den allmänna pensionsförsäkringen

Den allmänna pensionsförsäkringen enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) omfattar folkpension och tilläggspension. Såväl folk- som tilläggspensioneringen är obligatorisk och omfattar i princip hela befolkningen. För att anpassa de allmänna pensionsförmånernas storlek till penningvärdeutvecklingen relateras dessa, jämte de särskilda folkpensionsförmånerna, till prisbasbeloppet (tidigare basbeloppet). För folkpensioneringens del innebär detta att flertalet förmåner utges med viss andel av prisbasbeloppet. Inom tilläggspensioneringen räknas såväl de löpande

pensionsförmånerna som den intjänade pensionsrätten upp på grundval av prisbasbeloppet. Vid beräkning av pensionsgrundande inkomst och pensionspoäng från tilläggs pensioneringen används ett förhöjt prisbasbelopp. År 2000 uppgår prisbasbeloppet till 36 600 kr och det förhöjda prisbasbeloppet till 37 300 kr.

Folkpension i form av efterlevandepension

Folkpension i form av efterlevandepension utges till en efterlevande i förhållande till det antal år den avlidne varit bosatt i Sverige mellan 16 och 64 års ålder eller utifrån det antal år den avlidne tjänat in pensionspoäng för tilläggs pension (ATP-poäng). En efterlevande som är bosatt i Sverige har rätt till folkpension under förutsättning att den avlidne varit bosatt här i minst tre år eller har tre år med intjänad tilläggs pension. Bosättningstiden räknas från och med det år den avlidne fyllt 16 år till och med det år han eller hon fyllt 64 år. För efterlevandes rätt till oavkortad folkpension krävs att den avlidne varit bosatt i Sverige i minst 40 år eller haft minst 30 år med intjänade ATP-poäng. Vid beräkningen används den anknytningsregel som är mest förmånlig för den försäkrade. Om den avlidne varit bosatt här mindre än 40 år eller han eller hon har mindre än 30 år med intjänade ATP-poäng, minskas efterlevandepensionen med 1/40 eller 1/30 för varje år som saknas.

Under vissa förutsättningar kan, för det fall dödsfallet inträffar då den avlidne var i förvärvsaktiv ålder, även antagen framtida bosättningstid eller antagna framtida tillgodoräknade pensionspoäng (se nedan under tilläggs pension) beräknas. Detta innebär att man även kan få räkna med år från och med det år dödsfallet inträffat till och med det år den avlidne skulle ha fyllt 64 år. För att få räkna framtida bosättningstid krävs att den avlidne bott viss tid i Sverige från 16 års ålder till och med året före dödsfallet.

Tilläggs pension i form av efterlevandepension

Tilläggs pension i form av efterlevandepension grundas på den avlidnes inkomster av förvärvsarbete. Endast arbetsinkomst som den avlidne haft mellan 16 och 64 års ålder räknas. För avliden som är född år 1927 eller tidigare räknas arbetsinkomst till och med 65 års ålder. Det är dessutom bara arbetsinkomst intjänad från och med år 1960 som påverkar tilläggs pensionen. Tilläggs pension i form av efterlevandepension betalas ut om det för den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng i minst tre år. Från år 1980 beräknas pensionsgrundande inkomst även för inkomst i form av förtidspension. Rätten till tilläggs pension är inte beroende av svenskt medborgarskap eller bosättning här i landet. Sådan pension utbetalas alltså oavsett om den avlidne eller efterlevande till den avlidne har varit eller är bosatta i Sverige eller utomlands.

Till grund för tilläggs pension ligger varje försäkrads pensionsgrundande inkomster. Vid beräkningen av den pensionsgrundande inkomsten bortses från inkomster som efter avdrag för allmänna pensionsavgifter överstiger 7,5 prisbasbelopp.

Tilläggs pensionen är, på samma sätt som folkpensionen, avhängig av den avlidnes antal år med intjänade ATP-poäng eller för framtiden antagna år. Har den avlidne färre än 30 år, minskas pensionen med 1/30 för varje år som saknas. Om pensionspoäng har tillgodoräknats i mer än 15 år, beräknas tilläggs pensionen på medeltalet av de 15 högsta poängtalerna enligt den s.k. 15/30-regeln. Sker pensionsfallet när den avlidne var i förvärvsaktiv ålder kan under vissa förutsättningar hänsyn tas även till år från och med dödsfallet till och med det år den avlidne skulle ha fyllt 64 år, dvs. en antagandeberäkning kan göras.

4.2 Omställningspension och särskild efterlevandepension

Reformerad efterlevandepension till vuxna efterlevande

Den reformerade efterlevandepensionen betalas i dag ut i form av omställningspension, förlängd omställningspension eller särskild efterlevandepension.

Omställningspension utbetalas som ett tillfälligt bistånd för att en efterlevande man eller kvinna skall kunna komma över de särskilda ekonomiska svårigheter som till följd av den ändrade familjesituationen uppkommer under tiden närmast efter dödsfallet.

Särskild efterlevandepension utges framför allt till efterlevande som under lång tid har varit borta från förvärvslivet och som, under den tid omställningspension har betalats ut, inte har lyckats få ett arbete trots insatser i form av utbildning eller arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Pensionen kan då utges till dess den efterlevande får ett lämpligt arbete, som kan ge honom eller henne en tillfredsställande försörjning.

Efterlevandepension i form av omställningspension, förlängd omställningspension eller särskild efterlevandepension utges i dag inom både folk- och tilläggs pensioneringen.

Förutsättningar för rätt till omställningspension, förlängd omställningspension och särskild efterlevandepension

Omställningspension och särskild efterlevandepension utbetalas till man eller kvinna vars make har avlidit. Med efterlevande make likställs den som, utan att vara gift, stadigvarande sammanbodde med en icke gift man eller kvinna vid dennes död och som tidigare varit gift med eller har eller har haft eller då väntade barn med denne. Med make jämställs inom efterlevandepensioneringen även registrerad partner enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap.

Rätt till omställningspension har en efterlevande maka eller make, som inte har fyllt 65 år och som stadigvarande sammanbodde med sin maka eller make vid dennes död, om den efterlevande vid dödsfallet stadigvarande sammanbodde med barn under tolv år som stod under vårdnad av makarna eller en av dem eller om den efterlevande oavbrutet sammanbott med maken eller maken under en tid av minst fem år fram till tidpunkten för dödsfallet.

Omställningspension utges under sex månader från dödsfallet. Sådan pension kan emellertid betalas ut för längre tid i form av förlängd omställningspension. Förutsättningarna härför är att den efterlevande har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under tolv år, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem. I sådant fall utges omställningspension fram till den tidpunkt då det yngsta barnet fyller tolv år. Rätt till sådan förlängd omställningspension upphör om den efterlevande ingår nytt äktenskap eller stadigvarande sammanbor med någon som han eller hon har varit gift med eller har eller har haft barn tillsammans med.

Omställningspension kan aldrig utges efter det att den efterlevande uppnått 65 års ålder.

För tiden efter det att rätten till omställningspension upphört kan särskild efterlevandepension utges. Rätt till sådan pension har en efterlevande maka eller make, som inte fyllt 65 år och som uppfyller övriga villkor för rätt till omställningspension, om den efterlevandes egna möjligheter att bereda sig inkomst genom ett för honom eller henne lämpligt arbete är nedsatt med minst en fjärdedel alltsedan makens död och nedsättningen beror på arbetsmarknadsmässiga skäl, nedsatt hälsa eller annan därmed jämförlig omständighet samt kan antas vara inte endast kortvarig.

Vid bedömningen av om den efterlevandes förvärvsmöjlighet är nedsatt skall beaktas den efterlevandes möjlighet att bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvarar hans eller hennes krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras med hänsyn till utbildning och tidigare verksamhet samt ålder, bosättningsförhållanden och andra därmed jämförliga omständigheter. Något medicinskt kriterium uppställs således inte.

Särskild efterlevandepension kan utges som hel eller partiell förmån (en fjärdedel, halv eller tre fjärdedels). Omprövning av pensionen skall ske minst en gång vart tredje år.

Uppbär den efterlevande omställningspension eller ålderspension, kan inte särskild efterlevandepension utges samtidigt. Särskild efterlevandepension kan inte heller utges med anledning av sådan nedsättning av förvärvsmöjligheten för vilken den efterlevande är berättigad till sjukpenning eller egenlivränta enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring eller motsvarande ersättning som utges enligt annan författning eller på grund av regeringens förordnande. Från särskild efterlevandepension skall enligt en minskningsregel som finns i 8 kap. 12 § AFL avräkning ske med hänsyn till bl.a. förtidspension, arbetslöshetsersättning och vuxenstudiebidrag som den efterlevande har rätt till. Dessa bestämmelser gäller även i fråga om motsvarande förmåner som utges till den efterlevande på grundval av utländsk lagstiftning.

Rätt till särskild efterlevandepension upphör på samma sätt som förlängd omställningspension, om den efterlevande ingår nytt äktenskap eller sammanbor med någon som han eller hon har varit gift med eller har eller har haft barn tillsammans med. Likaså upphör rätten till särskild efterlevandepension då den efterlevande fyller 65 år.

Omställningspension och hel särskild efterlevandepension från folkpensioneringen betalas ut med 90 % av prisbasbeloppet (2 745 kr i månaden år 2000). I förekommande fall kan jämte omställningspension och särskild efterlevandepension betalas ut pensionstillskott med maximalt 61,5 % av prisbasbeloppet, dvs. 1 876 kr i månaden år 2000 om övriga villkor för rätt till denna förmån är uppfyllda. Under tiden den 1 juni 1999 t.o.m. utgången av november månad år 2000 uppgår pensionstillskottet dock till maximalt till 62,9 % av prisbasbeloppet. Höjningen av pensionstillskottet under denna tid utgör kompensation för höjningen av beloppsgränsen i högkostnadsskyddet vid köp av läkemedel.

Om den avlidne inte uppfyllt kravet på 40 bosättningsår (eller antagna bosättningsår) eller 30 år med intjänad tilläggspension (eller motsvarande antagna år), sker en proportionell reducering av pensionen.

Omställningspension och särskild efterlevandepension från tilläggspensioneringen

Omställningspension och särskild efterlevandepension från tilläggspensioneringen beräknas på den avlidnes ålderspension eller, om dödsfallet sker i förvärvsaktiv ålder, på en faktisk eller beräknad förtidspension. Härvid beaktas, utöver den avlidnes faktiskt intjänade pensionspoäng, även i vissa fall framtida antagna pensionspoäng. Sådana antagandepoäng för tiden fr.o.m. året för dödsfallet t.o.m. det år den avlidne skulle ha fyllt 64 år beaktas under förutsättning att den avlidne vid tidpunkten för dödsfallet hade en sjukpenninggrundande inkomst, som svarar mot en årsinkomst av förvärvsarbete lägst lika med det vid årets ingång gällande prisbasbeloppet eller också kan tillgodoräknas pensionspoäng för minst två av de fyra åren närmast före dödsfallet. Om något av dessa kvalifikationskrav är uppfyllt, beräknas antagandepoäng enligt den av två metoder som ger det mest förmånliga resultatet.

Den ena metoden innebär att antagandepoäng beräknas motsvara medeltalet av de två högsta poängtalerna under de fyra åren närmast före pensionsfallet. Den andra metoden innebär att antagandepoängen beräknas på grundval av tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension under samtliga år fr.o.m. 16 års ålder t.o.m. året närmast före pensionsfallet. Antagandepoängen skall därvid motsvara medeltalet för halva antalet av de år som sålunda kommer i fråga, varvid hänsyn tas till åren med högsta poängtalerna.

Storleken på omställningspension och särskild efterlevandepension från tilläggspensioneringen är beroende av om det samtidigt utges barnpension eller inte. Finns det efter den avlidne barn som har rätt till barnpension, utgör omställningspensionen 20 % av den avlidnes egenpension. I annat fall uppgår sådan pension till 40 % av den avlidnes egenpension.

På samma sätt som inom folkpensioneringen skall särskild efterlevandepension i form av tilläggspension minskas med hänsyn till vissa andra förmåner som den efterlevande har rätt till, såsom förtidspension, arbetslöshetsersättning och vuxenstudiebidrag m.m.

Barnpension från folkpensioneringen

Barnpension inom folkpensioneringen utges till barn under 18 år, vars far eller mor eller båda föräldrar har avlidit. Sådan pension utges även till barn som har fyllt 18 år, om och så länge barnet därefter studerar på grund- eller gymnasieskolenivå. Rätt till pension föreligger dock längst t.o.m. juni månad det år barnet fyller 20 år. En förutsättning för att barnpension skall betalas ut även efter det barnet fyllt 18 år är att barnet då bedriver studier enligt ovan eller återupptar sådana studier innan det fyller 19 år.

Barnpension efter en avliden förälder utbetalas för år räknat från folkpensioneringen med en grundnivå om 25 % av prisbasbeloppet (för år 2000 motsvarande ungefär 762 kr i månaden). Pensionen skall dock alltid betalas ut med sådant belopp att den tillsammans med den tilläggs pension i form av barnpension som betalas ut till barnet utgör 40 % av prisbasbeloppet (1 220 kr i månaden år 2000) efter varje avliden förälder. Detta är således en garantinivå. Har barnets båda föräldrar avlidit, utbetalas barnpension med dubbelt så höga belopp. Utbetalas samtidigt folkpension i form av änkepension enligt övergångsbestämmelserna till en kvinna som är mor till barnet eller varit gift med barnets far eller har eller har haft barn med denne, påverkas emellertid i vissa fall denna garantinivå av den folkpension i form av änkepension som utbetalas. Detta gäller oavsett om rätten till barnpension grundas på dödsfall som inträffat före eller efter den 1 januari 1990. Vid bedömningen av om folkpension på garantinivån skall betalas ut till barnet beaktas i dessa fall, förutom barnpension från tilläggs pensioneringen, även den folkpension som betalas ut i form av änkepension till änkan, under förutsättning att änkan och barnet stadigvarande sammanbor med varandra. I övriga fall påverkar inte eventuell pension till vuxna efterlevande den garanterade nivån.

För det fall den avlidne föräldern inte uppfyllt kravet på 40 bosättningsår (inklusive framtida antagna bosättningsår) eller 30 år med intjänad tilläggs pension (inklusive motsvarande antagna år) minskas pensionen proportionellt.

Barnpension från tilläggs pensioneringen

Barnpension inom tilläggs pensioneringen utbetalas på samma villkor som inom folkpensioneringen. För ett barn utgör barnpensionen 30 % av den avlidnes beräknade egenpension. Finns fler barn än ett, ökas detta procenttal med 20 för varje barn utöver det första. Det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas därefter lika mellan barnen.

Betalas tilläggs pension i form av barnpension ut på grund av ett dödsfall som inträffat före år 1990, utgör barnpensionen 40 % av den avlidnes egenpension. Föreligger vid sidan av rätten till barnpension även rätt till tilläggs pension i form av änkepension efter den avlidne, utgör barnpensionen från tilläggs pensioneringen i stället 15 % av samma underlag. Detsamma gäller om barnpension betalas ut tillsammans med tilläggs pension i form av änkepension till en änka som är född år 1944 eller tidigare

på grund av dödsfall som inträffat efter år 1989. Finns fler pensionsberättigade barn än ett, ökas procenttalen 15 och 40 med 10 för varje ytterligare barn. Den sammanlagda summan fördelas därefter lika mellan barnen.

Om efterlevandepensionerna till barn och vuxna efterlevande – i form av barnpension, omställningspension och särskild efterlevandepension från tilläggs pensioneringen – efter en försäkrad sammantagna överstiger den avlidnes beräknade egenpension, minskas efterlevandepensionerna proportionellt, så att de tillsammans motsvarar den avlidnes egenpension.

4.4 Änkepension

Inledning

När efterlevandepensionerna reformerades konstaterades att det varken var möjligt eller önskvärt att fr.o.m. de nya reglernas ikraftträdande den 1 januari 1990 helt upphäva de tidigare gällande reglerna för änkepension, som i sina huvuddrag tillkommit år 1960. Det ansågs att det nya regelsystemet primärt skulle gälla för de generationer som vuxit upp med det förvärvs- och familjemönster som i sig var anledningen till hela reformen. Inte heller borde rätten till redan beviljade änkepensioner påverkas av de nya bestämmelserna. Hänsynen till de kvinnor som redan uppbar änkepension enligt det gamla systemet och till främst äldre och medelålders kvinnor i övrigt ansågs göra det nödvändigt att under en lång övergångstid bibehålla det gamla systemet med änkepension. Till följd härav infördes också omfattande och långtgående övergångsbestämmelser. Enligt dessa gäller i större eller mindre utsträckning det äldre regelsystemet också fortsättningsvis inom både folk- och tilläggs pensioneringen. De genom övergångsbestämmelserna alltjämt gällande reglerna för änkepension kan sammanfattas enligt följande.

Änkepension från folkpensioneringen

En änka som inte fyllt 65 år, och som inte uppbar folkpension i form av ålderspension, har rätt till änkepension från folkpensioneringen under förutsättning att hon antingen fyllt 36 år vid mannens död och då varit gift med honom i minst fem år, eller att hon då har den rättsliga vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn under 16 år, som vid mannens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan. Med änka likställs här ogift eller frånskild kvinna eller änka som stadigvarande sammanbott med ogift eller frånskild man eller änkling vid dennes död och som antingen varit gift med eller har eller har haft barn med honom.

Änkepensionen utges från folkpensioneringen till maka eller därmed likställd som fyllt 50 år med 90 % av prisbasbeloppet för år räknat, dvs. med 2 745 kr i månaden år 2000. Samma belopp utges till änka vars rätt till änkepension grundar sig på sammanboende med barn under 16 år. För annan änka minskas pensionen med 1/15 för varje år varmed änkans ålder understiger 50 år vid mannens död eller vid den tidpunkt då hon upphör

att ha barn under 16 år i hemmet. Även bostadstillägg till pensionärer och pensionstillskott utbetalas i förekommande fall. Helt pensionstillskott uppgår till 61,5 % av prisbasbeloppet, dvs. 1 876 kr i månaden år 2000 (under tiden den 1 juni 1999 t.o.m. utgången av november månad år 2000 uppgår pensionstillskottet maximalt till 62,9 % av prisbasbeloppet).

Sedan den 1 april 1997 sker en inkomstprövning av folkpension i form av änkepension och pensionstillskott till sådan förmån. Inkomstprövning skall dock inte ske av änkepension för de första sex månaderna som den betalas ut och inte heller av änkepension som betalas ut till kvinna som har vårdnaden om barn som inte har fyllt 12 år. Den inkomst som påverkar folkpensionens storlek beräknas i huvudsak enligt de regler som gäller för beräkningen av bostadstillägg till pensionärer.

I detta sammanhang bör även nämnas att det för kvinnor som blivit änkor före den 1 juli 1960 och som uppbär änkepension gäller särskilda regler. Sådana änkor har endast rätt till folkpension i form av änkepension. Denna pension är helt eller delvis inkomstprövad enligt särskilda bestämmelser som trätt i kraft redan före den 1 april 1997.

När änkan fyller 65 år (eller dessförinnan börjar uppbära egen ålderspension) byts – till skillnad från vad som är fallet inom tilläggspensioneringen – änkepensionen från folkpensioneringen ut mot ålderspension.

Änkepension från tilläggspensioneringen

Inom tilläggspensioneringen utges änkepension till änka efter en försäkrad, om äktenskapet varat i minst fem år och ingåtts senast den dag då den försäkrade fyllde 60 år eller om den försäkrade efterlämnade barn – oavsett ålder – som också är barn till änkan. Till skillnad från vad som gäller inom folkpensioneringen krävs alltid för rätt till änkepension från tilläggspensioneringen att äktenskap har förelegat. Änkepension från tilläggspensioneringen kan betalas ut samtidigt med ålderspension från tilläggspensioneringen till kvinnan även efter det att hon fyllt 65 år.

Änkepensionens storlek från tilläggspensioneringen är beroende av om den försäkrade förutom änkan efterlämnar barn som är berättigat till barnpension från tilläggspensioneringen. Om så är fallet utgör änkepensionen 35 % av den avlidnes egenpension. Finns inte något pensionsberättigat barn, är änkepensionen 40 % av egenpensionen.

Tilläggspension i form av änkepension dras in om den pensionsberättigade ingår nytt äktenskap. Upplöses äktenskapet innan det bestått i fem år, skall pensionen börja betalas ut på nytt.

Övergångsbestämmelser

Som nämnts ovan trädde de nya reglerna för efterlevandepension i kraft den 1 januari 1990 och ersatte då i princip de äldre reglerna för änkepension. De nya reglerna tillämpas som huvudregel vid dödsfall som inträffar år 1990 eller senare. Reformen försågs emellertid med omfattande övergångsbestämmelser, som innebär att änkepension enligt äldre regler, dvs. de regler som gällde före den 1 januari 1990, kan betalas ut och även nybeviljas under lång tid framöver. Dessa övergångsregler, som återfinns i

övergångsbestämmelserna till lagen (1988:881) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring, är dessutom olika för olika kategorier kvinnor. Övergångsbestämmelserna för efterlevande kvinnor har i huvudsak följande innebörd.

1. Kvinnor som den 31 december 1989 redan hade rätt till änkepension har fortsatt rätt till sådan pension. Pensionen betalas ut helt enligt äldre bestämmelser. Detta gäller både folk- och tilläggspension. Sedan april 1997 inkomstprövas folkpensionsdelen.

2. Kvinnor som är födda år 1929 eller tidigare, och som var gifta med den avlidne den 31 december 1989, får änkepension helt enligt de äldre reglerna och kan beviljas sådan pension – i praktiken numera endast tilläggspension eftersom samtliga dessa kvinnor har fyllt 65 år och därför inte är berättigade till folkpension i form av änkepension – även när dödsfallet inträffar år 1990 eller senare. Denna grupp omfattas inte alls av den reformerade efterlevandepensioneringen.

3. Kvinnor som är födda åren 1930–1944, och som var gifta (eller i fråga om folkpension därmed likställda) med den avlidne den 31 december 1989, kan nybeviljas änkepension också vid dödsfall år 1990 eller senare. För tid före det kvinnan fyller 65 år betalas änkepension ut helt enligt äldre regler. Sedan den 1 april 1997 inkomstprövas folkpensionsdelen.

Från 65-års månaden (eller vid den tidigare tidpunkt då änkan börjat uppbära ålderspension) samordnas tilläggspension i form av änkepension med den tilläggspension i form av ålderspension som kvinnan erhåller. Samordningen går i princip till så, att änkepensionen reduceras med beloppet för ålderspensionen, dvs. änkepensionen betalas bara ut i den mån den överstiger kvinnans egen ålderspension. Det finns emellertid en garantiregel som innebär att kvinnan alltid har rätt till en sammanlagd pension som motsvarar viss andel av summan av kvinnans egen och mannens beräknade ålderspension, dvs. änkepensionen reduceras enbart ned till denna garantinivå. Denna garantinivå utgör 60 % för kvinnor födda år 1930, 58 % för födda år 1931, 56 % för födda år 1932, 54 % för födda år 1933, 52 % för födda år 1934 och 50 % för kvinnor som är födda under något av åren 1935–1944.

Kvinnor i denna kategori – liksom kvinnor i kategori 1 och 2 – omfattas enbart av äldre regler och inte alls av det reformerade systemet för efterlevandepension. Detta gäller både folk- och tilläggspension.

4. Kvinnor som är födda år 1945 eller senare omfattas av det reformerade regelsystemet och kan beviljas omställningspension och särskild efterlevandepension från folk- och tilläggspensioneringen på grund av dödsfall efter år 1989.

Gifta kvinnor (och såvitt gäller folkpension även därmed likställda) i denna åldersgrupp har dessutom rätt till vad som kan sägas motsvara den änkepension som intjänats före år 1990. Om en sådan kvinna vid utgången av år 1989 uppfyllde kraven för rätt till änkepension från folkpensioneringen (då fyllda 36 år och gift minst fem år dessförinnan eller vårdnad om barn under 16 år) och/eller från tilläggspensioneringen (gift minst fem år dessförinnan och äktenskapet ingåtts senast den dag mannen fyllde 60 år eller gemensamt barn), har hon rätt till änkepension som be-

räknas enligt särskilda regler. Från tilläggspensioneringen utges änkepension som beräknas enligt 15/30-regeln enbart på grundval av de pensionspoäng som mannen tjänat in t.o.m. år 1989 (och alltså utan antagande-poäng). Från folkpensioneringen utbetalas änkepension med lika många 30-delar av en oavkortad pension som tilläggspensionen. Reglerna innebär alltså att hel änkepension betalas ut, om mannen tjänat in ATP-poäng för minst 30 år före år 1990. Ju färre år med pensionspoäng som mannen då hade förvärvat, desto lägre blir den änkepension som kan betalas ut. Folkpensionsdelen inkomstprövas sedan den 1 april 1997.

För tid då kvinnan kan ha rätt till både en på detta sätt beräknad änkepension och en omställningspension eller särskild efterlevandepension, utbetalas änkepension bara i den mån denna överstiger den reformerade efterlevandepensionen. Detta gäller för änkepension från såväl folk- som tilläggspensioneringen.

Fr.o.m. den månad då kvinnan fyller 65 år (eller vid den tidigare tidpunkt då kvinnan börjat uppbära ålderspension) minskas tilläggspension i form av änkepension beräknad enligt äldre regler fullt ut med beloppet för kvinnans egen tilläggspension i form av ålderspension. I detta fall gäller ingen garantiregel.

5. Kvinnor i alla åldersklasser som inte har varit gifta (eller därmed likställda) den 31 december 1989, eller som då var gifta (eller därmed likställda) men inte uppfyllde kraven för rätt till änkepension, omfattas uteslutande av den reformerade efterlevandepensioneringen inom folk- och tilläggspensioneringen.

4.5 Särskilda förmåner inom folkpensioneringen, m.m.

Pensionstillskott

Till folkpension i form av ålderspension, förtidspension, omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension enligt övergångsbestämmelserna utges pensionstillskott till försäkrade som har låg eller ingen tilläggspension. Pensionstillskott till omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension enligt övergångsbestämmelser utbetalas med maximalt 61,5 % av prisbasbeloppet, dvs. 1 876 kr i månaden år 2000. Enligt lagen (1999:264) om tillfällig beräkning av vissa pensionsförmåner och lagen (1969:205) om pensionstillskott utbetalas emellertid pensionstillskott till efterlevandepension under tiden den 1 juni 1999 t.o.m. utgången av november månad år 2000 med maximalt 62,9 % av prisbasbeloppet. Pensionstillskottet avkortas på samma sätt som folkpensionsdelen i de fall den försäkrade, dvs. den avlidne, inte uppfyllt kravet på 40 års bosättning (inklusive antagen framtida bosättningstid) eller 30 år med intjänade ATP-poäng (inklusive motsvarande antagna år).

Vidare utbetalas pensionstillskott till änkepension med motsvarande antal 15-delar som folkpensionen om änkan inte har fyllt 50 år vid mannens död och rätten till änkepension inte grundar sig på sammanboende med barn under 16 år.

Pensionstillskottet är samordnat med tilläggspension i alla former. Avräkningen är så konstruerad att den som uppbär tilläggspension med be-

lopp som överstiger nivån på pensionstillskottet får inte något sådant tillskott. Till den som uppbär tilläggspension med lägre belopp utges pensionstillskott i den mån de sammanlagda förmånerna inte överstiger nivån för helt pensionstillskott.

Bostadstillägg till pensionärer

Bostadstillägg till pensionärer (BTP) regleras genom lagen (1994:308) om bostadstillägg till pensionärer. Förmånen syftar till att ge förutsättning för pensionärer med ingen eller låg tilläggspension att ha tillgång till en bostad av god kvalitet, utan att boendekostnaden minskar möjligheterna att också i övrigt ha en tillfredsställande standard. Förmånen lämnas för den bostad i vilken pensionären har sitt huvudsakliga boende, permanentbostaden.

Enligt dagens regler betalas bostadstillägget ut till den som är bosatt i Sverige och som har ålderspension (fr.o.m. 65 års ålder), förtidspension/sjukbidrag, omställningspension eller särskild efterlevandepension från folk- eller tilläggspensioneringen. Det kan också betalas ut till den som har änkepension enligt övergångsbestämmelser och till den som uppbär pension enligt lagstiftning i en stat som ingår i EU/EES och som är bosatt i Sverige.

Bostadstillägg – liksom änkepension sedan den 1 april 1997 – inkomstprövas enligt särskilda regler. Inkomstprövningen av dessa båda förmåner sker samordnat enligt följande. Den på visst sätt beräknade årsinkomsten reducerar först bostadstillägget. När bostadstillägget är helt bortreducerat minskas änkepensionen med 30 % av den årsinkomst som inte beaktats vid prövningen av bostadstillägget.

Som ett komplement till bostadstillägg till pensionärer finns ett särskilt bostadstillägg till pensionärer (SBTP). Den sistnämnda förmånen betalas ut till pensionärer med hög boendekostnad och låg inkomst.

Systemet för bostadstillägg till pensionärer är föremål för översyn. I betänkandet Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer (SOU 1999:52) presenterar BTP-utredningen förslag till ny reglering av inkomstprövningen av bostadstillägget till pensionärer och inkomstprövningen av änkepension. Betänkandet, som varit föremål för remissbehandling, bereds inom Socialdepartementet och regeringen planerar att under hösten 2000 eller våren 2001 till riksdagen överlämna förslag i dessa delar.

Särskilt grundavdrag, m.m.

Den som uppbär folkpension har, under vissa förutsättningar, vid beskattningen rätt till särskilt grundavdrag för pensionärer (SGA). Till sammans med pensionstillskottet utgör det särskilda grundavdraget en viktig del av grundtryggheten för den som uppbär folkpension. Rätten till särskilt grundavdrag gäller såväl ålderspensionärer som förtidspensionärer och vuxna personer som uppbär efterlevandepension.

För att rätt till särskilt grundavdrag skall föreligga skall folkpensionen, pensionstillskottet och den tilläggspension som föranlett avräkning av

pensionstillskottet sammantaget uppgå till minst 6 000 kr eller minst en femtedel av den sammanlagda inkomsten. Med folkpension likställs därvid den ålders-, efterlevande- och förtidspension som betalas ut enligt utländsk lagstiftning om social trygghet, när den utges efter grunder som är jämförbara med vad som gäller för folkpension. Detta gäller under förutsättning att pensionen beskattas i Sverige.

För gift skattskyldig uppgår det särskilda grundavdraget till högst 1,34 prisbasbelopp (4 087 kr i månaden beräknat på prisbasbeloppet år 2000) och för ogift skattskyldig uppgår det till högst 1,515 prisbasbelopp (4 621 kr i månaden beräknat på prisbasbeloppet år 2000). Enligt lagen (1999:264) om tillfällig beräkning av vissa pensionsförmåner utges, som tidigare nämnts, pensionstillskott till efterlevandepension under tiden den 1 juni 1999 t.o.m. november månad år 2000 med maximalt 62,9 %. Även det särskilda grundavdraget har därvid tillfälligt höjts. Enligt lagen (1999:265) om särskilt grundavdrag och deklarationsskyldighet för fysiska personer i vissa fall vid 2000 och 2001 års taxeringar, uppgår det särskilda grundavdraget för gift skattskyldig till högst 1,3482 prisbasbelopp och för ogift skattskyldig till högst 1,5232 prisbasbelopp vid 2000 års taxering. Vid 2001 års taxering uppgår det särskilda grundavdraget för gift skattskyldig till högst 1,3529 prisbasbelopp och för ogift skattskyldig till 1,5279 prisbasbelopp.

Det särskilda grundavdraget minskas med 65 % av de pensioner (folkpension, tilläggspension, änkepension, tjänstepension och viss utländsk pension) som överstiger grundnivån på 1,515 respektive 1,34 prisbasbelopp vid 1999 års taxering och som överstiger grundnivån 1,3482 respektive 1,5232 prisbasbelopp vid 2000 års taxering. För 2001 års taxering kommer det särskilda grundavdraget, enligt den nyss nämnda lagen, att minskas med 66,5 % av de pensioner som överstiger grundnivån 1,3529 respektive 1,5279 prisbasbelopp. Avtrappningen är utformad på ett sådant sätt att det särskilda grundavdraget vid tillräckligt höga pensionsinkomster blir lägre än det vanliga grundavdraget. Pensionären har emellertid alltid rätt till det vanliga grundavdraget vid beskattningen, om det leder till ett för den enskilde förmånligare resultat.

Barnpension ger inte rätt till särskilt grundavdrag. Däremot är barnpension delvis skattefri. Det gäller både folkpensions- och tilläggspensionsdelen. Beräkning av den skattefria delen görs för varje månad. Barnpension är skattefri upp till 40 % av prisbasbeloppet per år (14 640 kr år 2000). Uppbär barnet barnpension efter båda föräldrarna är den skattefria årsnivån 80 % av prisbasbeloppet (29 280 kr år 2000). Annan barnpension än folk- och tilläggspension beskattas helt.

4.6 Samordning av efterlevandepension med arbetsskadeliivränta och yrkesskadeliivränta

Lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring (LAF) trädde i kraft den 1 juli 1977, samtidigt som lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring (YFL) upphörde att gälla. Äldre bestämmelser gäller dock fortfarande i fråga om skada som har inträffat före ikraftträdandet. Den 1 juli 1977

trädde vidare lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd och lagen (1977:267) om krigsskadeersättning till sjömän i kraft. Prop. 1999/2000:91

Arbetskadelivränta

Arbetskadestyddet i LAF omfattar alla förvärvsarbetande, dvs. förutom arbetstagare även uppdragstagare och egenföretagare. Försäkringen omfattar dessutom studerande i den mån utbildningen är förenad med särskild risk för arbetsskada.

Lagen omfattar ersättning vid sjukdom och bestående nedsättning av arbetsförmågan samt ersättning vid dödsfall. En förutsättning för att ersättning skall betalas ut är, oavsett vilken ersättningsform det gäller, att skadan eller dödsfallet har inträffat till följd av arbetsskada. En försäkrad som till följd av arbetsskada fått en bestående nedsättning i sin förmåga att skaffa sig inkomst har rätt till ersättning i form av livränta för den inkomstförlust som uppkommit.

Livräntans storlek kan kortfattat sägas utgöra skillnaden mellan vad den försäkrade skulle ha haft i inkomst om skadan inte inträffat och den inkomst den försäkrade kan bedömas få trots skadan.

Om en försäkrad avlidit till följd av en arbetsskada kan vidare enligt LAF livränta betalas till hans eller hennes efterlevande barn och make eller därmed likställd. Livränta betalas i form av barnlivränta till efterlevande barn och i form av omställningslivränta och särskild efterlevandelivränta till efterlevande make eller därmed likställd. Även änkelivränta kan enligt övergångsbestämmelser betalas ut till änka eller med änka likställd kvinna.

De nu gällande reglerna vad avser efterlevandelivränta trädde i kraft vid samma tidpunkt som reformen på efterlevandepensioneringens område, dvs. den 1 januari 1990. Dessförinnan gällde således andra bestämmelser, som i många avseenden stämde överens med de då gällande familjepensionsbestämmelserna såvitt avser både den till livränta berättigade personkretsen och de tider under vilken livränta kunde betalas ut. Utöver detta gällde att även frånskilda kvinnor liksom efterlevande makes barn, dvs. styvbarn till den avlidne och föräldrar till den avlidne, i vissa situationer kunde vara berättigade till efterlevandelivränta.

Övergångsreglerna inom arbetskadeförsäkringen motsvarar i stort sett de som gäller för den reformerade efterlevandepensionen. Gränsdragningen mellan de äldre bestämmelserna i LAF och de nu gällande bestämmelserna görs emellertid med utgångspunkt från tidpunkten för arbetsskadan och inte, som inom efterlevandepensioneringen, tidpunkten för dödsfallet. Detta innebär att äldre bestämmelser kan bli tillämpliga under lång tid framöver. Sistnämnda gäller under förutsättning att arbetsskadan inträffat (visandedagen för skadan har inträffat) före ikraftträdandet av de nya bestämmelserna, samtidigt som efterlevandepension kan utges enligt de reformerade reglerna i AFL på grund av att dödsfallet till följd av arbetsskadan inträffat efter år 1989.

Rätt till efterlevandelivränta följer, med vissa undantag, i huvudsak de villkor som uppställs beträffande rätt till motsvarande efterlevandepension.

Utbetalas såväl efterlevandepension som efterlevandelivränta efter en avliden person, samordnas förmånerna med varandra på så sätt att livräntan betalas ut endast i den mån den överstiger pensionen, under förutsättning att båda förmånerna täcker samma inkomstförlust. Efter det att den efterlevande fyllt 65 år utbetalas varken omställningslivränta eller särskild efterlevandelivränta, varför någon samordning då inte är aktuell.

Samordning mellan efterlevandelivränta och efterlevandepension efter det att den efterlevande fyllt 65 år kan emellertid bli aktuell i de situationer där änkelivräntan betalas ut enligt bestämmelser som gällde före år 1990 (dvs. om visandedagen är före den 1 januari 1990 eller om denna dag är efter år 1989 men den efterlevande är en kvinna som är född år 1944 eller tidigare).

I dessa fall skall livräntan samordnas med efterlevandepensionen enligt AFL på grund av äldre bestämmelser i LAF. Dessa bestämmelser innebär att sådan livränta endast betalas ut om den efterlevande inte har rätt till änkepension från tilläggs pensioneringen och folkpension i form av ålderspension, som tillsammans uppgår till 65 % av tidigare beräknad livränta. Vid denna samordning skall enligt övergångsbestämmelserna till lagen (1988:881) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring hänsyn tas till den tilläggs pension i form av änkepension som beräknas före det att samordning sker mellan änkepensionen och kvinnans egen tilläggs pension i form av ålderspension. Om änkan har gjort förtida eller uppskjutet uttag av ålderspensionen, skall samordningen göras som om hel ålderspension hade börjat betalas ut vid 65 års ålder.

I de fall änkelivränta och omställningspension utges samtidigt samordnas förmånerna med varandra fullt ut så att änkelivräntan betalas ut endast i den mån den överstiger omställningspensionen. När väl rätten till omställningspension upphört, utbetalas änkelivräntan helt till dess änkan fyller 65 år, då en samordning skall ske mellan änkelivräntan och ankans ålderspension från folkpensioneringen (och i viss mån även mot änkepension från tilläggs pensioneringen om sådan utges).

Om någon efterlevande skulle vara berättigad till såväl livränta enligt äldre bestämmelser som omställningslivränta eller särskild efterlevandelivränta, utbetalas endast den sistnämnda. I de fall livräntan enligt de äldre bestämmelserna överstiger den reformerade efterlevandelivräntan, utbetalas emellertid denna överskjutande del till den efterlevande.

Yrkesskadelivränta

Som tidigare framgått utgörs i dag den centrala lagstiftningen vad beträffar ersättning för arbetsskador eller därmed jämförliga skador av LAF och lagen om statligt personskadeskydd. Ersättning för skador som inträffat under en äldre författnings giltighet regleras emellertid alltjämt enligt bestämmelserna i denna författning. Till följd härav utbetalas alltjämt, och kan framdeles komma att börja utbetalas, ersättning enligt ett stort antal äldre, i de flesta fall upphävda, författningar om obligatorisk försäkring för yrkesskador eller motsvarande. Det är i dessa fall fråga om ersättning för skador som inträffat under åren 1903–1977. Huvuddelen av

dessa livräntor betalas ut enligt YFL. Samlingsbegreppet för dessa livräntor har därför kommit att bli yrkesskadelivräntor.

I 17 kap. 2 § AFL återfinns nu gällande regler om samordning mellan yrkesskadelivräntor och bl.a. efterlevandepension från folk- och tilläggs-pensioneringen. Enligt dessa regler minskas efterlevandepensionen med yrkesskadelivräntan i viss omfattning. Även yrkesskadelivräntor som betalas ut till efterlevande enligt utländsk lagstiftning påverkar efterlevandepensionens storlek.

Efterlevandepension från såväl folk- som tilläggs-pensioneringen skall enligt de gällande bestämmelserna i 17 kap. 2 § AFL minskas med tre fjärdedelar av den yrkesskadelivränta som den pensionsberättigade har rätt till såsom efterlevande (efterlevandelivränta). Med efterlevandepension avses här – förutom barnpension, omställningspension och särskild efterlevandepension – även änkepension som utges enligt övergångsbestämmelser. Däremot skall änkepension efter en man som avlidit före den 1 juli 1960 inte påverkas av sådan livränta.

Yrkesskadelivräntan (efterlevandelivräntan) minskar först tilläggs-pensionen, därefter eventuellt pensionstillskott till efterlevandepensionen och allra sist folkpensionens huvudförmån. För att livräntan skall reducera tilläggs-pensionen krävs emellertid att den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggs-pension för minst ett år före det år då skadan inträffade. Kan livräntan inte samordnas med tilläggs-pension, görs minskningen direkt på folkpensionsförmånerna. En livränta som den efterlevande har som skadad (egenlivränta) samordnas enligt AFL inte med efterlevandepension.

Uppbär den efterlevande både omställningspension och ålderspension på grund av förtida uttag, rekommenderar Riksförsäkringsverket i Allmänna Råd (1999:5) Efterlevandepension enligt lagen om allmän försäkring (AFL) att efterlevandelivräntan först reducerar omställnings-pensionen och därefter ålderspensionen från folkpensioneringen.

Folkpension i form av änkepension som betalas ut enligt AFL i dess lydelse före den 1 januari 1990, och som samordnas med yrkesskadelivränta, skall enligt AFL i dess äldre lydelse minskas endast så mycket att minst hälften återstår av det belopp som annars skulle ha betalats ut. När det gäller barnpension får minskning göras ända ned till en fjärdedel av folkpensionens årsbelopp.

Dessa garantiregler gäller de folkpensionsförmåner som kan bli föremål för minskning (folkpensionens huvudförmån och pensionstillskott till änkepension). I praxis har denna samordning gått till så att pensionstillskottet beräknas utifrån den tilläggs-pension som faktiskt betalas ut, dvs. pensionstillskottet beräknas utifrån det belopp tilläggs-pensionen uppgår till efter det att den samordnats med yrkesskadelivräntan.

Vad gäller omställningspension och särskild efterlevandepension och samordning med efterlevandelivränta finns det däremot inget motsvarande garantibelopp som inom barn- och änkepensioneringen. Vid samordningen kan därför dessa pensioner helt bortfalla.

Vid inkomstprövning av rätt till bostadstillägg till pensionärer enligt lagen (1994:308) om bostadstillägg till pensionärer, och således även vid inkomstprövning av änkepension, tas hänsyn till yrkesskadelivränta på så

5 Det reformerade ålderspensionssystemet

Det reformerade ålderspensionssystemet är ett obligatoriskt pensionssystem som är inkomstgrundat och avskilt från andra socialförsäkringsgrenar. Systemet är i högre grad än det tidigare försäkringsmässigt uppbyggt. Förmånerna motsvarar de avgifter som betalas in. Det reformerade ålderspensionssystemet är således avgiftsbaserat i stället för förmånsbaserat.

Det reformerade ålderspensionssystemet bygger på livsinkomstprincipen, dvs. pensionen baseras på inkomster som tjänats in under hela förvärvslivet. I det reformerade ålderspensionssystemet skall pensionsrätten kunna tjänas in från och med 16 års ålder. Någon övre åldersgräns för intjänande finns inte. Bestämmelserna om det reformerade ålderspensionssystemet finns i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP) och i lagen (1998:675) om införande av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (införandelagen).

Tillgodoräknad pensionsrätt grundar sig huvudsakligen på den pensionsgrundande inkomsten. Dessutom kan enligt särskilda regler bl.a. förtidspension, vård av små barn, studier med studiestöd och pliktjäntgöring grunda pensionsrätt. Pensionsrätten är uppdelad på ett fördelningssystem (inkomstpension) och ett premiepensionssystem (premiepension).

Den inkomstgrundade pensionen kompletteras även med ett grundskydd i form av en garantipension för dem som haft inga eller låga förvärvsinkomster. Bestämmelser härom finns i lagen (1998:702) om garantipension. Till skillnad från folkpensionen är garantipensionen inte en förmån som utges till samtliga pensionsberättigade, utan den utges endast till dem som har behov av en sådan förmån. Garantipensionen finansieras med skattemedel och är skattepliktig.

Det är endast personer födda år 1938 eller senare som berörs av det reformerade inkomstgrundade ålderspensionssystemet. Personer födda åren 1938–1953 får, ju yngre de är, sin ålderspension beräknad med ett ökat antal tjugondelar enligt reformerade regler och resterande del enligt tidigare regler. Personer födda år 1954 eller senare får hela sin ålderspension enligt reformerade regler. Personer födda år 1937 eller tidigare får tilläggspension enligt tidigare regler. Till tilläggspensionen görs ett tillägg motsvarande den folkpension som baseras på antalet tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension. Detta tillägg utgör således en del av tilläggspensionen.

Pensionsgrundande inkomster och pensionsgrundande belopp

Förvärvsinkomster och sociala ersättningar vid sjukdom, arbetslöshet, föräldraledighet m.m. är också i det reformerade systemet pensions-

grundande. Därutöver är i vissa fall fiktiva inkomster pensionsgrundande, s.k. pensionsgrundande belopp.

Som nämnts i avsnitt 3 pågår inom Socialdepartementet ett arbete med att närmare utforma regler för ersättning vid långvarig medicinskt grundad arbetsoförmåga. Däri ingår bl.a. frågan om hur ålderspensionsrätt i framtiden skall tillgodoräknas för förtidspensionärer. Fram till dess att beslut härom har fattats skall försäkrade, som enligt reglerna i lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) uppbär förtidspension i form av tilläggspension beräknad på grundval av antagandepoäng, vid beräkningen av ålderspension i det reformerade pensionssystemet för varje år tillgodoräknas ett särskilt pensionsgrundande belopp baserat på en fiktiv inkomst (antagandeinkomst) fram t.o.m. 64 års ålder.

Pensionsgrundande belopp beräknas också för föräldrar med små barn och för dem som fullgjort grundutbildning inom totalförsvaret. Vidare skall fr.o.m. den 1 januari 2001 pensionsgrundande belopp tillgodoräknas för studerande som uppbär studiemedel. Pensionsgrundande belopp skall beräknas som 138 % av det studiebidrag som den studerande uppburit under året. Pensionsrätt skall även på motsvarande sätt beräknas för studier som avser åren 1995–2000. För att pensionsrätt för barnår, studier och plikttjänstgöring de facto skall ge upphov till utbetalning av pension, måste den försäkrade ha uppfyllt det s.k. förvärvsvillkoret.

För att förvärvsvillkoret skall vara uppfyllt krävs att den försäkrade har haft pensionsgrundande inkomster (varmed likställs pensionsgrundande belopp för förtidspensionärens antagandeinkomster) som för vart och ett av fem år uppgått till minst två gånger ett visst belopp. Beloppet skall för år före år 2001 motsvara det förhöjda prisbasbeloppet. För tid därefter skall det motsvara det s.k. inkomstbasbeloppet.

Vid bedömningen av om förvärvsvillkoret är uppfyllt eller inte skall endast sådan pensionsgrundande inkomst eller belopp beaktas som fastställts senast för det år då den försäkrade fyller 70 år.

Årlig pensionsrätt

Pensionsgrundande inkomst fastställs endast under förutsättning att den försäkrades inkomster av anställning och annat förvärvsarbete före avdrag för allmän pensionsavgift sammanlagt uppgår till minst 24 % av prisbasbeloppet (8 784 kr för år 2000).

Vid beräkningen av pensionsgrundande inkomst gäller, liksom vid fastställande av tilläggspension inom tilläggspensionssystemet, att inkomster överstigande ett visst tak inte skall beaktas. Detta tak kommer inledningsvis att vara det samma som förmånstaket inom tilläggspensionssystemet (intjänandetaket). Från och med år 2001 skall taket efter avdrag för allmän pensionsavgift motsvara 7,5 inkomstbasbelopp.

För varje år som det fastställs pensionsgrundande inkomst eller pensionsgrundande belopp för en försäkrad skall också pensionsrätt fastställas. Pensionsrätten skall baseras på pensionsunderlaget, dvs. summan av den fastställda pensionsgrundande inkomsten och de fastställda pensionsgrundande beloppen. Pensionsrätten utgör 18,5 % av pensionsunderlaget och delas upp mellan fördelningssystemet (inkomstpension)

och premiepensionssystemet (premiepension). Från och med år 1999 Prop. 1999/2000:91 utgör 16 procentenheter pensionsrätt för inkomstpension och 2,5 procentenheter pensionsrätt för premiepension.

Fördelningssystemet

Den ackumulerade pensionsrätten för inkomstpension utgör individens pensionsbehållning. Den för inkomstpension registrerade pensionsbehållningen skall årligen räknas om med den relativa förändringen i ett index som följer den årliga inkomstutvecklingen i samhället (inkomstindex). Vidare skall pensionsbehållningen efter de personer som avlidit (arvsvinster) fördelas bland kvarlevande i samma ålder som de avlidna samt avdrag göras för förvaltningskostnader.

Den årliga inkomstpensionen inom fördelningssystemet beräknas genom att pensionsbehållningen vid pensioneringen divideras med ett visst tal, det s.k. delningstalet. Delningstalet återspeglar den genomsnittliga återstående livslängden vid den ålder pensionen börjar lyftas enligt aktuell befolkningsstatistik. Beräkningen av delningstalet beaktar också en viss framtida tillväxt (normen för följsamhetsindexering), vilket innebär att pensionären får en högre begynnelsepension än om pensionen i stället successivt skulle ha räknats om med hänsyn till den totala tillväxten för varje år.

Uttag av inkomstpension

Den försäkrade kan ta ut inkomstpension tidigast från och med den månad han eller hon fyller 61 år och då med hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels pension. Om pensionen tas ut vid en senare tidpunkt, växer pensionen enligt försäkringsmässiga principer för varje månad den lämnas uttagen.

De pensioner som betalas ut från fördelningssystemet skall följsamhetsindexeras. Normen för följsamhetsindexering av inkomstpension har fastställts till 1,6.

Premiepensionssystemet

Premiepensionssystemet innebär att de medel som motsvarar fastställd pensionsrätt för premiepension fonderas. Den enskilde har möjlighet att själv bestämma om förvaltningen av de medel som fonderas för dennes räkning. Pensionens storlek är beroende av värdeutvecklingen på de fonderade medlen.

Premiepension får tas ut tidigast fr.o.m. den månad då pensionsspararen fyller 61 år. Pensionen skall utges livsvarigt, men pensionsuttaget får begränsas till att avse tre fjärdedelar, hälften eller en fjärdedel av pensionen.

Inom premiepensionssystemet har pensionsspararen möjlighet att välja ett efterlevandeskydd. Det finns två former av efterlevandeskydd: ett för aktivtiden (dvs. efterlevandeskydd under tid då den försäkrade ännu inte

börjat uppbära ålderspension) och ett för pensionstiden. Gemensamt för de båda formerna är att skyddet skall bekostas av den försäkrade och alltså inte innebära någon kostnad för de pensionssparare som avstår från skyddet samt att skyddet skall kunna tecknas endast i sådana situationer där det föreligger behov av ett efterlevandeskydd.

Efterlevandeskyddet för aktivtiden innebär en temporär efterlevandepension under fem år. Skyddet är utformat som en ren riskförsäkring utan sparmoment.

Efterlevandeskyddet under pensionstiden innebär att premiepensionen för en pensionssparare räknas om till att gälla för både hans eller hennes eget och makes (eller motsvarandes) liv. Pensionen skall alltså utbetalas så länge någon av dem lever. Omräkningen innebär att pensionsspararens egen ålderspension kommer att sänkas så mycket som behövs, för att tillgodohavandet av hans eller hennes premiepensionsbehållning skall räcka under båda makarnas livstid.

Avgift till ålderspensionssystemet

Den pensionsrätt som för ett år tillgodoräknas i det reformerade pensionssystemet utgör 18,5 % av faktiska och fiktiva inkomster. Motsvarande belopp skall betalas in till pensionssystemet. Samtliga inkomstslag som ger pensionsrätt är också avgiftsgrundande. Detta innebär att staten fr.o.m. inkomståret 1999 betalar avgifter till ålderspensionssystemet för samtliga pensionsgrundande socialförsäkrings- och arbetslöshetsersättningar m.m. och pensionsgrundande belopp som det kan tillgodoräknas pensionsrätt eller pensionspoäng för. Avgiften kallas statlig ålderspensionsavgift.

Allmän pensionsavgift betalas av den enskilde och beräknas på ett underlag som består av inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete. Den allmänna pensionsavgiften dras fr.o.m. år 1999 av vid beräkningen av den pensionsgrundande inkomsten. Inkomttaket uttrycks i termer av bruttoinkomst.

Socialavgift tas ut enligt lagen (1981:691) om socialavgifter (SAL) och avgifterna tas ut i form av arbetsgivaravgift eller egenavgift. Arbetsgivaravgifter beräknas på ett underlag som består av hela lönesumman och andra skattepliktiga förmåner som arbetsgivaren utger. Egenavgifter betalas främst av den som bedriver näringsverksamhet, dvs. egenföretagare, och beräknas på ett underlag som består av inkomst av annat förvärvsarbete.

Det totala uttaget av avgifter för ålderspensioner skall uppgå till 18,5 % av den pensionsgrundande inkomsten.

Garantipensionssystemet

Personer som är födda åren 1938 eller senare är berättigade till garantipension. Denna förmån ersätter fr.o.m. den 1 januari 2001 folkpensionen och pensionstillskottet. Garantipension kommer emellertid inte att utges förrän under år 2003. Eftersom det särskilda grundavdraget för pensionärer (SGA) i dessa ålderskategorier samtidigt slopas, kommer garantipen-

sionen att beräknas från en jämfört med folkpensionen högre basnivå. Härigenom kommer garantipensionen även att ge kompensation för att SGA avskaffas. Pensionsinkomster kommer därmed att bli beskattade enligt samma regler som gäller för förvärvsinkomster.

Garantipension kan utges fr.o.m. 65 års ålder till personer som inte har tjänat in rätt till inkomstgrundad ålderspension eller som endast har tjänat in låg sådan.

Garantipension beräknas utifrån en basnivå om 2,13 prisbasbelopp för ensamstående pensionär (77 958 kr för år 2000) och 1,90 prisbasbelopp för en gift pensionär (69 540 kr för år 2000). Garantipensionen avräknas för båda grupperna mot inkomstgrundad ålderspension på visst närmare föreskrivet sätt. Garantipensionen skall även avräknas mot efterlevandepension i form av övergångsvis utgiven änkepension från tilläggs pensioneringen och viss utländsk pension. Tjänstepensioner skall inte beaktas vid beräkning av garantipension.

Garantipension skall i princip avräknas mot såväl inkomstpension som premiepension. Vid beräkningen skall emellertid den faktiska premiepensionen inte beaktas, utan i stället skall inkomstpensionen räknas upp så att den motsvarar vad som skulle ha utgetts om hela pensionsrätten om 18,5 % av pensionsunderlaget (för personer födda något av åren 1938–1953 i aktuellt antal tjugondelar) hade utgjort grund för denna pension.

Som framgått inträder rätten till garantipension från och med 65 års ålder. Om den enskilde gjort uttag av hel eller delar av inkomstgrundad pension före 65 års ålder skall alltid, vid beräkning av garantipension, utgångspunkten vara den inkomstgrundade pension som skulle ha betalats om sådan pension hade börjat tas ut vid 65 års ålder. Motsvarande gäller om pensionsuttag görs efter 65 års ålder.

Garantipensionens storlek skall vara beroende av försäkringstid. Med försäkringstid avses i princip sådan bosättningstid som gäller för rätt till folkpension enligt AFL. Garantipension skall utges endast till den som har tillgodoräknats en försäkringstid för garantipension om minst tre år. För rätt till oavkortad garantipension skall krävas 40 års försäkringstid. Försäkringstid kan enligt huvudregeln tillgodoräknas när den försäkrade är i åldern 25–64 år.

Garantipension utbetalas endast till den som är bosatt i Sverige. Garantipension kommer emellertid med hänsyn till reglerna i förordningen (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjer flyttar inom gemenskapen även att betalas ut inom EU/EES.

Införandet av reformerade regler

Som tidigare framgått i avsnitt 3 trädde delar av lagstiftningen om inkomstgrundad ålderspension i kraft den 1 januari 1999 och de första utbetalningarna kommer att kunna ske fr.o.m. år 2001. Vid samma tidpunkt träder lagen om garantipension i kraft. Utbetalning av garantipension till ålderspension kan dock inte ske förrän år 2003 då personer födda år 1938 fyller 65 år.

Pensionsberättigade som tillhör den s.k. mellangenerationen, dvs. personer som är födda åren 1938–1953, kommer att få sin ålderspension beräknad dels enligt bestämmelserna om tilläggspension, dels enligt det reformerade ålderspensionssystemet. Mellangenerationen får sin pension beräknad med ett successivt ökande antal tjugondelar enligt det reformerade systemets regler. Årsklassen 1938 kommer med denna metod att som första årsklass tjäna in pensionsrätt i det reformerade systemet med 4/20.

Övergångsregleringen innebär att det för försäkrade som tillhör mellangenerationen även framöver parallellt måste registreras dels pensionspoäng för tilläggspension, dels pensionsrätt inom det reformerade pensionssystemet.

För alla som omfattas av de reformerade reglerna för inkomstgrundad ålderspension skall även förvärvsinkomster m.m. i förfluten tid, dvs. före år 1999, beaktas vid beräkning av pensionsrätt inom det reformerade systemet. Till grund för beräkningen av pensionsgrundande inkomst för förfluten tid skall för varje år fr.o.m. år 1960 ligga den ATP-poäng som har registrerats för året med tillägg av en poäng. Förtidspensionärer tillgodoräknas ålderspensionsrätt i form av pensionsgrundande belopp på grundval av registrerade pensionspoäng motsvarande faktiskt intjänad inkomst och pensionsrätt motsvarande antagna pensionspoäng för tid efter förtidspensionsfallet. Pensionsgrundande belopp för barnår skall tillgodoräknas fr.o.m. år 1960. Pensionsrätt för studier och pliktjänstgöring skall emellertid tillgodoräknas först fr.o.m. år 1995.

I tilläggspensionssystemet tillgodoräknas pensionspoäng endast för inkomster som överstiger ett förhöjt prisbasbelopp. Personer i mellangenerationen kompenseras, vid beräkningen av den inkomstgrundade pensionen i form av tilläggspension, för den folkpension som skulle ha utgetts om pensionen hade utbetalats enligt det tidigare ålderspensionssystemet genom ett s.k. folkpensionstillägg. Folkpensionstillägget utgör tilläggspension.

Personer födda år 1937 eller tidigare skall även fortsättningsvis få sin inkomstgrundade ålderspension beräknad enligt nuvarande regler. Även denna grupp skall enligt LIP kompenseras för första prisbasbeloppets inkomster genom folkpensionstillägget. Det tidigare grundskyddet i form av 40-delsberäknad folkpension, inklusive de särskilda folkpensionsförmånerna samt det särskilda grundavdraget för pensionärer, skall emellertid ersättas med en beskattad garantipension.

Ö-garpsutredningen har i betänkandet Garantipension och Bosättningstillägg för personer födda år 1937 eller tidigare (SOU 1999:17) lämnat förslag till en garantipension (nedan kallad övergångsvis garantipension) för personer födda år 1937 eller tidigare. Förslaget innebär i korthet följande. Liksom garantipensionen till personer födda år 1938 eller senare skall den övergångsvisa garantipensionen betalas ut endast till dem som har behov av en sådan förmån. Den övergångsvisa garantipensionen är enligt Ö-garpsutredningens förslag konstruerad på ett sådant sätt att SGA omvandlas till en pensionsförmån. De pensionsberättigade kommer genom den övergångsvisa garantipensionen därutöver att erhålla ersättning för den 40-delsberäknade folkpensionen och pensionstillskottet. Dessa delar av den övergångsvisa garantipensionen beräknas på samma

sätt som sker i dag. För de pensionärer som har så höga pensionsinkomster att de inte har rätt till övergångsvis garantipension, skall skillnaden mellan den folkpension som skulle ha utgetts med stöd av nuvarande regler och det folkpensionstillägg som ingår i tilläggspensionen utges i form av ett bosättningstillägg. Bosättningstillägget ersätter också i förekommande fall pensionstillskottet.

6 Allmänna överväganden

6.1 Inledning

Den 1 januari 1999 trädde delar av det reformerade ålderspensionssystemet i kraft och fr.o.m. år 2001 kommer samtliga delar av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP) att ha trätt i kraft. Vid samma tidpunkt kommer även lagen (1998:702) om garantipension – som omfattar personer födda år 1938 eller senare – att ha trätt i kraft. Utbetalning av sådan garantipension kommer dock inte att ske förrän år 2003, då personer födda år 1938 fyller 65 år.

Med det reformerade ålderspensionssystemet har det skapats ett från andra socialförsäkringar avskilt system. Härigenom har också grundläggande förändringar skett av den inkomstgrundade ålderspensionen och grundskyddet. Den inkomstgrundade pensionen kommer – till skillnad från vad som gäller i tilläggspensionssystemet med dess 15/30-regel – att baseras på hela livsinkomsten och beräknas på inkomster från den första kronan. Det nuvarande grundskyddet i form av folkpension och pensionstillskott kommer vidare att ersättas med en garantipension som avräknas mot den inkomstgrundade pensionen. Garantipensionsnivån är anpassad till att det särskilda grundavdraget för pensionärer (SGA) samtidigt avskaffas.

Efterlevandepension till vuxna i form av omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension enligt övergångsbestämmelser betalas enligt nuvarande regler ut i form av folkpension och en andel av den tilläggspension som den avlidne har tjänat in. Om den avlidne inte förvärvat rätt till någon tilläggspension eller bara till låg sådan, kompletteras folkpensionen med pensionstillskott. I princip är konstruktionen av folkpension till efterlevande vuxna densamma som inom den tidigare ålderspensioneringen. Även barnpension utges i form av folkpension och tilläggspension.

Eftersom efterlevandepension i dag bygger på den avlidnes ålders- och förtidspension, enligt bestämmelserna om tilläggspension och folkpension, är det nödvändigt att, mot bakgrund av det reformerade ålderspensionssystemets ikraftträdande, även se över reglerna om efterlevandepension. Regeringen lämnar nu förslag till en sådan anpassning av nuvarande regler för efterlevandepension till det reformerade ålderspensionssystemet. I huvudsak föreslår regeringen inga andra förändringar av de olika förmånsformerna än de som vi ansett nödvändiga för anpassningen till ålderspensionssystemet.

Regeringen föreslår dock vissa förändringar som inte är direkt betingade av ålderspensionsreformen. Bl.a. föreslår vi att det i framtiden inte skall vara möjligt att bevilja särskild efterlevandepension. Detta innebär att det i ett anpassat efterlevandepensionssystem skall finnas barnpension, omställningspension och änkepension enligt övergångsregler. Efterlevandeförmåner skall, liksom i dag, utges såsom en inkomstgrundad del och till denna skall finnas ett grundskydd.

De förslag som nu lämnas behandlar enbart sådana förmåner till efterlevande som kommer att utges med stöd av lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn. Därutöver kan den efterlevande vara berättigad till efterlevandeskydd från premiepensionssystemet enligt LIP. Dessutom kan den efterlevande få såväl avtalspension på grund av grupplivförsäkring som efterlevandepension på grund av pensionsavtal. Dessa nu nämnda pensionsformer behandlas således inte i det följande.

6.2 Huvudprinciper för en anpassad efterlevandepensionering

Även i ett anpassat system med förmåner till efterlevande bör enligt regeringens mening *förmånerna till efterlevande barn* ha en framträdande roll. Syftet med barnpensionen bör alltså vara att trygga efterlevande barns rätt till en likvärdig standard även efter en eller båda föräldrarnas frånfälle. De förutsättningar som i dag gäller för rätt till barnpension bör enligt vår uppfattning därför gälla även i ett system som är anpassat till den reformerade ålderspensionen.

När det gäller *efterlevandepension till vuxna* bör rätt till sådan pension även i framtiden föreligga endast i situationer där det generellt sett kan förutsättas finnas ett särskilt behov av stöd. Förmånen bör dessutom endast ses som en kompletterande inkomst. Syftet med förmånen bör alltså vara att ge ekonomisk kompensation under en viss tid efter ett dödsfall. Sådant behov av ekonomiskt stöd torde finnas för i princip alla efterlevande i yrkesaktiv ålder. Det är mot denna bakgrund som det även i fortsättningen bör finnas rätt till *omställningspension* under en viss tid efter ett dödsfall. Denna tidsperiod bör i princip vara densamma för alla och således oberoende av den avlidnes eller – såvitt gäller personer i förvärvsaktiv ålder – den efterlevandes ålder vid tidpunkten för dödsfallet. Emellertid bör, liksom i dag, omställningspension inte betalas ut efter det att den efterlevande har fyllt 65 år. Dessutom bör, liksom i dag, förlängd omställningspension kunna betalas ut när den efterlevande har hemmavarande barn. Vi anser emellertid att skyddet i denna del bör förstärkas, om den efterlevande har hemmavarande barn under 18 år. Till följd av förstärkningen kommer emellertid den månatliga omställningspensionen att kunna komma att bli något lägre än i dag. Omställningspensionen kommer å andra sidan, med vårt förslag, att för en efterlevande utan barn och en familj med barn över tolv år men under 18 år att betalas ut under en betydligt längre tid än vad som följer av dagens regler. Även om denna förstärkning avser efterlevandepension till vuxna är det regeringens uppfattning att den även kommer barnen tillgodo, eftersom den ger den

efterlevande föräldern ekonomisk möjlighet till förkortad arbetstid och därigenom mer tid med barnen.

Reglerna om *änkepensioneringen* tillskapades för en helt annan samhällsstruktur än den nuvarande, där behovet av ekonomisk försörjning från ett allmänt system var stort för kvinnor som blivit änkor efter en tids äktenskap. I dag har emellertid kvinnor som uppbär änkepension i de flesta fall en egen förvärvsinkomst vid sidan av änkepensionen. Enligt regeringens uppfattning är reglerna om omställningspension betydligt bättre avpassade till dagens och framtida förvärvsförhållanden. Bakom beslutet om övergångsbestämmelser låg emellertid en bred politisk enighet. På grund härav anser regeringen att några mer ingripande förändringar av övergångsbestämmelserna för rätt till änkepension inte bör ske. Detta innebär att en änka som beviljats änkepension före ikraftträdandet av våra förslag kommer, oavsett ålder, att ha rätt till sådan änkepension även efter denna tidpunkt. Vidare kommer änkepension att beviljas enligt regler som överensstämmer med nu gällande övergångsregler även efter sagda tidpunkt. För kvinnor som är födda år 1945 eller senare, och som beviljas änkepension på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002, innebär våra förslag dock vissa förändringar i förhållande till dagens regler.

Det är enligt regeringens uppfattning naturligt att efterlevandepensionen skall ge ett ekonomiskt bistånd i situationer som för den efterlevande är förenade med såväl ekonomiska svårigheter som problem på det mer personliga planet. Vi har däremot ställt oss frågan om det är välmotiverat att ha bestämmelser inom efterlevandepensioneringen som syftar till att ge efterlevande med egna försörjningssvårigheter en pension i händelse av makens död. *Särskild efterlevandepension* är just en sådan förmån. Den betalas ut till efterlevande som har svårigheter att försörja sig genom eget arbete. Det mest adekvata är enligt regeringens mening att lösa dessa problem inom ramen för arbetslöshetsförsäkringen eller på annat sätt genom arbetsmarknadsmässiga åtgärder. För det fall arbetsoförmågan i stället har sin grund i medicinska skäl torde frågan lämpligen behandlas inom ramen för sjukförsäkringen eller förtidspensioneringen. Regeringen föreslår därför att en sådan förmån som särskild efterlevandepension inte skall finnas kvar i en anpassad efterlevandepensionering.

Barnpension, omställningspension och änkepension

Regeringen föreslår att inkomstgrundad efterlevandepension – dvs. barnpension och omställningspension – samt inkomstrelaterad änkepension, liksom i dag, skall utgöra en ersättning för det inkomstbortfall som ett dödsfall kan innebära. (När det nedan talas om efterlevandepension avses all pension som kan betalas ut till efterlevande om annat inte anges.) Regeringen föreslår därför att tyngdpunkten inom efterlevandepensioneringen skall ligga på den del av pensionen som kan hänföras till den avlidnes inkomster. Eftersom det är regeringens uppfattning att det främsta syftet med efterlevandeförmånerna är att de skall utgöra ersättning för det inkomstbortfall som dödsfallet i många fall inneburit för familjeekonomi

min, utgör den avlidnes pensionsrätt det lämpligaste måttet för detta inkomstbortfall.

Regeringen föreslår därför att den avlidnes pensionsunderlag i det reformerade ålderspensionssystemet skall ligga till grund för beräkning av de inkomstgrundade efterlevandepensionerna omställningspension och barnpension. Sådan pension efter en person född år 1937 eller tidigare föreslås dock beräknas på grundval av dennes tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension sedan tillägg gjorts med en poäng. Detta mot bakgrund av att personer födda år 1937 eller tidigare även i framtiden kommer att få sin inkomstgrundade ålderspension i form av tilläggspension. Vidare anser regeringen att beräkningen av det underlag som skall ligga till grund för efterlevandepension bör, på samma sätt som gäller inom det nuvarande tilläggspensionssystemet såvitt gäller pension efter personer som avlider före det år de skulle ha fyllt 65 år, göras på grundval av vissa antaganden om den avlidnes framtida inkomst, dvs. med en s.k. antagandeinkomstberäkning. Någon koppling till förtidspension föreslås däremot inte, utan antagandeberäkningen skall ske på grundval av den avlidnes vid dödsfallet registrerade ålderspensionsrätt.

När det gäller att finna ett underlag för att beräkna olika former av efterlevandeförmåner har regeringen emellertid funnit anledning att dra en skiljelinje mellan de år 1990 reformerade efterlevandeförmånerna – barnpension och omställningspension – och änkepension som betalas ut enligt övergångsbestämmelser till det reformerade systemet. Reglerna om änkepension har till sin konstruktion en förankring i det nuvarande systemet med tilläggspension och folkpension som, med hänsyn till den politiska överenskommelse som legat bakom avskaffandet av de generella reglerna om änkepension, måste beaktas särskilt vid bedömningen av vilket underlag som skall ligga till grund för beräkningen av änkepension efter ikraftträdandet av reformerade ålderspensionsregler. Regeringens utgångspunkt har härvid varit att änkepension så långt som möjligt bör beräknas i enlighet med dagens bestämmelser. Regeringen föreslår därför att änkepension alltjämt skall beräknas utifrån ett underlag som baserar sig på den avlidnes intjänade eller antagna pensionspoäng för tilläggspension.

Enligt dagens bestämmelser tillgodoräknas emellertid inte pensionspoäng för tilläggspension för inkomster under ett prisbasbelopp. För inkomster därunder ges i dag compensation genom den 30-delsberäknade folkpensionen. Eftersom vi föreslår att folkpensionen skall avskaffas, är det regeringens uppfattning att den efterlevande på annat sätt skall kompenseras för den förmånen. Regeringen föreslår därför att ett tillägg motsvarande 90 % av det för året gällande prisbasbeloppet skall utges som en del av änkepensionen. Detta tillägg skall således delvis ersätta folkpensionen. För rätt till tillägget krävs dock, till skillnad från rätten till folkpension, att den efterlevande dessutom är berättigad till änkepension i form av tilläggspension enligt nuvarande bestämmelser, dvs. har varit gift med den avlidne under en viss angiven tid.

Enligt nuvarande regler utges efterlevandepension även i form av bosättningsbaserad folkpension. Det reformerade ålderspensionssystemet kommer inte att innefatta folkpension. Grundskyddet kommer i stället att bestå av en garantipension, som avräknas mot den inkomstgrundade ålderspensionen.

För att efterlevande till avlidna som bidragit till familjens försörjning på annat sätt än genom förvärvsarbete inte skall ställas helt utan skydd efter ett dödsfall, anser regeringen att det även i ett anpassat efterlevandepensionssystem skall finnas ett grundskydd. Detta grundskydd bör emellertid inte på samma sätt som dagens folkpension och pensionstillskott vara konstruerat så att det garanterar en grundläggande försörjning för den efterlevande. Det bör istället bestämmas med beaktande av att efterlevandepensionen har till syfte att utgöra en kompletterande inkomst för den efterlevande. På samma sätt som inom ålderspensioneringen bör grundskyddet inte heller utgöra en förmån som betalas ut till samtliga pensionsberättigade. Det bör istället utgöra en utfyllnadspension som betalas ut till dem som har en låg eller ingen inkomstgrundad efterlevandepension eller änkepension. Regeringen föreslår därför att det till vuxna efterlevande skall betalas ut en garantipension till omställningspension och änkepension. Denna garantipension skall ersätta dagens grundskydd i form av bosättningsbaserad folkpension, pensionstillskott och det särskilda grundavdraget för pensionärer (SGA). Regeringen har vid konstruktionen av garantipensionen haft som utgångspunkt att basnivån på nämnda pension skall motsvara nettoeffekten av dagens grundskydd. Vi har dock valt en annan avtrappningstakt än vad som följer av dagens särskilda skatteregler för pensionärer.

Garantipensionen skall liksom dagens grundskydd i form av folkpension och pensionstillskott vara beroende av den avlidnes faktiska och på visst sätt beräknad framtida försäkringstid. Försäkringstiden skall i princip tillgodoräknas enligt samma regler som gäller för garantipension till ålderspension, dvs. garantipensionen skall vara bosättningsbaserad.

Garantipensionen är således densamma, oavsett vilken förmån den vuxna efterlevande har rätt till. Att vi inte gör någon skillnad i sättet att beräkna garantipensionen vare sig den efterlevande uppbär omställningspension eller änkepension har främst sin orsak i att i dagens samhälle har de flesta kvinnor och män samma möjlighet att genom eget förvärvsarbete försörja sig själva. Till skillnad från när reglerna om änkepension skapades har därför män och kvinnor oavsett ålder i princip samma behov av efterlevandepension vid makens död. I många fall har även de kvinnor som uppbär folk- och tilläggspension i form av änkepension, liksom de som uppbär omställningspension, även en förvärvsinkomst vid sidan om. Vi föreslår emellertid inga förändringar i tiden för utbetalning av änkepension, vilket får till följd att garantipensionen liksom dagens folkpension kommer att betalas ut till dess att änkan fyller 65 år.

1990 års ställningstagande innebar att änkor födda år 1945 eller senare ansågs tillhöra en generation kvinnor som på grund av sitt förvärvsmönster inte behövde det skydd som änkepensionen enligt äldre regler innebär. Emellertid ansåg man att de skulle få rätt att behålla en del av

mannens vid tidpunkten för reformen intjänade tilläggspension. På grund härav är dessa änkor i dag berättigade till tilläggspension och folkpension beräknad på grundval av mannens fram t.o.m. år 1989 intjänade pensionspoäng. Dessa änkor är emellertid inte berättigade till dagens grundskydd i form av bosättningsbaserad folkpension. Eftersom vårt förslag till garantipension innebär att denna pension endast skall baseras på den avlidnes försäkringstid för garantipension (bosättningsstid), är det regeringens uppfattning att denna grupp kvinnor inte skall vara berättigade till garantipension till änkepension.

Dessa kvinnor kommer däremot, i likhet med i dag, att få omställningspension inklusive garantipension. Hur länge sådan pension betalas ut beror på om den efterlevde har hemmavarande barn och hur gamla dessa är. Eftersom omställningspensionen, till skillnad från änkepension, inte är begränsad till den avlidnes före visst år fastställda pensionsrätt kommer denna pension i de flesta fall att vara högre än änkepensionen. När rätten till omställningspension upphör kommer änkan alltjämt att vara berättigad till änkepension.

Genom regeringens förslag kommer en änka som är född år 1945 eller senare alltjämt vara berättigad till änkepension på grundval av den avlidne mannens intjänade pensionspoäng t.o.m. år 1989. För den arbetsbaserade folkpensionen kommer änkan att erhålla kompensation i form av det ovan nämnda 90-procentstillägget. Emellertid kommer hon inte att erhålla någon kompensation för det 30-dels beräknade pensionstillskottet som hon enligt dagens regler kunnat vara berättigad till och inte heller få någon kompensation för att möjligheterna till särskilt grundavdrag vid beskattningen försvinner. Detta följer av att dessa förmåner ersätts av garantipension till änkepension. På grund av garantipensionens konstruktion går det inte att urskilja vad av denna förmån som utgör ersättning för grundavdraget respektive pensionstillskottet.

Vad gäller grundskyddet till barn föreslår regeringen en annan konstruktion än den som valts för vuxna efterlevande. Vår utgångspunkt har härvid varit att alla barn som är bosatta i Sverige skall ges ett fullgott grundskydd vid en förälders eller båda föräldrarnas död. Regeringen anser att ett barns behov av grundskydd är detsamma oavsett den avlidne förälderns anknytning till Sverige. Vi föreslår därför att grundskyddet till efterlevande barn skall utgöras av *efterlevandestöd* till barn som skall utges oberoende av den avlidnes försäkringstid i Sverige. Emellertid skall efterlevandestöd till barn endast utges så länge barnet är bosatt i Sverige. Denna förmån bör således inte heller betalas ut inom EU/EES-området. Efterlevandestödet till barn bör utgöra en garanterad lägsta nivå, som barnet skall vara berättigad till. Efterlevandestöd till barn skall därför endast utges som en utfyllnadsförmån till barnpensionen.

6.3 Övergångsbestämmelser

Regeringens förslag innebär att det nuvarande efterlevandepensionssystemet skall anpassas till det reformerade ålderspensionssystemet. De personer som vid ikraftträdandet redan uppbär efterlevandepension bör i

så liten omfattning som möjligt påverkas av nämnda anpassning. Mot denna bakgrund föreslår regeringen att sådan pension – till den del den är baserad på den avlidnes förvärvsarbete – skall utges enligt regler som motsvarar dagens regler. Detta innebär att omställningspension, barnpension och änkepension som beviljas på grund av dödsfall före ikraftträdandet skall betalas ut enligt regler som motsvarar nuvarande bestämmelser om tilläggspension i form av omställningspension, barnpension och änkepension.

När det gäller särskild efterlevandepension är förhållandena emellertid något annorlunda. Som tidigare redovisats i avsnitt 4.2 inträder rätten till särskild efterlevandepension först när rätten till omställningspension upphört. Enligt regeringens uppfattning är det inte rimligt att det efter det att rätten till omställningspension upphört, och under lång tid efter ikraftträdandet av det anpassade regelverket, skall kunna vara möjligt att bevilja särskild efterlevandepension enligt nuvarande regler, vilka syftar till att ge efterlevande med egna försörjningssvårigheter en pension i händelse av makens dödsfall, med hänvisning till att maken avlidit före ikraftträdandet. Regeringen föreslår därför att även om dödsfallet inträffat före ikraftträdandet men särskild efterlevandepension inte har beviljats på grund av att omställningspension alltjämt utges, skall särskild efterlevandepension inte kunna beviljas efter ikraftträdandet av de anpassade efterlevandepensionsreglerna. Däremot föreslår regeringen att särskild efterlevandepension som beviljats före ikraftträdandet eller om rätten till förmånen uppkommit före denna tidpunkt, liksom övrig efterlevandepension, efter ikraftträdandet skall betalas ut enligt regler som motsvarar nuvarande bestämmelser om tilläggspension. En förutsättning för att särskild efterlevandepension skall kunna utges efter ikraftträdandet skall således vara att förmånen beviljats eller att rätten till förmånen åtminstone uppkommit före denna tidpunkt.

Regeringens förslag innebär att folkpensionen skall avskaffas i samband med ikraftträdandet av det anpassade regelverket. Med hänsyn härtill föreslår vi att det, på samma sätt som vi föreslår för beviljande av änkepension på grund av dödsfall efter ikraftträdandet, utbetalas ett tillägg till barnpension, omställningspension och änkepension som beviljas på grund av dödsfall före ikraftträdandet av de anpassade efterlevandepensionsbestämmelserna eller särskild efterlevandepension som beviljats före denna tidpunkt.

Den del av folkpensionen som utgör dagens grundskydd, dvs. den bostättningsbaserade folkpensionen, SGA samt pensionstillskottet skall dock ersättas av en beskattningsbar garantipension till vuxna. Vid konstruktionen av nämnda garantipension är det regeringens uppfattning att i huvudsak ingen pensionsberättigad skall få sin nettopension sänkt, oavsett i vilken kommun de är bosatta. Mot denna bakgrund föreslår regeringen att basnivån på den garantipension som skall betalas ut till dem som beviljas omställningspension och änkepension enligt övergångsbestämmelser på grund av dödsfall som har inträffat före ikraftträdandet och dem som beviljats särskild efterlevandepension före ikraftträdandet skall var högre än den som gäller för beviljande av efterlevandepension på grund av dödsfall efter ikraftträdandet. Vidare har vi ansett att en annan

avtrappning av garantipensionen skall gälla än vad som föreslås beträffande garantipension som beviljas på grund av dödsfall efter ikraftträdandet av våra förslag. Inte heller i detta avseende har vi funnit skäl att göra någon skillnad om den efterlevande uppbär omställningspension, särskild efterlevandepension eller änkepension. Basnivån och avtrappningstakten bör därför vara enhetlig för alla efterlevandeförmåner till vuxna.

Även folkpension i form av barnpension ska enligt vårt förslag avskaffas i samband med ikraftträdandet av lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn. Regeringen lämnar därför förslag till ett nytt grundskydd till efterlevande barn, benämnt *efterlevandestöd till barn*. Eftersom barnpension varken berättigar till pensionstillskott eller till det särskilda grundavdraget, har regeringen övervägt att låta de barn som beviljas barnpension på grund av dödsfall som har inträffat före ikraftträdandet av det anpassade regelverket alltjämt få sitt grundskydd i form av folkpension. Vi har emellertid ansett att det inte är lämpligt att behålla folkpensionsförmånen endast inom barnpensioneringen, när vi i övrigt avskaffar den inom efterlevandepensioneringen. I stället föreslår vi att även de barn som vid ikraftträdandet uppbär barnpension skall få sitt grundskydd i form av efterlevandestöd till barn. Eftersom storleken på denna förmån stämmer överens med det garanterade belopp som ett barn enligt dagens regler i lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) är berättigat till, kommer detta att innebära att storleken av grundskyddet blir detsamma, och i vissa fall högre, även efter ikraftträdandet av det anpassade regelverket. Eftersom efterlevandestöd till barn är oavhängigt av den avlidnes bosättningsstad eller annan anknytning till Sverige, skulle en fortsatt tillämpning av folkpensionsreglerna dessutom innebära, att de som redan uppbär barnpension vid ikraftträdandet skulle kunna komma att få ett grundskydd som till sin storlek är lägre än vad ett efter ikraftträdandet beviljat grundskydd skulle vara.

En konsekvens av vårt förslag är emellertid att efterlevandestöd till barn inte annat än i undantagsfall kommer att betalas ut utanför Sverige vare sig den förmånsberättigade är bosatt inom eller utom EU/EES-området. Regeringen har inte ansett det rimligt att skapa övergångsregler som endast gäller i de situationer när barnet bor utomlands. Det skall också noteras att regeringens förslag till grundskydd till efterlevande barn innebär en helt ny förmån, som inte har någon direkt motsvarighet inom dagens efterlevandepensionering.

Regeringens förslag: Bestämmelserna om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn samlas i en särskild lag om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn som skall träda i kraft den 1 januari 2003. Vid samma tidpunkt skall bestämmelserna i 8 och 14 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) upphävas. Bestämmelser om ikraftträdande och övergångsbestämmelser m.m., skall tas in i en särskild lag om införande av lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

Utredningens förslag: Stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag med undantag av att utredningen föreslog att grundskyddet inom barnpensioneringen skulle finnas i en lag om underhållsstöd och att samtlig lagstiftning skulle träda i kraft år 2001. Vidare föreslog utredningen inte att övergångsbestämmelserna m.m., skulle tas in i en särskild lag om införande av lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

Remissinstanserna: De remissinstanser som har yttrat sig i denna del tillstyrker utredningens förslag men förordar att även grundskyddet inom barnpensioneringen skall regleras i lagen om efterlevandepension. *Skåne läns allmänna försäkringskassa* efterlyser en samlad genomförandestrategi för samtliga de reformer som är avsedda att träda i kraft år 2001.

Skälen för regeringens förslag: Regeringens förslag innebär att beräkningen av efterlevandepension anpassas till det reformerade ålderspensionssystemet såväl när det gäller inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension som vad avser regler om garantipension och efterlevandestöd till barn. Rätten till efterlevandepension i form av barnpension, omställningspension och särskild efterlevandepension regleras i dag i 8 och 14 kap. AFL. Härutöver har även allmänna regler om folkpension i bl.a. 5 kap. AFL betydelse för beräkningen av efterlevandepension. Rätt till änkepension regleras genom övergångsbestämmelser till de nuvarande reglerna i 8 och 14 kap. samma lag. Med hänsyn till utformningen av dessa regler finns det i dag dels kvinnor som har beviljats änkepension på grund av dödsfall före ikraftträdandet av reformerade regler den 1 januari 1990, dels kvinnor som blivit änkor efter utgången av år 1989 men som på grund av sin ålder, till följd av övergångsreglerna, har beviljats änkepension helt enligt äldre regler. Därutöver finns kvinnor som har blivit änkor efter den 31 december 1989 men som beviljats änkepension enligt något mindre förmånliga övergångsregler.

Reglerna om rätt till och beräkning av efterlevandepension i AFL är således redan i dag mycket komplicerade. Om regeringens förslag till anpassade regler för efterlevandepension skulle inarbetas i den nuvarande lagen, skulle detta ytterligare komplicera systemet. Med hänsyn till att folkpensionsreglerna med därtill hörande regler om pensionstillskott och SGA enligt våra förslag inte skall tillämpas inom någon del av efterlevandepensioneringen, skulle en inarbetning av de anpassade reglerna i nuvarande lag kräva omfattande förändringar. För änkepensionens del

skulle detta innebära förslag om övergångsregler till de nuvarande övergångsreglerna. Regeringen har mot denna bakgrund funnit det angeläget att försöka samla alla bestämmelser om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn i en särskild lag. Syftet med en sådan konstruktion är att underlätta tillgängligheten och göra regelkomplexet mer överskådligt än i dag. Regeringen föreslår därför att reglerna om efterlevandepension, garantipension till sådan pension och efterlevandestöd till barn upptas i en särskild lag: lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn. Vi har inte funnit skäl att såsom inom ålderspensionssystemet skapa skilda lagar för å ena sidan den efterlevandepension som grundar sig på den avlidnes inkomst och å andra sidan grundskyddet. Utgångspunkten har istället varit att skapa ett från andra pensionsförmåner fristående regelsystem.

Regeringens förslag har till sitt huvudsakliga syfte att anpassa de nuvarande reglerna om efterlevandepension till det reformerade ålderspensionssystemet. Mot denna bakgrund skulle det förefalla vara mest naturligt att även lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn träder i kraft vid samma tidpunkt som bestämmelserna i det reformerade ålderspensionssystemet.

De personer som beviljas efterlevandepension på grund av dödsfall före den 1 januari 2003 kommer delvis att få sin pension beräknad enligt dagens bestämmelser. Eftersom dessa bestämmelser kommer att vara tillämpliga under en längre övergångsperiod har regeringen funnit det lämpligt att föreslå att övergångsbestämmelserna i anledning av ikraftträdandet av lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn förs in i en särskild införandelag: *lagen om införande av lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn*.

Lagen (1998:675) om införande av lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension trädde i kraft den 1 januari 1999. Bestämmelserna i den lagen innebär att vissa delar av LIP trädde i kraft vid samma tidpunkt. Detta gäller bl.a. regler om intjänande av inkomstgrundad ålderspension. Andra bestämmelser, bl.a. regler om utbetalning av ålderspension enligt reformerade regler, träder i kraft först den 1 januari 2001. Vid denna tidpunkt träder också lagen om garantipension i kraft. Denna lag gäller i sin nuvarande lydelse endast för personer födda år 1938 eller senare. Garantipension kommer emellertid att betalas ut först under år 2003 då personer födda år 1938 fyller 65 år.

Under regeringens arbete med det reformerade ålderspensionssystemet har avsikten varit att i samband med att detta system träder i kraft fullt ut, dvs. den 1 januari 2001, skulle även andra till ålderspensionssystemet anpassade pensionsförmåner träda i kraft. Avsikten är att lagen om garantipension även skall omfatta personer födda år 1937 eller tidigare. Förslag till en sådan garantipension har lämnats i betänkandet Garantipension och Bosättningsstillägg till personer födda år 1937 eller tidigare (SOU 1999:17). Förslaget har remissbehandlats och regeringen avser att till riksdagen överlämna förslag i denna del under år 2000.

Som tidigare nämnts finns också inom Socialdepartementet en arbetsgrupp som bereder frågan om en framtida förtidspension. Förslag i denna del kommer emellertid inte att kunna lämnas förrän tidigast år 2001. Med

hänsyn till den tid för omställning av datasystem m.m. som är nödvändig innebär detta att det inte heller finns någon möjlighet att nya bestämmelser om förtidspension kommer att kunna träda i kraft förrän tidigast år 2003. Detta får till följd att även om LIP redan år 2001 fullt ut trätt i kraft, och att därmed reformerad inkomstgrundad ålderspension vid samma tidpunkt kommer att betalas ut, kommer det efter nämnda tidpunkt alltså att vara erforderligt att registrera pensionspoäng för tilläggspension. Detta mot bakgrund av att även förtidspension utges på grundval av den försäkrades intjänande och antagna pensionspoäng för tilläggspension. På samma sätt kommer folkpension i form av förtidspension samt i förekommande fall pensionstillskott därtill att utges även efter utgången av år 2000. Vidare kommer bestämmelserna om de särskilda skattereglerna för förtidspensionärer alltså att tillämpas.

Även om varken bestämmelserna om ett nytt förtidspensionssystem eller om garantipension till personer födda år 1937 eller tidigare kan träda i kraft den 1 januari 2001 är det i och för sig möjligt att låta ett anpassat efterlevandepensionssystem träda i kraft vid nämnda tidpunkt. Vissa problem skulle dock uppstå vad gäller samordningen mellan nämnda förmåner och efterlevandepensionsförmånerna och utbetalning av dessa. Dessa samordningsproblem skulle kunna lösas genom en viss särreglering.

Regeringen lämnar emellertid nu inte förslag om inkomstprövning av änkepension skall ske även i ett anpassat efterlevandepensionssystem. Inte heller lämnas förslag om efterlevandes rätt till bostadstillägg. Orsaken härtill är att denna fråga måste lösas i den fortsatta beredningen om inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer enligt lagen (1994:308) om bostadstillägg till pensionärer. Förslag härom har lämnats i betänkandet Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer (SOU 1999:52). Förslaget har remissbehandlats och bereds för närvarande i Socialdepartementet. I det fortsatta arbetet skall även bedömas om inkomstprövningen av änkepensionen skall ske även i ett anpassat efterlevandepensionssystem och i så fall på vilket sätt. Mot denna bakgrund kan bestämmelserna om ett anpassat änkepensionssystem inte träda i kraft förrän den ovan nämnda beredningen slutförts. Även om det vore möjligt, finner regeringen det inte lämpligt att låta endast delar av den föreslagna lagen träda i kraft vid en tidigare tidpunkt. Mot denna bakgrund föreslår regeringen att lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall träda i kraft den 1 januari 2003.

Eftersom det som ovan nämnts även efter utgången av år 2000 kommer att utges förtidspension från såväl folkpensioneringen som från tilläggspensioneringen, måste pensionspoäng beräknas och registeras även efter nämnda tidpunkt. Mot denna bakgrund uppstår heller inga problem att även efter nämnda tidpunkt beräkna efterlevandepension på den avlidnes intjänade och i förekommande fall antagna pensionspoäng för tilläggspension, trots att den avlidne vid dödsfallet kan komma att uppbära hela eller en del av sin ålderspension i form av reformerad pension. Inte heller möter det något hinder att under två års tid betala ut folkpension i form av efterlevandepension och pensionstillskott därtill.

Våra förslag innebär vidare att reglerna om folkpension i form av efterlevandepension inte till någon del skall tillämpas efter ett ikraftträdande av de av oss föreslagna anpassade reglerna. Regeringen föreslår därför att bestämmelserna om efterlevandepension i 8 och 14 kap. AFL skall upphävas vid samma tidpunkt som lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn träder i kraft. Vi föreslår vidare att i princip samtliga de nuvarande övergångsbestämmelserna enligt vilka änkepen- sion beviljas och utges förs över till ett eget kapitel i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn och att de nuvarande övergångsbestämmelserna till följd härav upphävs när lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn träder i kraft. Därutöver lämnar regeringen förslag till följdändringar i lagen (1976:380) om arbetsskade- försäkring, som även de föreslås träda i kraft den 1 januari 2003.

De förslag som regeringen nu lägger fram kräver, förutom ändringar i den nyss nämnda lagen (1976:380) om arbetsskedeförsäkring, följdändringar även i andra för efterlevandepensioneringen centrala författningar. Sålunda krävs ändringar i lagen (1969:205) om pensionstillskott, lagen (1996:1030) om underhållsstöd, socialförsäkringslagen (1999:799) och inkomstskattelagen (1999:1229). Dessutom krävs vissa följdändringar i AFL, utöver förslaget om upphävande av 8 kap. och 14 kap. Regeringen har för avsikt att senare återkomma med förslag till ändringar i de nyss nämnda författningarna.

7 Underlag för beräkning av inkomstgrundande efterlevandeförmåner

7.1 Utgångspunkter för val av efterlevandepensionsunderlag

Efterlevandeförmånerna i den allmänna pensioneringen har alltsedan sådana förmåner tillkom varit en del av folkpensioneringen och så småningom även av tilläggs pensioneringen. Sedan tillkomsten av den allmänna tilläggs pensioneringen och införandet av lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) har förmånerna beräknats som pensionsförmåner på samma underlag som ålderspension och förtidspension. Genom övergången till det reformerade ålderspensionssystemet kommer denna konstruktion att försvinna. Den reformerade ålderspensioneringen är ett självständigt system, som består av en inkomstgrundad ålderspension byggd på en livsinkomstprincip och ett från detta fristående garantipensionssystem, som ger ett grundskydd för personer som inte har tjänat in någon inkomstgrundad pension eller som tjänat in endast en låg sådan pension. Det förhållandet att ålderspensioneringen är ett självständigt system innebär också att de ålderspensionsavgifter som fr.o.m. år 1999 har ersatt folk- och tilläggs pensionsavgifterna enbart finansierar inkomstgrundade ålderspensioner.

Förtidspension skall enligt de av riksdagen den 15 maj 1998 antagna riktlinjerna för en reformerad förtidspension beräknas enligt andra prin-

ciper än vad som gäller enligt de nuvarande reglerna. Avgörande för beräkningen av förtidspension kommer inte längre att vara ett pensionsunderlag utan i stället den försäkrades genomsnittliga inkomster under en viss tid före dödsfallet. Till grund för de antagna riktlinjerna ligger utredningsbetänkandena Ohälsöförsäkringen – Trygghet och aktivitet (SOU 1997:166) samt Ohälsöförsäkringen – Övergångsbestämmelser (SOU 1997:189). I betänkandena lämnas förslag till bestämmelser om hur ett reformerat förtidspensionssystem skall utformas. Riksdagen har emellertid, som antytts ovan, enbart antagit vissa riktlinjer för en framtida förtidspension. Frågan om den närmare utformningen av reglerna bereds för närvarande i en arbetsgrupp inom Socialdepartementet. Även om den närmare utformningen av förtidspensionssystemet sålunda alltfjänt är föremål för beredning, finner regeringen anledning att i vissa delar, utöver de antagna riktlinjerna, beakta de förslag som lämnats i de ovan nämnda betänkandena, när vi i det följande lämnar förslag till vilka principer som bör ligga till grund för beräkningen av inkomstgrundade efterlevandeförmåner.

Det är mot bakgrund av nu redovisade förändringar inom ålders- och förtidspensioneringen som vi lämnar förslag till hur inkomstrelaterade efterlevandeförmåner skall beräknas, sedan de reformerade ålderspensionsreglerna har trätt i kraft. Med inkomstrelaterade efterlevandeförmåner avses i framtiden, som tidigare framgått i avsnitt 6, inkomstgrundad efterlevandepension, dvs. omställningspension och barnpension samt inkomstrelaterad änkepension, dvs. änkepension.

Enligt nuvarande regler beräknas samtliga former av inkomstrelaterad efterlevandepension på grundval av samma underlag. Omställningspension och barnpension bör, enligt regeringens uppfattning, även i framtiden beräknas på samma underlag. Detta gäller dock inte för efterlevandepension (änkepension) som utges övergångsvis enligt äldre regler, dvs. tilläggspension i form av änkepension. Hur den inkomstrelaterade änkepensionen, dvs. änkepensionen, i framtiden skall beräknas återkommer vi till i avsnitt 11.

Enligt nuvarande regler grundar sig beräkningen av efterlevandepension vid dödsfall under förvärvsaktiv tid på en tänkt förtidspension och i annat fall på den avlidnes ålderspension. Båda dessa pensionsförmåner beräknas i dag på den avlidnes tillgodoräknande pensionspoäng för tilläggspension. Eftersom den reformerade ålderspensionen inte baseras på hur många år den försäkrade har arbetat, utan grundar sig på dennes livsinkomst från första intjänade kronan samt att inte heller förtidspensionen i framtiden kommer att beräknas såsom en tilläggspension, måste även bestämmelserna om vilket underlag efterlevandepension skall beräknas på ändras.

Regeringens förslag: Inkomstgrundad efterlevandepension till såväl barn som vuxna skall beräknas på samma inkomstunderlag. Beräkningen skall i princip ske på grundval av den ålderspensionsrätt som registrerats för den avlidne fram till dödsfallet samt, under vissa förutsättningar, på grundval av en tänkt framtida pensionsrätt.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker utredningens förslag. *Skåne läns allmänna försäkringskassa* anser att frågan om efterlevandeförmåner och förtidspension skall beräknas på samma underlag bör utredas ytterligare.

Skälen för regeringens förslag: Det främsta syftet med efterlevandepension är att denna skall utgöra ersättning för ett inkomstbortfall som kan uppstå då en make eller en förälder dör. Det är alltså frågan om att finna ett lämpligt mått för att beräkna den inkomst som den avlidne skulle ha haft, om dödsfallet inte hade inträffat och därmed den standard som familjen i sådant fall skulle ha levt på. Enligt nuvarande regler grundar sig beräkningen av efterlevandepension på en tänkt förtidspension, vilken har ansetts spegla den inkomst som den avlidne skulle ha haft om dödsfallet inte hade inträffat.

För att beräkna efterlevandeförmånen kan som utgångspunkt användas den inkomst som den avlidne haft närmast före dödsfallet eller den avlidnes inkomster under hela livet, dvs. ett livsinkomstunderlag.

Att beräkna de inkomstgrundade efterlevandeförmånerna på samma underlag som förtidspension beräknas på skulle, såsom *Skåne läns allmänna försäkringskassa* påtalat, kunna leda till en förenkling av beräkningarna av olika pensionsförmåner. Förtidspension skall, enligt de av riksdagen antagna riktlinjerna för en reformerad förtidspension, beräknas på en närmast före pensionsfallet historisk inkomst, dvs. enligt andra principer än vad som gäller enligt de nuvarande reglerna. I stället kommer den försäkrades genomsnittliga inkomst under en viss kortare tid före dödsfallet att vara avgörande för beräkning av förtidspension. Den närmare utformningen av förtidspensionssystemet är alltså föremål för beredning och vad den slutliga lösningen för beräkning av förtidspension kommer att bli är för närvarande ovisst.

Enligt regeringens uppfattning finns det emellertid principiella skillnader mellan förmånerna inom förtidspensioneringen och inom efterlevandepensioneringen, som måste beaktas vid bedömningen av vilket underlag som skall läggas till grund för beräkningen av efterlevandepension. En viktig principiell skillnad mellan efterlevandepension och förtidspension är att den senare förmånen har till syfte att utgöra en fullständig försörjning för den försäkrade, medan efterlevandepensionen enligt regeringens synsätt (i vart fall när det gäller förmånen till vuxna) enbart är att anse som en kompletterande inkomst till den efterlevandes egna förvärvs- eller pensionsinkomster under en viss tid efter ett dödsfall. Efterlevandepensionen har alltså enligt vår uppfattning inte samma karaktär av full-

ständigt inkomstbortfallsskydd som förtidspensionen. Det framstår därmed som långt ifrån självklart att efterlevandepensionen skall vara beroende enbart av den avlidnes inkomster i viss anslutning till dödsfallet. Att endast låta inkomsterna i anslutning till dödsfallet vara avgörande innebär en risk för att tillfälliga inkomstminskningar eller inkomstökningar, som kan ha förekommit under något eller några få år före dödsfallet, får stort genomslag. Härtill kommer att efterlevandepensioner, enligt nuvarande regler, är beroende av den avlidnes inkomster under större delen av den förvärvsaktiva perioden av livet. Detta gäller såväl när dödsfallet inträffar i förvärvsaktiv ålder som när det sker sedan ålderspension börjat uppbäras. Efterlevandepension betraktas alltså i en viss bemärkelse som en del av den avlidnes ålderspension eller en tänkt sådan pension.

Vid valet av beräkningsmetod har regeringen även beaktat internationella bestämmelser. Mot bakgrund av den alltmer ökande rörligheten på arbetsmarknaden, och med hänsyn till de EG-rättsliga regler som därigenom kan bli tillämpliga bl.a. vad avser den sociala tryggheten, bör särskild hänsyn tas till att det nya systemet för efterlevandepension skall kunna fungera även i situationer där den avlidne har varit försäkrad i flera olika länder. Om efterlevandepension skulle baseras på inkomsterna under viss tid före dödsfallet, skulle en efterlevande till en person som kort tid före dödsfallet kommit till Sverige från ett annat land kunna bli berättigad till lika stora efterlevandeförmåner som om den avlidne hade varit försäkrad och arbetat i Sverige under en betydligt längre tid. Detta innebär inte bara att en hög förmån i den situationen kan betalas ut till en efterlevande som är bosatt i Sverige, utan att Sverige dessutom kommer att, med hänsyn till reglerna i förordningen (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen, vara skyldigt att exportera en sådan efterlevandeförmån inom EU/EES-området. Enligt nuvarande regler exporteras visserligen efterlevandepension från tilläggs pensioneringen utan begränsningar, men en sådan förmån kommer, i de fall den avlidne arbetat i Sverige under endast ett fåtal år, att vara lägre än om den avlidne arbetat under en betydligt längre tid (med motsvarande årliga inkomster). Vidare bör i denna situation även beaktas att den efterlevande även får kompensation från ett annat land eller andra länder där den avlidne arbetat.

Ytterligare en situation som har uppmärksamrats är den då en person avlider efter att en kortare tid dessförinnan ha flyttat från Sverige. Oavsett om personen vid dödsfallet varit försäkrad i det andra landet eller inte, kan det ifrågasättas om det inte bör utgå någon ersättning från Sverige till den efterlevande på grundval av den inkomst som den avlidne haft under sina år i det svenska förvärvslivet.

Enligt regeringens uppfattning är de konsekvenser som en tillämpning av ett förtidspensionsunderlag kan få i ett internationellt perspektiv mindre lämpliga. Regeringen anser därför att ett pensionsunderlag där förmånernas storlek görs beroende av anknytningen till det svenska förvärvslivet bättre ligger i linje med de grundläggande principer inom EG-

rätten som blir tillämpliga, när efterlevandepension skall betalas ut efter en person som har tjänat in rätt till förmåner från flera olika länder.

Sammanfattningsvis anser regeringen att inkomstgrundade pensionsförmåner även i fortsättningen bör grundas på den avlidnes inkomster under en längre tid före dödsfallet. Regeringen föreslår därför att inkomstgrundade efterlevandeförmåner, dvs. omställningspension och barnpension, skall baseras på ett livsinkomstunderlag. Detta skall ske genom att beräkningen grundas på den avlidnes intjänade ålderspensionsrätt under hela livet.

Genom att beräkna de inkomstgrundade efterlevandeförmånerna på den för den avlidne fastställda ålderspensionsrätten finns också förutsättningar för att utforma den inkomstgrundade efterlevandepensioneringen så att den harmonierar med den reformerade ålderspensioneringen. Med ett ålderspensionsunderlag som beräkningsunderlag, oavsett när dödsfallet inträffar, kommer beräkningen att kunna ske på grundval av samma underlag, oavsett om den avlidne uppburit ålderspension eller inte vid dödsfallet.

Uppgifter om den avlidnes inkomster fram till dödsfallet finns tillgängliga genom pensionsbehållningen i det reformerade ålderspensions-systemet. I de fall dödsfallet inträffar sedan den avlidne börjat uppbära ålderspension, kan pensionsbehållningen vid pensioneringstidpunkten lätt räknas fram och ger då uppgift om den avlidnes livsinkomst. Underlaget blir i princip detsamma som det på vilket den utgående ålderspensionen är baserad. Undantag gäller dock vid tidigt eller sent uttag av ålderspensionen, se avsnitt 7.6.3. Om dödsfallet i stället inträffar i förvärsaktiv tid ger pensionsbehållningen emellertid endast uppgift om inkomsterna fram till denna tidpunkt. För att även i denna situation kunna lägga den avlidnes livsinkomst till grund för beräkningen måste den faktiska pensionsbehållningen kompletteras med pensionsrätt på en antagandeinkomst för tiden från dödsfallet till tidpunkten för ålderspensionering. Se avsnitt 7.3 och 7.4.

En konsekvens av att olika underlag tillämpas vid beräkning av inkomstrelaterad förtidspension respektive inkomstgrundad efterlevandepension kan bli att en person som inte är berättigad till förtidspension på grund av bristande anknytning till förvärvslivet i samband med ett förtidspensionsfall senare kommer att kunna efterlämna efterlevandepension, beräknad på grundval av sin tidigare förvärsverksamhet i Sverige. Detta är visserligen en icke åsyftad följd av att olika underlag tillämpas vid beräkningen, men får enligt regeringens uppfattning, accepteras med hänsyn till fördelarna med att beräkna efterlevandepension på grundval av ett livsinkomstunderlag.

Regeringens förslag: Under förutsättning att det för den avlidne har registrerats pensionsrätt under minst tre av de fem åren närmast före dödsfallsåret, skall vid beräkningen av efterlevandepensionsunderlaget tillgodoräknas pensionsrätt för tid fr.o.m. dödsfallsåret t.o.m. det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år, utöver intjänad pensionsrätt fram t.o.m. året före dödsfallet.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, som har yttrat sig i denna del, tillstyrker utredningens förslag. *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)* menar att en preliminär pensionsrätt bör fastställas och grunda rätt till efterlevandepension när det är uppenbart att pensionsrätt kommer att fastställas vid en senare tillfälle. *Privattjänstemannakartellen (PTK)* tillstyrker att någon form av kvalifikationsvillkor skall ställas upp för att antagandeinkomst skall beräknas men menar att det föreslagna kravet är för högt och förordar att kvalifikationsvillkoret skall vara uppfyllt om det finns pensionsrätt under minst två av fyra år före dödsfallet.

Skälen för regeringens förslag: Om ett dödsfall inträffar under förvärvsaktiv tid, beräknas i dag efterlevandepension från tilläggspensioneringen som en viss andel av den förtidspension som den avlidne skulle ha beviljats, om förutsättningar härför hade förelegat vid tidpunkten för dödsfallet. Även i en till ålderspensionssystemet anpassad efterlevandepensionering måste det finnas möjlighet till beräkning av en antagandeinkomst, om dödsfallet inträffar under förvärvsaktiv tid. För att antagandeinkomst skall beräknas, bör den grundläggande principen vara att sådan beräkning skall ske endast om det med hänsyn till den avlidnes förvärvsmönster finns skäl att anta att han eller hon skulle ha fortsatt att förvärvsarbeta i Sverige, om dödsfallet inte hade inträffat. Ett sådant antagande bör grunda sig på den avlidnes förvärvsmönster en viss tid före dödsfallet. Därför måste någon form av kvalifikationsvillkor uppställas, för att antagandeinkomst skall tillgodoräknas vid beräkning av underlaget för efterlevandepension.

Enligt nuvarande regler skall antagandepoängberäkning göras, om den avlidne har tillgodoräknats pensionspoäng för minst två av de fyra åren närmast före dödsfallsåret. Som alternativregel gäller att sådan poängberäkning även skall ske, om den avlidne vid tidpunkten för dödsfallet hade en sjukpenninggrundande inkomst som uppgick till minst ett prisbasbelopp.

Kvalifikationsvillkoret bör om möjligt konstrueras så att efterlevandeskyddet inte blir sämre än i dag, samtidigt som det inte skall vara möjligt att, med hänsyn till hur pensionsrätt tjänas in i det reformerade pensionsystemet, alltför snabbt uppfylla villkoret. Pensionsrätt i det reformerade ålderspensionssystemet fastställs från den första intjänande kronan under förutsättning att den försäkrade under året haft pensionsgrundande inkomster om minst 24 % av prisbasbeloppet, vilket motsvarar 8 784 kr år

2000. Att, såsom PTK gjort gällande, behålla det nuvarande kvalifikationsvillkoret skulle innebära att efter en person som börjat förvärvsarbete i slutet av ett år, och därefter arbetat under kort tid påföljande år, skulle kvalifikationsvillkoret vara uppfyllt om inkomsterna under vart och ett av åren uppgått till minst 24 % av prisbasbeloppet. Antagandeinkomst skulle således komma att beräknas efter den avlidne, även om denne inte fortsatte att arbeta i Sverige efter dessa två år. Även om detta skulle vara till gagn för efterlevande till yngre avlidna, är en så lös och kortvarig anknytning till förvärvslivet enligt regeringens uppfattning inte tillräcklig för att man härav skall kunna dra några slutsatser om personens fortsatta förvärvsaktivitet. Detta arbete skulle kunna bestå endast av feriearbete och utan att den avlidne haft för avsikt att stadigvarande arbeta i Sverige. Regeringen anser därför att ett kvalifikationsvillkor innebärande att den avlidne har tjänat in pensionsrätt under minst två år av fyra före dödsfallet är en för kort tid för att kunna göra ett antagande om att den avlidne skulle ha fortsatt att förvärvsarbete här om dödsfallet inte hade inträffat.

För att antagandeinkomst skall beräknas, bör därför enligt regeringens uppfattning, ställas krav på att den avlidne har förvärvsarbetat fler år före dödsfallet. Samtidigt måste reglerna utformas så att dessa inte missgynnar efterlevande till yngre personer. Att bestämma antalet år i enlighet med det förslag som lämnats om beräkning av förtidspension, dvs. att den försäkrade arbetat minst fyra av de sex åren närmast före dödsfallet, anser regeringen vara att ställa ett för högt krav.

Mot denna bakgrund anser regeringen att utredningens förslag om ett krav på pensionsrätt under minst tre av de fem åren närmast före det år då dödsfallet inträffade är väl avvägt. Regeringen föreslår därför att antagandeinkomst skall beräknas om pensionsrätt har tillgodoräknats den avlidne under minst tre av de fem åren närmast före det år då dödsfallet inträffade. Den avlidne kan då anses ha haft stadigvarande anknytning till förvärvslivet. Samtidigt är inte kravet satt så högt att det saknas utrymme för visst efterskydd, om den avlidne före dödsfallet hade slutat förvärvsarbete, t.ex. för att studera. Kvalifikationskravet kan också uppfyllas av yngre personer, som inte har hunnit förvärvsarbete någon längre tid före dödsfallet.

Vid bedömning av om kvalifikationskravet är uppfyllt skall hänsyn tas endast till år med fastställd pensionsrätt. Pensionsrätt i det reformerade ålderspensionssystemet skall fastställas senast i mars månad året efter taxeringsåret, dvs. det andra året efter intjänandeåret. Detta kan innebära att pensionsrätten för det sista året före dödsfallet alltså är okänt. Hänsyn skall då inte tas till detta ännu icke fastställda år. Om det därvid skulle visa sig att det för den avlidne har fastställts pensionsrätt för endast två av dessa fem år, får efterlevandepensionen beräknas som om kvalifikationsvillkoret inte är uppfyllt. Om det vid senare tidpunkt, med hänsyn till det sista årets inkomster, skulle visa sig att kvalifikationsvillkoret blivit uppfyllt, får efterlevandepensionen räknas om och retroaktiva utbetalningar göras. Vad som nu beskrivits kan, såsom TCO påpekat, synas komplicerat och opraktiskt och dessutom ologiskt med hänsyn till efterlevandeförmånernas syfte. Eftersläpningen i sig är emellertid en direkt följd av ålderspensionssystemets konstruktion och är därmed oundviklig.

Det skall också nämnas att i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP) har inte införts någon möjlighet för den allmänna försäkringskassan att fatta ett preliminärt beslut om pensionsrätt. Även vid uttag av ålderspension kommer alltså en retroaktiv utbetalning av intjänad, men vid pensionstillfället ännu inte fastställd, pensionsrätt att ske. Eftersom underlaget för antagandeberäkning skall ske på tillgodoräknad pensionsrätt, synes det ologiskt att endast för beräkning av efterlevandeförmåner införa en bestämmelse om möjlighet att fatta preliminära beslut om efterlevandepension, som i sin tur grundar sig på den avlidnes ålderspensionsrätt. En möjlighet till preliminära beslut medför dessutom ett administrativt merarbete. Med en ramtid om fem år torde den nu beskrivna problematiken också bli mer begränsad än om en kortare ramtid väljs. Pensionsrätten kommer i princip alltid att vara fastställd för minst fyra av de fem åren som är aktuella vid bedömningen.

Regeringen föreslår att antagandeinkomst på samma sätt som i dag skall beräknas t.o.m. det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år. Denna tidpunkt har samband med att garantipensionen i det reformerade ålderspensionssystemet, till personer födda år 1938 eller senare, kan utges när den försäkrade fyller 65 år. Även om det i det reformerade ålderspensionssystemet inte finns någon ålderspensionsgräns, och pensionsrätt skall kunna tjänas in även för tid efter det att den försäkrade har fyllt 64 år, anser regeringen att den tidpunkt om 64 år som utredningen föreslagit är väl avvägd.

7.4 Beräkning av antagandeinkomstens storlek

Regeringens förslag: Antagandeinkomst skall beräknas på grundval av det genomsnittliga pensionsunderlaget för de i inkomsthänseende mellersta tre av de fem åren närmast före året då dödsfallet inträffade.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser, som har yttrat sig i denna del, tillstyrker förslaget. *Försäkringskassaförbundet* och *Södermanlands läns allmänna försäkringskassa* har förordat ett av de förslag som redovisades av Pensionsarbetsgruppen, nämligen att antagandeinkomsten skall beräknas utifrån en viss del av pensionsrätten under samtliga år från 16 år och framåt. *PTK* menar att nuvarande regel där de högsta inkomsterna under två av de fyra åren närmast före dödsfallet beaktas skall bibehållas.

Skälen för regeringens förslag: Enligt de regler som gäller i dag beräknas antagandepoäng för varje år fr.o.m. året för dödsfallet t.o.m. det år den försäkrade uppnått 64 års ålder enligt den förmånligaste av två alternativa metoder. Det poängtal som skall tillgodoräknas den försäkrade för denna tid bestäms som medeltalet av de två av de fyra åren närmast före dödsfallet som haft högst poängtal. Om det ger ett bättre medelpoängtal görs beräkningen i stället på grundval av medeltalet av hälften av samtliga de år från 16-årsåret t.o.m. året före dödsfallet som har högst poängtal.

Pensionsarbetsgruppens (PAG) skiss till hur antagandeinkomst skulle beräknas inom den reformerade förtidspensioneringen innebar också två alternativa beräkningsmetoder (betänkandet Reformerat pensionssystem (SOU 1994:20)). Den ena var att antagandeinkomsten beräknades som genomsnittet av de pensionsrätter som tjänats in för de fyra storleksmässigt mellersta pensionsgrundande inkomsterna och de pensionsgrundande beloppen under de sex åren närmast före pensionsfallet och den andra att antagandeinkomsten beräknades på medeltalet av de pensionsrättigheter som tjänats in fr.o.m. 16 års ålder fram till pensionsfallet.

Det är rimligt att antagandeinkomsten ges ett värde som schablonmässigt kan anses motsvara den inkomst som den avlidne skulle ha haft, om dödsfallet inte hade inträffat. Utgångspunkten för denna bedömning bör, enligt regeringens uppfattning, vara inkomsterna under åren närmast före dödsfallet. Ett års inkomster är inte tillräckligt som beräkningsunderlag, eftersom detta år kan spegla en tillfällig inkomstminskning eller inkomstökning hos den avlidne. Beräkningen bör i stället ske utifrån ett genomsnitt av inkomsterna under en viss tid före dödsfallet.

Som ovan redovisats är två av fyra år en för kort tid för att kunna anta att den avlidne skulle ha fortsatt att förvärvsarbeta i Sverige, om dödsfallet inte skett. Mot denna bakgrund, och på grund av att med ett sådant system kan enstaka toppår eller enstaka år med låg inkomst ges ett alltför stort genomslag, har även det fortsatta arbetet med en reformerad förtidspension inriktats på att en längre tidsperiod med förvärvsarbete skall beaktas vid beräkning av förtidspension. Med beaktande härav finner regeringen inte skäl att, såsom PTK föreslagit, behålla nuvarande regler innebärande att de högsta inkomsterna under två av de fyra åren närmast före dödsfallet skall utgöra grunden för beräkning av antagandeinkomsten.

Genom att öka antalet år med pensionsgrundande inkomst som skall beaktas vid beräkning av antagandeinkomsten undviker man effekten av att tillfälliga inkomstökningar, eller inkomstminskningar, påverkar antagandeinkomsten på ett icke önskvärt sätt. När det gäller vilka inkomstår som skall beaktas är det från informationssynpunkt och av administrativa skäl värdefullt att denna tidsperiod sammanfaller med den tidsperiod som ligger till grund för bedömningen av om kvalifikationsvillkoret är uppfyllt eller inte. En ramtid om fem år som föreslagits ovan beträffande kvalifikationsvillkoret är enligt vår uppfattning tillräckligt lång för att kunna jämna ut tillfälliga minskningar eller ökningsår i den avlidnes inkomst. Inkomsterna under denna period kan således anses spegla den genomsnittliga standard på vilken familjen har levt.

Enligt nuvarande regler beaktas de högsta inkomsterna av två av de fyra åren närmast före dödsfallsåret. På samma sätt bör vid beräkningen av antagandeinkomsten inte inkomsterna under samtliga fem år läggas till grund för beräkningen. Beräkningen av antagandeinkomst bör ske på grundval av inkomsterna under samma antal år som ligger till grund för prövningen av om kvalifikationsvillkoret är uppfyllt, dvs. tre år. En regel som innebär att de tre åren med högst inkomst läggs till grund för beräkningen skulle dock inte i tillräcklig utsträckning förhindra att enstaka toppår ges alltför stort genomslag. I stället föreslår regeringen att beräkningen skall ske utifrån medeltalet av de tre i inkomsthänseende mellersta

av de fem åren närmast före dödsfallsåret. Vid beräkningen av antagandeinkomsten skall således det år med högst inkomst och det år med lägst inkomst tas bort innan medeltalet beräknas.

För att undvika att antagandeinkomsten skulle bli mycket låg för personer som på grund av hälsoproblem börjat reducera sin arbetstid eller tvingats byta till ett sämre betalt arbete, har bl.a. Försäkringskassaförbundet förordat en alternativregel som PAG tidigare har förordat och som innebär att antagandeinkomsten beräknas utifrån viss del av pensionsrättigheterna under samtliga år från 16 års ålder till pensionsfallet. Enligt regeringens uppfattning, är det viktigt att upprätthålla kravet på att det är de aktuella inkomsterna som skall ha störst betydelse då det gäller att bestämma storleken på den inkomst som den avlidne skulle förväntas ha haft om dödsfallet inte hade inträffat. Detta gäller oavsett vilken pensionsform det rör sig om och på samma sätt som när det gäller det ovan diskuterade kvalifikationsvillkoret. Detta skulle inte bli resultatet om inkomster längre tillbaka i förvärvslivet skulle få lika stor betydelse som inkomståren närmast före dödsfallet. Om den avlidne några år före dödsfallet av hälsoskäl tvingats minska sina inkomster, är det inte heller orimligt att detta skall påverka bedömningen av vilken standard som familjen levt på och skulle förväntas ha levt på under den närmaste tiden efter dödsfallet. Om den avlidne hade minskat sina inkomster för att t.ex. ta hand om små barn hade det visserligen kunnat förväntas att inkomsterna åter skulle komma att öka inom kort. I sådant fall kan emellertid inkomstbortfallet helt eller delvis komma att kompenseras av att pensionsgrundande belopp för barnår kan tillgodoräknas den pensionsberättigade och att sådan pensionsrätt, enligt vad som kommer att utvecklas i avsnitt 7.5, kommer att ingå i beräkningsunderlaget.

Mot bakgrund av det ovan anförda har regeringen inte funnit skäl att föreslå en alternativ beräkningsregel där hänsyn tas till inkomster längre tillbaka i tiden vid beräkning av den tänkta framtida inkomsten. Av samma skäl finns inte heller anledning att, såsom vissa remissinstanser föreslagit, låta den nu redovisade alternativregeln utgöra huvudregel för beräkning av antagandeinkomstens storlek. Det skall emellertid i detta sammanhang framhållas att inkomsterna längre tillbaka i tiden än fem år alltid kommer att beaktas vid beräkningen av den avlidnes faktiskt intjänade pensionsrätt fram till dödsfallstidpunkten, även om de inte kommer att påverka beräkningen av antagandeinkomstens storlek.

7.5 Närmare om pensionsunderlaget

Regeringens förslag: Underlaget för beräkning av efterlevandepension skall utgöras av den pensionsbehållning som registrerats för den avlidne i det reformerade ålderspensionssystemet (faktisk pensionsbehållning) jämte i förekommande fall pensionsbehållning beräknad på grundval av antagandeinkomst (antagen pensionsbehållning). Pensionsbehållningen skall därvid i sin helhet beräknas som om pensionsrätt tillgodoräknats endast som inkomstpension i fördelningssystemet och där utgjort 18,5 % av ålderspensionsunderlaget.

Till grund för beräkningen av efterlevandepension skall läggas såväl pensionsgrundande inkomster som – under förutsättning att den avlidne uppfyllt eventuellt förvärvsvillkor senast den 31 december året innan dödsfallet inträffade – pensionsgrundande belopp. Under vissa förutsättningar skall förvärvsvillkoret kunna uppfyllas genom antagandeinkomsten.

Den faktiska ålderspensionsbehållning som skall ligga till grund för beräkningen av efterlevandepension skall vara den behållning som är registrerad sedan den räknats om i förhållande till förändringarna av inkomstindex och med tillägg för s.k. arvsvinster och avdrag för förvaltningskostnader, allt t.o.m. ingången av dödsfallsåret. Vid beräkningen av antagandeinkomsten skall pensionsunderlaget för vart och ett av de fem åren som utgör underlag för beräkningen räknas om med inkomstindex t.o.m. ingången av dödsfallsåret.

Utredningens förslag: Stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. I betänkandet föreslogs emellertid att om förvärvsvillkoret för rätt till tillgodoräknande av pensionsrätt för pensionsgrundande belopp för barnår och pliktjänstgöring kunde uppfyllas genom en fiktivt beräknad antagandeinkomst skulle även kvalifikationsvillkoret för rätt till antagandeinkomstberäkning kunna uppfyllas.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag. *Värmlands läns allmänna försäkringskassa* och *Centerkvinnorna* anser att förvärvsvillkoret inte skall behöva vara uppfyllt för att hänsyn skall tas till pensionsgrundande belopp för pliktjänstgöring och barnår.

Skälen för regeringens förslag: I det föregående har fastslagits att efterlevandepension skall beräknas på grundval av den avlidnes intjänade pensionsrätt fram till dödsfallstidpunkten och under vissa förutsättningar även på grundval av pensionsrätt på framtida antagna inkomster. Beräkningen av inkomstgrundade efterlevandeförmåner skall därmed ske på grundval av den årliga pensionsrätt som registrerats för den avlidne inom ramen för det reformerade ålderspensionssystemet och som resulterat i en pensionsbehållning i ålderspensioneringens fördelningssystem.

Pensionsgrundande belopp

Till grund för beräkning av pensionsrätt i det reformerade ålderspensionssystemet skall inte bara den försäkrades pensionsgrundande inkomster ligga utan även andra pensionsgrundande belopp enligt LIP. Dessa är pensionsgrundande belopp för förtidspensionärens antagandeinkomst enligt tilläggspensionssystemet, för barnår och för pliktjänstgöring. Enligt riksdagens beslut den 14 december 1999 antog riksdagen regeringens proposition Ett reformerat studiestödssystem (prop. 1999/2000:10) innebärande bl.a. att även studier med studiemedel fr.o.m. den 1 januari 2001 skall ge pensionsrätt för ålderspension och då i form av pensionsgrundande belopp. Pensionsgrundande belopp för studier skall kunna tillgodoräknas retroaktivt fr.o.m. den 1 januari 1995.

Pensionsgrundande belopp för förtidspensionärens antagandeinkomst innebär att en person som uppstår förtidspension (enligt hittillsvarande regler för tilläggspension) beräknad – förutom på grundval av den faktiska pensionsrätten – på grundval av antagandepoäng, tillgodoräknas ålderspensionsrätt för dessa antagna framtida inkomster, genom att han eller hon tillgodoräknas ett särskilt pensionsgrundande belopp på grundval av den fiktivt antagna inkomsten. Om pensionsgrundande belopp för förtidspension inte skulle ingå i pensionsunderlaget för beräkning av efterlevandeförmåner, skulle det kunna resultera i att efterlevandepensionen efter en person som blivit förtidspensionär i unga år, skulle kunna bli mycket låg och att antagandeinkomst för efterlevandepension inte heller skulle tillgodoräknas efter den som förtidspensionerats högre upp i åldrarna.

Som tidigare nämnts är frågan om hur en framtida förtidspension skall grunda rätt till ålderspension under beredning inom Socialdepartementet. Reglerna om pensionsgrundande belopp för förtidspension enligt LIP bygger därför på reglerna om beräkning av tilläggspension i form av förtidspension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL). Regeringen finner inte skäl att nu föreslå en annan beräkning av den pensionsrätt för förtidspension som skall ligga till grund för beräkningen av inkomstgrundade efterlevandeförmåner.

Även om pensionsgrundande belopp för barnår, och i viss omfattning även pensionsgrundande belopp för pliktjänstgöring och studier, inte i alla situationer och inte helt och hållet utgör en "inkomstersättning", skall även dessa belopp påverka storleken på efterlevandepensionen. En förutsättning för att pensionsrätt för barnår, studier och pliktjänstgöring skall beaktas vid beräkningen av efterlevandepension bör dock vara att den avlidne vid dödsfallet har uppfyllt det s.k. förvärvsvillkoret enligt LIP. Detta innebär i korthet att pensionsgrundande belopp för barnår, studier och för pliktjänstgöring inte resulterar i någon faktisk pensionsutbetalning, om den försäkrade inte har haft pensionsgrundande inkomster som för vart och ett av fem år har uppgått till minst två inkomstbasbelopp. Förvärvsvillkoret kan enligt LIP uppfyllas t.o.m. att den pensionsberättigade fyller 70 år.

Eftersom de inkomstgrundade efterlevandeförmånerna föreslås baseras på den avlidnes livsinkomst, och beräknas på den för den avlidne fastställda pensionsrätten, bör enligt regeringens uppfattning, pensionsgrundande belopp för barnår, studier och pliktjänstgöring påverka storleken av efterlevandeförmånerna, endast om dessa belopp också skulle ha medfört utbetalning av ålderspensionsrätt. Mot denna bakgrund anser regeringen att vid dödsfallet måste förvärvsvillkoret vara uppfyllt för att pensionsgrundande belopp skall påverka beräkningen av efterlevandeförmånerna. Detta skulle emellertid kunna drabba efterlevande till yngre personer. Dessa kan i och för sig vara berättigade till pensionsgrundande belopp men ännu inte ha hunnit förvärvsarbete tillräckligt länge för att uppfylla förvärvsvillkoret. För att ge efterlevande till yngre personer ett skydd i denna del, anser regeringen att det inom efterlevandepensioneringen bör finnas en alternativ möjlighet att uppfylla förvärvsvillkoret.

Denna möjlighet bör finnas i de situationer när det för den avlidne finns fastställd pensionsrätt för minst tre av de fem åren närmast dödsfallet, dvs. när kvalifikationsvillkoret för antagandeinkomstberäkning är uppfyllt. I denna situation kan det antas att den avlidne skulle ha fortsatt att förvärvsarbета om dödsfallet inte hade inträffat. Om det efter den avlidne skall beräknas en antagandeinkomst, föreligger enligt regeringens uppfattning därmed förutsättningar för att den avlidne också skulle ha uppfyllt förvärvsvillkoret för pensionsgrundande belopp om dödsfallet inte inträffat. Vid bedömningen av om förvärvsvillkoret är uppfyllt vid beräkningen av efterlevandepension bör därför hänsyn tas även till den beräknade antagandeinkomsten. Detta kommer dock endast att få betydelse om den uppgår till minst två inkomstbasbelopp.

Regeringen föreslår således att om den pensionsgrundande inkomsten eller de pensionsgrundande beloppen för förtidspension som ligger till grund för antagandeinkomstberäkningen medför att den antagandeinkomst som beräknas för varje år uppgår till minst två inkomstbasbelopp, skall det leda till att förvärvsvillkoret anses uppfyllt. Sålunda är förvärvsvillkoret att anse som uppfyllt genom den fiktivt beräknade antagandeinkomsten, vilket resulterar dels i att i den pensionsbehållning som tjänats in före dödsfallsåret skall ingå pensionsrätt för pensionsgrundande belopp, dels att det vid antagandeberäkningen skall tas hänsyn till denna pensionsrätt. Det skall noteras att efter den fiktivt beräknade antagandeinkomsten skall en ny antagandeinkomstberäkning göras och då med hänsynstagande till pensionsrätt för pensionsgrundande belopp.

Utredningen föreslog även att i en situation där kvalifikationsvillkoret för antagandeinkomstberäkning inte var uppfyllt skulle förvärvsvillkoret kunna uppfyllas genom en fiktiv antagandeberäkning. Detta skulle ske genom att det i de fall som de latent pensionsrätterna för pensionsgrundande belopp låg under något eller några av de fem åren närmast före dödsfallet, skulle även kvalifikationsvillkoret för antagandeberäkning kunna uppfyllas genom dessa latent pensionsrätter. Enligt regeringens uppfattning skulle emellertid tillämpningen av en sådan regel innebära att principen om att den avlidne skall ha haft viss anknytning till förvärvslivet i Sverige för att antagandeinkomst skall beräknas inte upprätthålls. Beräkning av antagandeinkomst skulle således ske, även om det inte kan antas att den avlidne skulle ha fortsatt att förvärvsarbета om dödsfallet inte inträffat. Med hänsyn härtill, och att regeln i praktiken skulle komma att tillämpas vid ett ytterst fåtal tillfällen, anser regeringen att en sådan alternativ regel inte skall införas.

Regeringen föreslår således att för att pensionsgrundande belopp för barnår, studier och pliktjänstgöring skall ligga till grund för beräkningen av efterlevandepension, skall den avlidne ha uppfyllt förvärvsvillkoret senast den 31 december året före dödsfallsåret eller uppfylla detta genom antagandeinkomsten om denna uppgår till ett årligt belopp om minst två inkomstbasbelopp.

Utgångspunkten för beräkningen av inkomstgrundad efterlevandepension skall alltså, enligt regeringens förslag, vara den avlidnes intjänade pensionsrätt i det reformerade ålderspensionssystemet. Pensionsrätt skall i detta system tillgodoräknas dels som inkomstpension i ett fördelningsystem, dels som premiepension i ett premiepensionssystem. För de personer som kommer att få sin pensionsrätt beräknad helt enligt det reformerade systemet, kommer 16 % av den försäkrades pensionsgrundande inkomster och pensionsgrundande belopp (pensionsunderlaget) att tillgodoräknas som inkomstpension och resterande del – 2,5 % härav – som premiepension.

Inom premiepensionssystemet finns det möjlighet till ett frivilligt efterlevandeskydd. Skyddet skall bekostas av den försäkrade och skall kunna tecknas endast i situationer där det föreligger behov av ett efterlevandeskydd. Under den s.k. spartiden är efterlevandeskyddet utformat som en ren riskförsäkring där den försäkrade kan välja mellan två olika bestämda försäkringsbelopp. Under pensionstiden innebär efterlevandeskyddet att pensionen till den försäkrade räknas om för att gälla för både hans eller hennes eget och dennes makes (eller motsvarandes) liv. Pensionen utges alltså så länge någon av makarna lever. Omräkningen innebär att den försäkrades egen ålderspension sänks så mycket som behövs för att tillgodohavandet skall räcka under båda makarnas beräknade livstid. Denna möjlighet till frivilligt efterlevandeskydd som finns inom ramen för premiepensionssystemet bör inte påverka utformningen av den allmänna efterlevandepensionen. De effekter som förvaltningen inom premiepensionssystemet inneburit, eller den omständigheten att den avlidne där tecknat eller inte tecknat ett frivilligt efterlevandeskydd, bör alltså inte påverka storleken på efterlevandepensionen inom den allmänna pensioneringen.

Regeringen anser, på samma sätt som gäller för beräkning av garantipension till ålderspension, att underlaget skall beräknas som om hela pensionsrätten – 18,5 % – hade tillgodoräknats som inkomstpension i fördelningsystemet. Uppgifter om inkomstpension beräknad efter avgiftssatsen 18,5 % kommer, med hänsyn till beräkningen av garantipension, redan att finnas registrerade. Beräkningen av efterlevandepension enligt den av oss föreslagna metoden kommer därför inte att leda till någon ökad administration eller ställa krav på fler särregistreringar. Regeringen föreslår således att ett underlag som motsvarar 18,5 % av pensionsunderlaget skall läggas till grund för beräkningen.

Förändringar av beräknad pensionsbehållning

Till grund för beräkningen av efterlevandepension skall således enligt vårt förslag läggas den avlidnes pensionsrätt i form av inkomstpension beräknad som 18,5 % av pensionsunderlaget (pensionsgrundande inkomst och pensionsgrundande belopp). Sådan pensionsrätt tillgodoräknas årligen och summan av de årliga pensionsrätterna utgör den avlidnes pensionsbehållning i det reformerade ålderspensionssystemet. I detta system

sker emellertid årligen vissa förändringar av den sålunda beräknade pensionsbehållningen. Varje år görs t.ex. en omräkning med inkomstindex, ett tillägg av s.k. arvsvinster och ett avdrag för förvaltningskostnader.

Till den del beräkningen av efterlevandepension utgår från den faktiska pensionsbehållningen kommer denna således, när efterlevandepensionsbeloppet skall beräknas, redan att vara uppräknad till en för tidpunkten aktuell inkomstnivå. Den omräkning som faktiskt har gjorts på grundval av förändringarna i inkomstindex kommer och skall således påverka även storleken på efterlevandepensionen.

Som ovan redovisats skall beräkningen av antagandeinkomst grunda sig på de uppgifter om den årliga pensionsrätt som registrerats under de aktuella åren före dödsfallet. Detta innebär att det är de årliga pensionsunderlagen under fem år före det år dödsfallet inträffade som kommer att ligga till grund för beräkningen av den inkomst som den avlidne skulle antas ha haft fr.o.m. dödsfallet och fram till en tänkt ålderspensionering. Om dessa uppgifter lades till grund för beräkningen utan att någon justering gjordes, skulle det normalt innebära att inkomsterna skulle väga tyngre ju närmare dödsfallet de är intjänade. Antagandeinkomsten skulle alltså komma att beräknas utan att hänsyn skulle tas till vare sig prisförändringar eller förändringar i den allmänna inkomstnivån. Detta är enligt regeringens uppfattning inte rimligt. Vid antagandeinkomstberäkningen bör i stället pensionsunderlaget för de olika åren likställas i värdehänseende, dvs. beräkningen skall göras sedan pensionsunderlaget för respektive år räknats om till ett värde som underlaget skulle ha haft, om de inkomster m.m. som ligger till grund för pensionsunderlaget hade tjänats in vid samma tidpunkt.

En särskild fråga är om det härvid är förändringen i inkomstindex som, på samma sätt som gäller i övrigt för pensionsbehållningen, skall beaktas eller om beräkningen i stället skall ske med hänsyn till förändringen i den allmänna prisnivån, dvs. med prisindex. Eftersom syftet med indexeringen främst är att anpassa de inkomster som ligger till grund för beräkningen till de inkomstnivåer som råder vid tidpunkten för beräkningen, föreslår vi att även denna indexering görs utifrån ett inkomstindex. Detta bör utgå från det inkomstindex som tillämpas inom ålderspensionssystemet.

Antagandeinkomstberäkning skall således enligt regeringens förslag göras sedan pensionsunderlaget för respektive år har räknats upp med inkomstindex till det värde som underlaget skulle ha haft, om de inkomster m.m. som ligger till grund för pensionsunderlaget hade tjänats in vid samma tidpunkt. Det förefaller vid en sådan beräkning naturligt att räkna om pensionsunderlagen till det värde de skulle ha haft året före dödsfallsåret, dvs. det sista år som skall beaktas vid beräkningen. Med hänsyn till ålderspensionssystemets konstruktion skulle detta emellertid innebära att en indexuppräkning inte kommer att beaktas, nämligen den som räknar om inkomsterna till värdet under det första år för vilket antagandeinkomst beräknas. Regeringen föreslår av denna anledning att pensionsunderlaget för respektive år skall räknas om t.o.m. ingången av dödsfallsåret.

På samma sätt som det är den omräkning som faktiskt har skett av den avlidnes pensionsbehållning på grund av förändringarna i inkomstindex

som skall påverka storleken på efterlevandepensionen, skall redan tillgodoräknade arvsvinster ingå i den avlidnes pensionsbehållning vid beräkningen av efterlevandepension. Att skilja ut redan tillgodoräknade arvsvinster från den övriga pensionsbehållningen skulle utgöra inte obetydande komplikationer. Även om tilldelande av arvsvinster principiellt inte har något med efterlevandepensioner att göra, föreslår vi därför att de redan tilldelade arvsvinsterna skall ingå i det pensionsunderlag som efterlevandepensionen skall beräknas på.

När det gäller beräkningen av antagandeinkomst förhåller det sig emellertid något annorlunda. Denna beräkning kommer enligt vårt förslag att grunda sig på uppgifter om den avlidnes pensionsunderlag under de aktuella åren före dödsfallet (vilka uppgifter finns registrerade av andra skäl). Pensionsunderlagen för dessa år räknas sedan för vart och ett av åren upp med förändringen i inkomstindex enligt vad som föreslagits ovan. I det sammanhanget torde det vara rimligt att det är den avlidnes pensionsunderlag såsom det ursprungligen fastställdes för vart och ett av åren som beaktas, dvs. utan hänsyn till senare tillkommen ökning i form av arvsvinstfördelning.

Ytterligare en omräkning som bör nämnas i detta sammanhang är den minskning av pensionsbehållningen i fördelningssystemet som årligen kommer att ske för att täcka en del av kostnaderna för förvaltning av ålderspensionssystemets fördelningsdel. Förvaltningskostnaden kommer att tas ut årligen av de försäkrade så länge de deltar som förvärsaktiva i systemet. Enligt de bedömningar som redovisas i propositionen Inkomstgrundad ålderspension, m.m. (prop. 1997/98:151) kan det bli fråga om en årlig nedjustering av pensionsbehållningen med knappt 0,02 %.

När det gäller frågan huruvida justeringen av pensionsbehållningarna för att täcka kostnaden för förvaltningen av ålderspensionssystemet skall påverka beräkningen av efterlevandepensionsunderlaget gör sig samma argument gällande som beträffande den årliga omräkningen med hänsyn till arvsvinster. Det förhållandet att pensionsbehållningen har minskat med hänsyn till kostnaden för förvaltningen av fördelningssystemet har principiellt sett inte något med efterlevandepensionernas storlek att göra. En lösning som innebär att man lägger den avlidnes pensionsbehållning, utan hänsyn till nämnda omräkning, till grund för beräkningen skulle emellertid innebära betydande administrativa komplikationer och kan därför inte förordas.

Regeringen föreslår därför att beräkningen av efterlevandepension på grundval av den avlidnes faktiska pensionsbehållning även i detta avseende skall göras genom att den avlidnes pensionsbehållning vid utgången av året före dödsfallsåret läggs till grund för beräkningen. När det gäller beräkningen av antagandeinkomstens storlek bör det emellertid, som beskrivits ovan, vara den avlidnes fastställda pensionsgrundande inkomster och pensionsgrundande belopp för de aktuella fem åren före dödsfallet, som läggs till grund för beräkningen utan hänsyn tagen till förvaltningskostnaderna.

Det reformerade pensionssystemet skall, i likhet med vad som i dag gäller för tilläggspensionssystemet, finansieras med tre typer av avgifter: arbetsgivaravgifter och egenavgifter i form av ålderspensionsavgift samt allmän pensionsavgift.

Pensionsrätt som grundar sig på inkomst av anställning är, på samma sätt som pensionspoäng i tilläggspensionssystemet, oberoende av om arbetsgivaren har betalat arbetsgivaravgifter och av för arbetstagaren innehållna allmänna pensionsavgifter. Pensionsrätt som grundar sig på inkomst av anställning tillgodoräknas således fullt ut oberoende av om avgift erlagts eller inte.

När det gäller egenavgifter till försäkringen för ålderspension följer emellertid att pensionsrätt hänförlig till inkomster av annat förvärvsarbete skall tillgodoräknas med en andel som motsvarar den andel av ålderspensionsavgift och allmän pensionsavgift som anses betald enligt skattebetalningslagen (1997:483). Enligt den i nämnda lag gällande likafördelningsmetoden gäller att om avgift har betalats endast till viss del, skall pensionsrätt fastställas för den del av inkomsten för vilken betalning anses ha erlagts. Samma andel av skatter och avgifter som har betalats för hela inkomsten, oavsett hur hög denna har varit, skall användas vid beräkningen av hur stor andel av pensionsrätten som skall fastställas. Pensionsrätt däremot räknas endast på inkomster upp till det s.k. intjänandetaket (7,5 inkomstbasbelopp).

Den pensionsbehållning som således enligt regeringens förslag kommer att ligga till grund för beräkning av efterlevandepension kommer storleksmässigt att vara beroende av i vilken omfattning den avlidne har betalat ålderspensionsavgift och allmän pensionsavgift som är hänförlig till inkomst av annat förvärvsarbete.

Sett ur ett rent principiellt perspektiv kan det naturligtvis ifrågasättas om storleken på efterlevandepensionen bör vara beroende av om ålderspensionsavgift och allmän pensionsavgift har erlagts och inte i stället av om efterlevandepensionsavgift har betalats eller inte. Det har emellertid inte varit fråga om att efterlevandepensionen skall vara en exakt andel av den årliga pensionsrätten. Regeringen har, som framgått i det förgående, accepterat att t.ex. arvsvinster och omräkningar på grundval av förvaltningskostnader kommer att påverka storleken på efterlevandepensionen. Av administrativa skäl är det regeringens uppfattning att det bör kunna godtas att den pensionsbehållning som ligger till grund för beräkningen av efterlevandepension är reducerad på grund av att den avlidne inte har betalat avgifter till ålderspensionssystemet i föreskriven tid. Med hänsyn till den likafördelningsmetod som tillämpas enligt skattebetalningslagen innebär det förhållandet att ålderspensionsavgiften anses betald enbart till viss del att också efterlevandepensionsavgift anses betald till lika stor del. En reduktion av den pensionsrätt som ligger till grund för beräkningen av efterlevandepension på grundval av obetalda efterlevandepensionsavgifter skulle således ge samma resultat som en reduktion på grund av obetalda ålderspensionsavgifter.

Till grund för beräkningen av efterlevandepension kommer således i dessa fall att ligga den pensionsbehållning som beräknats på grundval av

den reducerade pensionsrätten. Om den avlidne för något eller några av de år som ligger till grund för antagandeinkomstberäkning av samma anledning har tillgodoräknats endast viss del av den intjänade pensionsrätten, kommer således denna reducering av pensionsrätten att påverka även beräkningen av antagandeinkomsten för tid efter dödsfallet och alltså härigenom att även i detta avseende påverka storleken på efterlevandepensionen.

Sammanfattningsvis innebär regeringens förslag att beräkningen av efterlevandepension på grund av den avlidnes intjänade pensionsrätt fram till dödsfallstidpunkten görs på grundval av den avlidnes totala pensionsrätt, beräknad som om denna i sin helhet – till 18,5 % av pensionsunderlaget – hade tillgodoräknats i fördelningssystemet. Därvid skall såväl pensionsgrundande inkomst som pensionsgrundande belopp beaktas. Vidare kommer den pensionsrätt som ligger till grund för beräkningen att vara omräknad till dödsfallsårets inkomstnivå med förändringen i inkomstindex. Pensionsrätten kommer också, i samma omfattning som gäller för beräkning av ålderspension, att vara beroende av om den avlidne har betalat ålderspensionsavgift och allmän pensionsavgift som hänför sig till inkomster av annat förvärvsarbete. Pensionsbehållningen, dvs. summan av de årliga pensionsrätterna, kommer att vara uppräknad med årliga tillägg för arvsvinster och reducerad med hänsyn till kostnaderna för förvaltning av ålderspensionssystemets fördelningsdel. Vid beräkning av storleken av antagandeinkomsten för efterlevandepension skall beaktas de pensionsgrundande inkomster och belopp (pensionsunderlaget) som har tillgodoräknats den avlidne under de tre i inkomsthänseende mellersta av vart och ett av de fem år som föregått dödsfallet sedan de årliga pensionsrätterna räknats om med ett inkomstindex till inkomstnivån vid ingången av dödsfallsåret.

7.6 Fastställande av årlig efterlevandepension

7.6.1 Efterlevandepensionsunderlag

Regeringens förslag: Pensionsbehållningen i ålderspensionssystemets fördelningssystem – beräknad på 18,5 % av pensionsunderlaget – samt i förekommande fall en fiktiv pensionsbehållning beräknad på grundval av antagandeinkomster skall divideras med ett delningstal. Detta delningstal skall motsvara det delningstal som inom ålderspensioneringens fördelningssystem används för den årsklass som fyller 65 år i januari det år då dödsfallet inträffade. Den sålunda beräknade kvoten utgör det underlag på vilket inkomstgrundad efterlevandepension skall beräknas, efterlevandepensionsunderlaget.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Flertalet av de remissinstanser som har yttrat sig i denna del, bl.a. *Riksförsäkringsverket (RFV)*, *Pensionärernas Riksorganisation (PRO)* och *PTK*, tillstyrker utredningens förslag. *Skåne läns allmänna försäkringskassa* påpekar att valet av delningstal leder till att

storleken av nybeviljade efterlevandepensioner påverkas negativt av att den återstående medellivslängden ökar, vilket skulle kunna undvikas genom att koppla efterlevandepensionsunderlaget till förtidspensionerna.

Skälen för regeringens förslag: Den samlade pensionsbehållning som skall utgöra underlag för efterlevandepensionen kan enligt vad som har beskrivits i föregående avsnitt komma att bestå dels av faktisk pensionsbehållning utgörande summan – beräknad på 18,5 % av pensionsunderlaget – av de årligen fastställda och på visst sätt omräknade pensionsrätterna i det reformerade ålderspensionssystemets fördelningssystem, dels av en fiktiv pensionsbehållning som utgörs av summan av de pensionsrätter som beräknats för år med antagandeinkomster. På grundval av denna samlade pensionsbehållning skall beräknas en årlig efterlevandepension. Detta bör enligt regeringens uppfattning i princip ske på samma sätt som ålderspension i det reformerade ålderspensionssystemets fördelningssystem beräknas, dvs. genom att den samlade pensionsbehållningen divideras med ett delningstal.

För att de olika formerna av efterlevandepension skall kunna utges på nivåer som anknyter till nivåerna enligt nuvarande regler för tilläggs pension, bör delningstalet vid efterlevandepensionsberäkningen knyta an till de delningstal som används vid beräkning av årlig ålderspension. Vi föreslår därför att det delningstal som ett visst år tillämpas i fördelningssystemet för den årsklass som fyller 65 år i januari det år då dödsfallet inträffade skall användas vid beräkning av den årliga efterlevandepensionen. Härigenom kommer ett mera enhetligt delningstal att användas vid beräkning av efterlevandepension och inte såsom inom ålderspensioneringen variera år för år för olika åldersgrupper. Detta kommer emellertid att innebära olika delningstal för olika år, vilket utgör en direkt effekt av kopplingen mellan fastställd ålderspensionsrätt och beräkningen av efterlevandepensionsförmånerna. Såsom Skåne läns allmänna försäkringskassa påpekat är delningstalet inom ålderspensionssystemet bl.a. bestämt av medellivslängden. Detta innebär att ju högre denna är desto lägre blir inte bara ålderspensionen utan även efterlevandepensionen. Det skall påpekas att detta system emellertid innebär att samma delningstal används för alla efterlevandepensioner som fastställs under ett visst år, vilket torde vara en fördel ur administrativ synvinkel. Förslaget innebär vidare att samma delningstal tillämpas oavsett om dödsfallet inträffat före eller efter 65 års ålder, dvs. oavsett om det finns ett definitivt fastställt delningstal inom ålderspensionssystemet eller inte. Genom att knyta an till ålderspensionssystemet även i detta avseende vinner man emellertid en administrativ fördel av sådan vikt, att regeringen anser att man får acceptera den nackdel systemet kan komma att medföra.

Genom att den sammanlagda pensionsbehållningen – faktisk och fiktiv – divideras med det sålunda fastställda delningstalet beräknas ett årligt belopp på vilket efterlevandepension i form av barnpension och omställningspension kan beräknas. Regeringen föreslår att detta belopp benämns *efterlevandepensionsunderlag*.

Regeringens förslag: På grundval av det fastställda efterlevandepensionsunderlaget skall en årlig inkomstgrundad efterlevandepensionsförmån beräknas i form av barnpension och omställningspension. Den efterlevandepension som ges ut skall årligen, fr.o.m. årsskiftet 2003/2004, räknas om med inkomstindexets procentuella förändring reducerad med samma norm som tillämpas inom ålderspensioneringen (följsamhetsindexering).

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Sveriges Pensionärens Riksförbund* förordar att indexeringen av inkomstgrundad efterlevandepension och garantipension skall vara densamma och att värdesäkringen därför skall ske med koppling till prisbasbeloppet eller, om följsamhetsindexering skall ske, att pensionen inledningsvis skall räknas upp med normen 1,6 %.

Skälen för regeringens förslag: I föregående avsnitt har lämnats förslag till utformningen av det efterlevandepensionsunderlag som föreslås i framtiden skall läggas till grund för beräkningen av barnpension och omställningspension. De årliga inkomstgrundade efterlevandepensionerna kommer således att utgöra en viss procentsats av det beräknade efterlevandepensionsunderlaget. Förslag till de olika procentsatserna kommer att redovisas i avsnitt 8.3 och 9.3.

Enligt nuvarande regler räknas årlig ålderspension, förtidspension och efterlevandepension om varje år i förhållande till förändringen i prisindex. Detta sker genom att samtliga pensionsformer storleksmässigt uttrycks som en viss andel av det för året fastställda prisbasbeloppet.

Inkomstpension skall i det reformerade ålderspensionssystemet följsamhetsindexeras. Detta innebär att inkomstpensionen skall vara kopplad till förändringen i ett index – inkomstindex – som skall spegla utvecklingen av genomsnittsinkomsten för samtliga försäkrade.

Regeringen föreslår att den årliga inkomstgrundade efterlevandepensionen skall räknas om enligt samma regler som gäller för inkomstpensionen i det reformerade ålderspensionssystemet, dvs följsamhetsindexeras. Om de årliga efterlevandepensionerna, i motsats till ålderspensionerna, enbart skulle prisindexeras skulle pensionsnivån inom de olika pensionsformerna kunna utveckla sig i olika riktningar, beroende på hur den reala tillväxten i landet blir. Vid en tillväxt som är lägre än den norm som redan tillgodoräknats i delningstalet skulle en ålderspensionär inte fullt ut kompenseras för prisutvecklingen, medan en efterlevandepensionär skulle få sådan kompensation oavsett inkomstutvecklingen. Vid en motsatt utveckling, dvs. en högre real tillväxt än normen, skulle ålderspensionären däremot få en högre uppräkningsgrad än efterlevandepensionären. En följsamhetsindexering av den årliga efterlevandepensionen ter sig också naturlig eftersom en del av uppräkningsgraden med inkomstindex redan har tillgodoräknats i det delningstal som använts för att räkna fram den årliga pensionen. Detta innebär alltså att såväl i ålderspensionssystemet som inom efterlevandepensioneringen kommer den förmånsberättigade genom delningstalet att i förskott tillgodoräknas en årlig förväntad tillväxt

på 1,6 %. Regeringen föreslår således att all utgående inkomstgrundad efterlevandepension årligen skall följsamhetsindexeras.

Såsom kommer att utvecklas närmare i avsnitt 11.9 lämnas förslag till att även inkomstrelaterad änkepension skall följsamhetsindexeras. Förslag när det gäller frågan om indexering av grundskyddet inom barnpensioneringen och garantipension till omställningspension och änkepension lämnas i avsnitt 8.4, 9.4 och 11.9.

7.6.3 Efterlevandepensionsunderlag vid tidigt eller sent uttag av ålderspension

Regeringens förslag: Vid dödsfall som inträffar före 65 års ålder skall, även om den avlidne gjort ett tidigt uttag av ålderspension, efterlevandepension beräknas utan hänsyn till uttaget av ålderspension. Vid dödsfall som inträffar efter 65 års ålder skall efterlevandepension – oavsett vid vilken tidpunkt den avlidne börjat ta ut ålderspension – beräknas på grundval av den avlidnes pensionsbehållning intjänad t.o.m. det år då denne fyllt 64 år och omräknad till värdet vid ingången av det år han eller hon fyller 65 år, utan hänsyn till uttag av ålderspension. Den sålunda framräknade behållningen skall därefter följsamhetsindexeras fram t.o.m. ingången av dödsfallsåret. Pensionsrätt som tjänats in efter det år då den avlidne fyllde 64 år skall inte påverka storleken på efterlevandepensionen.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har yttrat sig i denna del.

Skälen för regeringens förslag: Inkomstpension i det reformerade systemet skall, liksom tilläggspension, kunna tas ut fr.o.m. 61 års ålder. I det reformerade ålderspensionssystemet finns emellertid ingen bestämd pensionsålder och pensionsrätt kan tjänas in även för tid fr.o.m. 65 års ålder. Inkomstpensionens storlek påverkas dock av vid vilken ålder pensionsuttaget görs. Den årliga ålderspensionen beräknas genom att pensionsbehållningen divideras med ett delningstal. Delningstalet motsvarar i princip det antal år som individen genomsnittligt sett kommer att uppbära pension. Vid pensionsuttag före det år då den pensionsberättigade fyller 65 år skall ett preliminärt delningstal fastställas. Pension skall sedan vid ingången av det år då den pensionsberättigade fyller 65 år räknas om med det definitiva delningstalet. Om den pensionsberättigade i stället väljer att ta ut pension först efter 65 års ålder, innebär det att delningstalet blir lägre, dvs. den årliga pensionen blir större.

Ovan i detta avsnitt föreslås att den avlidnes pensionsbehållning i ålderspensionssystemet skall läggas till grund för beräkningen av efterlevandepension, oavsett om den avlidne vid dödsfallet hade börjat uppbära ålderspension eller inte samt att antagandeinkomst skall beräknas fr.o.m. året för dödsfallet t.o.m. det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år. För det fall dödsfallet inträffar före denna tidpunkt görs således ett antagande om att den avlidne skulle ha gått i pension i januari det år han eller hon skulle ha fyllt 65 år.

Oavsett om dödsfallet inträffar före eller efter det år då den avlidne fyllde, eller skulle ha fyllt 65 år, kan det inträffa att den avlidne gjort ett s.k. tidigt uttag av inkomstpension, dvs. gjort ett sådant uttag före det år han eller hon skulle ha fyllt 65 år. Ett sådant uttag av ålderspension innebär, om inga särregler införs, att den pensionsbehållning som föreslås skall ligga till grund för beräkning av efterlevandepension blir mindre än vad den skulle ha varit om något uttag inte hade skett. Om efterlevandepensionsunderlaget i de situationer när den avlidne gjort tidigt uttag skulle baseras på den vid dödsfallet faktiskt utgående ålderspensionen, skulle efterlevandepensionen bli lägre än vad den skulle bli efter en person som avlider före det att ålderspension tagits ut men med ett antagande om att han eller hon skulle ha förvärvat arbetat t.o.m. utgången av det år som han eller hon skulle ha fyllt 64 år. En sådan ordning kan enligt regeringens mening inte accepteras. Det skall också nämnas att förtida uttag av ålderspension enligt nuvarande regler i tilläggspensionssystemet inte påverkar beräkningen av efterlevandepension.

Regeringen föreslår därför att uttag av ålderspensionen gjorda före 65 års ålder inte skall påverka beräkningen av efterlevandepension. Ett tidigt uttag av inkomstpension skall inte heller påverka beräkningen av garanti-pensionen i det reformerade ålderspensionssystemet. Uppgifter om den pensionsberättigades pensionsbehållning vid 65 års ålder, utan hänsyn till eventuella uttag av inkomstpension dessförinnan, måste mot denna bakgrund finnas tillgängliga inom ramen för ålderspensionssystemet. En ordning som innebär att också efterlevandepension beräknas utan att hänsyn tas till uttag av ålderspension som har gjorts före 65 års ålder kommer därför inte att innebära något administrativt merarbete.

På motsvarande sätt föreslår regeringen att inte heller ett sent uttag av inkomstpension skall påverka beräkningen av efterlevandepension. Ökningen av inkomstpensionen, som är en effekt av att ålderspensionsuttag gjorts efter det att den avlidne fyllde 65 år, skall således inte påverka storleken av efterlevandepensionen.

Inte heller den inkomstgrundade ålderspension som den avlidne tjänat in efter det år han eller hon fyllde 64 år skall ingå i efterlevandepensionsunderlaget. Även om detta kan anses utgöra ett avsteg från principen att efterlevandepension skall grundas på den avlidnes livsinkomst, anser regeringen att med hänsyn till att uttag av ålderspension före 65 års ålder inte skall påverka storleken på efterlevandepensionen, bör pensionsrätt intjänad efter det år då den avlidne fyllde 64 år inte heller beaktas vid bestämmande av efterlevandepensionsunderlaget. Med hänsyn till det sätt på vilket registrering av pensionsrätt är uppbyggd i det reformerade ålderspensionssystemet torde inte heller detta innebära några administrativa komplikationer.

Det föreslås således att det är den avlidnes 65-årsbehållning som skall ligga till grund för beräkningen av efterlevandepension. Pensionsbehållningen i ålderspensionssystemet kommer så länge uttag av pension inte har gjorts att årligen räknas om med inkomstindex. Sedan uttag av ålderspension gjorts, kommer den årliga pensionen att följsamhetsindexeras, dvs. en omräkning med inkomstindex reducerad med normen 1,6. Som redovisats i föregående avsnitt har en uppräkningsindex med 1,6 % redan

tillgodoräknats den pensionsberättigade genom delningstalet. Regeringen har föreslagit att årlig efterlevandepension skall beräknas med tillämpning av samma delningstal som för dem som samma år som dödsfallet inträffade fyller 65 år. Som en konsekvens därav bör den pensionsbehållning som läggs till grund för beräkningen vara följsamhetsindexerad fr.o.m. 65 års ålder för att svara mot beräkningen med 65-årsdelningstalet vid dödsfallstidpunkten. Beräkningen kommer därmed att bli densamma, oavsett om ålderspension har tagits ut vid dödsfallstidpunkten eller inte.

Regeringen föreslår således att den pensionsbehållning som ligger till grund för beräkningen av efterlevandepension skall följsamhetsindexeras för tid fr.o.m. årsskiftet efter det år då den avlidne fyllde 65 år fram t.o.m. ingången av dödsfallsåret.

7.7 Beräkning av efterlevandepensionsunderlag efter avlidna födda år 1953 eller tidigare

Regeringens förslag: Beräkning av inkomstgrundad efterlevandepension efter en person som är född något av åren 1938–1953 skall ske genom att den kvotdelsberäknade pensionsbehållning som registrerats för den avlidne i det reformerade ålderspensionssystemet räknas upp som om hela pensionsrätten tillgodoräknats i detta system. Beräkning av inkomstgrundad efterlevandepension efter en person som är född år 1937 eller tidigare skall ske utifrån en tilläggs pension beräknad på grundval av den avlidnes registrerade pensionspoäng för tilläggs pension, sedan tillägg gjorts med en poäng.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker utredningens förslag såvitt avser beräkningen av efterlevandepensionsunderlaget för personer födda år 1937 eller tidigare. Flera remissinstanser, däribland *TCO*, *Sveriges Pensionärsförbund* och *Sveriges Akademikers centralorganisation (SACO)*, anser att för den s.k. mellangenerationen skall även intjänad pensionsrätt inom tilläggs pensionssystemet, inklusive tillägg för första prisbasbeloppets inkomster, ligga till grund för beräkningen av efterlevandepensionsunderlaget. *TCO* har därvid anfört att eftersom riksdagen har bestämt att det skall gälla övergångsregler för det reformerade ålderspensionssystemet borde dessa gälla även för efterlevandepension. Fler beräkningar borde vidare ha gjorts av konsekvenserna av utredningens förslag.

Skälen för regeringens förslag: De föreslagna reglerna för beräkning av inkomstgrundad efterlevandepension skall tillämpas i de fall dödsfallet inträffar efter ikraftträdandet av våra förslag. Om dödsfall inträffat före ikraftträdandet, dvs. före år 2003, skall inkomstgrundad efterlevandepension beräknas i princip enligt nuvarande regler, se avsnitt 8.6 och 9.6. Detsamma skall, som framgår i avsnitt 10, gälla för särskild efterlevandepension som beviljats eller vartill rätt förelegat före ikraftträdandet.

Den beräkningsmodell som i detta avsnitt har beskrivits har som utgångspunkt att den avlidne tillhör en ålderskategori som får sin ålderspension helt beräknad enligt reformerade regler. Det kommer emellertid under en lång tid efter ikraftträdandet av det reformerade ålderspensionssystemet att inträffa att en person som avlider uppstår eller skulle ha kommit att uppstå en ålderspension som är beräknad helt eller delvis enligt nuvarande tilläggs pensionssystem.

Personer som är födda år 1937 eller tidigare kommer att uppstå, eller i vart fall vara berättigade till, ålderspension vid ikraftträdandet av de nya reglerna om efterlevandepension år 2003. Deras inkomstgrundade ålderspension kommer att bestå av en tilläggs pension, som beräknats på motsvarande sätt som tidigare gällde enligt AFL, samt det s.k. folkpensionstillägget som motsvarar folkpensionens grundbelopp.

Personer som är födda åren 1938–1953, och alltså tillhör den s.k. mellangenerationen i ålderspensionshänseende, kommer att få sin inkomstgrundade ålderspension beräknad med en viss kvotdel från det reformerade systemet och resterande kvotdel i form av tilläggs pension. I tilläggs pensionen kommer, liksom för personer födda år 1937 eller tidigare, att ingå ett folkpensionstillägg.

Eftersom det för dessa båda åldersgrupper inte alls eller endast delvis kommer att fastställas en ålderspensionsrätt enligt det reformerade ålderspensionssystemet, kan efterlevandepensionsunderlaget inte bestå av pensionsrätt för inkomstpension som annars följer av de regler som föreslås ovan. Utgångspunkten för fastställandet av underlaget för dessa personer bör dock enligt regeringens uppfattning vara att inkomstgrundad efterlevandepension, dvs. barnpension och omställningspension, som beräknas vid ett och samma tillfälle skall – om förutsättningarna i övrigt är desamma – bli i princip lika stor oavsett vilken åldersgrupp som den avlidne tillhör. Underlaget bör därför så långt möjligt likna det underlag som föreslås ligga till grund för beräkningen av efterlevandepension efter avlidna som är födda år 1954 eller senare.

Eftersom vi anser att de anpassade reglerna om efterlevandepension skall tillämpas fullt ut vid dödsfall som inträffar år 2003 eller senare, bör underlaget för mellangenerationen så långt möjligt likna ett reformerat underlag. Detta kan enklast ske genom att den kvotdel som härrör från det reformerade ålderspensionssystemet räknas upp som om pensionsrätten i sin helhet hade tillgodoräknats enligt reformerade regler. I stället för att den faktiska pensionsbehållningen i fördelningssystemet (uppräknad som om pensionsrätt om 18,5 % av avgiftsunderlaget hade tillgodoräknats i detta system) läggs till grund för beräkningen, räknas den aktuella kvotdelen som härrör från det reformerade systemet upp från t.ex. 11/20 till 20/20 om den avlidne var född år 1945. Hänsyn bör vid beräkningen inte tas till det tillägg enligt den s.k. garantiregeln som den avlidne varit eller skulle ha varit berättigad till vid beräkningen av ålderspension. Med den nu beskrivna metoden undviks att det underlag som läggs till grund för beräkningen av efterlevandepension blir olika stort beroende på hur stor andel av pensionsrätten som härrör från tilläggs pensionen. Efterlevandepension efter alla personer som är födda år 1938 eller senare

kommer i stället att beräknas på samma underlag oberoende av vilket år de är födda.

Att såsom vissa remissinstanser vill låta efterlevandepensionsunderlaget bestå av den kvotdelsberäknade ålderspensionsrätt som följer av ålderspensionssystemet, skulle medföra att underlaget skulle vara identiskt med den ålderspension som den avlidne uppbar eller skulle ha uppburit om dödsfallet inte inträffat. Eftersom tilläggspensionen och inkomstpensionen beräknas på olika sätt skulle ett sådant kvotdelsberäknat underlag medföra att efterlevandepensionen blir beroende av när den avlidne är född. Ett sådant beräkningssätt skulle dock kunna anses befogat mot bakgrund av att efterlevandepension baseras på den avlidnes intjänade och i förekommande fall antagna pensionsrätt. Emellertid utgör ålderspension och efterlevandepension två från varandra skilda förmåner. Efterlevandepensionsunderlaget skall visserligen bestå av den ålderspension som den avlidne tjänat in eller kunde antas ha tjänats in om dödsfallet inte hade inträffat, men detta underlag utgör enbart grunden för att beräkna efterlevandepensionen. Sättet att beräkna de olika pensionsförmånerna, deras syfte och storleken av respektive förmån har i övrigt inget samband med varandra.

Mot denna bakgrund och det faktum att det i ett anpassat efterlevandepensionssystem inte krävs samma långa övergångstider och hänsynstagande till redan intjänad tilläggspension som inom ålderspensionssystemet, anser vi att en snabbare anpassning till det reformerade ålderspensionssystemet väger över mot att lägga den faktiska ålderspensionsrätten till grund för beräkning av efterlevandepension.

Enligt regeringens uppfattning bör målsättningen vara att efterlevandepension som beräknas vid ett och samma tillfälle skall – om förutsättningarna i övrigt är desamma – bli i princip lika stor oavsett vilken åldersgrupp som den avlidne tillhör. Beträffande inkomstgrundad efterlevandepension efter en person som är född år 1937 eller tidigare föreslår regeringen därför att denna beräknas på grundval av den avlidnes tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension med tillägg av en poäng. Detta innebär att ersättningsnivån för första prisbasbeloppets inkomster blir densamma som för inkomster i övrigt, vilket motsvarar vad som gäller i det reformerade ålderspensionssystemet. Kompensationsgraden i de båda systemen kommer emellertid inte att vara densamma, men detta är i sig en oundviklig följd av ålderspensionssystemets konstruktion. Den beräknade medelpoängen skall alltså sedan tillägg gjorts med en poäng multipliceras med det för dödsfallsåret gällande prisbasbeloppet. 60 % av denna produkt kommer att utgöra det efterlevandepensionsunderlag som – under förutsättning att den avlidne kan tillgodoräknas 30 år med pensionspoäng för tilläggspension – skall läggas till grund för beräkningen av årlig efterlevandepension i form av barnpension och omställningspension.

Regeringens förslag i denna del innebär *sammanfattningsvis* följande. Om den avlidne är född år 1937 eller tidigare skall till grund för beräkning av inkomstgrundad efterlevandepension läggas den avlidnes efterlevandepensionsunderlag, beräknat på grundval av dennes tilläggspension sedan det till medeltalet av de pensionspoäng som skall ligga till grund för beräkningen gjorts ett tillägg med en poäng. Om den avlidne i stället är

född något av åren 1938–1953 skall pensionsunderlaget i det reformerade ålderspensionssystemet användas som beräkningsgrund, genom att den kvotdel som registrerats för den avlidne från detta system räknas upp till 20/20.

8 Förmåner till efterlevande barn

8.1 Inledning

Barnpensioneringen kom att få en framträdande plats vid 1990 års reform av efterlevandepensioneringen. Denna pensionsform ansågs vara särskilt viktig att värna om, vilket bl.a. resulterade i höjda nivåer och förlängd utbetalningsperiod.

Barnpensioneringen bör enligt regeringens mening även i framtiden ha en betydelsefull roll inom efterlevandepensioneringen. Syftet med barnpensionerna bör alltså vara att trygga barns rätt till en likvärdig standard även efter en av eller båda föräldrarnas frånfalle. Regeringen förslår därför inga mer ingripande förändringar av barnpensioneringens konstruktion. Sålunda anser vi att samma personkrets som i dag är berättigad till barnpension skall vara det även fortsättningsvis. Inte heller i fråga om de nuvarande åldersgränserna föreslår regeringen några förändringar.

För att stärka barns rätt till en garanterad ersättning i de fall barnet förlorar en av eller båda sina föräldrar samt för att bibehålla överensstämmelsen mellan samhällets bidrag till barn till särlevande föräldrar genom å ena sidan underhållsstödet och å andra sidan barnpensioneringen, föreslår regeringen emellertid en ny konstruktion av grundskyddet. Vidare föreslår regeringen att barnpension skall bestämmas oberoende av om det samtidigt utges änkepension.

8.2 Personkretsen och åldersgränser

Regeringens förslag: Den pensionsberättigade personkretsen och åldersgränserna inom barnpensioneringen skall vara desamma som enligt nuvarande regler enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL).

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Många remissinstanser anser att återupptagningsregeln skall omfatta alla barn som återupptar studier under det kalenderår som barnet fyller 19 år. *Socialdemokratiska kvinnoförbundet* och *Jönköpings läns allmänna försäkringskassa* menar att förlängd barnpension bör kunna utges även när barnet bedriver utländska studier som är jämförbara med svenska gymnasiestudier. *Örebro läns allmänna försäkringskassa* anser att barnpension skall betalas ut t.o.m. juni månad det år barnet fyller 19 år oavsett om studier bedrivs eller inte. *Ungdomsstyrelsen*

anser att det finns skäl att överväga en översyn av samhällets stödformer till unga i åldern 18–20 år.

Skälen för regeringens förslag: Liksom i dag bör barnpension utges till barn vars far eller mor eller båda föräldrar har avlidit. Pensionsrätt bör föreligga oavsett om den avlidne hade vårdnaden om barnet och likaledes oberoende av om denne bodde tillsammans med barnet vid tidpunkten för dödsfallet. Någon rätt till barnpension efter fosterföräldrar bör däremot inte uppkomma.

I fråga om den barnpensionsberättigade personkretsen föreslår regeringen alltså att nuvarande regler skall kvarstå oförändrade.

Barnpension utges generellt till dess barnet fyller 18 år. Dessutom utges barnpension för förlängd tid om barnet vid fyllda 18 år bedriver studier som ger rätt till förlängt barnbidrag enligt lagen (1986:378) om förlängt barnbidrag eller studiehjälp enligt 3 kap. studiestödslagen (1973:349) eller därefter men att barnet innan det fyller 19 år återupptar sådana studier. Rätt till förlängd barnpension föreligger längst t.o.m. juni månad det år barnet fyller 20 år.

Före reformen år 1990 gällde olika åldersgränser för rätt till barnpension från folk- respektive tilläggspensioneringen. Någon rätt till förlängd barnpension för det fall barnet studerade fanns inte.

Sedan den 1 januari 1990 gäller emellertid samma åldersgränser för rätt till barnpension från tilläggs- och folkpensioneringen. Anledningen till denna konstruktion och till valet av de nu gällande åldersgränserna angavs vara bl.a. vikten av en samordning med föräldrabalkens regler om underhållsskyldighet på vilka barnpensioneringens principer bygger. Därmed kom även överensstämmelse att gälla mellan barnpension och de då gällande reglerna för bidragsförskott.

Det har i detta sammanhang framförts viss kritik mot den nu gällande och av utredningen föreslagna återupptagningsregeln, dvs. kravet på att ett barn måste ha återupptagit studier på grund- eller gymnasieskolenivå före det att barnet fyller 19 år för att det skall ha rätt till förlängd barnpension. En konsekvens av regeln är att ett barn, som tar studieuppehåll under vårterminen ett år och som under samma period fyller 19 år, inte är berättigad till barnpension till hösten även om barnet då återupptagit sina studier. Om barnet i stället är fött på hösten samma år, uppstår inte nämnda konsekvens. Barnets födelsedag kan således påverka rätten till barnpension.

Någon förändring i förhållande till vad som tidigare gällde beträffande åldersgränsen för rätt till s.k. förlängt bidragsförskott gjordes inte vid tillkomsten av lagen (1996:1030) om underhållsstöd. Inte heller har någon förändring skett av föräldrabalkens regler om underhållsskyldighet vid fortsatta studier efter det att barnet fyllt 18 år. I betänkandet Underhållsbidrag och bidragsförskott (SOU 1995:26) föreslogs emellertid en förändring av denna återupptagningsregel för förlängt underhållsstöd och underhållsbidrag. Betänkandet har remissbehandlats och majoriteten av remissinstanserna är positiva till en förändring av regeln. Frågan bereds i Justitiedepartementet. Om och i så fall när en förändring kan bli aktuell är emellertid oklart.

Trots att återupptagningsregeln innebär att det har betydelse när under året barnet är fött och när studierna återupptas, anser regeringen att vikten av en stark anknytning mellan en förälders underhållsskyldighet och rätten att uppbära barnpension väger tyngre än de fördelar en omkonstruktion av återupptagningsregeln inom barnpensioneringen skulle kunna leda till i enstaka fall. Eftersom barnpensioneringen bygger på reglerna om föräldrars underhållsskyldighet enligt bestämmelserna i föräldrabalken, vill regeringen inte i detta sammanhang föregripa den beredning av åldersgränserna för underhållsskyldighet som pågår inom Justitiedepartementet.

Mot samma bakgrund anser regeringen att utländska studier inte skall berättiga till barnpension på annat sätt än vad som gäller enligt dagens regler. Inte heller föreslår regeringen någon generell höjning av åldern för hur länge barnpension skall utges.

Regeringen föreslår således att de nu gällande reglerna om hur länge barnpension skall kunna utges i de fall det efterlevande barnet studerar på grund- och gymnasieskolenivå skall stå fast och att frågan om en förändring härvidlag bör tas upp om och i så fall i samband med att en förändring genomförs av föräldrabalkens regel om underhållsskyldighet efter 18 års ålder.

8.3 Beräkning av barnpension, m.m.

Regeringens förslag: Barnpension efter en förälder skall utges med 35 % av den avlidnes efterlevandepensionsunderlag om den avlidne efterlämnar ett pensionsberättigat barn som inte fyllt 12 år. Utges barnpension till ett barn efter en avlidne förälder med 35 % av efterlevandepensionsunderlaget skall barnpensionen, från och med månaden efter den då barnet fyller 12 år, i stället utges med 30 % av efterlevandepensionsunderlaget. Hade barnet fyllt tolv år när föräldern avled skall barnpension efter föräldern utges med 30 % av den avlidnes efterlevandepensionsunderlag.

Finns det fler barn som är berättigade till barnpension efter den avlidne föräldern skall procenttalet 35 ökas med 25 för varje barn utöver det första till dess det yngsta barnet fyller tolv år. Från och med månaden efter den då det yngsta barnet fyller tolv år skall procenttalet 30 ökas med 20 för varje ytterligare barn. Detsamma skall gälla för det fall det finns fler barn och det yngsta barnet hade fyllt tolv år när föräldern avled. Det sammanlagda pensionsbeloppet skall i samtliga fall därefter fördelas lika mellan barnen.

Barnpension efter båda föräldrarna skall utges med 35 % av respektive förälders efterlevandepensionsunderlag. Vid fler än ett pensionsberättigat barn skall detta procenttal ökas med 25 för varje barn utöver det första. Det sammanlagda pensionsbeloppet skall därefter fördelas lika mellan barnen.

Utges barnpension till flera barn efter den avlidne och dessa pensioner sammantagna överstiger efterlevandepensionsunderlaget skall barnpensionerna sättas ned proportionellt motsvarande detta underlag. I de fall omställningspension eller änkepension och barnpension samtidigt utges efter en avliden, skall barnpensionerna reduceras om dessa sammantagna överstiger 80 % av den avlidnes efterlevandepensionsunderlag till den nivån.

Utredningens förslag: Stämmer delvis överens med regeringens förslag med undantag av att regeringen föreslår att barnpensionen skall beräknas på samma underlag och med samma andel av underlaget oavsett om änkepension utges samtidigt eller inte. Utredningen förelog inte heller någon höjning av ersättningsnivån varken för de fall efterlevande barn är yngre än tolv år eller för de fall båda föräldrarna avlidit.

Remissinstanserna: Ett fåtal remissinstanser har direkt tillstyrkt förslaget. *Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO)* anser att en nivå motsvarande 30 % av den avlidnes efterlevandepensionsunderlag sannolikt kommer att leda till lägre barnpension. SACO menar att det är angeläget att inte utforma barnpensionen så att den blir lägre än med nuvarande regler. *Privattjänstemannakartellen (PTK)* menar att det är omöjligt att bedöma om de föreslagna ersättningsnivåerna storleksmässigt kommer att motsvara den nuvarande barnpensionen och vill därför varken tillstyrka eller avstyrka förslaget. *Värmlands läns allmänna försäkringskassa* menar att det valda beräkningsunderlaget och ersättningsnivåerna synes väl avvägda. *Riksförbundet för änkor, änkemän och föräldralösa barn* invänder mot att förslaget kan ge en minskning av barnpensionen.

Skälen för regeringens förslag: Som redovisats i avsnitt 4 utgör enligt dagens huvudregel barnpensionen från tilläggspensioneringen för ett barn 30 % av den avlidnes tilläggspension i form av ålders- eller förtidspension. I princip utges barnpensionen med samma belopp, oavsett om efterlevandepension till vuxen utges samtidigt eller ej. Enligt regeringens uppfattning bör barnpension även i ett anpassat efterlevandepensionssystem utges med samma belopp, även om det samtidigt utges efterlevandepension till vuxen. Såsom nedan redovisas föreslås dock att de sammanlagda barnpensionerna i sådana situationer inte får överstiga en viss andel av efterlevandepensionsunderlaget.

Nuvarande barnpension från tilläggspensioneringen beräknas, som tidigare nämnts, endast på inkomster överstigande ett prisbasbelopp. I dagens system kompenseras den avlidnes årsinkomster upp till ett prisbasbelopp genom folkpension med 25 % av prisbasbeloppet (för år 2000 motsvarande ungefär 762 kr i månaden). Som nämnts utgör tilläggspension i form av barnpension 30 % av den avlidnes egen tilläggspension i form av ålderspension eller förtidspension, som i sin tur motsvarar 60 % av prisbasbeloppet, eller 30 % x 60 % av prisbasbeloppet (549 kr i månaden för år 2000). Förmånen beräknad för det första prisbasbeloppets inkomster är således betydligt högre än för inkomster över ett prisbasbelopp. Enligt förslagen i denna proposition skall all inkomstgrundad efterlevandepension beräknas på ett livsinkomstunderlag som utgörs av den avlidnes intjänande eller förväntande pensionsrätt i det reformerade

ålderspensionssystemet, dvs. en pensionsrätt som grundas på samtliga, från första kronan, intjänade inkomster. Kompensationsgraden i det reformerade ålderspensionssystemet förväntas bli mellan 50 % och 60 %. Eftersom någon motsvarighet till dagens folkpensionering inte kommer att finnas för framtiden leder denna skillnad i kompensationsgrad tanken till att det anpassade barnpensionssystemet skulle kunna utformas så att det skulle gälla olika beräkningssätt av barnpensionen beroende på hur stort inkomstunderlaget är. På detta sätt skulle barnet kunna kompenseras för dagens folkpensionsdel inom barnpensioneringen. En sådan differentiering skulle emellertid enligt regeringens uppfattning stå i strid med pensionsreformens tankegångar om livsinkomstprincipen och ett inkomstgrundat system. Dessutom skulle det inte främja önskemålet om enkla och begripliga regler. Det torde inte heller vara möjligt att ur den försäkrades pensionsunderlag urskilja vad som utgör det första prisbasbeloppets inkomster, varför ett sådant alternativ inte heller är möjligt av administrativa hänsyn. Mot denna bakgrund föreslår regeringen inte någon särskild reglering innebärande att olika procentsatser av efterlevandepensionsunderlaget skulle tillämpas för det första respektive de följande prisbasbeloppens inkomster. Som redovisas i avsnitt 8.4 kommer det dock även i den anpassade barnpensioneringen att finnas ett grundskydd vilket kan sägas ge kompensation för och ersätta dagens folkpension.

Enbart med hänsyn till det efterlevandepensionsunderlag som regeringen i det följande föreslår skall ligga till grund för beräkningen av barnpensionen och till det grundskydd som vi i det följande föreslår, föreligger inte skäl att föreslå några förändringar vad gäller dagens nivåer för barnpension. Eftersom barnpension i dag inte ger rätt till det särskilda grundavdraget för pensionärer behöver ersättningsnivån inte heller, på sätt som föreslås för vuxna efterlevande, höjas för att ge kompensation för att de särskilda skattereglerna vid ikraftträdandet av de anpassade efterlevandepensionsreglerna avskaffas. Som redovisas nedan föreslår regeringen dock att liksom i dag skall en viss del av efterlevandeförmånerna till barn vara befriade från skatt.

Ett bibehållande av dagens ersättningsnivåer kan emellertid, såsom vissa remissinstanser noterat, innebära en viss sänkning av barnpensionerna jämfört med dagens system. Att skillnad därvid kan uppstå beror på dels att en sådan lösning ger en lägre ersättning för första prisbasbeloppets inkomster än vad som följer av dagens bestämmelser om grundskydd i form av folkpension, dels att kompensationsgraden i det reformerade ålderspensionssystemet kan komma att vara lägre i jämförelse med tilläggs-pensioneringen. Av betydelse är också den avlidnes förvärvsmönster. Några exakta beräkningar går inte att göra eftersom förvärvsmönstret är olika för varje enskild person. Det går inte heller på förhand att avgöra hur hög kompensationsgraden inom ålderspensionssystemet kommer att bli.

Som kommer att framgå i avsnitt 9 föreslår regeringen emellertid vissa förbättringar avseende efterlevandepension till vuxna. I nämnda avsnitt föreslår vi bl.a. att tiden för omställningspension förlängs. Eftersom det i många fall där barnpension utges även betalas ut omställningspension till

en person som bor tillsammans med det pensionsberättigade barnet, kan man anta att en sådan förbättring av pensionerna för vuxna efterlevande även kommer barnen tillgodo. När det gäller småbarnsfamiljer saknar emellertid denna koppling betydelse, eftersom efterlevande med barn under tolv år redan enligt dagens regler har rätt till förlängd omställningspension. Enligt regeringens uppfattning torde det därför vara nödvändigt att höja ersättningsnivån för barnpensionen till yngre barn för att barnpensionen för dessa inte skall bli lägre än enligt dagens system.

Mot bakgrund av det anförda föreslår regeringen att barnpension efter en förälder skall utges med 35 % av den avlidnes pensionsunderlag om den avlidne efterlämnar ett pensionsberättigat barn som inte fyllt tolv år när föräldern avled. När barnet fyller tolv år föreslår vi dock att barnpensionen efter föräldern skall utges med 30 % av den avlidnes efterlevandepensionsunderlag. Finns det fler pensionsberättigade barn än ett, föreslår vi att procenttalet 35 ökas med 25 för varje barn utöver det första till dess det yngsta barnet fyller tolv år. När det yngsta barnet fyller tolv år skall procenttalet 30 ökas med 20 för varje ytterligare pensionsberättigat barn. Det sammanlagda pensionsbeloppet skall i båda fallen därefter fördelas lika mellan barnen. Om barnet fyllt tolv år när föräldern avled föreslår vi att barnpensionen, i likhet med vad som i dag gäller för tilläggspension i form av barnpension, skall utges med 30 % av den avlidnes efterlevandepensionsunderlag. Finns fler pensionsberättigade barn än ett skall detta procenttal ökas med 20 för varje barn utöver det första. Även i denna situation föreslår vi att det sammanlagda pensionsbeloppet därefter skall fördelas lika mellan barnen.

Den sänkning av barnpensionen för efterlevande barn som fyllt tolv år när föräldern avled som detta förslag kan medföra anser regeringen vara acceptabel med hänsyn till den förbättring som den efterlevande familjen som helhet får genom den nyss omnämnda förlängningen av den tid varunder omställningspension skall kunna utges. I den situationen att ett eller flera barn har förlorat båda sina föräldrar utges inte någon omställningspension. Den förlängning av den tid under vilken omställningspension kan utges saknar således betydelse för dessa barn. Regeringen föreslår därför att om båda föräldrarna har avlidit skall barnpensionen, oberoende av det efterlevande barnets ålder, utgöra 35 % av respektive förälders efterlevandepensionsunderlag. Om det finns fler än ett barn skall detta procenttal ökas med 25 för varje barn utöver det första. Om båda föräldrarna inte avlider samtidigt, skall således barnpensionen efter den först avlidne föräldern räknas om vid den andre förälderns dödsfall.

Som angetts i avsnitt 4 utges barnpension från tilläggspensioneringen i dag med en lägre andel av den avlidnes egenpension i de fall då det efter den avlidne utges även änkepension på grund av dödsfall som inträffat före år 1990. Redan i samband med reformeringen av efterlevandepensionssystemet år 1990 konstaterades att systemet med olika nivåer för barnpension beroende av om pension utges till vuxen efterlevande inte bör finnas i efterlevandepensionssystemet. Nämnad ordning avskaffades också i princip för all barnpension som beviljats på grund av dödsfall efter den 1 januari 1990. Vid reformen ansågs emellertid att änkepension och barnpension skall ses som en förmån till hela familjen. För att familjen

inte skulle bli överkompenserad behövs samordningsreglerna även för beviljande av barnpension på grund av dödsfall efter utgången av år 1989. Detta dock under förutsättning att kvinnan är född år 1944 eller tidigare.

Liksom konstaterades vid 1990 års reformering av efterlevandepensioneringen är det regeringens uppfattning att storleken på barnpensionen inte bör påverkas av att det samtidigt med barnpension betalas ut pension till efterlevande vuxna. Enligt vår mening finns det skäl att nu också för framtiden avskaffa all samordning vad gäller barnpension i förhållande till efterlevandepension till vuxen. En sådan lösning innebär att det efterlevande barnets skydd ytterligare förstärks. Såsom framgår av avsnitt 8.4 föreslås att även grundskyddet skall utges oberoende av om änkepension eller annan efterlevandepension till vuxen betalas ut samtidigt. Det skall noteras att eftersom änkepensioneringen är under avveckling och antalet kvinnor som är födda före år 1945 och som har barn som är berättigade till barnpension blir allt färre, skulle samordningsregeln dessutom komma att tillämpas endast i ett mindre antal fall och under en kortare tid.

Regeringen föreslår därför att även barnpension som utges samtidigt med änkepension från tilläggs pensioneringen till en kvinna som har rätt till änkepension enligt övergångsbestämmelserna för kvinnor födda år 1944 eller tidigare, och som beviljas sådan pension på grund av dödsfall som inträffat efter utgången av år 2002 i förekommande fall skall utgöra 30 % alternativt 35 % av efterlevandepensionsunderlaget. Som framgår av avsnitt 8.6 skall dock i huvudsak tidigare regler gälla när barnpensionen beviljats på grund av dödsfall före ikraftträdandet.

Den s.k. begränsningsregeln

I den nuvarande efterlevandepensioneringen finns en regel som föreskriver att efterlevandepensionerna i form av omställningspension, särskild efterlevandepension och barnpension från tilläggs pensioneringen sammantagna inte får överstiga den avlidnes framräknade egenpension.

Även i framtiden kommer inkomstgrundade efterlevandepensioner att baseras på den ålderspension som den avlidne skulle haft rätt till om dödsfallet inte hade inträffat. Eftersom de sammantagna inkomstgrundade efterlevandepensionerna inte i allt för stor utsträckning bör överstiga den ålderspension som den avlidne vid dödsfallet uppbar, eller skulle ha fått om dödsfallet inte hade inträffat, bör det även i ett anpassat efterlevandepensionssystem finnas en begränsningsregel. Eftersom regeringen föreslår att omställningspensionens ersättningsnivå skall var 55 % av efterlevandepensionsunderlaget bör dagens 100-procentregel emellertid inte tillämpas. Med denna förhöjda nivå för omställningspension följer att utrymmet för barnpensionerna inte helt obetydligt skulle begränsas i förhållande till i dag om man väljer att ha kvar begränsningsregeln i dess nuvarande utformning. Regeringen föreslår därför en lösning där barnpensioner, i de fall omställningspension inte utges, skall kunna ta i anspråk hela den avlidnes efterlevandepensionsunderlag, dvs. 100 %. I de situationer där omställningspension samtidigt utges till en vuxen pensionsberättigad, föreslår regeringen att barnpensionerna skall kunna utges med ett sammanlagt belopp motsvarande högst 80 % av den avlidnes

efterlevandepensionsunderlag. Om flera barnpensioner samtidigt utges efter en avliden, skall dessa sättas ned proportionellt så att de tillsammans motsvarar 100 %, eller, om det samtidigt utges efterlevandepension till vuxen, 80 % av efterlevandepensionsunderlaget.

Även om barnpensionen och änkepensionen enligt nu lämnade förslag inte kommer att beräknas på samma underlag föreslår regeringen att samma begränsningsregel skall gälla i de fall som änkepension och barnpension utges samtidigt. I denna situation skall alltså barnpension komma att utges med högst 80 % av efterlevandepensionsunderlaget och änkepensionen med 35 % av ett tilläggs pensionsunderlag (se avsnitt 11).

Om någon av pensionerna till barn eller vuxen efterlevande upphör att betalas ut, exempelvis på grund av att något eller några barn fyller 18 (20) år eller den vuxna efterlevande inte längre är berättigad till omställningspension, skall vid tillämpningen av begränsningsregeln, på samma sätt som sker i dag, övriga pensioner räknas om så att de tillsammans motsvarar den högsta sammanlagda nivån som kan utges under de nya förutsättningarna.

8.4 Grundskyddet till efterlevande barn

8.4.1 Inledning

Enbart ett system som det som ovan har föreslagits skulle leda till att barn till en avliden förälder, som helt saknar eller endast har ett lågt efterlevandepensionsunderlag, inte skulle få någon eller endast en mycket låg barnpension. Enligt regeringens uppfattning är det uppenbart att ett barn även fortsättningsvis måste vara garanterad en viss miniminivå i händelse av en förälders eller båda föräldrarnas död. Regeringen anser därför att det är påkallat att barnpensionen också i framtiden kompletteras med ett grundskydd.

Även om regeringen inte anser att grundskyddet inom barnpensioneringen skall utgöras av ett underhållsstöd, såsom utredningen har föreslagit, föreslår vi en lösning som innebär att efterlevande barn tillförsäkras ett grundläggande skydd genom ett regelverk som är uppbyggt på i princip samma sätt som underhållsstödet. Bland annat lämnas förslag om att grundskyddet skall utges endast till barn som har en låg eller ingen barnpension. Vidare bör grundskyddet, liksom underhållsstödet, utges oberoende av den avlidnes anknytning till Sverige.

Bestämmelserna om grundskyddet bör dock regleras i samma lag som de föreslagna bestämmelserna om barnpension. Genom den av regeringen föreslagna konstruktionen av grundskyddet kommer emellertid barn till en avliden förälder att ges i princip samma ekonomiska grundskydd som samhället i dag ger till barn med särlevande föräldrar.

Regeringens förslag: Barn, vars mor eller far eller båda föräldrar har avlidit, skall vara garanterade ett grundskydd från samhället, benämnt efterlevandestöd till barn. Grundskyddets storlek skall inte vara avhängigt av den avlidnes anknytning till Sverige eller svensk förvärvsverksamhet. Däremot skall det krävas att barnet är bosatt i Sverige.

Efterlevandestöd till barn skall utges med 40 % av det för året gällande prisbasbeloppet. Har barnets båda föräldrar avlidit skall ett dubbelt efterlevandestöd till barn utges.

Barnpension efter den avlidne föräldern skall minska efterlevandestödet till barn krona för krona. Vidare skall, på motsvarande sätt, den efterlevandelivränta som barnet enligt lagen (1976:380) om arbetska-
deförsäkring uppbär minska efterlevandestödet. Även utländsk efterlevandepension som inte är av utfyllnadskaraktär och utländsk efterlevandelivränta skall minska efterlevandestödet genom en sådan avräkning.

Om båda föräldrarna har avlidit skall avräkningen ske mot den sammanlagda barnpension som barnet uppbär efter båda föräldrarna, liksom mot efterlevandelivränta och utländsk efterlevandepension.

Om barnet för samma månad har rätt till såväl efterlevandestöd till barn som folkpension i form av förtidspension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL), skall endast den största av förmånerna utges.

Regeringens bedömning: Barnpension och efterlevandestöd till barn bör inte betraktas som skattepliktig inkomst till den del förmånerna för varje månad de avser uppgår till högst en tolfedel av 40 % eller, vid förmåner efter båda föräldrarna, 80 % av prisbasbeloppet.

Underhållsstöd enligt lagen (1996:1030) om underhållsstöd bör inte utges till ett barn som förlorat en förälder eller båda sina föräldrar genom dödsfall.

Utredningens förslag: Utredningens förslag skiljer sig i väsentliga delar från regeringens förslag och bedömning. Utredningen föreslog att grundskyddet inom barnpensioneringen skulle utgöras av underhållsstöd och regleras särskilt i en ny gemensam lag om underhållsstöd till barn till avlidna föräldrar och till barn med särlevande föräldrar. Utredningen föreslog vidare att grundskyddet skulle bestämmas till ett i kronor bestämt belopp och att detta skulle inkomstprövas mot barnets egna inkomster. Utredningen föreslog dock, i likhet med regeringen, att grundskyddet skulle utges endast till dem som har behov av ett ekonomiskt tillskott, oberoende av den avlidnes anknytning till Sverige och att det endast skulle utges till barn bosatta i Sverige.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser är positiva till att efterlevande barn likställs med barn till särlevande föräldrar. Flertalet av dessa remissinstanser anser emellertid att grundskyddet inom barnpensioneringen måste värdesäkras. *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)* anser att grundskyddet måste värdesäkras genom att kopplas till

inkomstindex i det reformerade ålderspensionssystemet eller, i andra hand, till prisbasbeloppet. Vissa andra remissinstanser anser att även om de båda barngruppernas behov av ekonomiskt stöd kan likställas bör barngrupperna inte i något annat avseende likställas. Många remissinstanser är också av den uppfattningen att bestämmelserna om grundskyddet bör tas in i den föreslagna lagen om efterlevandepension. Vissa remissinstanser påpekar att med utredningens förslag kommer olika bestämmelser om retroaktiv utbetalning av barnpension och underhållsstöd att gälla. *Riksförsäkringsverket (RFV)* framhåller att med nuvarande regler missgynnas ett barn som har rätt till ett lågt antal 40-delar i förhållande till ett barn som helt saknar rätt till barnpension, eftersom det senare men inte det förra har rätt till underhållsstöd samt att denna orättvisa försvinner med de föreslagna reglerna. RFV påpekar emellertid att handläggningen av barnpension och underhållsstöd ofta sker på olika administrativa enheter, vilket leder till att förslaget kräver organisatoriska förändringar och utbildningsinsatser. *Moderatkvinnorna* och *Riksförbundet för änkor, änkemän och föräldralösa barn* menar att grundskyddet inte skall inkomstprövas mot barnets egna inkomster. Riksförbundet motsätter sig även i övrigt förslaget eftersom det innebär en försämring av grundskyddet till barn. *PTK* är kritisk till att grundskyddet vid båda föräldrarnas död skall avräknas mot den samlade barnpensionen utan uppdelning och föreslår i stället att barnpensionerna räknas av var och en för sig mot en garantinivå om 1 173 kr per månad efter vardera föräldern. *Jönköpings läns allmänna försäkringskassa* påpekar att konsekvensen av utredningens förslag är att ett barn med egen inkomst över 48 000 kr med rätt till barnpension om 1 173 kr per månad kommer i ett bättre läge än ett barn med samma inkomst men med underhållsstöd med samma belopp. *Riksskatteverket* föreslår att den partiella skattefriheten för barnpension skall uttryckas i kronor i stället för i procent av prisbasbeloppet.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Enligt nuvarande regler i AFL, som beskrivits närmare i avsnitt 4, utgörs grundskyddet inom barnpensionen av folkpensioneringen. Sådan pension utges dels på en grundnivå, dels på en garantinivå. Grundnivån utgör 25 % av prisbasbeloppet per år vid en förälders död och den dubbla när båda föräldrarna har avlidit. Enligt garantiregeln utges barnpension emellertid alltid med sådant belopp att barnet, tillsammans med vad det får i tilläggspension, är tillförsäkrat barnpension på en nivå som motsvarar 40 % av prisbasbeloppet efter varje avliden förälder (år 2000 uppgår detta garanterade belopp till 1 220 kr/mån). För rätt till oavkortad folkpension i form av barnpension krävs att den avlidne kunnat tillgodoräknas antingen 40 bopättningsår i Sverige eller 30 år med tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension.

Eftersom det ansågs orimligt att ett barn med tillämpning av nämnda försäkringsregler, efter en förälders död skulle stå utan ekonomiskt stöd i de situationer när den avlidne föräldern inte varit bosatt i Sverige eller inte haft anknytning till svensk förvärvsliv, infördes i lagen (1996:1030) om underhållsstöd en möjlighet för dessa barn att erhålla underhållsstöd även efter en förälders död. Något krav på att föräldern skall ha haft någon anknytning till Sverige uppställs inte för barnets rätt till underhållsstöd.

Detta var således ett sätt att stärka barnets rätt till en garanterad ersättning, då det förlorat en förälder eller båda föräldrarna genom dödsfall.

Vid tidigare reformarbete på barnpensioneringens område har det även funnits en strävan att skapa en överensstämmelse mellan barnpensionerna å ena sidan och föräldrars underhållsskyldighet enligt föräldrabalkens regler respektive samhällets stöd till barn till särlevande föräldrar å andra sidan. Utredningen har genom sitt förslag helt likställt grundskyddet inom barnpensioneringen med det grundskydd samhället genom underhållsstöd ger till barn med särlevande föräldrar. Utredningen föreslog således att underhållsstödet skulle utges såväl till efterlevande barn som till barn med särlevande föräldrar. Underhållsstödet skulle fastställas och beräknas med lika regler och regleras i en gemensam lag.

Även om regeringen anser att det är av vikt att såväl behålla som förstärka den koppling som i dag finns mellan underhållsstödet till barn med särlevande föräldrar och grundskyddet inom barnpensioneringen, anser vi att grundskyddet till barn till en avlidne förälder inte fullt ut bör likställas med grundskyddet till barn med särlevande föräldrar. Istället föreslår regeringen att grundskyddet skall utgöras av en från underhållsstödet fristående förmån benämnd *efterlevandestöd till barn*.

Liksom ett flertal remissinstanser, anser regeringen att fördelarna med att samtliga förmåner till efterlevande regleras i en och samma lag väger över. Regeringen föreslår därför att efterlevandestödet skall regleras i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

Enligt regeringens uppfattning är det av vikt att personkretsen och åldersgränsen för rätt till efterlevandestöd till barn är desamma som gäller för rätt till barnpension. Med den föreslagna lagtekniska lösningen som innebär att efterlevandestöd till barn regleras i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn kommer detta att bli fallet. Vidare innebär detta bl.a. att möjligheten till retroaktiv utbetalning av förmånerna kommer att vara densamma för såväl barnpension som efterlevandestöd till barn.

Efterlevandestöd till barn skall ha till syfte att tillförsäkra det efterlevande barnet en viss lägsta nivå i händelse av en förälders eller båda föräldrarnas död. Liksom utredningen anser regeringen att barnets behov av ekonomisk försörjning är densamma oavsett om den avlidne föräldern före dödsfallet bott eller arbetat i Sverige eller inte haft sådan anknytning till Sverige. Som ovan nämnts är ett barn vars förälder saknat anknytning till Sverige berättigat till underhållsstöd vid förälderns dödsfall. En tillämpning av dagens regler för rätt till barnpension och bestämmelserna om underhållsstöd innebär att ett barn kan bli såväl underkompenserat som överkompenserat. Ett barn blir i dag underkompenserat i de fall barnet först uppbär underhållsstöd med 1 173 kr per månad och därefter den bidragsskyldige föräldern avlider och efterlämnar en barnpension, som på grund av den avlidnes begränsade anknytning till Sverige (eller annat EU/EES-land) understiger underhållsstödets belopp på 1 173 kr per månad. I dessa fall kan något underhållsstöd inte betalas ut enligt de nu gällande reglerna. Överkompensation inträffar i de fall då det efter den avlidne finns rätt till barnpension enligt någon utländsk lagstiftning men inte enligt AFL. Här föreligger det inget hinder enligt lagen om under-

hållsstöd mot att samtidigt med utbetalning av den utländska barnpensionen utge underhållsstöd till barnet.

Mot denna bakgrund föreslår regeringen att efterlevandestöd till barn, till skillnad från dagens folkpension, inte skall vara beroende av den avlidne förälderns anknytning till Sverige. Härigenom kommer storleken av efterlevandestödet att vara detsamma såväl till ett efterlevande barn vars förälder saknat anknytning till Sverige som till ett barn vars förälder haft en längre eller kortare anknytning hit. Som en konsekvens av detta förslag bör, enligt regeringens bedömning, ett barn till en avlidne förälder i framtiden inte längre vara berättigad till underhållsstöd eftersom han eller hon alltid kommer att erhålla ett minimiskydd genom efterlevandestöd till barn. Regeringen avser att senare återkomma med ett sådant förslag om ändring i lagen (1996:1030) om underhållsstöd.

Såsom två försäkringskassor påtalat kommer denna reglering även att ge ett fullgott skydd till barn efter en förälder som har invandrat hit och som bott eller arbetat i Sverige under endast en kortare tid. I detta avseende föreslog utredningen att om det efterlämnade barnet inte var svensk medborgare skulle grundskyddet utges endast om den avlidne föräldern eller barnet har varit bosatt i Sverige under minst sex månader. Detta är en bestämmelse som fram till utgången av år 2000 gäller för rätt till underhållsstöd enligt lagen om underhållsstöd. I samband med ikraftträdandet av socialförsäkringslagen (1999:799) (SofL) den 1 januari 2001, avskaffas denna bestämmelse. Genom nämnda lag skall svenskt medborgarskap inte längre vara något försäkringsvillkor för rätt till socialförsäkringsförmåner. Det finns därför inget skäl att införa denna kvalificeringsbestämmelse enbart för grundskyddet till efterlevande barn. Detta är en bestämmelse som dessutom inte kan upprätthållas i förhållande till medborgare i annat EU/EES-land.

Regeringen föreslår således att alla barn som har förlorat en eller båda föräldrarna skall erhålla en lika hög minimiförmån. Efterlevandestöd till barn bör dock utges endast till barn bosatta i Sverige. Visserligen kan dagens folkpension, som baseras på den avlidnes tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension, betalas ut utanför Sverige, men det utbetalda beloppet är då relaterat till hur många år med tillgodoräknade pensionspoäng som den avlidne har tillgodoräknats. Desto kortare anknytningstid till Sverige, desto lägre folkpension betalas ut. Inom EU/EES-området kan även bosättningsbaserad folkpension i form av barnpension betalas ut utanför Sverige, men även i det fallet gäller att vid en kortare bosättningsstid i Sverige är pensionen lägre. Eftersom den nu föreslagna garanterade miniminivån utges med ett lika stort belopp oberoende av den avlidnes anknytning till Sverige och i jämförelse med i dag gällande system med i förekommande fall ett högre belopp, bör efterlevandestödet inte betalas ut vid bosättning utanför Sverige. Regeringen föreslår därför att efterlevandestöd till barn skall utges endast om barnet är bosatt i Sverige. För det fall barnet flyttar från Sverige skall något efterlevandestöd inte längre betalas ut. Efterlevandestöd till barn är således enligt regeringens förslag en rent bosättningsbaserad minimiförmån, vars storlek inte är beroende av den avlidnes försäkringstid i Sverige.

Frågan om barnet är att anse som bosatt i Sverige bör bestämmas enligt reglerna härom i SofL. Enligt 2 kap. 1 § nämnda lag kan en person anses vara bosatt i Sverige även om han eller hon vistas utomlands, men endast om utlandsvistelsen kan antas vara längst ett år. Regeringen gör bedömningen att efterlevandestöd till barn skall föras in som bosättningsbaserad förmån enligt SofL. Regeringen återkommer dock i en senare proposition med förslag i dessa avseenden.

Beräkning av efterlevandestöd till barn

Storleken på grundskyddet bör så långt möjligt motsvara den garantinivå som ett efterlevande barn enligt dagens regler är berättigad till i form av folkpension. Om grundskyddet skulle bestämmas på motsvarande sätt som gäller för underhållsstöd skulle grundskyddet inom barnpensioneringen bli lägre än vad som gäller enligt dagens system. Eftersom underhållsstödet utges med ett bestämt belopp, och inte förändras i takt med den allmänna prisutvecklingen, kan denna skillnad också komma att öka redan efter något år efter ikraftträdandet av nu lämnade förslag. Regeringen anser inte att det är motiverat med en sådan förändring av efterlevande barns grundskydd. Regeringen föreslår därför, i likhet med vad flertalet remissinstanser påtalat, att grundskyddet skall vara värdesäkrat.

Efterlevandestöd till barn har liksom garantipension till syfte att garantera alla en lägsta rimliga levnadsstandard. Regeringen föreslår därför att efterlevandestödet till barn skall knytas till prisbasbeloppet. För att behålla dagens nivå på grundskyddet föreslår regeringen att efterlevandestödet skall fastställas till den nivå som i dag gäller som garantinivå. Regeringen föreslår således att efterlevandestöd till barn skall utgöra 40 % av det för varje år gällande prisbasbeloppet. Vid båda föräldrarnas död föreslås att efterlevandestödet skall utges med ett dubbelt belopp, dvs. utgöra 80 % av prisbasbeloppet.

En koppling till inkomstindex innebär inte en värdesäkring av efterlevandestödet till barn eftersom värdet av efterlevandeskyddet vid svag tillväxt skulle komma att sjunka. Mot denna bakgrund bör efterlevandestödet till barn, såsom TCO föreslagit, inte knytas till nämnda index.

Överstiger barnpensionen den garanterade nivån bör det inte betalas ut något efterlevandestöd. Regeringen föreslår därför att efterlevandestödet skall avräknas krona för krona mot den barnpension som barnet har rätt till. Vid denna avräkning föreslår regeringen att även utländska efterlevandepensioner som barnet är berättigat till skall beaktas om dessa pensioner inte är av utfyllnadskaraktär.

Som redovisas i avsnitt 12.2.2 föreslår regeringen att om barnet har rätt till efterlevandelivränta efter den avlidne enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring, samtidigt som rätt till barnpension föreligger, skall dessa båda förmåner samordnas. Detta sker genom att det är efterlevandelivräntan som minskas av barnpensionen. Detta motsvarar i huvudsak dagens bestämmelser. Emellertid sker samordningen i dag såväl med barnpension från folk- som tilläggs pensioneringen. Detta leder tanken till

att även efterlevandestödet till barn skall ingå i samordningen genom att det skall minska efterlevandelivräntan.

Efterlevandestödet till barn skiljer sig emellertid på många sätt från folkpensionsförmånen. Bl.a. utges efterlevandestödet bara till barn som på grund av bristande barnpension är i behov av sådant skydd och då oavsett den avlidnes anknytning till Sverige. Om barnet uppbär barnpension, svensk eller likställd utländsk, med ett belopp motsvarande basnivån på efterlevandestödet, eller minst 40 % av prisbasbeloppet, utges inget efterlevandestöd till barn. Efterlevandestödet till barn är därmed att betrakta som en miniförmån som alla barn som är bosatta i Sverige är berättigade till, och inte som en pensionsförmån. Eftersom efterlevanderänta, på samma sätt som barnpension, har att ersätta barnet för den inkomst som den avlidne tidigare bidragit med, anser regeringen att efterlevanderäntan skall påverka efterlevandestödet till barn på samma sätt som barnpension gör i stället för att efterlevandestödet till barn minskar efterlevandelivräntan. Motsvarande skall gälla för utländsk likställd efterlevandelivränta som barnet uppbär. Regeringen föreslår därför att den efterlevanderänta som barnet uppbär, dvs. efter det att denna har minskats på grund av samordningen med barnpensionen, skall minska efterlevandestödet till barn krona för krona.

På samma sätt som enligt dagens regler föreslår regeringen att ett dubbelt så högt grundskydd i form av efterlevandestöd skall tillförsäkras barn i de fall då det förlorat båda sina föräldrar. Enligt dagens regler avräknas vid båda föräldrarnas död den gällande garantinivån från folkpensioneringen mot den sammanlagda barnpensionen från tilläggs pensioneringen. Att såsom PTK föreslagit inte också göra detsamma vid avräkningen av efterlevandestöd, finner regeringen inte skäl för eftersom efterlevandestöd till barn är avsett att tillförsäkra barnet ett visst minimiskydd. Regeringen föreslår därför att detta dubbla efterlevandestöd skall avräknas mot den sammanlagda svenska eller utländska barnpension – som inte är av utfyllnadskaraktär – och efterlevandelivränta som kan utbetalas efter båda föräldrarna och att någon uppdelning på vardera föräldern inte skall göras.

I likhet med utredningens förslag, och till skillnad från vad som gäller enligt nuvarande regler, anser regeringen att änkepension som betalas ut vid sidan av barnpensionen inte i något fall bör påverka storleken av den minimiförsörjning i form av efterlevandestöd som skall garanteras ett efterlevande barn.

Enligt bestämmelser i AFL samordnas barnpension och förtidspension från folkpensioneringen genom att om rätt till båda förmånerna föreligger utges endast den största av dessa. Genom denna bestämmelse får barnet alltså den förmån som ger honom eller henne det förmånligaste ekonomiska resultatet. Regeringen anser att motsvarande skall gälla även i framtiden. Vi föreslår således att samordning skall ske mellan förtidspension från folkpensioneringen och efterlevandestödet till barn och att barnet därvid skall erhålla det i kronor mätt högsta beloppet. Det skall noteras att det är det mot barnpensionen minskade efterlevandestödet som skall jämföras med förtidspensionen.

Eftersom utredningen föreslagit att grundskyddet inom barnpensioneringen fullt ut skulle likställas med underhållsstöd till barn med särlevande

föräldrar, var det en naturlig följd att även grundskyddet inom barnpensioneringen skulle inkomstprövas mot barnets egna inkomster. Med det nu lämnade förslaget finns inte denna koppling. Mot denna bakgrund, och eftersom förmåner till barn inte bör försämrats i förhållande till dagens system, är det regeringens uppfattning att efterlevandestödet bör utges oavsett vilka egna inkomster barnet har. Regeringen lämnar därför inte förslag om att efterlevandestöd till barn skall inkomstprövas mot barnets egna inkomster.

Skattefritt belopp

Enligt 11 kap 40 § inkomstskattelagen (1999:1229), som trädde i kraft den 1 januari 2000 men tillämpas första gången vid 2002 års taxering, är barnpension inte – till den del pensionen för varje månad den avser upp- går till en tolfedel av 40 % av prisbasbeloppet eller, vid pension efter båda föräldrarna, 80 % av prisbasbeloppet – att anse som skattepliktig inkomst. Detta motsvarar således garantinivån enligt dagens regler för barnpension. Det är rimligt att en viss del av beloppen som betalas ut är skattefritt. I likhet med de i dag gällande reglerna bör skattefriheten gälla oberoende av om ersättningen till barnet helt och hållet består av efterlevandestöd till barn eller om det delvis eller helt består av barnpension (svensk eller utländsk sådan). Regeringen gör därför den bedömningen att den i dag gällande bestämmelsen om skattebefrielse även bör gälla för det nu föreslagna efterlevandestödet till barn och den barnpension som utges till barnet för varje månad. Eftersom regeringen, till skillnad från utredningen, föreslår att grundskyddet skall utges som en viss andel av prisbasbeloppet bör det skattefria beloppet i framtiden också anges i procent av nämnda basbelopp och inte såsom Riksskatteverket förordat bestämmas i kronor. Regeringen avser att senare återkomma med förslag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229) som överensstämmer med vår nyss redovisade bedömning.

8.5 Internationella aspekter på förslagen

Regeringens bedömning: Barnpension bör betalas ut oavsett var i världen barnet är bosatt.

Efterlevandestöd till barn bör betalas ut endast så länge barnet är bosatt i Sverige. Efterlevandestödet till barn faller inom tillämpningsområdet för förordningen (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare och deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen, men bör betraktas som en sådan särskild icke avgiftsfinansierad förmån som inte behöver betalas ut inom EU/EES-området.

Efterlevandestödet till barn bör kunna avräknas mot utländsk efterlevandepension som inte är av utfyllnadskaraktär.

Utredningens bedömning: Bedömningen i betänkandet stämmer överens med regeringens bedömning, även om utredningen föreslog en annan konstruktion av grundskyddet genom att det skulle utges i form av underhållsstöd.

Remissinstanserna: *RFV* menar att utredningens förslag att låta underhållsstöd utgöra det grundläggande skyddet inom barnpensionen leder till att detta torde betraktas som barnpension i den mening som avses i Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen. Detta får till följd att Sverige kan komma att tvingas exportera underhållsstödet fullt ut i vissa situationer och att det i andra fall tas hänsyn till underhållsstödet vid beräkningen av det tillägg som Sverige i vissa situationer har att ge ut.

Skälen för regeringens bedömning: Det underlag som regeringen föreslår skall ligga till grund för beräkningen av inkomstgrundad efterlevandepension är ett livsinkomstbaserat pensionsunderlag och innebär att pensionens storlek med automatik är beroende av hur många års inkomster som ligger till grund för beräkningen. Även den antagna pensionsbehållningen som i förekommande fall skall ligga till grund för beräkningen av förmånen beräknas på den avlidnes inkomster under en viss kortare tid före dödsfallet. Barnpension som har beräknats på grundval av detta underlag bör, på samma sätt som gäller för tilläggspension enligt dagens regler, betalas ut oavsett var i världen barnet är bosatt.

Det grundläggande skyddet inom barnpensioneringen skall enligt regeringens förslag vara konstruerat så att ett barn som förlorat en förälder blir berättigat till efterlevandestöd till barn som är detsamma oavsett hur länge den avlidne förvärvat arbetat i Sverige eller hur länge han eller hon har varit bosatt här. Efterlevandestöd till barn skall avräknas krona för krona mot den inkomstgrundade efterlevandepension – svensk eller utländsk – som barnet är berättigat till. Efterlevandestödet skall emellertid utges endast så länge barnet är bosatt i Sverige.

Om barnet är svensk medborgare och flyttar till ett land inom eller utanför EU/EES-området gäller enligt nuvarande regler att dagens barnpension från folkpensioneringen betalas ut i relevant antal 30-delar i förhållande till den avlidne förälderns intjänade ATP-poäng. Även bosättningsbaserad folkpension kan betalas ut i relevanta 40-delar inom EU/EES-området. Sverige har också kunnat, under vissa förutsättningar, bli skyldigt att utge ett tillägg till utländsk barnpension, om den barnpension som barnet uppbär i det nya bosättningslandet understiger den barnpension han eller hon hade varit berättigat till i Sverige. Sedan september 1999 gäller i huvudsak samma regler för beräkning och utbetalning av folkpension i form av barnpension som gäller för folkpension i form av omställningspension eller särskild efterlevandepension. Barnpensionen följer därmed bestämmelserna i förordningen (EEG) nr 1408/71 för pension och betraktas enligt huvudregeln som pension och inte som tidigare, som en familjeförmån. Emellertid kan barnpension under vissa förutsättningar alltså betraktas som en familjeförmån. Om den avlidne föräldern dels varit försäkrad i Sverige, dels under någon tid varit försäkrad i ett land vars nationella regler inte ger rätt till barnpension kan Sverige bli

skyldigt att betala ut en barnpension från folkpensioneringen även om barnet inte är bosatt i Sverige. Vidare kan Sverige komma att betala ut ett tillägg till den barnpension som barnet är berättigat till i annat EU/EES-land om denna pension understiger den som skulle ha betalats ut om barnet varit bosatt i Sverige.

Enligt huvudregeln följer enligt förordningens exportabilitetsprincip att kontantförmåner som betalas ut vid bl.a. invaliditet eller ålderdom eller till efterlevande inte får minskas, ändras, innehållas, dras in eller konfiskeras med anledning av att den berättigade är bosatt i eller flyttar till ett annat medlemsland än det land som utger förmånen.

Även om efterlevandestödet, såsom *Lagrådet* påpekat, har kopplingar till och likheter med förmånen underhållsstöd är det regeringens uppfattning att efterlevandestödet i första hand är att betrakta som en förmån till efterlevande och därför faller inom tillämpningsområdet för förordningen (EEG) nr 1408/71. Förmånen skall visserligen enligt vårt förslag regleras inom ramen för efterlevandepension, men endast utges som en minimiförmån och inte göras beroende av vilken anknytning den avlidne haft till Sverige. Efterlevandestödet kommer att prövas mot barnets barnpension och det kommer inte att finansieras genom avgifter (se avsnitt 14). Mot denna bakgrund torde förmånen kunna betraktas som en sådan förmån som avses i art. 4.2 a i förordningen (EEG) nr 1408/71, dvs. en icke avgiftfinansierad förmån som utges som tillägg till andra förmåner. Förmånen bör då kunna förtecknas i bilaga 2 a till förordningen och skulle enligt art. 10 a vara undantagen från exportskyldighet.

Enligt regeringens uppfattning torde regeringen i förhandlingar inom EU på den sociala trygghetens område, med hänsyn till förmånens karaktär, med framgång kunna hävda att den skall förtecknas i nämnda bilaga till förordningen (EEG) nr 1408/71. En bestämmelse som innebär att grundskyddet betalas endast så länge barnet är bosatt i Sverige skulle därigenom kunna upprätthållas även i förhållande till andra länder inom EU/EES. Därutöver bör vårt förslag till förfaranderegler för efterlevandestöd till barn närmare preciseras i bilaga 6 till nämnda förordning.

För det fall regeringen inte får framgång med sin begäran, måste nya överväganden om efterlevandestödet göras. I detta sammanhang är det möjligt att bestämmelserna i 8 kap. förordningen (EEG) 1408/71 kommer att bli tillämpliga, varför Sverige kan bli tvingat att utge ett tillägg till ett barn som är bosatt i ett annat medlemsland.

Som redovisats ovan föreslår regeringen att efterlevandestöd till barn skall avräknas inte bara mot svensk barnpension utan även mot sådan likställd utländsk pension. Det är regeringens bedömning att denna avräkning även kan tillämpas mot barnpension från annat EU/EES-land. Efterlevandestöd till barn är en minimiförmån vars storlek inte är beroende av försäkrings- eller bosättningsperioder, dvs. det utges oavhängigt av den avlidnes eller barnets försäkringstid i Sverige. Däremot krävs att barnet skall anses som bosatt i Sverige för att förmånen skall utges. Mot denna bakgrund bör efterlevandestödet till barn kunna förtecknas i bilaga 4 D till den ovan nämnda förordningen (EEG) nr 1408/71. Därigenom kan de nationella bestämmelserna om bl.a. minskning av förmånen enligt artikel 46 b nämnda förordning tillämpas fullt ut. Regeringens bedömning

är således att efterlevandestödet till barn utan hinder av EG-rättsliga bestämmelserna kan minskas av såväl svensk som utländsk barnpension. Prop. 1999/2000:91

8.6 Övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Tilläggspension i form av barnpension som har beviljats eller som kommer att beviljas på grund av dödsfall före den 1 januari 2003 skall efter utgången av år 2002 betalas ut som barnpension.

Barnpension som grundar sig på dödsfall före den 1 januari 2003 skall efter utgången av år 2002 beräknas enligt nuvarande regler om tilläggspension i form av barnpension i lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) jämte ett tillägg om 25 % av det för året gällande prisbasbeloppet. Detta tillägg skall vara beroende av den avlidnes bosättningstid eller antal år med intjänade pensionspoäng för tilläggspension enligt nuvarande bestämmelser i 5 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL).

Den barnpension som, med stöd av övergångsbestämmelserna till lagen (1988:881) om ändring i lagen om allmän försäkring, utgör 15 % av den avlidnes tilläggspension i form av tilläggs- eller förtidspension skall, utöver ovan nämnda omräkning, räknas om till 30 % av samma underlag.

Barnpension skall, för de barn som vid utgången av år 2002 uppbar tilläggspension i form av barnpension med kompensationsgraden 40 %, även efter ikraftträdandet utges med denna kompensationsgrad.

Barnpension, beräknad enligt de nuvarande bestämmelserna om tilläggspension inklusive tillägget om 25 % av prisbasbeloppet, skall fr.o.m. årsskiftet 2003/2004 följsamhetsindexeras.

Folkpension i form av barnpension skall avskaffas, och reglerna om efterlevandestöd till barn ges omedelbar tillämpning den 1 januari 2003 även för barn som beviljats barnpension på grund av dödsfall före ikraftträdandet.

Vid beräkning av barnpension som grundar sig på dödsfall som inträffat före ikraftträdandet skall begränsningsregeln i 14 kap. 8 § lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL), i dess lydelse före den 1 januari 2003, tillämpas när det samtidigt utges inkomstgrundande efterlevandepension till vuxen.

Regeringens bedömning: Den i dag gällande bestämmelsen om skattebefrielse av barnpension bör gälla även barnpension och efterlevandestöd som beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall före ikraftträdandet.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag och bedömning med undantag för att utredningen föreslog att folkpensionen vid ikraftträdandet skulle avlösas av underhållsstöd och att utredningen inte föreslog någon förändring av beräkningen av barnpension i fall när änkepension samtidigt betalas ut.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker förslaget. *Östergötlands läns allmänna försäkringskassa* anser att övergångsbestämmelserna är genomtänkta och heltäckande vilket i och för sig medför en ökad komplexitet av regelverket och handläggningen. *Skåne läns allmänna försäkringskassa* förutsätter att bestämmelserna inte medför några retroaktiva försämringar men anser att detta inte går att bedöma eftersom det inte lämnats en genomarbetad redovisning av de individuella effekterna.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Regeringens utgångspunkt vid konstruktionen av övergångsbestämmelserna inom efterlevandepensioneringen är att i huvudsak ingen skall få sin pension sänkt på grund av den anpassning av efterlevandepension till det reformerade ålderspensionssystemet som nu föreslås. Regeringens uppfattning är att efterlevandepension, till såväl barn som vuxna, som vid ikraftträdandet redan betalas ut, eller sådan pension som skall beviljas på grund av dödsfall före den 1 januari 2003, även i framtiden bör utgöras av den tilläggspension som har beviljats eller skall beviljas. Däremot bör folkpension, och vad gäller vuxna efterlevande, pensionstillskott och de särskilda skattereglerna för pensionärer ersättas med annan förmån. Eftersom tilläggspensionen beräknas på grundval av den avlidnes inkomster över ett prisbasbelopp har regeringen även ansett att efterlevande på annat sätt skall få kompensation för den folkpension som i dag kan anses utgöra ersättning för den avlidnes inkomster under nämnda basbelopp.

Barnpension

Barnpension från tilläggspensioneringen betalas i dag ut med 30 % av den avlidne förälderns ålderspension. Barnpension som har beviljats på grund av dödsfall före år 1990 utgör emellertid 40 % av den avlidnes egenpension. Föreligger vid sidan om rätten till barnpension även rätt till tilläggspension i form av änkepension efter den avlidne utgör barnpensionen i stället 15 % av samma underlag. Detsamma gäller om barnpension betalas ut tillsammans med tilläggspension i form av änkepension till en kvinna som är född år 1944 eller tidigare på grund av dödsfall som inträffat efter utgången av år 1989.

För den avlidnes inkomster under ett prisbasbelopp kompenseras barnet genom folkpension som utgör 25 % av prisbasbeloppet.

Vårt förslag till en anpassad barnpensionering innebär att förutsättningarna för rätt till barnpension kommer att vara desamma som enligt nuvarande regler. När det gäller beräkning av barnpension i ett anpassat system föreslås emellertid vissa förändringar som innebär att barnpension efter en förälder i fortsättningen skall betalas ut till ett ensamt barn med 35 % om barnet inte har fyllt tolv år och från och med månaden efter den då barnet fyller tolv år med samma andel som enligt dagens regler, dvs. med 30 %. Vid båda föräldrarnas död föreslår vi, som framgått i avsnitt 8.3, att barnpension skall betalas ut med 35 %. Den största skillnaden jämfört med dagens regler är dock att underlaget skall beräknas på grundval av den avlidnes livsinkomst från första intjänade kronan. Detta förslag till beräkning av barnpension i framtiden innebär att barnpension

som beviljas på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 kan komma att bli lägre än motsvarande pension som beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall dessförinnan. Detta har sin huvudsakliga förklaring i att för den avlidnes inkomster under ett prisbasbelopp kompenseras barnet i dag genom folkpension som utgör 25 % av prisbasbeloppet. Folkpensionsbeloppet utges med en högre nivå än vad som gäller inom tilläggspensioneringen, genom att den utgör en viss andel av ett fullt prisbasbelopp, medan tilläggspensionen utges med en andel av ett redan minskat prisbasbelopp (30 % x 60 % av prisbasbeloppet).

Regeringens uppfattning är att för dem som vid ikraftträdandet redan uppbär barnpension, eller som kommer att beviljas sådan på grund av dödsfall före ikraftträdandetidpunkten, kan endast marginella sänkningar av barnpensionen accepteras. För att beräkningen av barnpensioner skall kunna ske enligt de anpassade reglerna, måste därför först och främst det nuvarande tilläggspensionsunderlaget beräknas så att det täcker även inkomster under ett prisbasbelopp.

Regeringen föreslår att med nedan nämnda undantag skall den tilläggspension i form av barnpension som redan har beviljats vid ikraftträdandet eller som skall beviljas på grund av dödsfall före utgången av år 2002 även fortsättningsvis beräknas enligt nuvarande bestämmelser om tilläggspension i form av barnpension i AFL. Sådan pension skall, liksom barnpension som kommer att beviljas på grund av dödsfall efter ikraftträdandet, betalas ut som *barnpension*. Det anförda innebär således att barnpension som beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall före ikraftträdandet av de anpassade efterlevandepensionsbestämmelserna skall beräknas på samma sätt som i dag gäller för tilläggspension i form av barnpension och utges med 30 %, med tillägg om 20 % för varje barn utöver det första, av den avlidnes egenpension i form av tilläggspension.

Regeringens utgångspunkt är att barnpension i ett anpassat efterlevandepensionssystem skall utges oberoende av att det samtidigt utges efterlevandepension till vuxna. Vi föreslår därför att den barnpension som enligt dagens övergångsbestämmelser utges med 15 % av den avlidnes egenpension, som gäller i vissa fall då det samtidigt utges änkepension, skall avskaffas. Denna barnpension skall vid ikraftträdandet räknas om till 30 % av den avlidnes egenpension. För att inget barn skall få sin barnpension sänkt skall emellertid de barn som har beviljats barnpension med den högre ersättningsnivån om 40 % av den avlidnes egenpension, få behålla denna pension. Genom vårt förslag i denna del kommer således alla barn som har berättigats barnpension på grund av dödsfall före den 1 januari 2003 alltid vara berättigade till en barnpension motsvarande minst 30 % av den avlidnes egenpension i form av tilläggspension.

Vid beräkningen av barnpension som grundar sig på dödsfall före ikraftträdandet skall dagens begränsningsregel tillämpas när det samtidigt utges efterlevandepension till vuxna, dvs. alla efterlevandepensioner (förutom änkepension) skall sättas ned proportionellt så att de tillsammans inte överstiger den avlidnes egenpension.

Därutöver måste barnet ges kompensation för den del av folkpensionen som idag ger ersättning för det första prisbasbeloppets inkomster. En fortsatt tillämpning av nuvarande folkpensionsregler är i och för sig möj-

lig eftersom barnpension inte berättigar till särskilt grundavdrag för pensionärer och inte heller till pensionstillskott. Regeringen anser emellertid att det är olämpligt att behålla folkpensionen endast inom barnpensioneringen, när vi i övrigt föreslår ett avskaffande av denna förmån. Regeringen föreslår i stället att till barnpension, som grundar sig på dödsfall före ikraftträdandet och till följd därav beräknas på den avlidnes pensionspoäng för tilläggspension, skall utges ett tillägg motsvarande folkpensionens grundförmån, dvs. 25 % av prisbasbeloppet, för att kompensera i pensionsrättshänseende för det första prisbasbeloppets inkomster.

Detta tillägg, nedan kallat 25-procentstillägg, som skall tillgodoräknas utöver barnpension beräknad enligt nuvarande regler om tilläggspension i form av barnpension, skall betraktas som en del av den inkomstgrundade barnpensionen. Med andra ord utgör tillägget en del av den sålunda beräknade tilläggspensionen, eftersom det utgör ersättning för det första prisbasbeloppets inkomster. En förutsättning för att 25-procentstillägget skall tillgodoräknas skall därför vara att det för den avlidne tillgodoräknats ATP-poäng under minst tre år.

Enligt nuvarande regler utges folkpension i form av barnpension i förhållande till den avlidnes bosättningsstid eller i förhållande till det antal år med ATP-poäng som tillgodoräknats honom eller henne, dvs. i 40-delar eller i 30-delar enligt det alternativ som ger det bästa resultatet för den efterlevande. Den 30-delsberäknade folkpensionen utgör en ersättning för första prisbasbeloppets inkomster, medan den 40-delsberäknade utgör det egentliga grundskyddet inom folkpensioneringen. Eftersom vi föreslår att 25-procentstillägget skall ingå i tilläggspensionen som en kompensation för första prisbasbeloppets inkomster, förefaller det naturligt att detta tillägg endast skall beräknas på grundval av antalet år med tillgodoräknade pensionspoäng. Emellertid finns det barn som vid ikraftträdandet uppbär barnpension i form av folkpension som har beräknats på grundval av den avlidnes bosättningsstid, eftersom det gav ett bättre resultat för barnet. Om tillägget skulle beräknas enbart i 30-delar, skulle en sådan lösning i nämnda situation innebära att pensionen för dessa barn skulle komma att sänkas.

Regeringen anser att en sådan sänkning inte kan accepteras. Regeringen föreslår därför att barnet i den beskrivna situationen skall ha rätt att få ett tillägg med 25 % av det gällande prisbasbeloppet i så stor andel 30-delar eller 40-delar som motsvarar den andel folkpension som barnet skulle haft rätt till om reglerna i 5 kap. AFL alltjämt skulle ha tillämpats efter ikraftträdandet av våra förslag. De barn som vid utgången av år 2002 uppbär tilläggspension i form av barnpension med kompensationsgraden 40 % skall dock, för att de inte skall åsamkas ett sämre utfall på sin pension, även efter ikraftträdandet av de anpassade reglerna erhålla sådan pension med kompensationsgraden 40 %.

Vad som ovan anförts kommer vidare, på samma sätt som i dag, att innebära att endast ett tillägg beräknat i 30-delar kommer att exporteras oberoende av var i världen barnet är bosatt. Ett tillägg beräknat i 40-delar kommer att betalas ut enbart så länge barnet är bosatt i Sverige. Utbetalning kommer dock att ske om barnet flyttar till ett annat EU/EES-land.

Närmare om de internationella konsekvenserna av våra förslag har redovisats i avsnitt 8.5 och kommer även att beröras senare i detta avsnitt.

Enligt nuvarande regler omräknas tilläggspension i form av barnpension årligen med förändringen i prisbasbeloppet till följd av att tilläggspensionen storleksmässigt är uttryckt såsom en viss andel av det för året fastställda prisbasbeloppet. Motsvarande gäller för folkpensionen. Regeringen har i avsnitt 7.6.2 föreslagit att årlig barnpension, som beräknats på grundval av det föreslagna efterlevandepensionsunderlaget, skall följsamhetsindexeras på motsvarande sätt som gäller för inkomstgrundad ålderspension inom det reformerade ålderspensionssystemet.

Barnpension som har beviljats på grund av dödsfall före ikraftträdandet kommer emellertid med den av regeringen föreslagna lösningen alltså att vara beräknad på ett tilläggspensionsunderlag. Som nyss nämnts skall reformerad, inkomstgrundad ålderspension också följsamhetsindexeras. Detta gäller inte bara för inkomstpension, utan även inkomstgrundad ålderspension i form av tilläggspension skall följsamhetsindexeras. Som redovisas nedan i avsnitt 11.9 föreslår vi att också änkepension inklusive det s.k. 90-procentstillägget skall följsamhetsindexeras. Detta skall även gälla i de fall änkepension har beviljats på grundval av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet. Detsamma bör enligt vår uppfattning gälla för barnpension som har beviljats på grund av dödsfall före den 1 januari 2003. Regeringen föreslår således att årlig barnpension, som grundar sig på dödsfall före ikraftträdandet, inklusive 25-procentstillägget fr.o.m. årsskiftet 2003/2004 skall följsamhetsindexeras.

Grundskyddet till efterlevande barn

Utöver rätten till barnpension kommer det enligt regeringens förslag att inom den anpassade barnpensioneringen finnas möjlighet för barnet att uppbära efterlevandestöd till barn. Efterlevandestöd till barn ersätter den nuvarande garantiregeln som innebär att barnet alltid skall ha rätt till en barnpension som uppgår till 40 % av det gällande prisbasbeloppet efter varje avliden förälder.

Som redovisats ovan föreslår regeringen att bestämmelserna om folkpension skall avskaffas i samband med ikraftträdandet av lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn. Detta bör gälla även den del av folkpensionen i form av barnpension som utgör grundskyddet. En fortsatt tillämpning av bestämmelserna om folkpension, en förmån som är relaterad till den avlidnes bosättning i Sverige, skulle dessutom kunna medföra att storleken på grundskyddet inom barnpensioneringen blir olika beroende på om barnpension har beviljats på grund av dödsfall före eller efter årsskiftet 2002/2003. Enligt regeringens uppfattning är det inte tillfredsställande att andra, mindre gynnsamma regler skall gälla för barn som beviljats barnpension på grund av dödsfall före år 2003. Det bör i stället vara så att fr.o.m. år 2003 skall samtliga barn som uppbär efterlevandepension, så länge de är bosatta i Sverige, garanteras samma grundläggande försörjning oavsett när barnpensionen har beviljats.

Mot denna bakgrund föreslår regeringen att reglerna om efterlevandestöd till barn skall tillämpas även beträffande barn som beviljas barnpension på grund av dödsfall före den 1 januari 2003.

Enligt övergångsbestämmelserna till nuvarande regler om barnpension kan folkpension i form av änkepension som betalas ut samtidigt med barnpension påverka ett barns rätt till den garanterade nivån om 40 % av prisbasbeloppet som annars gäller inom barnpensioneringen. Av skäl som närmare utvecklats i avsnitt 8.4.2 har regeringen föreslagit att grundskyddet inom änkepensioneringen inte skall påverka barnets rätt till den minimiförsörjning i form av efterlevandestöd som enligt regeringens förslag skall garanteras barnet. Detsamma bör gälla beträffande barnpensioner som har beviljats på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet av våra förslag. Detta kommer alltså att innebära en förbättring för de barn som hittills, på grund av den nu beskrivna regeln, har varit berättigade till en lägre barnpension än 40 % av prisbasbeloppet.

I avsnitt 8.4 har regeringen gjort den bedömningen att den i dag gällande bestämmelsen om viss skattebefrielse av barnpension bör gälla även fortsättningsvis. Vi gör även den bedömningen att det samma skall gälla för sådan barnpension och efterlevandestöd till barn som har beviljats på grund av dödsfall före den 1 januari år 2003. Regeringen avser att även i detta hänseendet senare återkomma med förslag till ändring i inkomstskattelagen (1999:1229).

Internationella konsekvenser

En särskild fråga är vilka effekter en tillämpning av reglerna om efterlevandestöd till barn kommer att få för förmåner till barn som vid ikraftträdandet betalas ut till barn som är bosatta utomlands. Efterlevandestöd till barn bör inte, av skäl som vi närmare utvecklat i avsnitt 8.5, att betalas ut utomlands utan skall enbart utges vid bosättning i Sverige.

När det gäller barn, som är bosatta i ett land utanför EU/EES-området och i förhållande till vilket Sverige inte har några konventionsåtaganden, utbetalas i dag endast folkpensionen i 30-delar. Ett barn, som inte har rätt till någon inkomstrelaterad barnpension alls, och som i Sverige skulle ha uppburit endast barnpension i form av folkpension med 40 % av prisbasbeloppet (på grund av garantiregeln), har i ett sådant fall inte annat än undantagsvis rätt till någon barnpension från Sverige vid bosättning utomlands. Ett sådant fall är om barnet med tillämpning av den s.k. dispensregeln i 5 kap. 16 § AFL är berättigat till folkpension även vid bosättning utomlands.

En motsvarande bestämmelse har förts in i SofL. Eftersom bl.a. utbetalningsreglerna i nämnda lag, enligt vad vi avser att i en senare proposition föreslå, kommer att vara tillämpliga även beträffande efterlevandestöd till barn, kan således även denna förmån utges utom Sverige, om det skulle framstå som uppenbart oskäligt att dra in förmånen. Med beaktande av efterlevandestödets karaktär och dess syfte att ge barn i Sverige ett minimiskydd bör emellertid nämnda bestämmelse tillämpas ytterst restriktivt.

Det av regeringen föreslagna 25-procentstillägget kommer att exporteras i relevanta 30-delar på samma sätt som tilläggspension enligt nuvarande regler, dvs. oavsett var i världen som barnet är bosatt. På motsvarande sätt som i dag kommer också ett 40-delsberäknat tillägg i viss utsträckning exporteras (se avsnitt 8.5).

Ett införande av reglerna om efterlevandestöd till barn även för dem som uppbär barnpension på grund av dödsfall före ikraftträdandet kan således i vissa fall komma att få konsekvenser i form av sänkta pensioner för barn som är bosatta utomlands. Å andra sidan är det enligt regeringens uppfattning inte lämpligt att skapa övergångsregler som gäller enbart för de situationer där barnpension betalas ut utanför Sverige. I detta sammanhang skall noteras att förmånen folkpension genom vårt förslag avskaffas och istället införs en ny grundskyddsförmån för efterlevande barn. Denna nya förmån bör enligt regeringens förslag för framtiden endast kunna utges till barn bosatta i Sverige. Det torde även när det gäller barn som är bosatta utomlands vara rimligt att dessa behandlas lika oavsett om barnpension har beviljats på grund av dödsfall före eller efter ikraftträdandet av det anpassade regelsystemet.

Sammantaget anser regeringen att de internationella konsekvenser som kan uppstå när reglerna för efterlevandestöd till barn ges direkt tillämplighet för samtliga barnpensioner inte är sådana att de bör föranleda särskilda övergångsregler för utomlands bosatta barn.

9 Omställningspension och garantipension

9.1 Inledning

Regeringen föreslår i detta avsnitt att såväl inledande som förlängd omställningspension även fortsättningsvis skall kunna beviljas vuxna efterlevande. Syftet med förmånen bör alltså vara att ge kompensation för de direkta följderna av ett dödsfall under en viss period enligt vad som rent allmänt sett kan sägas gälla för personer i olika familjesituationer. Liksom i dag bör därför omställningspension utges under en kortare övergångsperiod närmast efter dödsfallet och till efterlevande förälder med barn även under en längre tid. Omställningspensionens huvudsakliga uppgift är, enligt regeringens uppfattning, att den efterlevande inte skall vidkännas en alltför stor standardsänkning under en viss omställningstid efter makens död. Omställningspensionen bör därför vara en inkomstgrundad förmån.

För att inte omställningspensionen skall bli alltför låg i de fall där den avlidne bidragit till familjens försörjning på annat sätt än genom förvärvsinkomster eller haft endast låga sådana bör det, på samma sätt som enligt nuvarande system, finnas ett grundskydd inom efterlevandepensioneringen. Detta grundskydd utgörs i dag av folkpension i form av dels huvudförmån, dels pensionstillskott. Detta grundskydd är utformat så att det, i vart fall tillsammans med reglerna för bostadstillägg till pensionärer och det särskilda grundavdraget inom beskattningen, skall vara möjligt att

försörja sig på det. Regeringen anser att ett grundskydd inom efterlevandepensioneringen fortsättningsvis inte skall ha till syfte att utgöra en grundläggande försörjning utan endast skall syfta till att ge en kompletterande inkomst för den efterlevande.

I detta avsnitt behandlas den pensionsberättigade personkretsen samt även frågan om i vad mån de villkor som i dag uppställs för rätt till omställningspension skall föras över till ett anpassat system för efterlevandepension. Därutöver lämnas förslag till under vilken tidsperiod som omställningspension och förlängd omställningspension bör betalas ut samt hur pensionen skall beräknas.

9.2 Rätten till omställningspension

9.2.1 Omställningspension

Regeringens förslag: Omställningspension skall utges till efterlevande make som inte uppnått 65 års ålder och som stadigvarande sammanbodde med sin make vid dödsfallet. Med make skall likställas den som, utan att vara gift, stadigvarande sammanbor med en icke gift kvinna eller man vid dennes död och som tidigare har varit gift med eller har eller har haft eller då väntar barn med denne.

Omställningspension skall utges under en tid av tio månader räknat från tidpunkten för dödsfallet. Rätt till sådan omställningspension skall tillkomma efterlevande som vid dödsfallet stadigvarande bodde tillsammans med barn under 18 år, som stod under vårdnad av makarna eller endera av dem, eller som oavbrutet hade sammanbott med maken under en tid av minst fem år fram till tidpunkten för dödsfallet.

Regeringens bedömning: Omställningspensionen bör fr.o.m. år 2005 utges under en tid av tolv månader.

Utredningens förslag: Stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag och bedömning. Dock föreslog utredningen att inledande omställningspension skulle utges under en tid av tolv månader.

Remissinstanserna: I stort sett alla remissinstanser har instämt i utredningens uppfattning att omställningspensionen inte skall ses som den efterlevandes enda inkomst, utan att den skall utgöra en kompletterande inkomst som skall betalas ut för en tid närmast efter dödsfallet. De flesta remissinstanser ställer sig också positiva till att utbetalningstiden för inledande omställningspension höjs till tolv månader från dödsfallet och att den skall betalas ut även till efterlevande med barn under 18 år. *Sveriges Pensionärers Riksförbund* menar att inledande omställningspension skall kunna utges under tolv månader även till en efterlevande som uppbär ålderspension. *Privattjänstemannakartellen (PTK)* anser att den övre åldersgränsen om 65 år inte bör bibehållas.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Efterlevandepension i form av omställningspension utges i dag till efterlevande make, som inte uppnått 65 års ålder och som stadigvarande sammanbodde med sin make vid dennes död, om den efterlevande antingen vid dödsfallet stadig-

varande bodde tillsammans med barn under tolv år, som stod under vårdnad av makarna eller endera av dem eller också oavbrutet hade sammanbott med maken under en tid av minst fem år fram till tidpunkten för dödsfallet. Med efterlevande make likställs i fråga om rätt till omställningspension den som, utan att vara gift, stadigvarande sammanbodde med en icke gift man eller kvinna vid dennes död och som tidigare har varit gift med eller har eller har haft eller då väntade barn med denne. För denna grupp gäller i övrigt samma krav för rätt till omställningspension som för gifta, dvs. vårdnad om barn eller minst fem års stadigvarande sammanboende.

Denna s.k. likställighetsregel infördes i samband med 1990 års reformering av efterlevandepensioneringen. Likställighetsregeln gäller både inom folk- och tilläggs-pensioneringen. Enligt lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap likställs personer som låtit registrera sitt partnerskap med makar enligt äktenskapsbalken. För dem gäller följaktligen direkt, utan särskilda regler i efterlevandepensionssammanhang, samma regler som för gifta.

Regeringen anser att de förändringar beträffande personkretsen som trädde i kraft år 1990 och grunderna för dessa äger bärkraft även i dag. Regeringen föreslår därför att omställningspension skall kunna tillerkännas, förutom makar och personer som har ingått registrerat partnerskap och som stadigvarande sammanbott med varandra fram till tidpunkten för dödsfallet, även personer som sammanbott under liknande förhållanden utan att ha varit gifta under de förutsättningar som gäller i dag för rätt till omställningspension.

Liksom gäller för rätt till efterlevandepension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL), anser regeringen att det för rätten till omställningspension i framtiden skall finnas en övre åldersgräns. Nuvarande åldersgräns infördes i samband med 1990 års reform av efterlevandepension. Motiven till denna åldersgräns var att äldre efterlevande som uppnått 65 års ålder ansågs kunna få sin försörjning tryggad genom ålderspension i form av folk- och tilläggs-pension samt att något behov av att anpassa arbetsförhållandena efter den förändrade situationen inte förelåg. Vidare angavs i förarbetena till 1990 års reform av efterlevandepensioneringen – dvs. i betänkandet Efterlevandepension, reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner (SOU 1987:55) sid 215 ff och propositionen Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner (prop. 1987/88:171) sid 106 – att det i denna situation normalt inte förelåg behov av bostadsbyte och att i vart fall torde det särskilda bostadsstödet som en ålderspensionär är berättigad till bidra till att ge den efterlevande med ålderspension möjlighet att bo kvar i den tidigare bostaden. Enligt regeringens uppfattning gäller dessa argument alltså och regeringen delar således inte PTK:s och Sveriges Pensionärers Riksförbunds uppfattning att den nu gällande övre åldersgränsen för rätt till omställningspension bör slopas.

Som redovisats i avsnitt 7 föreslår regeringen att efterlevandepensionsunderlaget skall fastställas på pensionsgrundande inkomster eller beräknad antagandeinkomst till och med det år den avlidne fyllde eller skulle ha fyllt 64 år. Vid 65 års ålder kan också garantipension i form av ålders-

pension till personer födda år 1938 eller senare betalas ut. Enligt det förslag som lämnats om garantipension för personer födda dessförinnan i betänkandet Garantipension och bosättningsstillägg till personer födda år 1937 eller tidigare (SOU 1999:17), skall sådan pension kunna betalas ut även före 65 års ålder. Regeringen föreslår därför att omställningspensionen även i framtiden skall avlösas av ålderspension när den efterlevande fyller 65 år. Vårt förslag i denna del innebär att om den efterlevande vid dödsfallet uppnått 65 års ålder, skall omställningspension inte beviljas oavsett om den avlidne skulle efterlämna minderåriga barn, vilket i praktiken är mindre vanligt. Vidare betyder det att omställningspensionen skall upphöra att betalas ut om den efterlevande fyller 65 år under *omställningsperioden* (pensionsperiod).

Utgångspunkten för utformningen av ekonomiska förmåner i form av efterlevandepension till vuxna efterlevande bör, liksom enligt gällande regler, huvudsakligen vara att förmånerna skall lämna ett tillfälligt bistånd till den efterlevande mannen eller kvinnan, så att han eller hon skall kunna komma över de särskilda svårigheter som i regel uppkommer till följd av den förändrade familjesituationen en tid närmast efter dödsfallet. Eftersom efterlevande män och kvinnor i förvärsaktiv ålder i regel måste anses ha möjlighet att försörja sig genom inkomster av eget förvärsarbete eller genom ersättningar som träder i stället för sådana inkomster, bör efterlevandepensionen till vuxna inte ses som den efterlevandes huvudsakliga inkomst, utan i stället som en kompletterande inkomst.

I de ovan nämnda förarbetena till den reformerade efterlevandepensioneringen – dvs. betänkandet Efterlevandepension, reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner sid. 215 ff och propositionen Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner, m.m. sid. 101 ff – angavs att den inledande omställningsperioden inte bör vara allt för kort, så att pensionen skulle kunna ge ett reellt stöd för den efterlevande att anpassa ekonomin, bostads- och arbetsförhållanden m.m. till den nya situationen. Å andra sidan anfördes att pensionsrätten inte heller borde utsträckas alltför långt i tiden, eftersom meningen med pensionen var att den skall utgöra ett ekonomiskt tillskott under en övergångsperiod. Anknytningen till dödsfallet och dess följder blir givetvis allt mindre ju längre tid som förflyter därefter. Med dessa utgångspunkter föreslogs och beslutades att inledande omställningspension skulle utges under en tid av ett år.

Av besparingsskäl ändrades senare, med verkan fr.o.m den 1 januari 1997, den tid under vilken inledande omställningspension kan betalas ut från ett år till sex månader. Enligt regeringens uppfattning är dock sex månaders utbetalning av omställningspension i de allra flesta fall en alltför kort tid för att hinna anpassa sig till en sådan förändring av familjesituationen som ett dödsfall innebär.

Det är också regeringens uppfattning att det statsfinansiella läget är sådant att det finns möjligheter att ge den efterlevande en längre omställningstid för att med ekonomiskt stöd från samhället ställa om sitt liv till de förändrade förhållanden som ett dödsfall kan innebära. Av nämnda skäl anser regeringen därför att den inledande omställningsperioden skall förlängas. Vi är emellertid av den uppfattningen att förlängningen bör ske

i två steg. Regeringen föreslår därför initialt att den inledande omställningspensionen – på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002 – skall utges under en tid av tio månader räknat från dödsfallet. Vi avser att senare återkomma med förslag som innebär att den inledande omställningspensionen fr.o.m. år 2005 kommer att utges under en tid av tolv månader.

De nuvarande reglerna innebär att samhället ger stöd till vuxna efterlevande genom den inledande omställningspensionen om den efterlevande har hemmavarande barn som inte har fyllt tolv år eller om makarna har sammanbott under minst fem år. Det är regeringens uppfattning att ovan nämnda behov av en viss omställningsperiod i anledning av ett dödsfall, även föreligger i de situationer när den efterlevande har hemmavarande barn över tolv år. Även i det fall som det hemmavarande barnet genomgår högstadie- eller gymnasieskola, torde det kunna medföra att den efterlevande föräldern har behov av exempelvis förkortad arbetstid. Omställningspension bör därför kunna utges även till efterlevande med barn över tolv år. Som redovisas nedan föreslår regeringen också en förstärkning av omställningspensionen, innebärande att förlängd omställningspension skall kunna utges utöver den inledande tiomånadersperioden, när den efterlevande har hemmavarande barn som inte har fyllt 18 år. Regeringen anser att samma åldersgräns bör gälla för rätt till den inledande omställningspensionen. Regeringen föreslår därför att omställningspension under den inledande perioden skall kunna betalas ut även i de fall då den efterlevande vid dödsfallet stadigvarande bodde tillsammans med barn under 18 år, som stod under vårdnad av makarna eller endera av dem, även om den efterlevande inte uppfyller kravet på att ha sammanbott oavbrutet med den avlidne i fem år före dödsfallet.

Sammanfattningsvis innebär regeringens förslag att omställningspension skall utges under tio månader om dödsfallet inträffar efter utgången av år 2002. Rätt till sådan pension skall tillkomma efterlevande som inte har fyllt 65 år och som vid dödsfallet stadigvarande bodde tillsammans med barn under 18 år, som vid dödsfallet stod under vårdnad av makarna eller endera av dem, eller som då oavbrutet hade sammanbott med maken under en tid av minst fem år fram till tidpunkten för dödsfallet.

9.2.2 Förlängd omställningspension

Regeringens förslag: Efterlevande som uppfyller villkoren för rätt till inledande omställningspension och som har vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn under 18 år, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem, skall ha rätt till förlängd omställningspension under en tid av ett år efter det att rätten till inledande omställningspension har upphört, dock längst till dess det yngsta hemmavarande barnet fyllt 18 år. En efterlevande skall dock alltid ha rätt till förlängd omställningspension så länge han eller hon har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under tolv år, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem.

Rätten till förlängd omställningspension upphör om den efterlevande ingår nytt äktenskap eller om han eller hon stadigvarande bosätter sig tillsammans med någon som den efterlevande har varit gift med eller har eller har haft barn med.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag förutom att utredningen föreslog att förlängd omställningspension alltid skulle utges längst till dess att det yngsta barnet fyllt åtta år, istället för av regeringen föreslagna tolv år.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser, bl.a. *Försäkringskassaförbundet*, *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)*, *Sveriges akademikers centralorganisation (SACO)*, *Sveriges Pensionärers Riksförbund* och *PTK*, tillstyrker förslaget om att förlängd omställningspension skall kunna betalas ut under tolv månader om den efterlevande har vårdnaden om barn under 18 år, men anser att den nuvarande tolvårsgränsen för barn bör finnas kvar. Flera av remissinstanserna har påpekat att denna åldersgräns stämmer överens med åldersgränsen för rätten att vara hemma med sjukt barn.

Värmlands läns allmänna försäkringskassa ifrågasätter behovet av förlängd omställningspension under en tid av ett år för det fall det finns hemmavarande barn under 18 år och menar att resurserna i stället bör läggas på ett förstärkt grundskydd. Vidare är kassan tveksam till åtta-årsgränsen för förlängd omställningspension. *Örebro läns allmänna försäkringskassa* avstyrker förslagen att ändra åldersgränserna. *Landsorganisationen i Sverige (LO)* framhåller att två år kan vara en för kort omställningstid och att förslaget därför måste följas upp noga. *Centerkvinnorna* förordar att rätt till förlängd omställningspension alltid skall utges till dess yngsta barnet fyllt 18 år.

Skälen för regeringens förslag: Vuxna efterlevande har i dag rätt till förlängd omställningspension i de fall de uppfyller kraven för rätt till inledande omställningspension och dessutom har vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn under tolv år, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem. Det bakomliggande skälet till denna regel är att en efterlevande förälder med ett eller flera små barn typiskt sett behöver längre tid för att anpassa sig och ställa om sig till de nya förhållanden som dödsfallet innebär än de sex månader (tidigare ett år) som den inledande omställningspensionen i dag ger möjlighet till. Därför finns i dag rätt till förlängd omställningspension till dess det yngsta barnet fyller tolv år.

De nuvarande reglerna innebär således att samhällets stöd för en efterlevande som har vårdnaden om barn som har fyllt tolv år upphör redan efter sex månader. Som angetts ovan föreslår regeringen att en förstärkning av omställningspensionen initialt skall ske genom att denna förlängs till tio månader. Dessutom har barnen, om de var barn också till den avlidne, rätt till barnpension efter denne. Regeringen anser emellertid att det härutöver är befogat med ett ytterligare förstärkt skydd för en vuxen efterlevande i denna situation. Även om ett dödsfall alltid innebär en svår omställning för den efterlevande, måste en sådan omställning för en efterlevande med tonårsbarn som går i grund- eller gymnasieskola i de

allra flesta fall vara förenad med större omställningsproblem och kostnader än för en efterlevande utan barn (eller med bara vuxna barn).

Av detta skäl föreslår regeringen en förändring, vilken stöds av de flesta remissinstanserna som yttrat sig över förslaget, av rätten till omställningspension på så sätt att sådan pension skall kunna betalas ut till efterlevande med hemmavarande barn under 18 år under ytterligare ett år efter det att rätten till inledande omställningspension har upphört. Omställningspension som utges efter den inledande tiomånadersperioden skall dock utbetalas längst till dess det yngsta barnet, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem, fyller 18 år.

För efterlevande med mindre barn bör det dessutom alltså finnas möjlighet till ett skydd under en längre tid än sammanlagt 22 månader. Enligt de nuvarande reglerna betalas förlängd omställningspension alltid ut tills det att yngsta barnet har fyllt tolv år.

Utredningen har föreslagit att den förlängda omställningspensionen skall utges till dess att det yngsta barnet har fyllt åtta år. Utredningen menade i och för sig att även efterlevande med äldre barn kan ha behov av det ekonomiska skydd som omställningspensionen utgör, men fann att de ekonomiska ramar som den hade att arbeta inom inte gav utrymme till att behålla dagens tolvårsgräns.

Bakgrunden till den i dag gällande åldersgränsen för rätt till förlängd omställningspension är att barnet först vid tolv års ålder har ansetts ha förutsättningar att klara sig själv utan mer regelbunden tillsyn av annan. Regeringen delar denna uppfattning. Den förlängda omställningspensionen bör betraktas som ett komplement till det regelsystem som avser att ge föräldrar möjlighet att ta hand om sina barn. Tyngdpunkten i efterlevandepensioneringen bör också ligga på att tillgodose barnets intresse. I detta ingår att möjlighet skall finnas för den efterlevande maken att ge barnet en tryggad uppväxt och tillfälle för barnet till en meningsfull samvaro med den efterlevande föräldern. En efterlevande förälder bör därför också genom omställningspension ges ekonomisk möjlighet att ta vård om sina barn till dess att det yngsta barnet har fyllt tolv år.

Regeringen anser emellertid inte, såsom Centerkvinnorna har föreslagit, att det föreligger samma behov av ekonomiskt stöd för efterlevande med barn mellan 12 och 18 år, varför den förlängda omställningspensionen skulle utges så länge det finns barn under 18 år. Inte heller torde den efterlevande förälderns behov av en längre tids arbetstidsförkortning vara detsamma. Ett sådant förslag skulle vidare, av finansiella skäl, innebära att kraftiga försämringar skulle behöva göras inom efterlevandepensioneringen till efterlevande utan barn eller inom andra områden. Regeringen föreslår således att den förlängda omställningspensionen, liksom i dag, som längst skall betalas ut till dess att det yngsta barnet har fyllt tolv år.

Liksom gäller enligt dagens bestämmelser för rätt till förlängd omställningspension, föreslår regeringen att denna skall upphöra om den efterlevande ingår nytt äktenskap. Motsvarande föreslås gälla om den efterlevande i stället bosätter sig med en man eller kvinna som den efterlevande tidigare varit gift med eller har eller har haft barn med. Denna bestämmelse gäller endast för rätten till förlängd omställningspension.

Rätten till den inledande omställningspensionen påverkas inte av ändrade förhållande som inträffar efter dödsfallet.

Sammanfattningsvis innebär regeringens förslag att efterlevande som har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under 18 år, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem, skall ha rätt till omställningspension under en tid av ett år efter det att inledande omställningspension upphört att betalas ut. Denna förlängda omställningspension skall dock betalas ut längst till dess att det yngsta barnet fyllt 18 år. En efterlevande skall emellertid alltid ha rätt till omställningspension så länge han eller hon enligt samma vårdnads- och sammanboendekriterier har hemmavarande barn som inte har fyllt tolv år.

9.3 Beräkning av omställningspension

Regeringens förslag: Omställningspension skall utges med 55% av den avlidnes efterlevandepensionsunderlag. Denna nivå skall vara densamma oavsett om barnpension samtidigt utges efter den avlidne eller inte.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Flertalet av de remissinstanser som har yttrat sig i denna del, tillstyrker utredningens förslag. *Sveriges Pensionärers Riksförbund* menar att den av utredningen föreslagna ersättningsnivån om 55 % är för låg och i stället skall vara 60 % av den avlidnes efterlevandepensionsunderlag. *PTK* menar att det är omöjligt att bedöma om de föreslagna nivåerna av omställningspensionen storleksmässigt kommer att motsvara den nuvarande omställningspensionen och vill därför varken tillstyrka eller avstyrka förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Såsom nämnts inledningsvis bör det huvudsakliga syftet med omställningspension vara att den efterlevande maken under en viss omställningstid efter dödsfallet inte skall behöva vidkännas en alltför kraftig standardsänkning. Omställningspension bör därför enligt regeringens uppfattning i första hand vara relaterad till den avlidnes inkomstförhållanden.

I avsnitt 7 föreslås att det är den avlidnes livsinkomst som skall läggas till grund för beräkningen av omställningspension. Beräkningen av omställningspensionen skall således ske på den avlidnes efterlevandepensionsunderlag, som i sin tur har beräknats på grundval av den avlidnes pensionsrätt i det reformerade ålderspensionssystemet (med undantag för om den avlidne är född år 1937 eller tidigare) samt i vissa fall även på en pensionsrätt beräknad på grundval av antagna framtida inkomster.

Omställningspensionen skall således utgöra en viss andel av den avlidnes efterlevandepensionsunderlag. Vid bedömningen av hur stor del av efterlevandepensionsunderlaget som omställningspensionen skall utgöra, måste beaktas att den inkomstgrundade pensionen i det reformerade ålderspensionssystemet skall beräknas på förvärvsinkomster från första kronan. Detta innebär alltså, till skillnad från vad som gäller enligt dagens regler där första prisbasbeloppets inkomster kompenseras genom

folkpensionens grundförmån, att samma ersättningsnivå kommer att gälla för årsinkomster såväl över som under ett prisbasbelopp. I dag betalas omställningspension från folkpensioneringen ut med för år räknat 90 % av prisbasbeloppet, eller 2 745 kr per månad i 2000 års priser. Därutöver kan den efterlevande vara berättigad till pensionstillskott om maximalt 61,5 % av prisbasbeloppet, eller 1 876 kr per månad i 2000 års priser. Enligt lagen (1999:264) om tillfällig beräkning av vissa pensionsförmåner utgör dock pensionstillskottet 62,9 % av prisbasbeloppet under tiden den 1 juni 1999 t.o.m. utgången av november månad år 2000.

Det förhållandet att folkpension i form av omställningspension i dag utgör en större andel av prisbasbeloppet än vad omställningspension från tilläggs pensioneringen utgör, bör därför beaktas vid bedömningen av vilken procentsats av efterlevandepensionsunderlaget som skall väljas för beräkning av omställningspensionen. Samtidigt bör hänsyn tas till hur högt grundskydd som skall finnas och hur detta skall utformas. I detta sammanhang måste även beaktas att pensionsförmånerna i ett anpassat efterlevandepensionssystem, enligt regeringens förslag, kommer att vara beskattade på motsvarande sätt som förvärvsinkomster beskattas i dag. Något särskilt grundavdrag för pensionärer kommer således inte att finnas i ett framtida efterlevandepensionssystem.

Det är mot bakgrund av de förutsättningar som ovan har beskrivits som nivån för omställningspensionen skall bestämmas. Utgångspunkten bör därvid vara att i möjligaste mån försöka att konstruera ett system som i huvudsak ger samma kompensation som dagens omställningspension från folk- och tilläggs pensioneringen ger. Emellertid är det regeringens uppfattning att omställningspensionen inte skall utges på en sådan nivå att den ger full kompensation för att möjligheterna till särskilt grundavdrag för pensionärer (SGA) vid beskattning i framtiden försvinner. Som framgår nedan föreslår regeringen att kompensationen härför även skall ges genom garantipensionen.

Liksom redovisats i avsnitt 8 är det, med hänsyn till konstruktionen och utformningen av den reformerade ålderspensioneringen, förenat med betydande svårigheter att ha kvar olika beräkningssätt för första prisbasbeloppets inkomster och för inkomster därutöver. Vidare är det regeringens uppfattning att det i alla avseenden skall eftersträvas att efterlevandepensioneringen anpassas fullt ut till det reformerade ålderspensionssystemet. Till följd härav bör en enhetlig procentsats av efterlevandepensionsunderlaget gälla för hela inkomsten. Valet av procentsats är också i hög grad beroende av utformningen av det grundskydd som bör finnas till omställningspensionen.

Den av utredningen valda nivån om 55 % av efterlevandepensionsunderlaget synes väl avvägd och bör ge ett utfall som bäst stämmer överens med strävan att skapa ett system som totalt sett, dvs. tillsammans med grundskyddet, ger i huvudsak samma utfall som dagens regler under förutsättning att den avlidnes beräknade ålders- eller förtidspension är på samma nivå som det av oss föreslagna efterlevandepensionsunderlaget. Detta framgår av tabellerna 9.1–3 som redovisas i avsnitt 9.4.2.

Enligt dagens regler är omställningspensionens storlek beroende av om den avlidne efterlämnar också barn som är berättigat till barnpension efter

honom eller henne. Bakom den nuvarande skillnaden i ersättningsnivån låg önskemålet om att hänsyn skulle tas till de sammanlagda tilläggs-pensionsförmåner som skulle kunna betalas ut efter en och samma av-liden. Det ansågs inte rimligt att efterlevandepension skulle kunna ut-betalas med ett belopp som sammantaget var högre än den egenpension som den avlidne skulle ha varit berättigad till eller faktiskt uppbar i an-slutning till dödsfallet. Detta argument äger i och för sig alltjämt bärighet.

En konsekvens av denna reglering är emellertid att efterlevande beviljas omställningspension på olika nivåer om den efterlevande efterlämnar eget barn med rätt till barnpension eller om det efterlevande barnet endast är barn till den efterlevande maken. Enligt dagens regler får således den efterlevande maken omställningspension med 20 % om den avlidne maken var barnets biologiska förälder och barnpension utbetalas till barnet, men med 40 % om den avlidne maken var barnets styvförälder och inte själv hade något pensionsberättigat barn. Den efterlevande maken torde emellertid i båda situationerna vara i lika stort behov av att kunna avsätta tid för samvaro med barnet.

Konsekvenserna av en differentierad nivå kan även ifrågasättas i det fall då en gift person avlider och efterlämnar i det ena fallet make och ett styvbarn (dvs. den efterlevande makens barn) och i det andra fallet härut-över även ett eget barn som inte bott tillsammans med den avlidne och dennes familj. I det första fallet utges omställningspension till den efter-levande maken med 40 % (eftersom barnpension inte utges till styv-barnet). I det andra fallet blir omställningspensionen bara 20 %, eftersom barnpension utges till det barn som inte bor tillsammans med den efter-levande. Omställningsproblemen för den efterlevande maken och behovet av att tillbringa tid med det egna barnet torde emellertid vara lika stora i båda fallen.

Regeringens uppfattning är att nämnda konsekvenser av en samordning mellan barnpension och omställningspension inte bör gälla för framtiden. Dessutom föreslår regeringen att barnpension skall utges fullt ut oavsett om det samtidigt betalas ut efterlevandepension till vuxen, se avsnitt 8.3. På samma sätt bör omställningspension utges på samma nivå, oavsett om barnpension samtidigt betalas ut eller inte. För att de sammanlagda efter-levandepensionerna inte skall bli allt för hög, föreslår regeringen emellertid att en begränsningsregel skall finnas i det anpassade efter-levandepensionssystemet, men att denna skall avse endast barnpensioner, se avsnitt 8.3.

Regeringen föreslår *sammanfattningsvis* att omställningspensionen – såväl under den inledande omställningsperioden som under den förlängda – skall uppgå till 55 % av den avlidnes beräknade efterlevandepensions-underlag. Denna nivå föreslås vara densamma oavsett om barnpension samtidigt utges efter den avlidne eller inte.

9.4.1 Garantipension, m.m.

Regeringens förslag: Till efterlevande som har rätt till omställningspension skall i de situationer där den avlidne inte haft pensionsgrundande inkomster eller haft endast låga sådana omställningspension utges i form av ett grundskydd – en beskattningsbar *garantipension*.

Regeringens bedömning: Frågan om efterlevande som kommer att beviljas omställningspension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 jämte sådan förmån skall ha rätt till bostadstillägg till pensionärer (BTP), bör behandlas i samband med den fortsatta beredningen av betänkandet Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer (SOU 1999:52).

Utredningens förslag: Stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. Utredningen föreslog dessutom att efterlevande som är berättigade till omställningspension jämte sådan förmån inte skulle kunna få BTP.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker att grundskyddet skall utges såsom en beskattningsbar garantipension. *Örebro läns allmänna försäkringskassa* menar att någon garantipension för vuxna inte bör införas, främst eftersom denna inte baseras på något inkomstbortfall. Många remissinstanser menar att möjligheten till bostadstillägg för pensionärer bör finnas kvar. *Riksförsäkringsverket (RFV)*, som tillstyrker förslaget, påpekar att med utredningens förslag får den som har rätt till förtidspension och omställningspension samtidigt fortfarande rätt till BTP trots att denne då uppbär högre inkomster i form av pension än en person med endast omställningspension. *Skåne läns allmänna försäkringskassa* påpekar att om den efterlevande inte har andra inkomster än garantipension kommer han eller hon inte att klara sig på denna inkomst om inte bostadsstöd samtidigt utges.

Skälen för regeringens förslag och bedömning:*Garantipension*

Eftersom det huvudsakliga syftet med omställningspension bör vara att den efterlevande maken inte skall behöva vidkännas en alltför stor standardsänkning under en viss omställningstid efter mannens eller hustruns död, har regeringen i föregående avsnitt föreslagit att skyddet i första hand skall vara relaterat till den avlidnes inkomster. Efterlevandepensionen utgör vidare, med dagens förvärvsmönster, i regel en kompletterande inkomst snarare än den efterlevandes enda inkomst. Detta medför att det i och för sig inte finns lika tungt vägande skäl för ett grundskydd inom ramen för ett anpassat efterlevandepensionssystem som inom det reformerade ålderspensionssystemet.

Emellertid är det regeringens uppfattning att även annat arbete än förvärvsarbete skall kunna grunda rätt till efterlevandepension. Även i de

situationer där den avlidne arbetat i hemmet eller av andra anledningar inte haft några pensionsgrundande inkomster, kan det finnas ett behov av ett ekonomiskt skydd för den efterlevande under en omställningsperiod. Om efterlevandepensionen skulle göras helt inkomstgrundad, skulle detta innebära att efterlevande till avlidna som bidragit till familjens försörjning på annat sätt än genom förvärvsinkomster eller haft endast låga sådana inkomster skulle komma att ställas helt eller i det närmaste helt utan ersättning i händelse av ett dödsfall. Enligt regeringens uppfattning bör det även i detta fall finnas ett visst ekonomiskt skydd för den efterlevande under en tidsperiod närmast efter ett dödsfall.

Det är också rimligt att det finns ett ekonomiskt skydd för efterlevande även under tid då förlängd omställningspension betalas ut. Syftet med omställningspensionen för efterlevande som har vårdnaden om hemma-
varande små barn ansågs vid införandet av de nuvarande bestämmelserna vara att ge dessa efterlevande ett ekonomiskt tillskott för att t.ex. kunna minska sin arbetstid i syfte att ta hand om barnen. För att en förälder helt skulle kunna avstå från förvärvsarbete under en viss tid krävdes att omställningspensionen betalades ut på en nivå som kunde täcka den efterlevandes försörjning. Mot denna bakgrund kom omställningspensionen att bestå dels av ett enhetligt grundbelopp från folkpensioneringen, dels av ett belopp från tilläggs pensioneringen som är relaterat till den avlidnes ATP-poäng.

Detta resonemang kan appliceras även på dagens samhällsstruktur och vuxnas förvärvsmönster. Regeringen föreslår därför att det även i en anpassad efterlevandepensionering skall finnas ett grundskydd såväl under tid då inledande omställningspension utges som under tid då förlängd omställningspension betalas ut.

Emellertid anser regeringen att grundskyddet inte skall utgöra en förmån som utges till samtliga pensionsberättigade. Grundskydd bör enligt regeringens uppfattning konstrueras som en garantipension. Liksom vad gäller för garantipensionen inom den reformerade ålderspensioneringen föreslår regeringen att garantipension till omställningspension skall utges endast till dem vars avlidne make inte tjänat in någon pensionsgrundande inkomst eller endast en låg sådan. Garantipensionen skall därför inte såsom folkpension i form av omställningspension betalas ut med ett enhetligt belopp utan avgörande för om garantipension skall utges och storleken därav är om den efterlevande har behov av ett sådant ekonomiskt stöd. Vad som skall bestämma detta behov behandlas närmare i avsnitt 9.4.2.

Särskilt grundavdrag för pensionärer

Enligt nuvarande regler är efterlevandepensioner förutom barnpension, på samma sätt som andra pensionsinkomster, skattefria upp till en viss nivå på grund av det särskilda grundavdraget för pensionärer (SGA). Pensionärer med låg pension, däribland personer med efterlevandepension, betalar antingen ingen inkomstskatt alls eller en skatt som är lägre än den som löntagare och egna företagare får betala vid lika hög taxerad inkomst. Maximalt SGA är lika stort som den folkpension och det pen-

sionstillskott som betalas ut till ålderspensionärer. SGA minskas successivt i takt med stigande tilläggspension och andra pensionsinkomster.

Enligt riksdagsbeslut skall ålderspensioner i framtiden, till skillnad från i dag, vara skattepliktiga på samma sätt som förvärvsinkomster, dvs. någon motsvarighet till SGA skall inte finnas i ett framtida ålderspensionssystem. Enligt av riksdagen antagna riktlinjer i propositionen Reformerad förtidspension, m.m. (prop. 1997/98:111), skall även förtidspensioner i princip beskattas som förvärvsinkomster, dvs. utan något särskild grundavdrag. Av bl.a. denna anledning bör det inte komma i fråga att ha kvar dessa särskilda skattebestämmelser enbart inom efterlevandepensioneringen med dess i förhållande till ålders- och förtidspensioneringen relativt ringa antal berättigade personer.

Som framgått i avsnitt 6.4 föreslår regeringen bl.a. att bestämmelserna i 8 och 14 kap. AFL skall upphävas. Efterlevandepension i form av omställningspension (och änkepension) skall därvid beskattas enligt samma regler som gäller för förvärvsinkomster. Möjligheterna till SGA vid beskattning skall således inte längre finnas kvar.

Att möjligheterna till SGA vid beskattning försvinner, innebär emellertid att efterlevandepensionärer med låga eller medelhöga pensionsinkomster går miste om en skatteförmån och därmed vid oförändrad bruttonivå får en lägre nettopension än i dag. Det är emellertid inte regeringens avsikt att en anpassning av efterlevandepensioneringen till det reformerade ålderspensionssystemet skall medföra att efterlevande skall få en sämre nettobehållning av sin pension efter omläggningen. För att avskaffandet av SGA inte skall påverka den enskildes nettobehållning mer än marginellt, bör basnivån på garantipensionen vara betydligt högre än vad som gäller för folkpensionens grundförmån.

Bostadstillägg till omställningspension

En efterlevande kan i dag vara berättigad även till bostadstillägg till pensionärer. Bostadstillägg till pensionärer kan enligt nu gällande regler betalas ut till den som är bosatt i Sverige och som har ålderspension (fr.o.m. 65 års ålder), förtidspension eller sjukbidrag eller omställningspension från folk- eller tilläggspensioneringen. BTP kan också utges till den som har änkepension, särskild efterlevandepension eller till den som är bosatt i Sverige och uppbär pension enligt lagstiftning i stat som ingår i EU/EES.

Som redovisats i avsnitt 4 är ett förslag till nya regler för bostadstillägg till pensionärer föremål för beredning. Under våren 1999 överlämnade BTP-utredningen sitt förslag till ett nytt system för inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer, m.m. (betänkandet Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer [SOU 1999:52]). Betänkandet har remissbehandlats och regeringen avser att lämna förslag till riksdagen under hösten 2000 eller våren 2001. I vilken omfattning nya regler om beräkning av BTP kommer att påverka bostadstillägget för efterlevande går i nuläget inte att förutse. Nämnas kan att av de personer som i december 1997 erhöll omställningspension fick 206 av totalt 4 302 pensionstagare BTP, dvs. ca 5 %. Få av dessa hade maximalt bostadstillägg. I övriga fall

utgavs bostadstillägg med reducerat belopp på grund av reglerna om inkomstprövning.

Med hänsyn till den pågående beredningen av BTP-utredningens betänkande anser regeringen att det är lämpligast att, i samband med att regeringen lämnar förslag om hur bostadstillägget till pensionärer skall se ut i framtiden, även förslag lämnas om sådant tillägg skall kunna utges till efterlevande med rätt till omställningspension. Regeringen är således av den uppfattningen att frågan om bostadstillägg till omställningspension bör beredas ytterligare. Detta beredningsarbete bör ske inom ramen för den fortsatta beredningen av BTP-utredningens betänkande. Regeringen lämnar därför nu inte något förslag angående BTP till efterlevande som kommer att beviljas omställningspension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002.

9.4.2 Beräkningen av garantipension, m.m.

Regeringens förslag: Garantipension till omställningspension skall utges under hela den tid den efterlevande är berättigad till omställningspension.

Garantipension till omställningspension skall beräknas med utgångspunkt från en basnivå om 2,13 prisbasbelopp. Denna basnivå skall trappas av med ett belopp som motsvarar 100 % av omställningspensionen.

Med omställningspension skall likställas utländsk efterlevandepension som inte är av utfyllnadskaraktär.

Garantipension till omställningspension skall årligen räknas om i förhållande till förändringen i det allmänna prisläget.

Utredningens förslag: Stämmer inte överens med regeringens förslag. Utredningen föreslog att garantipension till den inledande omställningspensionen skulle utges under endast sex månader och att garantipensionen till inledande omställningspension skulle utges som en utfyllnad till den inkomstgrundade efterlevandepensionen och även viss utländsk pension upp till en nivå motsvarande två prisbasbelopp. Vidare föreslog utredningen att garantipensionen till den förlängda omställningspensionen skulle betalas ut med en basnivå om 1,5 prisbasbelopp. Denna garantipension skulle trappas av med 100 % av omställningspensionen till den del den inte översteg 1,15 prisbasbelopp. Omställningspension därutöver skulle minska garantipensionen med 30 %. Denna senare garantipension skulle kunna betalas ut direkt efter det att garantipensionen till den inledande omställningspensionen upphört.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna är positiva till att det skall finnas ett grundskydd inom efterlevandepensioneringen och att detta skall konstrueras som en garantipension. Många remissinstanser anser dock att garantipensionen till den inledande omställningspensionen skall utges under hela den tid som den senare pensionen utges. Vissa remissinstanser har föreslagit att garantipensionen under den inledande och den förlängda omställningspensionen skall utges med samma belopp och då

med företrädesvis två prisbasbelopp. *Centerkvinnorna* menar att garantinivån om två prisbasbelopp bör gälla under hela den inledande omställningspensionen men menar att därefter kan en reducering till 1,5 prisbasbelopp ske. *Örebro läns allmänna försäkringskassa* menar att någon garantipension för vuxna inte bör införas. Om en garantipension i form av omställningspension skall införas menar försäkringskassan att den skall utbetalas under tolv månader samt att strävan skall vara att ha så få nivåer och reduceringsprocent som möjligt för hela efterlevandepensionen och helst i enlighet med vad som gäller beträffande den reformerade ålderspensionen.

Sveriges Pensionärsförbund menar att beräkningen av garantipension bör utgå från en kommunalskatt om 34 procent. *Sveriges Pensionärers Riksförbund* anser att garantinivån i efterlevandepensionssystemet och i det reformerade ålderspensionssystemet bör vara densamma, dvs. för närvarande 2,13 prisbasbelopp, samt att denna nivå bör höjas till 2,31 prisbasbelopp.

Skälen för regeringens förslag: Som framgått ovan föreslår regeringen att det även i ett anpassat efterlevandepensionssystem skall finnas ett grundläggande skydd i form av en garantipension för dem som inte är berättigade till någon eller endast till en låg omställningspension.

Efterlevandepensionsutredningen föreslog emellertid att garantipensionen skulle betalas ut på olika basnivåer under den inledande respektive den förlängda omställningspensionen. Utredningen ansåg att det var under den närmaste tiden efter dödsfallet som den efterlevande hade störst behov av ett extra ekonomiskt tillskott för att hantera den omställning som dödsfallet medfört. Mot denna bakgrund lämnades förslag om att till den inledande omställningspensionen om tolv månader skulle garantipension utges under endast sex månader och då med en basnivå på två prisbasbelopp. Utredningens förslag i denna del har sin orsak även i finansiella ställningstaganden.

Utredningen föreslog dock att garantipension skulle kunna utges även under den tid förlängd omställningspension utges. För att den efterlevande inte skulle få sin pension sänkt under en viss tid, för att efter sex månader återigen få den höjd, föreslog utredningen att garantipension till förlängd omställningspension skulle utges direkt efter att garantipensionen till den inledande pensionen upphört. Denna garantipension skulle dock utges från en lägre basnivå och med en annan avtrappning.

Regeringens delar den uppfattning som har framförts av flertalet av remissinstanserna att garantipensionen skall utges under hela den tid som omställningspensionen betalas ut. Såsom redovisats ovan föreslår regeringen att tidsperioden för utbetalning av omställningspensionen skall höjas från dagens sex månader till tio månader. Motiven till detta förslag är att en tid om sex månader får anses allt för kort för att den efterlevande skall kunna ställa om sig till den situation som makens dödsfall har inneburit. På samma sätt har en efterlevande vars avlidne make eller maka saknat pensionsgrundande inkomst, eller endast haft en låg sådan, behov av en längre tids stöd för att anpassa sig till den nya situationen. Mot denna bakgrund föreslår regeringen att garantipensionen till omställ-

ningspension skall betalas ut under tio månader från dödsfallet, dvs. lika länge som omställningspensionen utges.

Ett av motiven till regeringens förslag att omställningspensionen skall kunna utges under längre tid än tio månader i de fall när den efterlevande har mindre barn är att han eller hon skall ha ekonomisk möjlighet till bl.a. förkortad arbetstid. Regeringen anser därför att garantipension skall utges även under denna tid och att garantipensionen skall beräknas på motsvarande sätt som föreslås för de första tio månaderna. Regeringen föreslår således att garantipensionen skall var densamma under hela den tid som den efterlevande har rätt till omställningspension.

Frågan är hur en garantipension skall konstrueras och framför allt vilken nivå som är rimlig för att tillförsäkra samtliga efterlevande ett ekonomiskt tillskott. Som nämnts ovan bör utgångspunkten vara att efterlevandepension till vuxna efterlevande skall betraktas som en kompletterande inkomst snarare än som en garanti för den efterlevandes grundläggande försörjning. Samtidigt bör grundskyddet i ett anpassat efterlevandepensionssystem i allt väsentligt inte skilja sig från dagens grundskydd i form av folkpension och pensionstillskott. I detta sammanhang bör även beaktas att efterlevandepensionerna, på samma sätt som andra pensioner, kommer att beskattas som förvärvsinkomster. Detta har i viss mån beaktats vid utformningen av nivån på omställningspensionen men måste också beaktas vid utformningen av grundskyddet.

För att komma upp i samma nettoutfall som dagens folkpension och pensionstillskott, med tillämpning av de särskilda skattereglerna för pensionärer, måste basnivån för garantipensionen uppgå till dryga två prisbasbelopp. Utredningen har föreslagit att basnivån på garantipensionen under de inledande sex månaderna skall ligga på två prisbasbelopp. Eftersom storleken på pensionen i framtiden kommer att vara beroende av vilken kommunalskatt den enskilde betalar, anser regeringen emellertid att denna nivå är för låg. Med en basnivå om två prisbasbelopp skulle den garanterade nivån för vissa efterlevande komma att alltför mycket understiga dagens nettonivå av grundskyddet. Frågan är då vilken basnivå garantipensionen skall ha.

Som tidigare nämnts är grundskyddet inom efterlevandepensioneringen i dag konstruerat på samma sätt som tidigare gällde inom ålderspensioneringen. Vid arbetet med garantipension till ålderspension konstaterades att med en basnivå om 2,13 prisbasbelopp kommer i huvudsak samtliga pensionsberättigade att vara garanterade en nettopension som motsvarar tidigare grundskydd. Som sagts ovan anser regeringen att omställningspensionen, till skillnad från ålderspension, inte bör anses som den efterlevandes huvudsakliga inkomst utan som en kompletterande sådan. Av denna anledning finns det i och för sig skäl att garantipensionen till omställningspension kan ha en annan, lägre basnivå än vad som gäller inom ålderspensioneringen. Emellertid anser regeringen att för dem som helt saknar omställningspension, dvs. i de fall som den avlidne inte tjänat in någon pensionsgrundande inkomst, bör den garanterade nivån inom grundskyddet vara av en sådan storlek att den i möjligaste mån motsvarar dagens grundskydd jämte värdet av SGA. Regeringen föreslår därför att

garantipension till omställningspensionen skall betalas ut med en basnivå om 2,13 prisbasbelopp, eller ca 6 500 kr per månad i 2000 års priser.

Garantipensionen till omställningspension, liksom garantipensionen till ålderspension, skall enligt vårt förslag endast utges till dem som har ingen eller endast en låg inkomstgrundad pension. Även om vi föreslår att basnivån för garantipension till omställningspension skall vara densamma som gäller inom ålderspensioneringen, anser regeringen inte att det finns skäl att såsom gäller för garantipension till ålderspension, låta avtrappningen ske med olika avtrappningsintervall. Detta har sin orsak i att omställningspensionen är att betrakta endast som en kompletterande inkomst och inte som den efterlevandes enda försörjning. Mot denna bakgrund anser regeringen att det är rimligt att garantipensionen till omställningspension trappas av snabbare än vad som gäller inom ålderspensioneringen, vilken i många fall utgör den pensionsberättigades huvudsakliga inkomstkälla.

Regeringen föreslår därför att garantipensionens basnivå om lägst 2,13 prisbasbelopp skall minskas med ett belopp som motsvarar 100 % av omställningspensionen. Regeringens förslag innebär att alla efterlevande med rätt till omställningspension garanteras en efterlevandepension om 2,13 prisbasbelopp, ca 6 500 kr per månad år 2000. En efterlevande med en omställningspension understigande 2,13 prisbasbelopp erhåller således garantipension med en utfyllnadsdel upp till detta belopp, medan en efterlevande med rätt till högre omställningspension inte erhåller någon garantipension.

I tabell 9.1–3 redovisas våra beräkningar på utfallet, sedan skatten är avdragen, för enskilda efterlevande med fördelning på den avlidnes pensionspoäng för tilläggspension. Det är emellertid inte möjligt att jämföra utfallet enligt de olika systemen med anspråk på någon exakthet, eftersom underlaget för beräkning av tilläggspension och det efterlevandepensionsunderlag som regeringen föreslår skall ligga till grund för beräkningen i ett anpassat system bygger på olika förutsättningar. I tilläggspensionssystemet är det de genomsnittliga inkomsterna under de 15 bästa åren som ligger till grund för beräkningen, medan det reformerade ålderspensionssystemet bygger på ett livsinkomstunderlag och är beroende av både den demografiska utvecklingen och förändringarna i samhälls ekonomin. För att i någon mån kunna få en uppfattning om utfallet av regeringens förslag har vi vid jämförelsen utgått från en person som vid dödsfallet är 54 år eller yngre och således har minst elva år kvar att arbeta och att han eller hon med intjänad pensionsrätt sammanlagt med antagandeberäkningen skulle komma upp i 30 år med tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension. Vidare har antagits att de sista åren före dödsfallet är de i inkomsthänseende bästa åren. Detta innebär att poängen i tilläggspensionssystemet är ett medeltal av de fyra sista åren och elva år med antagen pensionsrätt. Vid beräkningarna har förutsatts att den årliga tillväxten under de sista fyra åren före dödsfallet är 2 %.

I dag uppgår kompensationsgraden inom tilläggspensioneringen till ca 60 %. I det reformerade ålderspensionssystemet kommer motsvarande kompensationsgrad för den inkomstgrundade ålderspensionen att variera, bl.a. beroende på den enskildes samlade pensionsgrundande inkomster

(och pensionsgrundande belopp). Ett rimligt antagande i detta avseende är att kompensationsgraden i det reformerade ålderspensionssystemet i regel kommer att ligga mellan 50 och 60 %. Vid de utförda beräkningarna har regeringen därför utgått från dessa antaganden och gjort beräkningarna efter en genomsnittlig kompensationsgrad i det reformerade ålderspensionssystemet om 55 %. De nedan redovisade beloppen kan därför bli såväl högre som lägre om kompensationsgraden är högre eller lägre än 55 %.

I framtiden kommer nettopensionens storlek att vara beroende av vilken kommunalskatt som den förmånsberättigade erlägger. Vi har därför valt att redovisa nettoutfallet efter en genomsnittlig kommunalskatt (år 2000 30,62 %). Utfallet kommer alltså inte att för alla förmånsberättigade uppgå till nämnda belopp; pension kan vara såväl högre som lägre. Vi har emellertid inte ansett det möjligt att redovisa utfallet efter varje enskild kommuns skattesats. Dessutom är storleken av nettopensionen beroende av vilka andra inkomster som den efterlevande uppbär.

Tabell 9.1 Omställningspension, efter avdrag för skatt, för efterlevande man eller kvinna utan barn eller med barn som vid dödsfallet var över 18 år.

Omställningspension från tilläggspensioneringen enligt nuvarande regler utgör 40 % av den avlidnes egenpension och folkpensionen utgör 90 % av prisbasbeloppet. Omställningspension enligt föreslagna regler utgör 55 % av efterlevandepensionsunderlaget. Garantipensionen har beräknats enligt en basnivå om 2,13 prisbasbelopp och har avräknats med 100 % av omställningspension. Beräkningarna är gjorda efter en skattesats om 30,62 %. 2000 års prisbasbelopp, 36 600 kr.

Kompensationsgrad i det reformerade ålderspensionssystemet är 55 %

Den avlidnes medelpoäng i dagens system	Totalt utbetald enligt dagens regler (sammanlagt 6 mån.)	Totalt utbetald enligt föreslagna regler (sammanlagt 10 mån.)	Skillnad i den sam- manlagda nettopen- sionen för hela ut- betalningsperioden
Poäng	Kronor	Kronor	Kronor
0	27 725	47 557	19 832
1	27 725	47 557	19 832
2	27 725	47 557	19 832
3	28 864	47 557	18 692
4	31 909	47 557	15 648
5	34 954	47 557	12 603
6	37 998	49 382	11 383
6,5	39 521	53 066	13 545

Tabell 9.2 Omställningspension, efter avdrag för skatt, för efterlevande man eller kvinna med barn som vid dödsfallet var mellan 12 och 18 år.

Prop. 1999/2000:91

Omställningspension från tilläggs pensioneringen enligt nuvarande regler utgör 20 % av den avlidnes egenpension och folkpensionen utgör 90 % av prisbasbeloppet. Omställningspension enligt föreslagna regler utgör 55 % av efterlevandepensionsunderlaget. Garantipensionen har beräknats enligt en basnivå om 2,13 prisbasbelopp och har avräknats med 100 % av omställningspension. Beräkningarna är gjorda efter en skattesats om 30,62 %. 2000 års prisbasbelopp, 36 600 kr.

Kompensationsgraden i det reformerade ålderspensionssystemet är 55 %

Den avlidnes medelpoäng i dagens system	Totalt utbetald enligt dagens regler (sammanlagt 6 mån.)	Totalt utbetald enligt föreslagna regler (sammanlagt 22 mån.)	Skillnad i den sammanlagda netto pensionen för hela utbetalningsperioden
Poäng	Kronor	Kronor	Kronor
0	27 725	104 891	77 167
1	27 725	104 891	77 167
2	27 725	104 891	77 167
3	27 725	104 891	77 167
4	27 725	104 891	77 167
5	27 725	104 891	77 167
6	28 864	109 127	80 263
6,5	29 625	117 281	87 656

För vissa efterlevande utan barn och med en högre omställningspension kommer det månatliga nettobeloppet att bli lägre än med dagens system. Detta beror huvudsakligen på att den 100-procentiga avtrappningen inte ger kompensation för SGA vid en högre omställningspension. Regeringen anser att detta är något som måste accepteras. Eftersom omställningspensionen med våra förslag kommer att betalas ut under en betydligt längre tid än vad som följer av dagens regler, vilket i sin tur innebär att den totala omställningspensionen blir högre, anser regeringen att detta måste anses utgöra en fördel för den efterlevande. I dag utges omställningspension endast under sex månader om den efterlevande varit gift eller därmed likställd med den avlidne på visst ovan angivet sätt. Med vårt förslag kommer den efterlevande att ha rätt till omställningspension under tio månader.

Av tabell 9.2. framgår att den totala omställningspensionen blir högre med vårt förslag än vad som följer av dagens bestämmelser. De efterlevande som i dag har barn över tolv år får omställningspension endast under sex månader och om barnet har rätt till barnpension efter den avlidne betalas omställningspensionen ut med 20 % av den avlidnes egenpension. Om barnpension inte utges utgör omställningspensionen 40 % av den avlidnes egenpension (se tabell 9.1) Med vårt förslag kommer den efterlevande, om han eller hon har hemmavarande barn mellan tolv och 18 år, att erhålla omställningspension under 22 månader och då oavsett om han eller hon varit gift eller likställd med den avlidne.

Tabell 9. 3 Omställningspension, efter avdrag för skatt, för efterlevande man eller kvinna med barn under tolv år.

Prop. 1999/2000:91

Omställningspension från tilläggspensioneringen enligt nuvarande regler utgör 20 % av den avlidnes egenpension och folkpensionen utgör 90 % av prisbasbeloppet. Omställningspension enligt föreslagna regler utgör 55 % av efterlevandepensionsunderlaget. Garantipensionen har beräknats enligt en basnivå om 2,13 prisbasbelopp och omställningspension har avräknats med 100 %. Beräkningarna är gjorda efter en skattesats om 30,62 %. 2000 års prisbasbelopp, 36 600 kr.

Kompensationsgraden i det reformerade ålderspensionssystemet är 55 %

Den avlidnes medelpoäng i dagens system	Omställningspension utbetald under 12 mån. enligt dagens regler	Omställningspension utbetald under 12 mån. enl. föreslagna regler	Skillnad i den sammanlagda netto pensionen
Poäng	Kronor	Kronor	Kronor
0	55 449	57 334	1 885
1	55 449	57 334	1 885
2	55 449	57 334	1 885
3	55 449	57 334	1 885
4	55 449	57 334	1 885
5	55 449	57 334	1 885
6	57 163	59 745	2 582
6,5	58 257	64 215	5 959

Av tabell 9.3 framgår att omställningspensionen för samtliga efterlevande, enligt regeringens förslag, kommer att vara minst lika hög som den omställningspension som betalas ut med tillämpning av dagens regler. De ovan redovisade beloppen blir emellertid ännu högre, om kompensationsgraden i det reformerade ålderspensionssystemet är högre än 55 % och på motsvarande sätt lägre om nämnda kompensationsgrad blir lägre.

På motsvarande sätt som föreslagits för garantipensionen inom ålderspensioneringen bör garantipensionen till omställningspension reduceras av viss utländsk pension av motsvarande karaktär. Detta för att garantipensionens funktion av utfyllnad skall kunna fullgöras. Med hänsyn härtill föreslår regeringen att utländska pensioner som inte är av utfyllnadskaraktär, dvs. som inte betalas ut som utfyllnad till en inkomstgrundad pension, skall reducera garantipensionen på motsvarande sätt som svensk omställningspension. Hur detta förslag ställer sig i ett internationellt och EG-rättsligt perspektiv kommer vi att utveckla närmare i avsnitt 12.3.2.

Enligt nuvarande regler räknas årlig efterlevandepension i form av såväl folk- som tilläggspension om i förhållande till förändringen i prisindex. På samma sätt som gäller för grundskyddet i dag, och som också gäller för garantipension till ålderspension, föreslår regeringen att också garantipension till omställningspension skall vara värdesäkrad genom att den beräknas utifrån det för varje år gällande prisbasbeloppet.

Detta kommer att innebära att den inkomstgrundade pensionen, som enligt vårt förslag i avsnitt 7.6.2 skall följsamhetsindexeras, och garantipensionen kommer att utvecklas på olika sätt och att det därför varje år måste göras en prövning av om och i vad mån en efterlevande som har beviljats garantipension till omställningspension fortfarande har rätt till sådan pension och i så fall med vilket belopp garantipension skall betalas

ut för det aktuella året. Denna konstruktion motsvarar också den som gäller för beräkning av garantipension inom det reformerade ålderspensionssystemet.

Sammanfattningsvis föreslås att en efterlevande med rätt till omställningspension skall vara berättigad till en garantipension i form av en utfyllnad till omställningspensionen intill ett belopp om 2,13 prisbasbelopp räknat på årsbasis. Basnivån skall minskas med 100 % av omställningspensionen samt av utländsk efterlevandepension som inte är av utfyllnadskaraktär. Garantipension till omställningspension skall årligen räknas om i förhållande till förändringen i det allmänna prisläget.

9.4.3 Utbetalning av garantipension

Regeringens förslag: Garantipension till omställningspension skall betalas ut endast till en efterlevande som är bosatt i Sverige.

Utbetalning av garantipension vid utlandsvistelse och handläggning av ärenden om sådan pension skall ske enligt bestämmelserna i socialförsäkringslagen (1999:799) (SofL).

Utredningens förslag: Stämmer i princip överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Försäkringskasseförbundet* och *Uppsala läns allmänna försäkringskassa* avstyrker att garantipension skall kunna betalas ut till en person som bosatt sig utomlands eftersom det rör sig om få fall och begränsade förmåner samt leder till ett mer komplext regelsystem.

Skälen för regeringens förslag: Syftet med garantipensionen till omställningspension är att även efterlevande till avlidna som har tjänat in endast låg eller ingen inkomstgrundad pension skall ges ett visst ekonomiskt stöd under en begränsad tid efter ett dödsfall. En förutsättning för att sådan garantipension skall utges bör emellertid vara att den avlidne haft någon anknytning till Sverige. Rätten till och storleken på garantipension bör således, enligt vad som kommer att utvecklas i avsnitt 9.5, att vara beroende av den avlidnes försäkringstid för garantipension.

Regeringen föreslår också att garantipension till omställningspension, på samma sätt som garantipension till ålderspension, skall kunna betalas ut enbart till en efterlevande som är bosatt i Sverige. Bestämmelser om vem som skall anses bosatt i Sverige finns i socialförsäkringslagen (1999:799) (SofL) och behandlas närmare i avsnitt 9.5. På grund av den exporträtt som följer av förordningen (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen och av konventionsförpliktelser, kommer emellertid garantipension att i stor utsträckning få betalas ut även till personer som inte är bosatta i Sverige.

I dag finns en viss möjlighet att i särskilt ömmande fall kunna betala ut 40-delsberäknad folkpension i form av efterlevandepension även utanför EU/EES-området. Motsvarande bestämmelse har också införts SofL. Som framgår nedan gör vi den bedömningen att garantipensionen inom efterlevandepensioneringen skall utgöra en bosättningsbaserad förmån enligt

nämnda lag. Därigenom kommer också dispensregeln att gälla för utbetalning av garantipension till omställningspension. Dessutom anses en person enligt bestämmelserna i SofL bosatt i Sverige under viss tid även om han eller hon inte har sitt egentliga hemvist här (se avsnitt 9.5).

9.5 Anknytningskrav för rätt till oavkortad garantipension

9.5.1 Försäkringstid, m.m.

Regeringens förslag: Garantipension till omställningspension skall vara beroende av den avlidnes försäkringstid. För rätt till oavkortad garantipension skall det krävas att den avlidne har tillgodoräknats 40 års försäkringstid. Vid kortare försäkringstid skall garantipensionen utges med så stor andel därav som svarar mot förhållandet mellan det antal år för vilka försäkringstid har tillgodoräknats och talet 40.

Vid beräkning av försäkringstid bortses från tid före det år då den avlidne uppnått 16 års ålder och tid efter det år då han eller hon har fyllt eller skulle ha fyllt 64 år.

Försäkringstid skall i övrigt tillgodoräknas enligt motsvarande regler som gäller för garantipension inom ålderspensionssystemet. Därtill skall flyktingar, för tid före ankomsten till Sverige, tillgodoräknas bosättningsstid i hemlandet fr.o.m. 16 års ålder i förhållande till det antal år som de har tillgodoräknats försäkringstid i Sverige.

Garantipension till omställningspension skall utges endast under förutsättning att den avlidne har tillgodoräknats en försäkringstid om minst tre år.

För tid före ikraftträdandet av lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall som försäkringstid för garantipension till omställningspension tillgodoräknas sådan tid som fått tillgodoräknats som bosättningsstid för folkpension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL).

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Försäkringskassan i Skåne län* menar att garantipension bör beräknas utan hänsyn till bosättningsstid i Sverige.

Skälen för regeringens förslag: För rätt till oavkortad folkpension i form av efterlevandepension krävs i dag att den försäkrade (avlidne) kan tillgodoräknas minst 40 års bosättning i Sverige mellan 16 och 64 års ålder. Folkpension kan enligt de nu gällande reglerna även vara 30-delsberäknad, dvs. beräknad på grundval av antalet år med intjänade ATP-poäng och motsvarande antagna sådana år. Till skillnad från den bosättningsbaserade folkpensionen betalas den 30-delsberäknade folkpensionen ut även vid bosättning utanför Sverige. Denna begränsning kan dock inte upprätthållas i förhållande till EU/EES. För medborgare som är bosatta i något sådant land inom detta område (och som under en tid av minst ett år varit bosatta i Sverige) gäller att förmåner skall betalas ut i samma omfattning som om de vore bosatta i Sverige. Detta innebär att såväl 40-delsberäknad som 30-delsberäknad folkpension exporteras inom EU/EES.

Emellertid exporteras inte oavkortad folkpension utan endast så stor andel som motsvarar antalet år med bosättningstid eller år med tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggs pension.

Vad gäller reglerna om rätt till garantipension är det av vikt att systemet med garantipension är anpassat till att många människor numera förvärvat rätt till pension i mer än ett land. Detta är påkallat i en tid med ökad rörlighet över nationsgränserna för att undvika dubbelförsäkring och allt fler fall av sammanfallande pensionsförmåner från flera länder. Regeringen anser att det är rimligt att en person med en starkare anknytning till Sverige efterlämnar en högre garantipension i händelse av makens död än en person som av olika anledningar har en svagare sådan anknytning. Således får det anses skäligt att en person som bott utomlands några år och sedan flyttar tillbaka också efterlämnar en lägre garantipension än en person som bott i Sverige hela sitt liv. Dessa utflyttade personer har ofta förvärvat rätt till pension från ett utländskt system under motsvarande tid. Mot denna bakgrund finner regeringen inte skäl att, såsom Skåne läns allmänna försäkringskassa föreslagit, låta garantipensionen betalas ut oberoende av den avlidnes anknytning till Sverige.

Frågan är då vilken typ av anknytningsregel som skall reglera frågan om oavkortad eller avkortad garantipension till omställningspension skall utges. I detta sammanhang finns det anledning att dra paralleller till hur motsvarande fråga lösts inom ålderspensioneringen.

Inom det reformerade ålderspensionssystemet är rätten till garantipension beroende av bl.a. den försäkrades anknytning till Sverige i form av s.k. försäkringstid. Denna försäkringstid överensstämmer i allt väsentligt med reglerna för bosättningstid i AFL. Eftersom även andra tidsperioder än rena "bosättningsperioder" i dag kan grunda rätt till folkpension i form av bl.a. ålderspension har det ansetts att terminologin i viss mån är missvisande. Till följd härav benämns de tidsperioder som tas i beaktande vid beräkningen av garantipension för försäkringstid i stället för bosättningsstid. Regeringen föreslår att även inom efterlevandepensioneringen skall begreppet försäkringstid användas.

För rätt till oavkortad garantipension till ålderspension krävs att den försäkrade kan tillgodoräknas 40 års försäkringstid i Sverige, men den tid under vilken sådan försäkringstid kan tillgodoräknats har till skillnad från nu gällande bestämmelser i AFL bestämts till intervallet 25–64 års ålder (med vissa undantag beträffande dem som har haft pensionsgrundande inkomst m.m. mellan 16 och 25 års ålder). Vid kortare försäkringstid skall garantipensionen kortas av proportionellt.

Även för rätt till oavkortad garantipension till omställningspension bör det enligt regeringens uppfattning krävas en stark anknytning till Sverige. Någon anledning att sätta denna försäkringstid kortare för garantipension inom efterlevandepensioneringen än vad som gäller enligt dagens regler, och enligt de regler som skall gälla för oavkortad garantipension till ålderspension, finns enligt regeringens mening inte. Regeringen föreslår därför att det skall finnas ett krav på minst 40 års försäkringstid för rätt till oavkortad garantipension till omställningspension.

Liksom gäller för garantipension till ålderspension föreslås att med försäkringstid skall avses endast bosättningstid i Sverige. Något skäl att göra

en annan bedömning än att efterlevandepension är en från den avlidne härledd rätt har regeringen inte funnit. Regeringen föreslår därför att det liksom i dag skall vara på den avlidnes försäkringstid som garantipensionen skall grundas.

I dag krävs för rätt till folkpension i form av bl.a. efterlevandepension att den avlidne antingen har tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggs-pension i minst tre år eller har varit bosatt i Sverige i minst tre år. Även för rätt till garantipension inom det reformerade ålderspensionssystemet krävs att en försäkringstid för garantipension om minst tre år har tillgodoräknats den pensionsberättigade för att någon garantipension alls skall betalas ut. En sådan regel ansågs påkallad för att undvika utbetalning av garantipension med allt för små belopp. Regeringen anser att det finns anledning att ha en sådan regel även i ett anpassat efterlevandepensions-system. Regeringen föreslår således att garantipensionen till omställningspension skall kunna utges endast i de situationer där den avlidne har en försäkringstid som uppgår till minst tre år. I detta sammanhang bör emellertid påpekas att den som omfattas av förordningen (EEG) nr 1408/71 kommer till följd av den s.k. sammanläggningsprincipen i nämnda förordning att som kvalifikationstid få tillgodoräkna sig även försäkringstider som har fullgjorts i andra EU/EES-länder. För att sammanläggning skall kunna ske krävs dock att en försäkringstid om minst ett år kan tillgodoräknas i Sverige.

Försäkringstidsbegreppet

För rätt till oavkortad garantipension till omställningspension skall således, på samma sätt som gäller för garantipension till ålderspension, krävas att den avlidne kan tillgodoräknas 40 år med försäkringstid i Sverige. Den grundskyddsmodell som föreslås gälla för omställningspension har i många avseenden likheter med det garantipensionssystem som valts inom det reformerade ålderspensionssystemet. Det försäkringstidsbegrepp som valts för ålderspensioneringen överensstämmer dessutom i allt väsentligt med det bosättningsbegrepp för folkpension som finns i dag. Av dessa skäl finns det anledning att i möjligaste mån samordna reglerna om försäkringstid i de båda systemen och att inom dessa ha med varandra överensstämmande regler.

Mot denna bakgrund föreslår regeringen att den försäkringstid som gäller för garantipension till ålderspension i princip också skall gälla som försäkringstid för garantipension till omställningspension. Detta innebär att vi föreslår att vid beräkning av försäkringstid för garantipension till omställningspension skall i princip bestämmelserna i lagen (1998:702) och garantipension tillämpas på motsvarande sätt oavsett om den avlidne omfattas av den lagen i övrigt. Vissa justeringar har vi dock ansett nödvändiga att göra, vilka redovisas nedan.

I dag kan bosättningsstid för folkpension tillgodoräknas den försäkrade fr.o.m. 16 års ålder t.o.m. 64 års ålder. I det reformerade ålderspensionssystemet kommer motsvarande intjänandeperiod att räknas fr.o.m. 25 t.o.m. 64 års ålder. Skälet till denna förändring av intjänandeperioden är bl.a. att undvika att garantipension skall kunna tjänas in enbart genom

studier i Sverige under ungdomsåren och sedan betalas ut inom EU/EES, trots att den försäkrade aldrig haft någon fastare anknytning till Sverige eller svensk förvärvsverksamhet.

Enligt regeringens uppfattning föreligger det en skillnad mellan garantipensionen inom ålderspensioneringen, som i de allra flesta fall betalas ut efter det att den pensionsberättigades förvärvsaktiva period har gått till ända, och ett grundskydd inom efterlevandepensioneringen, som ofta kommer i fråga på grund av dödsfall som sker i förvärvsaktiv ålder. Om ungdomsåren inte gav rätt till tillgodoräknande av försäkringstid – och därmed även till att få framtida försäkringstid beaktad – skulle detta leda till att något grundskydd över huvud taget inte skulle betalas ut i de fall dödsfallet inträffar före det att den avlidne fyllt 25 år. En avlidne person som ännu inte fyllt 25 år kan, på samma sätt som äldre personer, efterlämna make eller maka och barn där behovet av efterlevandepension under en omställningsperiod kan vara särskilt uttalat. Trots den avvikelse detta innebär i förhållande till ålderspensioneringen, föreslår regeringen att samma åldersgräns som gäller i dag för tillgodoräknande av bosättningsstid skall gälla beträffande försäkringstiden i ett anpassat efterlevandepensionssystem, dvs. en nedre åldersgräns vid 16 år (beträffande framtida försäkringstid, se avsnitt 9.5.2).

Garantipensionen till omställningspension är således enligt vårt förslag beroende av den avlidnes bosättningsstid i Sverige. Enligt 3 kap. 2 § SofL omfattas den som är bosatt i Sverige enligt bestämmelserna i nämnda lag även av lagen (1998:702) om garantipension. På motsvarande sätt bör, enligt regeringens uppfattning, pensionsförmånen garantipension till omställningspension anses som en bosättningsbaserad förmån enligt SofL. Det är således den tid som den avlidne enligt SofL har ansetts varit bosatt i Sverige som skall ligga till grund vid fastställandet av vilken försäkringstid som den avlidne kan tillgodoräknas för garantipension.

I nämnda lag regleras att en person anses bosatt i Sverige om han eller hon har sitt egentliga hemvist här. Även en person som lämnar landet, på grund av utsändning eller av annat skäl, anses bosatt här om utlandsvistelsen kan antas vara längst ett år. På motsvarande sätt är den som kommer till Sverige, och som kan antas komma att vistas här under en längre tid än ett år, att anse som bosatt här. Om utlandsvistelsen sker på grund av studier i utlandet gäller dock andra regler. Bl.a. anses den studerande, och medföljande familjemedlemmar, som bosatta i Sverige under den tid för vilken han eller hon bedriver studiestödsberättigad utbildning eller uppbär utbildningsbidrag för doktorander. Även för personer som kommer till Sverige för att studera gäller särskilda regler. För att denne (och hans eller hennes medföljande familjemedlemmar) skall anses som bosatt här krävs att han eller hon är berättigad till utbildningsbidrag för doktorander. Som försäkringstid får vidare, liksom i dag, tillgodoräknas tid under vilken en försäkrad sänds till annat land av en statlig arbetsgivare för att arbeta för arbetsgivarens räkning. Detta gäller även för medföljande maka och barn under 18 år.

I det fall en flykting beviljas uppehållstillstånd i Sverige skall enligt nuvarande regler som bosättningsstid tillgodoräknas även tid då denne varit bosatt i sitt tidigare hemland fr.o.m. det år då han eller hon uppnått

16 års ålder t.o.m. året före det att han eller hon först ankom till Sverige. Med hänsyn till den ändrade intjänandeperiod som gäller för garantipension inom ålderspensioneringen skall personen i fråga i stället tillgodoräknas försäkringstid för bosättning i hemlandet fr.o.m. det kalenderår då han eller hon fyllt 25 år (och inte som i dag 16 år) t.o.m. den tidpunkt då personen första gången kom till Sverige, i förhållande till den försäkringstid som kan tillgodoräknas den försäkrade från tidpunkten för ankomsten till Sverige t.o.m. det år då han eller hon fyller 64 år.

Med hänsyn till att vi här föreslår att försäkringstid för garantipension till omställningspension skall kunna tillgodoräknas redan fr.o.m. det år den avlidne uppnått 16 års ålder, bör i stället för den tid som valts inom ålderspensionssystemet nuvarande 16 års gräns för tillgodoräknande av försäkringstid för vistelse i hemlandet tillämpas i flyktingfallen.

På samma sätt som skall gälla för beräkning av försäkringstid för garantipension till ålderspension föreslår regeringen att tid som före ikraftträdandet av ett anpassat efterlevandepensionssystem tillgodoräknats som bosättningstid för folkpension skall få tillgodoräknas som försäkringstid för garantipension inom efterlevandepensioneringen. Nödvändiga ändringar i SofL kommer regeringen att återkomma till i en senare proposition.

Sammanfattningsvis föreslås att oavkortad garantipension till omställningspension skall utges endast om den avlidne kan tillgodoräknas försäkringstid i Sverige som uppgår till minst 40 år. Är försäkringstiden kortare än 40 år, skall garantipensionen betalas ut med så stor andel därav som svarar mot förhållandet mellan det antal år för vilka försäkringstid tillgodoräknats och talet 40. Vid beräkning av försäkringstid skall bortses från tid före det år då den avlidne uppnått 16 års ålder och tid efter det år då han eller hon fyllde eller skulle ha fyllt 64 år. Regeringen föreslår vidare att garantipension till efterlevandepension skall utges endast under förutsättning att den avlidne tillgodoräknats försäkringstid om sammanlagt minst tre år.

Som försäkringstid skall tillgodoräknas samma tider som gäller för garantipension inom ålderspensionssystemet. Den beräkning av vilken tid som en flykting skall kunna tillgodoräknas som försäkringstid före ankomsten till Sverige skall, med den av oss föreslagna intjänandeperioden, bestämmas till tid fr.o.m. 16 års ålder. När en person anses bosatt i Sverige regleras i SofL.

För tid före ikraftträdandet av lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall som försäkringstid för garantipension till omställningspension tillgodoräknas sådan tid som enligt nuvarande regler fått tillgodoräknas som bosättningstid för folkpension.

Regeringens förslag: Garantipension till omställningspension skall utges på grundval av den försäkringstid som kan tillgodoräknas för den avlidne t.o.m. året före dödsfallet. Som försäkringstid skall under särskilda förutsättningar kunna tillgodoräknas även tid därefter t.o.m. det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år (framtida försäkringstid).

Om det för den avlidne inte kan tillgodoräknas minst fyra femtedelar av tiden fr.o.m. det år då han eller hon fyllde 16 år t.o.m. året före dödsfallet som försäkringstid, skall som framtida försäkringstid tillgodoräknas så stor andel av tiden fr.o.m. dödsfallsåret t.o.m. det år då den avlidne skulle ha uppnått 64 års ålder som motsvarar förhållandet mellan den försäkringstid som kan tillgodoräknas fr.o.m. det år då den avlidne fyllde 16 år t.o.m. året före dödsfallet och fyra femtedelar av hela sistnämnda tidsperiod. Endast hela antal månader med försäkringstid skall beaktas.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Skåne läns allmänna försäkringskassa* föreslår att om garantipensionen skall beräknas med hänsyn till försäkringstid skall den föreslagna månadsavrundningen inte gälla.

Skälen för regeringens förslag: Dagens regler för folkpension gör det möjligt att beakta framtida bosättningstid i de fall dödsfallet sker i förvärvsaktiv ålder. Inträffar dödsfallet i förvärvsaktiv ålder utges således folkpensionsförmånen på grundval av den bosättningstid som kan tillgodoräknas den avlidne fr.o.m. det år då han eller hon fyllde 16 år t.o.m. året före pensionsfallet. Därutöver kan under vissa förutsättningar även bosättningstid för tiden därefter t.o.m. det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år tillgodoräknas vid pensionsberäkningen. I detta sammanhang beaktas den avlidnes bosättningsförhållanden fr.o.m. 16 års ålder fram t.o.m. året före dödsfallet vid bedömningen av i vilken omfattning även framtida bosättningstid skall tillgodoräknas för beräkningen av folkpension. Om den avlidne inte kan tillgodoräknas minst fyra femtedelar av tiden fr.o.m. det år då han fyllde 16 år t.o.m. året före pensionsfallet som bosättningstid, skall som framtida bosättningstid tillgodoräknas så stor andel av tiden fr.o.m. pensionsfallet t.o.m. det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år som motsvarar förhållandet mellan den bosättningstid som kan tillgodoräknas fr.o.m. det år den avlidne fyllde 16 år t.o.m. året före pensionsfallet och fyra femtedelar av hela sistnämnda tidsperiod. På grund härav kan en person som avlider i unga år lämna efter sig lika stor efterlevandepension från folkpensioneringen som en person som avlider efter uppnådd pensionsålder.

Till skillnad från garantipensionen inom ålderspensioneringen, som i de allra flesta fall utbetalas efter det att den pensionsberättigades förvärvsaktiva period har gått till ända, betalas efterlevandepension ut i flertalet fall på grund av pensionsfall som inträffar under den avlidnes förvärvsaktiva period. Genom nuvarande regler om framtida bosättningstid behöver emellertid detta förhållande inte påverka storleken av det grundskydd som betalas ut till den efterlevande från folkpensioneringen.

Regeringen anser att det även i ett framtida efterlevandepensionssystem bör finnas möjlighet att beakta framtida antagen försäkringstid vid beräkningen av garantipensionens storlek. Utan en sådan "antagandeberäkning" av den avlidnes framtida "bosättningsförhållanden", får man ett system där en ung efterlevande efterlämnar ett grundskydd från efterlevandepensioneringen som i förhållande till äldre avlidna kan vara betydligt lägre just på grund av att dödsfallet inträffat i unga år. På samma sätt som ovan föreslås för den inkomstgrundade efterlevandepensionen, där även framtida antagna år med inkomst beroende av den avlidnes inkomstsituation en viss tid före dödsfallet beaktas vid beräkningen av efterlevandepensionen, bör motsvarande antagande avseende den avlidnes försäkringstid ske med hänsyn till den försäkringstid som den avlidne haft t.o.m. året före dödsfallet. Regeringen föreslår därför att det i ett anpassat efterlevandepensionssystem skall finnas en regel som gör det möjligt att vid bedömningen av rätten till oavkortad garantipension beakta även framtida försäkringstid i de fall dödsfallet sker under den avlidnes förvärvsaktiva period. Regeringen föreslår att dessa framtida regler skall överensstämma med de som gäller i dag.

9.5.3 Reducering av garantipension i förhållande till dels bristande försäkringstid, dels uppbyggnad av efterlevandepension

Regeringens förslag: Om den avlidnes tillgodoräknade försäkringstid i Sverige är kortare än 40 år skall garantipensionens basnivå först minskas med hänsyn till antalet försäkringsår. Därefter görs avräkning mot omställningspensionen.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har yttrat sig i denna del.

Skälen för regeringens förslag: Med en sådan anknytningsregel som den regeringen valt att föreslå uppkommer frågan i vilket skede avkortningen av garantipension till omställningspension skall ske på grund av att den avlidne inte kunnat tillgodoräknas försäkringstid om 40 år. Som redogjorts i avsnitt 9.4.2 föreslår vi att garantipensionen till omställningspension skall reduceras på visst sätt med hänsyn till den omställningspension som betalas ut efter den avlidne. Skall avkortningen med hänsyn till bristande försäkringstid göras före eller efter det att hänsyn tas till omställningspensionen?

För garantipensionen i det reformerade ålderspensionssystemet har valts en beräkningsmetod där garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall först kortas av med hänsyn till bristande försäkringstid. Först därefter görs en avräkning mot den inkomstgrundade pensionen.

Eftersom vi föreslår ett grundskyddssystem inom efterlevandepensioneringen som i väsentliga avseenden liknar garantipensionen till ålderspension, är det rimligt att en avkortning av garantipensionen till omställningspension med hänsyn till bristande försäkringstid respektive till omställningspension görs enligt samma principer som skall gälla för grund-

skyddet i det reformerade ålderspensionssystemet. Det finns klara fördelar med att tillämpa samma avräkningsförfarande i de båda systemen.

Regeringens förslag innebär således för omställningspensionens del att basnivån först minskas med hänsyn till bristande försäkringstid och att hela omställningspensionen, inklusive eventuell likställd utländsk pension som ej har utfyllnadskaraktär, därefter reducerar garantipensionen.

I propositionen Garantipension, m.m. (prop. 1997/98:152) har i författningskommentaren till denna bestämmelse inom ålderspensioneringen redovisats för regeringens bedömning av hur den föreslagna avkortningsmodellen skulle kunna tillämpas inom EU/EES. Sedan lagen om garantipension antagits av riksdagen har EG-domstolen i dom den 22 oktober 1998 i mål C-143/97 (förhandsavgörande), Office national des pensions ./ Francesco Conti, uttalat sig avseende en nationell belgisk pensionsbestämmelse liknande den som regeringen nu föreslår avseende avtrappning av garantipension till efterlevandepension. Nämda avgörande innebär bl.a. att den ovan redovisade avräkningen av garantipension till omställningspension mot utländsk pension inte kommer att kunna tillämpas för pension från annat medlemsland om denna är av samma slag som den svenska pensionen. Detta eftersom avräkningen är att anse som en minskningsregel och inte som en beräkningsregel. Emellertid torde avgörandet innebära att nu behandlade avkortningsmodell beträffande bristande försäkringstid kan tillämpas även inom EU/EES-området. Såsom regeringen har uppfattat domen torde avräkningen av garantipensionen mot inkomstgrundad efterlevandepension kunna ske utifrån garantipensionens basnivå sedan denna har kortats av på grund av bristande försäkringstid för garantipension.

9.6 Övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Rätt till omställningspension på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet av lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall även efter denna tidpunkt bedömas enligt hittillsvarande regler i lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL).

Omställningspension som grundar sig på dödsfall före ikraftträdandet skall från och med den 1 januari 2003 beräknas enligt nuvarande regler om tilläggspension i form av omställningspension i AFL jämte ett tillägg om 90 % av det för året gällande prisbasbeloppet. En sålunda beräknad omställningspension skall efter utgången av år 2002 utbetalas som omställningspension.

Härutöver skall den efterlevande vara berättigad till en garantipension. Garantipensionen skall beräknas med utgångspunkt från en basnivå om 2,15 prisbasbelopp. Denna basnivå skall trappas av med ett belopp som motsvarar 100 % av omställningspensionen inklusive 90-procentstillägget till den del den inte överstiger 1,49 prisbasbelopp. För omställningspension därutöver skall avtrappning göras med ett belopp motsvarande 44 %.

Garantipension och sådan del av omställningspensionen som avser 90-procentstillägg skall utges på grundval av den bosättningsstid eller år med tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension som den avlidne enligt nuvarande regler kan tillgodoräknas.

Om den avlidnes faktiska eller framtida beräknade bosättningsstid i Sverige är kortare än 40 år skall garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall minskas med 1,0 % för varje år som understiger 40 år innan avräkning mot omställningspensionen görs.

Om garantipensionen istället skall beräknas på grundval av den avlidnes tillgodoräknade år med pensionspoäng för tilläggspension och den avlidne inte kan tillgodoräknas 30 år med faktiska eller antagna pensionspoäng skall garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall istället minskas med 1,8 % för varje år som understiger 30 år. Årlig omställningspension, beräknad enligt nuvarande bestämmelser om tilläggspension i form av omställningspension i AFL, och den del av årlig omställningspension som avser 90-procentstillägg skall fr.o.m. årsskiftet 2003/2004 följsamhetsindexeras.

Garantipension till omställningspension skall räknas om i förhållande till förändringen i det allmänna prisläget. Folkpension i form av omställningspension skall inte längre finnas kvar efter ikraftträdandet.

Garantipensionen skall ersätta det särskilda grundavdraget till pensionärer.

Regeringens bedömning: Frågan om efterlevande som beviljats eller kommer att beviljas omställningspension på grund av dödsfall före år 2003 jämte sådan förmån skall ha rätt till bostadstillägg till pensionärer (BTP), bör behandlas i samband med den fortsatta beredningen av betänkandet Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer (SOU 1999:52).

Utredningens förslag: Stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag och bedömning. Utredningen föreslog emellertid att garantipensionen skulle beräknas från en lägre basnivå samt med en annan avtrappning mot omställningspensionen. Vidare föreslog inte utredningen någon särreglering för beräkningen av garantipensionen vid bristande bosättningsstid eller bristande år med tillgodoräknade pensionspoäng.

Remissinstanserna: *Statens löne- och pensionsverk (SPV)* ifrågasätter till viss del om dödsfallstidpunkten bör vara avgörande för vilka regler som skall tillämpas och påpekar bl.a. att efterlevande med hemmavarande barn som vid ikraftträdandet är fyllda tolv men inte 18 år inte kommer att berättigas till förlängd omställningspension. *Skåne läns allmänna försäkringskassa* förutsätter att bestämmelserna inte medför några retroaktiva försämringar men anser att detta inte går att bedöma eftersom det inte lämnats en genomarbetad redovisning av de individuella effekterna.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: De anpassade reglerna om efterlevandepension i form av omställningspension innebär förändringar i förhållande till nuvarande regler såväl vad avser rätten till förmånen och den tid under vilken den utges som när det gäller beräkningen av förmånens storlek.

Inledande omställningspension utges enligt nuvarande regler endast under sex månader. Enligt de ovan föreslagna reglerna skall omställningspension utges under tio månader och beräknas på grundval av den avlidnes efterlevandepensionsunderlag. Detta underlag är, till skillnad från vad som gäller inom den nuvarande tilläggs pensioneringen, beräknat från första kronans inkomster. Av bl.a. denna anledning föreslås en annan procentsats för beräkning av omställningspension än vad som gäller enligt nuvarande regler. Under samma period, dvs. under tio månader från dödsfallet, skall enligt regeringens förslag den efterlevande även ha rätt till en garantipension så att den sammanlagda pensionen oavkortad under denna tid kommer att uppgå till minst 2,13 prisbasbelopp.

Regeringens förslag till förlängd omställningspension innebär också förändringar såvitt gäller den personkrets som är berättigad till omställningspension under förlängd tid. Även en efterlevande som har vårdnad om och stadigvarande bor tillsammans med barn under 18 år, skall ha rätt till förlängd omställningspension.

Mot bakgrund av de nu beskrivna förändringarna avseende personkretsen har regeringen övervägt hur omställningspension som har beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall före ikraftträdandet av regeringens förslag skall behandlas efter denna tidpunkt. När det gäller rätten till omställningspension och hur länge sådan pension skall betalas ut föreslår regeringen att dödsfallstidpunkten skall vara avgörande för vilka regler som skall tillämpas. Därigenom skall en efterlevande som har beviljats eller kommer att beviljas inledande omställningspension på grund av dödsfall före ikraftträdandet ha rätt till omställningspension under sex månader och inte under tio månader, vilket kommer att gälla för fall då sådan pension beviljas på grund av dödsfall efter ikraftträdandet av våra förslag. En konsekvens av detta blir också att den av oss föreslagna regeln, som innebär rätt i vissa fall till omställningspensionen under ytterligare ett år efter den inledande perioden inte skall tillämpas i fall då rätten till omställningspension grundar sig på dödsfall som inträffat före ikraftträdandet av våra förslag.

Såsom SPV påtalat innebär det vidare att en efterlevande med barn under 18 år men över tolv år inte kommer att beviljas förlängd omställningspension om dödsfallet skett före ikraftträdandet. Någon gräns för hur länge övergångsreglerna skall gälla måste emellertid finnas. Eftersom det är dödsfallstidpunkten som i sig är avgörande för rätten till omställningspension, finner regeringen att det är rimligt att denna tidpunkt också bestämmer gränsen för när de föreslagna anpassade reglerna skall tillämpas fullt ut. Om samtliga som vid ikraftträdandet uppbär omställningspension skulle omfattas även av de ovan föreslagna reglerna för rätt till omställningspension, och samtidigt inte skulle få sin pension sänkt, skulle övergångsreglerna behöva tillämpas under en enligt regeringen allt för lång tid. Dessutom skulle dessa personer ges en överkompensation genom att de skulle få en högre månatlig pension än de som beviljas sådan pension på grund av dödsfall efter ikraftträdandet, som också skulle betalas ut under en betydligt längre tid än vad som följer av dagens regler.

Den omställningspension som redan har beviljats vid ikraftträdandet betalas ut i form av såväl tilläggs pension som folkpension. Frågan är då

Omställningspension

En lösning vore att räkna om samtliga omställningspensioner som betalas ut vid ikraftträdandetidpunkten enligt de av regeringen för framtiden föreslagna reglerna. Detta skulle kunna ske genom att det till underlaget för tilläggspension läggs en poäng som kompensation för det första prisbasbeloppets inkomster. På detta underlag skulle sedan beräknas en omställningspension om 55 %. En sådan lösning skulle emellertid sannolikt påverka nettopensionen för vissa grupper av efterlevande. Regeringen anser att det inte är lämpligt att de förändringar som är föranledda av en anpassning av reglerna till det reformerade ålderspensionssystemet skall påverka omställningspensioner som har beviljats och som vid ikraftträdandetidpunkten redan betalas ut enligt nuvarande regler.

I stället bör eftersträvas en lösning som innebär att beräkningen av omställningspension för vid ikraftträdandet utgående omställningspensioner och omställningspensioner som kommer att beviljas på grund av dödsfall före ikraftträdandet i huvudsak sker enligt nuvarande regler. Omställningspension, som grundar sig på dödsfall före ikraftträdandet, föreslås därför även efter ikraftträdandet av de anpassade reglerna för efterlevandepension beräknas enligt nuvarande regler för tilläggspension i form av omställningspension i AFL och således utges med 20 eller 40 % av den avlidnes tilläggspension, exklusive den del som utgör ersättning för nuvarande folkpension i form av omställningspension. En sådan lösning får visserligen till följd att det för beräkning av omställningspension skulle komma att tillämpas två olika system ett antal år framåt i tiden. Regeringen anser dock att detta är att föredra framför en metod som kan innebära nettosänkningar för vissa grupper av efterlevande. Även den i dag gällande begränsningsregeln skall därvid tillämpas, dvs. om det samtidigt betalas ut barnpension efter den avlidne skall efterlevandepensionerna sättas ned proportionellt så att de tillsammans inte överstiger den avlidnes egenpension. Vid denna beräkning skall hänsyn inte tas till det nedan redovisade 90-procentstillägget.

Liksom föreslås för barnpension som beviljas på grund av dödsfall före den 1 januari 2003, föreslår regeringen att den del av omställningspensionen som enligt nuvarande regler betalas ut i form av folkpension skall betalas ut med ett tillägg till den pension som grundar sig på den avlidnes pensionspoäng för tilläggspension. För omställningspension som grundar sig på dödsfall före ikraftträdandet skall detta tillägg motsvara 90 % av det för år 2003 gällande prisbasbeloppet. Detta tillägg är att betrakta som en inkomstgrundad del av pensionen på samma sätt som den omställningspension som skall beräknas enligt nuvarande bestämmelse om tilläggspension och bör därför tillgodoräknas endast om det för den avlidne tillgodoräknats ATP-poäng. 90-procentstillägget skall således ersätta första prisbasbeloppets inkomster.

Tilläggspension i form av omställningspension som har beviljats eller inkomstgrundad omställningspension som kan komma att beviljas på

Garantipension

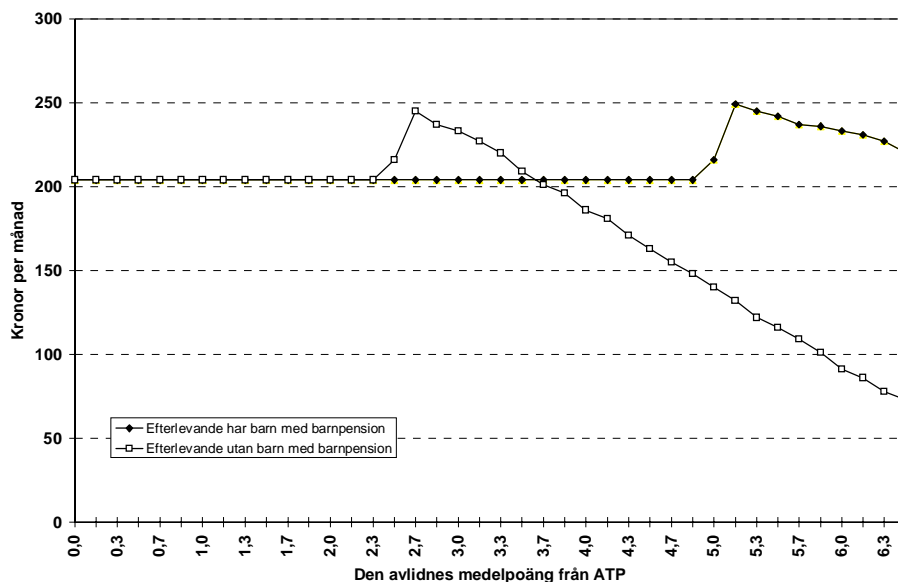
Regeringen har vidare försökt finna ett grundskydd som kan ersätta nuvarande grundskydd i form av bosättningsbaserad folkpension och pensionstillskott samt i möjligaste mån ge samma effekter för den samlade pensionen som dessa förmåner tillsammans med SGA ger. Den lösning som vi stannat för innebär att efterlevande utöver omställningspension enligt vad som ovan angetts (dvs. tilläggs pension enligt nuvarande bestämmelser i AFL och 90-procentstillägg), skall vara berättigad till en garantipension. Regeringen föreslår att denna garantipension, liksom också föreslås för garantipension till änkepension som beviljas på grund av dödsfall före den 1 januari 2003, skall beräknas utifrån en basnivå om 2,15 prisbasbelopp, eller ca 6 560 kr per månad i 2000 års priser, som sedan reduceras på visst sätt beroende på hur hög omställningspensionen är. Minskningen föreslås ske krona för krona så länge omställningspensionen uppgår till högst 1,49 prisbasbelopp och med 44 % av den del av omställningspensionen som överstiger nämnda nivå.

Denna garantipension är, till skillnad från den garantipension som utredningen föreslog, anpassad efter en kommunalskatt om 34 %. Härigenom kommer personer i kommuner med högre kommunalskatt än den i landet genomsnittliga inte att få vidkännas en sänkt nettopension efter ikraftträdandet av våra förslag. Genom att möjligheterna till SGA vid beskattningen försvinner genom regeringens förslag om att avskaffa möjligheterna att erhålla omställningspension i form av folk- och tilläggs pension, både för de personer som vid ikraftträdandet uppbär omställningspension och för dem som beviljas omställningspension på grund av dödsfall efter ikraftträdandet, kommer således samtliga personer med omställningspension att erlægga skatt på motsvarande sätt som gäller för förvärvsinkomster. Liksom gäller i dag påverkas nettoutfallet emellertid av om den efterlevande samtidigt med pensionen uppbär andra inkomster än pensionsinkomster.

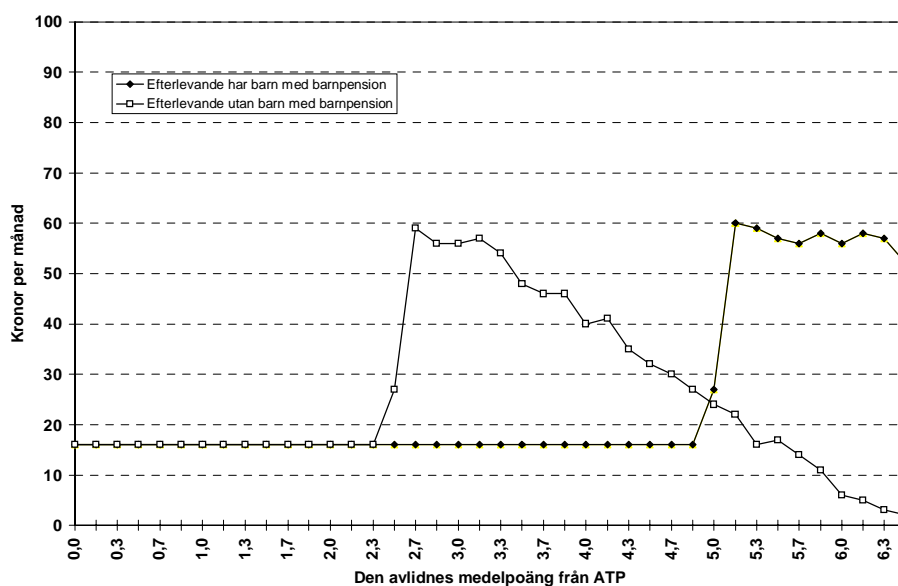
En tillämpning av de regler som nu föreslås om garantipension åskådliggörs lättast i en uppställning där nettoutfallet av omställningspension enligt dagens regler jämförs med en omställningspension inklusive garantipension. En sådan jämförelse görs i figurerna 9.1–2.

De nettoberäkningar som har gjorts för att utfallet enligt nuvarande system med särskilt grundavdrag skall kunna jämföras med utfallet då reglerna om särskilt grundavdrag inte längre tillämpas, har gjorts på grundval av en kommunal skattesats om dels 34 %, dels en för landet genomsnittlig kommunalskatt om 30,62 % (år 2000). Av figurerna kan utläsas att nettoutfallet vid 34 % kommunalskatt kommer att bli ungefär detsamma som i dag. Vid lägre skatt blir nettoutfallet högre än i dag.

Figur 9.1 Skillnad i pensionsinkomst efter skatt för efterlevande kvinna eller man mellan det nuvarande systemet och ett omställningspensionssystem med 90-procentstillägg och garantipension. Omställningspension från tilläggspensioneringen i båda systemen utgör 40 % av den avlidnes egenpension från tilläggspensioneringen för efterlevande med barn utan rätt till barnpension. Motsvarande procentsats är 20 % om barnpension samtidigt utges. Kommunalskatt 30,62 %.



Figur 9.2 Skillnad i pensionsinkomst efter skatt för efterlevande man eller kvinna mellan det nuvarande systemet och ett omställningspensionssystem med 90-procentstillägg och garantipension. Omställningspension från tilläggspensioneringen i båda systemen utgör 40 % av den avlidnes egenpension från tilläggspensioneringen för efterlevande med barn utan rätt till barnpension. Motsvarande procentsats är 20 % om barnpension samtidigt utges. Kommunalskatt 34 %.



Regeringen föreslår *sammanfattningsvis* att omställningspension som vid ikraftträdandet har beviljats på grund av dödsfall dessförinnan eller efter ikraftträdandet kommer att beviljas på grund av dödsfall före den

1 januari 2003 skall beräknas enligt nuvarande bestämmelser om tilläggspension i form av omställningspension i AFL. Reglerna om folkpension i form av omställningspension skall avskaffas. I stället skall till omställningspensionen (under förutsättning att den avlidne tjänat in tilläggspension) göras ett tillägg för det första prisbasbeloppets inkomster. Detta tillägg skall uppgå till 90 % av det för året gällande prisbasbeloppet. Omställningspension som grundar sig på dödsfall före ikraftträdandet skall efter utgången av år 2002, liksom omställningspension som beviljas på grund av dödsfall efter utgången av år 2002, utbetalas som omställningspension. Vidare skall för den efterlevande beräknas en garantipension utifrån en basnivå om 2,15 prisbasbelopp. Denna basnivå skall reduceras med omställningspension upp till 1,49 gånger prisbasbeloppet. Om omställningspensionen överstiger denna nivå, skall 44 % av den överskjutande delen ytterligare reducera basnivån. Denna garantipension skall utgöra ersättning för den bosättningsbaserade folkpensionen, pensionstillskottet och SGA.

Regeringen föreslår att årlig omställningspension inklusive 90-procentstillägget skall, av samma skäl som redovisats i avsnitt 8.6, följsamhetsindexeras, dvs. räknas om med förändringen i ett index – inkomstindex – sedan denna förändring minskats enligt den norm som tillämpas inom ålderspensionssystemet (se närmare om följsamhetsindexering i avsnitt 7.6.2). Årlig garantipension till omställningspension skall emellertid, på samma sätt som i övrigt föreslagits beträffande garantipension till den framtida omställningspensionen och garantipension till änkepension räknas om i förhållande till förändringen i det allmänna prisläget (se avsnitten 9.4.2 och 11.9).

Försäkringstid, m.m.

För rätt till oavkortad folkpension krävs enligt nuvarande regler antingen att den avlidne tillgodoräknats minst 30 år med intjänade ATP-poäng eller att antalet bosättningsår i Sverige som tillgodoräknats honom eller henne uppgått till minst 40. I annat fall betalas folkpension ut med så stor andel som svarar mot förhållandet mellan antalet bosättningsår respektive år med tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension och talet 40 respektive 30.

Den del av omställningspensionen som nu betalas ut i form av folkpension bör även efter ikraftträdandet av anpassade regler med 90-procentstillägg och garantipension utges i förhållande till den avlidnes försäkringstid. Folkpensionen har i dag dubbla funktioner genom att å ena sidan utgöra ersättning för första prisbasbeloppets inkomster och att å andra sidan vara ett grundläggande skydd. Kompensationen för det första prisbasbeloppets inkomster ges genom 90-procentstillägget varför regeringen föreslår att 90-procentstillägget som huvudregel skall 30-delsberäknas. Eftersom garantipensionen föreslås utgöra ett grundskydd föreslås denna vara 40-delsberäknad.

På motsvarande sätt som ovan föreslagits för det s.k. 25-procentstillägget till barnpension, föreslår regeringen emellertid att när det gäller omställningspension som grundar sig på dödsfall före ikraftträdandet av

de nya reglerna, skall 90-procentstillägget betalas ut med en kvotdel som svarar mot den som skulle ha legat till grund för beräkningen av folkpension om sådan pension hade beräknats enligt nuvarande bestämmelser i 5 kap. AFL. På samma sätt skall garantipensionen kunna beräknas såsom i dag gäller för rätt till folkpension, dvs. såväl på grundval av den avlidnes bosättningstid som på grundval av antalet år med tillgodoräknade pensionspoäng. Detta innebär alltså att både 90-procentstillägget och garantipensionen kommer att kunna vara beräknad antingen på grundval av det antal år med ATP-poäng som tillgodoräknats den avlidne (30-delsberäkning) eller på grundval av den bosättningstid som tillgodoräknats honom eller henne (40-delsberäkning). Förslaget innebär också att de övergångsregler som tillkom då reglerna om 40-delsberäkning av folkpensionen i förhållande till bosättningstid infördes alltså skall tillämpas. Om den efterlevande uppbar folkpension i form av efterlevandepension (reformerad efterlevandepension eller änkepension) i december år 1992 eller om dödsfallet som grundar rätt till efterlevandepension inträffade i denna månad, skall 90-procentstillägget och garantipensionen alltså anses grundad på en bosättningstid om 40 år (punkten 3 i övergångsbestämmelserna till lagen (1992:1279) om ändring i AFL).

Emellertid föreslår vi en förändring vad avser beräkningen av garantipensionen om den avlidne inte kan tillgodoräknas 40 års bosättningstid respektive 30 år med tillgodoräknade pensionspoäng. Folkpension betalas i dag ut i förhållande till antalet år med tillgodoräknad bosättningstid eller år med tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggs pension. Detta innebär att om den avlidne exempelvis endast tillgodoräknats 20 års bosättning (inklusive framtida beräknad bosättningstid) utges pensionen med 20 40-delar av hel sådan pension. Motsvarande avkortning vid bristande försäkringstid föreslår regeringen också för beräkningen av garantipension till omställningspension som kommer att beviljas på grund av dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet av våra förslag.

Om motsvarande skulle gälla även för beräkning av garantipension till dem som beviljas garantipension till omställningspension på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet, skulle emellertid flertalet förmänsberättigade komma att få sin nettopension sänkt. Detta har sin förklaring i att dagens skatteregler för pensionärer, är konstruerade på så sätt att hänsyn endast tas till den pension som faktiskt betalas ut. Huruvida pensionen betalas ut oavkortad eller inte saknar betydelse; kort uttryckt SGA är inte 30-dels eller 40-dels beräknat. SGA:s grundnivå och avtrappningsintervall är desamma för dem som har en oavkortad folkpension som för dem som har en avkortad sådan. Vid 2000 års taxering reduceras SGA med 65 % av den del av uppuren pension som överstiger avdragsbeloppet (1,5232 prisbasbelopp vid 2000 års taxering). När det gäller personer med avkortad pension tillämpas denna regel i praktiken så att reduktionen för pensionsinkomster över avdragsbeloppet sker från denna nivå och inte från den lägre SGA-nivå för faktiskt uppuren folkpension och pensionstillskott. Det är först när skillnaden mellan högsta för alla gällande och det för den pensionsberättigade beräknade högsta SGA är bortreducerad som en reell reduktion av hans eller hennes grundavdrag sker. Dock gäller ett allmän förbehåll att SGA inte kan vara

högre än den pension som betalas ut och som också påverkar avdraget, exempelvis folk- och tilläggspension.

Genom att de i dag mer förmånliga skattebestämmelserna för pensionärer inte kommer att finnas kvar, skulle en avräkning av garantipensionen motsvarande den som i dag gäller för folkpension, för de som redan uppbär folkpension i form av omställningspension, innebära att de skulle kunna få sin nettopension sänkt.

Eftersom det är regeringens utgångspunkt att övergångsbestämmelserna skall utformas på sätt så att den som vid ikraftträdandet redan uppbär efterlevandepension skall få vidkännas anpassningen av efterlevandepensioneringen till det reformerade ålderspensionssystemet i så liten omfattning som möjligt, anser vi att en försämring som nyss beskrivits inte kan accepteras. För att lösa detta har regeringen funnit att minskningen av garantipensionen måste göras på ett annat sätt än som gäller i dag, dvs. avkortningen på grund av bristande bosättningsperiod eller färre än 30 år med pensionspoäng måste ske med ett lägre belopp. Detta görs lättast genom att garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall, i stället för att den kvotdelsberäknas, minskas med en viss procentsats för varje år om understiger 40 respektive 30 år.

Regeringen föreslår därför att om den avlidnes faktiska eller den framtida beräknade bosättningsperioden i Sverige, understiger 40 år skall, garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall minskas med 1,0 % för varje år som understiger 40 år innan avräkning mot omställningspensionen görs. Om garantipensionen istället skall baseras på grundval av den avlidnes tillgodoräknade år med pensionspoäng för tilläggspension, och den avlidne inte kan tillgodoräknas 30 år med faktiska eller antagna pensionspoäng, skall garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall istället minskas med 1,8 % för varje år som understiger 30. Härigenom kommer personer som vid ikraftträdandet redan uppbär omställningspension i huvudsak inte att vidkännas någon sänkning av utgående pension. Motsvarande regler föreslås också gälla för kvinnor som har rätt till änkepension på grund av dödsfall före år 2003 och personer som antingen beviljats särskild efterlevandepension före år 2003 eller vars rätt till särskild efterlevandepension uppkommit före år 2003.

Utbetalning av pension, m.m.

De föreslagna reglerna kommer att innebära att den del av omställningspensionen som efter ikraftträdandet kommer att bestå av tilläggspension beräknad enligt bestämmelserna i AFL bör exporteras oavsett i vilket land den efterlevande är bosatt och oavsett den efterlevandes medborgarskap. Detsamma bör gälla för motsvarande antal 30-delar av 90-procentstillägget. Till den del tillägget är 40-delsberäknat, skall det emellertid enligt huvudregeln kunna utbetalas endast så länge den efterlevande är bosatt i Sverige. Denna regel kommer emellertid inte att kunna upprätthållas i förhållande till annat EU/EES-land. Om den efterlevande är bosatt eller bosätter sig i ett annat medlemsland skall, alltså ett 30-dels- eller 40-delsberäknat tillägg, jämte garantipension, betalas ut i samma omfattning som om den efterlevande varit bosatt i Sverige.

Enligt nuvarande regler finns möjlighet att i vissa fall efter dispens betala ut folkpension till bl.a. en efterlevande som har börjat uppbära sådan pension, även om rätten till folkpension skulle upphöra till följd av bosättning utomlands. Motsvarande bestämmelse har förts in i SofL. Som redovisats i avsnitt 9.5. gör regeringen den bedömningen att garantipension till omställningspension skall föras in i SofL såsom en bosättningsbaserad förmån. Härav kommer då att följa att bestämmelserna i nämnda lag om utbetalning m.m. vid utlandsvistelse skall gälla även för garantipension. På samma sätt som garantipension till omställningspension under vissa närmare angivna förutsättningar skall betalas ut utomlands, kommer även 90-procentstillägget, till den del det har beräknats på den avlidnes bosättningstid i Sverige, att omfattas av dispensregeln i SofL. Nödvändiga ändringar i SofL kommer regeringen att återkomma till i en senare proposition.

Bostadstillägg till omställningspension

Vad regeringen anfört i avsnitt 9.4.1 om BTP till omställningspension som kommer att beviljas på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 har, enligt regeringens bedömning, bärighet även avseende BTP till omställningspension som beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall före den 1 januari 2003. Regeringen lämnar därför nu inte något förslag angående BTP till efterlevande som beviljats eller kommer att beviljas omställningspension på grund av dödsfall före den 1 januari 2003.

10 Särskild efterlevandepension och garantipension

10.1 Avveckling av särskild efterlevandepension för framtiden

Regeringens förslag: Efter utgången av år 2002 skall särskild efterlevandepension inte kunna beviljas.

Utredningens förslag: Stämmer inte överens med regeringens förslag. Utredningen föreslog att särskild efterlevandepension skulle kunna beviljas även efter ikraftträdandet av det anpassade efterlevandepensions-systemet enligt regler som i huvudsak stämmer överens med nuvarande bestämmelser. Dock ansåg utredningen att särskild efterlevandepension skulle avskaffas för framtiden men ansåg sig förhindrad att lämna ett sådant förslag.

Remissinstanserna: Flertalet av de remissinstanser och organisationer som har yttrat sig över förslaget anser att förmånen bör avskaffas eller att frågan härom bör utredas vidare. Härvid har synpunkter framförts som att om avsaknaden av förvärvsmöjligheter beror på medicinska orsaker bör frågan lösas inom förtidspensioneringen och om den beror på andra orsaker bör den kunna lösas inom ramen för arbetslöshetsförsäkringen.

Skälen för regeringens förslag: Särskild efterlevandepension kan i dag utges om villkoren för rätt till omställningspension är uppfyllda och den efterlevande alltsedan makens död haft svårigheter att försörja sig själv. Den särskilda efterlevandepensionen utges först efter det att rätten till omställningspension inklusive förlängd sådan upphört. En ytterligare förutsättning för rätt till särskild efterlevandepension är att den efterlevandes möjlighet att bereda sig inkomst genom ett för denne lämpligt arbete är nedsatt med minst en fjärdedel alltsedan makens död och att nedsättningen beror på arbetsmarknadsmässiga skäl, nedsatt hälsa eller annan därmed jämförlig omständighet samt kan antas vara inte endast kortvarig. Nedsättning skall således ha bestått i princip oavbrutet fram till den tidpunkt då rätten till omställningspension upphör, dvs. då rätten till särskild efterlevandepension inträder. Det skall alltså finnas ett samband mellan dödsfallet och de svårigheter som den efterlevande har att på egen hand svara för sin försörjning. Även en person, som inte hade någon egen förvärvsinkomst före makens död och då inte heller uppfyllde kraven för rätt till förtidspension eller annan liknande ersättning kan emellertid efter makens död komma att bli berättigad till särskild efterlevandepension.

Vid bedömningen av om förvärvsförmågan är nedsatt skall beaktas den efterlevandes möjlighet att bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvarar hans eller hennes krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras med hänsyn till utbildning och tidigare verksamhet samt ålder, bosättningsförhållanden och andra därmed jämförliga omständigheter. Något medicinskt kriterium motsvarande det som uppställs för rätt till förtidspension finns således inte för rätt till särskild efterlevandepension. Däremot fordras i princip att de svårigheter som pensionen avser att avhjälpa uppkommit som en följd av dödsfallet.

Särskild efterlevandepension kan utges som hel pension, tre fjärdedels pension, halv pension eller en fjärdedels pension. Rätten till särskild efterlevandepension upphör när den efterlevande fyller 65 år eller dessförinnan börjar ta ut ålderspension. Förmånen kan begränsas till viss tid och skall under alla förhållanden omprövas minst en gång vart tredje år. Omprövningen får emellertid inte medföra höjning av beviljad särskild efterlevandepension.

Kartläggning och statistik

Såväl utredningen som flertalet av remissinstanserna har påtalat att regeringen bör överväga möjligheten att för framtiden avskaffa den särskilda efterlevandepensionen. Härvid har främst framförts synpunkter om att de problem som är orsaken till att förmånen utges snarare bör lösas inom ramen för arbetslöshetsförsäkringen eller förtidspensioneringen. För att kunna ta ställning till om ett avskaffande av särskild efterlevandepension

för framtiden kan ske måste man ställa sig frågan i vilken situation den enskilde personen befinner sig i vid beviljande av förmånen. Mot denna bakgrund har regeringen gett Riksförsäkringsverket (RFV) i uppdrag att göra en kartläggning och analys av den särskilda efterlevandepensionen.

Av RFV:s kartläggning, daterad den 26 augusti 1999, framgår att i juni år 1999 hade 99 personer beviljats särskild efterlevandepension. Vid kartläggningen har RFV emellertid granskat 93 personer, eftersom det i sex ärenden bl.a. saknas erforderliga uppgifter för att granskning skall vara möjlig. Av dessa 93 personer är 21 män och 72 kvinnor. 65 personer är födda år 1949 eller tidigare och resterande eller 28 personer är födda mellan åren 1950 och 1969. Det är således en liten grupp som har rätt till särskild efterlevandepension, varav många vid ett ikraftträdande av ett anpassat efterlevandepensionssystem år 2003 kommer att ha fyllt 65 år. Antalet beviljade pensioner har emellertid successivt ökat sedan förmånens tillkomst år 1990. År 1995 fanns endast 56 personer som uppbar särskild efterlevandepension. Sannolikt kommer antalet ansökningar om särskild efterlevandepension att under ytterligare ett par år komma att öka.

Flertalet av de personer som uppbar särskild efterlevandepension är lågutbildade och saknar i princip anknytning till arbetslivet. Endast ett fåtal personer har högskoleutbildning och de flesta har enbart genomgått grundskola. Vissa personer saknar också svensk utbildning.

I hela gruppen är den främsta orsaken till beviljad pension att de aldrig har förvärvsarbetat eller inte arbetat under flera år före det att särskild efterlevandepension beviljades, i kombination med ålder och utbildning. Ett inte litet antal personer har också som delorsak beviljats särskild efterlevandepension på grund av medicinska skäl.

Av kartläggningen går att utläsa att i många fall utgör den särskilda efterlevandepensionen en icke oväsentlig inkomst. Endast ett fåtal personer har egen arbetsinkomst. En tredjedel av gruppen har egna tillgångar som ligger över 10 000 kr. I ett fåtal ärenden utges vid sidan om särskild efterlevandepension bl.a. tjänstepension, privat pensionsförsäkring, arbetslöshetsersättning och kompletterande socialbidrag.

Särskild efterlevandepension för framtiden

Av RFV:s kartläggning och analys kan konstateras att de som i dag uppbar särskild efterlevandepension och sannolikt även de som framöver kommer att ansöka om sådan pension är i behov av förmånen på grund av att de saknar möjlighet till eget förvärvsarbete. Detta torde såväl i dag som för framtiden ha sin orsak i bristande utbildning. Frågan är då om det inom en anpassad efterlevandepensionering skall finnas en förmån som främst är att beteckna som en arbetsmarknadsmässig försäkring.

I samband med införandet av den särskilda efterlevandepensionen år 1990 fastställdes att förmånen skulle vara en subsidiär förmån till andra former av stöd som kan utges till den efterlevande, t.ex. förtidspension, sjukbidrag, arbetslöshetsstöd och vissa utbildningsbidrag. I förarbetena till lagen (1988:881) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring (propositionen Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner m.m. (prop. 1987/88:171)) har noga betonats att denna

efterlevandepensionsform skall vara subsidiär även i förhållande till avhjälpande arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Den efterlevande skall i första hand beredas hjälp till sin framtida försörjning genom vidareutbildning eller andra arbetsmarknadsmässiga insatser. Endast i de fall sådana åtgärder framstår som utsiktslösa eller inte leder till önskat resultat, skall denna pensionsform träda in som ett skyddsnät. Mot vad som ovan redovisats ifrågasätter regeringen om det finns skäl att även i framtiden ha en pensionsform motsvarande den nuvarande särskilda efterlevandepensionen.

Det är enligt regeringens uppfattning naturligt att efterlevandepensioneringen skall träda in med ekonomiskt bistånd i situationer som för den efterlevande typiskt sett är förenade med såväl ekonomiska svårigheter som problem på det mer personliga planet. I fall där den efterlevande har den faktiska vårdnaden om barn under viss ålder har vi ansett detta hjälpbehov vara särskilt accentuerat. Vi ifrågasätter emellertid om det, utöver redovisade pensionsförmån i form av omställningspension, inom efterlevandepensioneringen skall finnas ytterligare en förmån sådan som dagens särskilda efterlevandepension. Enligt regeringens uppfattning är det mindre välmotiverat att ha bestämmelser som syftar till att ge efterlevande med egna försörjningssvårigheter en pension i händelse av makens dödsfall. Samma skydd finns inte för personen i fråga innan maken avlider och motsvarande förmån finns inte heller för t.ex. frånskilda makar. Det mest adekvata bör vara att lösa dessa i huvudsak arbetsmarknadsmässiga problem genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder. För det fall arbetsförmågan i stället har sin grund i medicinska skäl torde frågan lämpligen behandlas inom ramen för förtidspensioneringen. Att ha kvar en sådan förmån som den särskilda efterlevandepensionen inom ramen för efterlevandepensioneringen synes också strida mot de renodlingstankar som finns på socialförsäkringsområdet och som t.ex. innebär att andra omständigheter än medicinska kriterier numera endast i undantagsfall skall läggas till grund för bedömningen av rätt till sjukpenning, förtidspension och sjukbidrag. Den särskilda efterlevandepensionen i sin nuvarande utformning torde även strida mot den arbetslinje som på senare tid genomsyrat de sociala förmånsbestämmelserna.

Det är således regeringens uppfattning att en förmånsform som den särskilda efterlevandepensionen inte bör finnas inom efterlevandepensioneringen och att den särskilda efterlevandepensionen bör avskaffas. Eftersom flertalet av de personer som skulle kunna komma att beviljas särskild efterlevandepension i framtiden, enligt den analys som har gjorts, kommer att vara relativt unga torde det finnas goda möjligheter att dessa genom stöd till fortsatt utbildning kan komma ut i förvärvslivet och genom egen arbetsinkomst kunna försörja sig. Det är regeringens uppfattning, vilket även gäller inom ohälsöförsäkring, av vikt att arbetet inriktas på att alla personer skall ges möjlighet att komma ut i arbetslivet och inte skall behöva leva på stöd från samhället.

Regeringen föreslår därför att särskild efterlevandepension skall avskaffas för framtiden.

10.2.1 Rätten till och beräkningen av särskild efterlevandepension, m.m.

Regeringens förslag: Den som vid utgången av år 2002 uppbär eller då är berättigad till särskild efterlevandepension skall ha fortsatt rätt till sådan pension fram till 65 års ålder eller till dess rätten på annat sätt upphör.

Särskild efterlevandepension skall, på samma sätt som omställningspension som beviljats på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet, bestå av en del som grundar sig på den avlidnes tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension och ett 90-procents-tillägg och skall beräknas på samma sätt. Utgående partiell särskild efterlevandepension skall dock vid ikraftträdandet räknas om genom att pensionen i stället för att utges som $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$ pension skall utges som 85 %, 65 % och 28 % av hel sådan pension.

Vid omprövning av sådan särskild efterlevandepension efter ikraftträdandet skall nuvarande regler enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) tillämpas. Dock skall även efter omprövning partiell särskild efterlevandepension i stället för att utges som $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$ pension utges som 85 %, 65 % och 28 % av hel sådan pension.

En sålunda beräknad pension skall efter utgången av år 2002 utbetalas som särskild efterlevandepension.

Till särskild efterlevandepension skall, liksom till omställningspension, kunna utges en garantipension. Denna garantipension skall beräknas enligt motsvarande regler som föreslås för garantipension till omställningspension för den som beviljas sådan pension på grund av dödsfall som inträffat före år 2003.

Årlig särskild efterlevandepension, beräknad på den avlidnes pensionspoäng för tilläggspension enligt nuvarande bestämmelser och 90-procentstillägg skall fr.o.m. årsskiftet 2003/2004 följsamhetsindexeras.

Garantipension till omställningspension skall räknas om i förhållande till förändringar i det allmänna prisläget.

Regeringens bedömning: Frågan om efterlevande som vid utgången av år 2002 uppbär eller då är berättigade till särskild efterlevandepension jämte sådan förmån skall ha rätt till bostadstillägg till pensionärer (BTP), bör behandlas i samband med den fortsatta beredningen av betänkandet Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer (SOU 1999:52).

Utredningens förslag: Stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag och bedömning. Utredningen föreslog emellertid att garantipensionen skulle beräknas från en lägre basnivå samt med en annan avtrappning mot tilläggspension i form av särskild efterlevandepension. Utredningen föreslog vidare inte någon höjning av partiell särskild efterlevandepension som utgår vid ikraftträdandet eller som kan komma att utgå vid omprövning efter nämnda tidpunkt. Utredningen föreslog inte heller någon kompensation för de förändrade beskattningsreglerna såvitt avser

beräkningen av garantipension till särskild efterlevandepension vid bristande försäkringstid.

Remissinstanserna: *Gävleborgs läns allmänna försäkringskassa*, som menar att särskild efterlevandepension skall avskaffas, föreslår som övergångsbestämmelse att samtliga som i dag uppbär förmånen får behålla denna till månaden före 65-årsdagen.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Vid ikraftträdandet av våra förslag kommer det att finnas personer som då uppbär särskild efterlevandepension eller som har rätt till särskild efterlevandepension, men antingen ännu inte fått pension eller med tillämpning av bestämmelserna i 16 kap. 7a § AFL för viss tid har fått pensionen minskad eller in dragen. Av de som i juni månad år 1999 uppbär särskild efterlevandepension kommer ca 25 personer att vid ikraftträdandet ha fyllt 65 år, varför den särskilda efterlevandepensionen då har upphört för dem. Sannolikt kommer dock efter nämnda tidpunkt ytterligare ett antal personer att ha beviljats sådan pension. För de personer som har beviljats eller har rätt till särskild efterlevandepension före ikraftträdandet är det enligt regeringens uppfattning inte rimligt att denna pension omedelbart skall upphöra att utges. Regeringen föreslår därför att de som har beviljats eller annars har rätt till särskild efterlevandepension före utgången av år 2002 skall ha fortsatt rätt till sådan pension fram till dess att den pensionsberättigade fyller 65 år eller till dess rätten till särskild efterlevandepension på annat sätt upphör. Att notera i detta sammanhang är att rätt till särskild efterlevandepension faktiskt skall ha förelegat före ikraftträdandet av våra förslag. Det är således inte när dödsfallet inträffade som är av betydelse. Som redovisats i avsnitt 10.1. inträder rätten till särskild efterlevandepension i dag först när rätten till omställningspension upphört. Vårt förslag innebär således att även om dödsfallet inträffat före ikraftträdandet men särskild efterlevandepension inte har beviljats på grund av att omställningspension alltså utges, kan särskild efterlevandepension inte beviljas efter utgången av år 2002. Detta gäller även om den efterlevande med tillämpning av dagens regler skulle vara berättigad till sådan pension.

När det gäller frågan om hur särskild efterlevandepension, som har beviljats enligt nuvarande regler, skall beräknas efter ikraftträdandet av ett anpassat efterlevandepensionssystem saknas anledning att göra andra bedömningar än vad som ovan redovisats beträffande omställningspension i avsnitt 9.6. Särskild efterlevandepension bör således även efter ikraftträdandet i huvudsak utges enligt nu gällande regler. Detta innebär att sådan pension skall beräknas enligt nuvarande bestämmelser om tilläggs pension i form av särskild efterlevandepension i AFL och således utges med samma belopp som i dag, dvs. med 40 respektive 20 % av den avlidnes egenpension (exklusive det tillägg som avser kompensation för nuvarande folkpension) beroende på om barnpension samtidigt utges eller inte. På samma sätt som när det gäller beräkning av omställningspension och änkepension i form av folkpension, bör särskild efterlevandepension i form av folkpension räknas om vid ikraftträdandet. Omräkningen innebär att ett belopp om 90 % av det för året gällande prisbasbeloppet läggs till den del av den särskilda efterlevandepensionen som beräknats på den avlidnes pensionspoäng för tilläggs pension. Den sålunda beräknade

pensionen, bestående av tilläggspension enligt nuvarande bestämmelser och 90-procentstillägget, skall fr.o.m. den 1 januari 2003 betalas ut som särskild efterlevandepension. Den efterlevande skall vidare vara berättigad till en garantipension som beräknas utifrån en basnivå om 2,15 gånger prisbasbeloppet. Denna basnivå minskas på grundval av den särskilda efterlevandepensionen inklusive 90-procentstillägget i sin helhet upp till 1,49 basbelopp. Om den särskilda efterlevandepensionen inklusive tillägget överstiger denna nivå, beaktas enbart 44 % av den överskjutande delen vid minskningen av basnivån.

På samma sätt som föreslagits när det gäller omställningspension föreslår vi att 90-procentstillägget och garantipensionen skall utges med en kvotdel som svarar mot den som skulle ha legat till grund för beräkning av folkpension om reglerna i 5 kap. AFL bestått. Både 90-procentstillägget och garantipensionen kan således komma att beräknas antingen i förhållande till hur många år med ATP-poäng som tillgodoräknats den avlidne (30-delsberäkning) eller hur många bosättningsår enligt AFL som tillgodoräknats honom eller henne (40-delsberäkning). Det skall härvid beaktas att regeringen föreslår att den beräkning som härvid skall göras är konstruerad på ett annat sätt än vad som i dag gäller för folkpension. Denna konstruktion innebär att i stället för att garantipensionen bestäms i förhållande till tillgodoräknade antal bosättningsår eller antalet år med tillgodoräknade pensionspoäng skall beräkningen ske genom att det från en oavkortad garantipension görs avdrag med en viss procentsats beroende på hur många år den avlidne tillgodoräknats bosättning i Sverige eller pensionspoäng för tilläggspension. Om den avlidne inte har tillgodoräknats 30 år med pensionspoäng skall avkortning av hel garantipension göras med 1,8 % för varje år som understiger 30 år. För den som inte har tillgodoräknats 40 bosättningsår skall minskningen göras med 1,0 % för varje år som understiger 40. Denna minskning gäller såväl garantipensionens basnivå som avtrappningsintervall.

Regeringens målsättning vid konstruktionen av bestämmelserna har varit att en efterlevande som vid ikraftträdandet av våra förslag redan uppbär efterlevandepension eller har rätt till sådan pension på grund av dödsfall som inträffat före nämnda tidpunkt, skall få sin nya pension med i huvudsak samma nettobelopp som han eller hon då hade rätt till. Av denna anledning föreslår vi också vissa förändringar i sättet att beräkna partiell särskild efterlevandepension.

Om denna alltjämt skulle utges med de andelar som gäller i dag skulle flertalet efterlevande få sin pension sänkt. Detta har sin orsak i att nivån på det särskilda grundavdraget för pensionärer (SGA) inte påverkas av om pensionen endast utges med en viss andel utan det fastställs endast mot bakgrund av faktiskt uppburen pension. Som tidigare framgått kommer de särskilda skattereglerna för pensionärer inte att finnas kvar när lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn träder i kraft. All efterlevandepension skall således i framtiden beskattas på motsvarande sätt som gäller för förvärvsinkomster. Detta innebär att den som vid ikraftträdandet uppbär partiell särskild efterlevandepension skulle få sin nettopension sänkt. Han eller hon har inte heller möjlighet att, såsom

gäller inom ålderspensioneringen, öka sin andel pension för att på så sätt undvika nämnda nettosänkning.

Regeringen anser att denna effekt inte kan accepteras. För att undvika en nettosänkning för dem som uppbär partiell särskild efterlevandepension föreslår vi att de olika nivåerna av partiell pension höjs. Härigenom kommer nettopensionen för flertalet förmånsberättigade att stämma överens med den pension de erhåller med tillämpning av dagens skatteregler för pensionärer. Regeringen föreslår därför att vid ikraftträdandet av lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall partiell särskild efterlevandepension räknas om på så sätt att $\frac{3}{4}$ pension skall utgöra 85 % av en hel pension. Halv pension skall räknas om till 65 % och $\frac{1}{4}$ pension till 28 % av en hel särskild efterlevandepension. Denna omräkning skall även avse garantipension till särskild efterlevandepension. Det saknar också betydelse om pensionen betalas ut partiellt på grund av ett beslut om att sådan pension skall beviljas eller att tidigare beviljad särskild efterlevandepension på grund av senare beslut har minskats för viss tid eller delvis har hållits inne.

Rätten till särskild efterlevandepension omprövas enligt nuvarande bestämmelser i 8 kap. 10 § AFL när det finns skäl till det, dock minst en gång vart tredje år. Detsamma föreslår regeringens skall gälla för dem som vid ikraftträdandet uppbär särskild efterlevandepension. Vid en sådan omprövning skall tillämpas samma regler som gällde för själva beviljandet av särskild efterlevandepension enligt AFL. Dock skall vid omprövning partiell särskild efterlevandepension i stället för att utges som $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$ pension utges som 85 %, 65% och 28 % av hel sådan pension. Vidare skall vid omprövning efter ikraftträdandet vid bristande försäkringstid minskning ske på sätt som ovan beskrivits.

Indexering

I likhet med vad regeringen föreslagit beträffande omställningspension i avsnitt 9.6, föreslår regeringen att årlig särskild efterlevandepension inklusive 90-procentstillägg skall följsamhetsindexeras och att garantipension skall räknas om i förhållande till förändringen i det allmänna prisläget.

Utbetalning av pension, m.m.

Vad regeringen anfört i avsnitt 9.6 om utbetalning av omställningspension gäller även för utbetalning av särskild efterlevandepension jämte 90-procentstillägg och garantipension till särskild efterlevandepension.

Bostadstillägg till särskild efterlevandepension

Vad regeringen anfört i avsnitt 9.6 om BTP till omställningspension för personer som beviljats eller kommer att beviljas sådan pension på grund av dödsfall före den 1 januari 2003, gäller även såvitt avser rätt till BTP till särskild efterlevandepension.

Regeringens förslag: De samordningsregler som i dag gäller för rätt till särskild efterlevandepension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) skall alltså tillämpas.

Särskild efterlevandepension skall – både vid ikraftträdandet och vid omprövning därefter – enligt samma principer som enligt dagens regler minskas med andra sociala förmåner som den efterlevande uppbär vid sidan av pensionen under förutsättning att denna andra förmån utges för samma tid och för samma nedsättning av förvärvsmöjligheten som den särskilda efterlevandepensionen. Även utländska sociala förmåner skall reducera pensionen. Minskningen skall i första hand göras på garantipensionen, därefter på 90-procentstillägget och sist på särskild efterlevandepension i övrigt.

Utredningens förslag: Stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. Utredningen föreslog att den minskning som i förekommande fall skall ske av den särskilda efterlevandepensionen skulle göras mot hela den sociala förmån som den efterlevande uppbär vid sidan av pensionen utan något hänsynstagande till om den avlidne endast haft ett fåtal år med pensionsgrundande inkomster eller tillgodoräknad bosättningsstid enligt AFL.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har yttrat sig i denna del.

Skälen för regeringens förslag: I samband med införandet av den särskilda efterlevandepensionen uttalades i betänkandet Efterlevandepension, reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner (SOU 1987:55 s 242) och i propositionen Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner m.m. (prop. 1987/88:171 s. 128) att denna förmån skulle syfta till att utgöra ett skyddsnät för änkor och änklingar vilkas försörjning inte kunde tillgodoses på annan väg. För särskild efterlevandepension gäller därför i dag vissa bestämmelser innebärande att särskild efterlevandepension inte får utges om det samtidigt utges en annan förmån som har för avsikt att ersätta samma arbetsförmåga. Vidare skall särskild efterlevandepension enligt dagens regler minskas av vissa andra förmåner som utges samtidigt. Eftersom regeringen föreslår att de som vid utgången av år 2002 uppbär särskild efterlevandepension skall ha fortsatt rätt till sådan pension på de villkor som följer enligt dagens regler anser vi inte att det finns skäl att göra någon förändring av samordnings- och minskningsreglerna. Eftersom folkpension avskaffas för framtiden måste dock vissa justeringar göras. Nedan kommer kortfattat reglerna att beskrivas varefter vi lämnar förslag till nyss nämnda justering.

I 8 kap. 9 § AFL regleras bl.a. att särskild efterlevandepension inte utges med anledning av nedsättning i förvärvsmöjligheterna för vilken den efterlevande är berättigad till egenlivränta från arbetsskadeförsäkringen. Härutöver finns även i 3 kap. AFL bestämmelser om samordning mellan särskild efterlevandepension och sjukpenning när det gäller förutsättningarna för beviljande av den sistnämnda förmånen. Sålunda har en försäkrad som uppbär hel särskild efterlevandepension inte rätt till sjukpenning. Vidare skall, om den försäkrade uppbär särskild efterlevandepen-

sion, vid prövningen av den försäkrades rätt till sjukpenning hans eller hennes arbetsförmåga bedömas med bortseende från den nedsättning av arbetsförmågan som ligger till grund för utgående pension.

Vidare finns det särskilda minskningsregler. Dessa innebär att om den efterlevande har rätt till annan social förmån som avser att ge kompensation för samma nedsättning av förvärvsmöjligheterna som den särskilda efterlevandepensionen skall den särskilda efterlevandepensionen minskas med den andra förmånens belopp. Dessa regler finns intagna i 8 kap. 12 § och 14 kap. 7 § AFL. Minskning skall därvid göras med bl.a. förtidspension, dagpenning från arbetslöshetskassa och vissa vuxenstudiebidrag. Vid tillämpning av nämnda minskningsregel skall även beaktas utländska sociala förmåner på motsvarande sätt som svenska och även dessa skall således reducera den särskilda efterlevandepensionen.

Om den särskilda efterlevandepensionen utges med viss andel av oavkortad sådan pension till följd av bestämmelserna i 5 kap. AFL skall minskningen på grund av de ovan nämnda sociala förmånerna enligt hitillsvarande regler göras endast med hänsyn till motsvarande andel av förmånen. Har den avlidne kunnat tillgodoräknas endast 30 bosättningsår skall folkpension i form av särskild efterlevandepension utges med endast 30/40 av oavkortad sådan pension. Har den pensionsberättigade efterlevande rätt till t.ex. förtidspension skall även förtidspensionen vid beräkningen reduceras med hänsyn till den avlidnes bristande anknytning, dvs. med 30/40 av förmånen, innan minskning görs av den särskilda efterlevandepensionen och detta oavsett att den efterlevandes förtidspension fastställts på grundval av hans eller hennes tillgodoräknade bosättningsår och eventuellt med en annan andel av oavkortad folkpension.

I 14 kap. 7 § AFL anges att minskningsregeln i 8 kap. 12 § AFL skall gälla även i fråga om särskild efterlevandepension från tilläggs pensioneringen. I detta hänseende skall vid minskningen ses till den avlidnes tillgodoräknade år med pensionspoäng för tilläggs pension för frågan om oavkortad förmån skall minska oavkortad tilläggs pension i form av särskild efterlevandepension. Motsvarande reduktion skall göras med hänsyn till utländsk social förmån. I första hand skall den sociala förmånen minska tilläggs pensionen och först därefter folkpensionen. Regeringen föreslår att de ovan beskrivna reglerna alltså skall tillämpas för särskild efterlevandepension som har beviljats före ikraftträdandet.

Som nämnts i avsnitt 9 beräknas garantipensionen som den efterlevande har rätt till, dels med hänsyn till den inkomstgrundade efterlevandepensionen som den efterlevande har rätt till, dels på grundval av vilken försäkringstid som den avlidne kan tillgodoräknas. Vid denna beräkning skall beaktas den avlidnes eventuellt bristande försäkringstid för garantipension genom att garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall först avkortas. Därefter skall hela den inkomstgrundade pensionen beaktas vid bestämmandet av garantipensionens storlek.

Den sålunda framräknade särskilda efterlevandepensionen skall sedan minskas med hänsyn till en social förmån som den efterlevande uppbär avseende samma tid och samma nedsättning av förvärvsmöjligheten. Det är vår uppfattning att även utländska sociala förmåner av motsvarande slag skall beaktas i detta hänseende. Som framgått ovan minskas pension-

en i dag med den andra förmånen med lika många andelar som pensionen fastställs till. Om folkpensionen exempelvis utges med 30/40, eftersom den avlidne endast tillgodoräknats 30 bostättningsår i Sverige, minskas pensionen endast med 30/40 av den andra förmånen. Om hela förmånen fr.o.m. ingången av år 2003 skulle samordnas med den särskilda efterlevandepensionen skulle de efterlevande som uppbär partiell särskild efterlevandepension komma att få sin pension sänkt. Detta är en lösning som regeringen inte anser vara rimlig. Därför föreslår vi att samordningen med annan förmån efter ikraftträdandet av de anpassade efterlevandepensionsreglerna alltjämt skall ske enligt dagens kvotdelsberäkning. Vi föreslår även att motsvarande skall gälla vid omprövning av särskild efterlevandepension efter ikraftträdandet.

I detta sammanhang bör även ställning tas till om den särskilda efterlevandepensionen skall minskas före garantipensionen till sådan pension på motsvarande sätt som sker enligt nuvarande bestämmelser. Här bör emellertid beaktas att garantipension till särskild efterlevandepension, till skillnad från folkpension i form av efterlevandepension, utgör en utfyllnadspension och inte någon baspension. Mot denna bakgrund och med beaktande av att garantipensionen enligt regeringens förslag skall finansieras över statsbudgeten, är det enligt vår uppfattning lämpligt att låta den sociala förmånen först reducera garantipensionen, därefter 90-procentstillägget och sist den särskilda efterlevandepensionen i övrigt.

11 Änkepension och garantipension

11.1 Inledning

Som tidigare redovisats i avsnitt 6 föreslår regeringen att änkepensioneringen alltjämt skall finnas kvar och att nuvarande bestämmelser om änkepensioneringen i princip förs över till den föreslagna lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

I detta avsnitt föreslår regeringen att en änka som har beviljats änkepension på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet av de anpassade efterlevandepensionsreglerna skall ha rätt till sådan pension även efter denna tidpunkt. Regeringen föreslår därvid att kvinnor som i dag omfattas av övergångsreglerna till de nuvarande efterlevandepensionsreglerna även efter ikraftträdandet skall kunna beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 efter i princip samma regler som gäller i dag.

I avsnittet behandlas vidare frågan om på vilket underlag den änkepension, som grundas på den avlidne mannens intjänade ATP-poäng (tilläggs pension i form av änkepension) skall beräknas och frågan om i vilken mån de villkor som i dag uppställs för rätt till tilläggs pension i form av änkepension skall föras över till ett anpassat änkepensionssystem. *Lagrådet* har påpekat att det i den föreslagna lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn knappast finns skäl att betona att inkomstrelaterad änkepension även i framtiden skall utges som tilläggs-

pension i form av änkepension. Lagrådet menar att utformningen av den föreslagna lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn – till skillnad mot utformningen av det nuvarande efterlevandepensions-systemet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL), där det finns en grundläggande uppdelning i folkpension och tilläggspension som regleras i olika delar av AFL – inte ger anledning att särskilt betona i vilken form pensionsförmånen utges. Lagrådet föreslår därför att uttrycket "tilläggspension i form av änkepension" byts ut mot termen änkepension. Regeringen delar lagrådets uppfattning och tillgodoser lagrådets synpunkt.

Regeringen föreslår i detta avsnitt att folkpensionsförmånerna inom änkepensioneringen jämte det särskilda grundavdraget (SGA) i framtiden skall ersättas av en garantipension och ett tillägg till änkepensionen om 90 % av gällande prisbasbelopp. Därutöver lämnas förslag till under vilka villkor som dessa båda förmåner skall betalas ut.

Regeringens utgångspunkt vid konstruktionen av garantipensionen till änkepension har varit att garantipensionen, för de änkor som beviljats änkepension på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet av de anpassade änkepensionsreglerna, så långt möjligt skall ge ett nettoutfall som stämmer överens med vad dagens grundskydd ger. Vad gäller garantipension till änkepension som kommer att beviljas på grund av dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet av de anpassade reglerna gör sig inte detta krav gällande med samma styrka. I stället bör konstruktionen av garantipensionen för dessa fall vara präglad bl.a. av de förändringar som skett i samhället. Därutöver har regeringen funnit det angeläget att all garantipension till efterlevandepension skall utformas på i princip samma sätt.

11.2 Änkepension i ett anpassat efterlevandepensionssystem

Regeringens förslag: En kvinna som har beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före den 1 januari 2003 skall ha rätt till sådan pension även efter denna tidpunkt.

Änkepension skall även kunna beviljas på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Av de remissinstanser som yttrat sig över utredningens förslag är det några som antingen generellt tillstyrker utredningens samtliga förslag i betänkandet eller anger att de inte har några invändningar mot förslagen. *Jönköpings läns allmänna försäkringskassa* konstaterar att änkepensionerna kommer att försämrats ytterligare med utredningens förslag. Försäkringskassan har emellertid inget att erinra mot förslaget, men ifrågasätter om det ändå inte borde gå att finna enklare regeländringar än de föreslagna, vilka kommer att innebära expert-handläggning på försäkringskassan. *Örebro läns allmänna försäkrings-*

kassa menar att det bör övervägas om änkepension till kvinnor födda år 1945 eller senare skall kunna nybeviljas efter ett ikraftträdande, dels på grund av administrativa skäl, dels av jämställdhetsskäl eftersom endast kvinnor kan beviljas förmånen. *Stockholm läns allmänna försäkringskassa* anser att det är otidsenligt att ha kvar en förmån som endast kan uppbäras av kvinnor och föreslår att förmånen för kvinnor födda år 1945 eller senare bör finnas kvar endast en begränsad tid, förslagsvis till år 2010.

Skälen för regeringens förslag: Änkepensioneringen är tillskapad under en tid då samhällsstrukturen och förvärvsförhållandena såg ut på ett annat sätt än vad de gör i dag. Det fanns då ett uttalat behov av ekonomiskt bistånd för kvinnor, framför allt äldre kvinnor, som blivit änkor efter en tids äktenskap.

Änkepension på grund av dödsfall före år 2003

I förarbetena till 1990 års efterlevandepensionsreform – betänkandet *Efterlevandepension, Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner* (SOU 1987:55) och propositionen *Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner m.m.* (prop. 1987/88.171) – angavs att en viktig utgångspunkt för en reformering av efterlevandepensioneringen var att den skulle ta sikte på framtida generationer efterlevande. Under reformarbetet underströks det alltså att ett reformerat efterlevandepensionssystem kunde få genomslag endast för den generation efterlevande som vuxit upp under de samhälls- och förvärvsförhållanden som det nya efterlevandepensionssystemet arbetats fram utifrån. Vidare menade man att särskild hänsyn alltjämt skulle tas till de generationer där makarna i en familj ofta haft den arbetsfördelningen att mannen utfört förvärvsarbete medan kvinnan skött hushållet och barnen, dvs. till de generationer som inrättat sina liv efter dåvarande lagstiftning och förlitat sig på att den skulle bestå. Reformtakten kom därför att bestämmas på ett sätt som gjorde att det som ansågs vara en ekonomiskt svagare kategori gavs ett fortsatt ekonomiskt skydd under lång tid framöver genom änkepensioneringen.

Många kvinnor som i dag uppbär änkepension har under lång tid uppburit denna förmån. De har därvid inrättat sina liv härefter och förlitat sig på att möjligheterna till änkepension skall bestå. Dessa kvinnor har i många fall även, med hänsyn till arbetslivserfarenhet och utbildning, svårt att hävda sig på dagens arbetsmarknad. Till följd härav utgör änkepensionen i många fall den huvudsakliga eller enda inkomsten för dessa kvinnor.

Med hänsyn härtill är regeringen av den uppfattningen att de skäl som låg till grund för nu gällande bestämmelser fortfarande har sådan tyngd och aktualitet att det är mindre lämpligt att föreslå några mer radikala förändringar av gällande bestämmelser. Därför bör endast förändringar vidtas av det nuvarande regelverket som är nödvändiga för anpassningen till det reformerade ålderspensionssystemet. Regeringen föreslår således att de kvinnor, som vid ikraftträdandet uppbär eller kan komma att beviljas änkepension på grund av dödsfall före ikraftträdandet, skall ha fort-

satt rätt till sådan pension också i framtiden enligt regler som i huvudsak överensstämmer med nuvarande regler. Prop. 1999/2000:91

Änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002

Under reformarbetet i slutet av 1980-talet konstaterades att utvecklingen på arbetsmarknaden lett till att kvinnor på ett helt annat sätt än tidigare börjat förvärvsarbete och fortsatt med detta även efter det att de ingått äktenskap. Denna samhällsutveckling har fortsatt under 1990-talet. Detta talar för att män och kvinnor i dag har ett mer likvärdigt behov av efterlevandeskydd och leder, såsom vissa remissinstanser påpekat, fram till att det kan ifrågasättas om det skall vara möjligt att kunna bevilja änkepensioner långt in på 2000-talet. Det huvudsakliga motivet som ursprungligen fanns för införandet av änkepensioneringen, nämligen att ge efterlevande kvinnor möjlighet till ekonomisk försörjning om mannen avled, kan således med förändringarna i samhällsstrukturen och förvärvsvillkoren generellt sett sägas ha försvagats.

Emellertid är förhållandena alltså sådana att kvinnor arbetar deltid i större utsträckning än män. Dessutom finns det kvinnor, företrädesvis födda under 1930-talet eller början av 1940-talet, som när de bildade familj påtog sig uppgiften att sköta barnen och hemmet. Dessa kvinnor har inte haft samma möjligheter som sina män att i ett tidigt skede av sina liv etablera sig på arbetsmarknaden eller att skaffa sig någon högre utbildning. Enligt regeringens uppfattning är dessa kvinnor i ett större behov av efterlevandeskydd än män i motsvarande ålder samt yngre kvinnor som arbetat och utbildats på ungefär samma villkor som män. Det nu anförda utgör skäl att i vart fall låta de kvinnor, som är födda under den första delen av 1940-talet och tidigare, även i framtiden vara berättigade till änkepension på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002.

När det gäller yngre kvinnor bör i detta sammanhang beaktas att den breda politiska överenskommelse som träffades i samband med reformarbetet under 1980-talet, och som ledde fram till 1990 års efterlevandepensionsreform, innebar att det för framtiden ansågs viktigt att även tillförsäkra kvinnor som var födda år 1945 eller senare, och som skulle beviljas änkepension efter år 1989, en rätt till mannens intjänade pension t.o.m. år 1989. Det förändrade förvärvsmönstret bland yngre kvinnor hade således inte sådan bärighet att det var lämpligt att helt ta bort möjligheterna för dessa kvinnor att genom änkepension få del av den pensionsrätt som deras män tjänat in t.o.m. år 1989.

Även om det, särskilt med hänsyn till yngre kvinnor och den fortgående samhällsutvecklingen, kan ifrågasättas om det även i framtiden skall kunna beviljas änkepension, bör hänsyn tas till att det endast är ett tiotal år sedan de nuvarande änkepensionsreglerna beslutades efter ett omfattande utredningsarbete och under bred politisk enighet på området. Vidare bör beaktas att den huvudsakliga avsikten med de regeländringar som regeringen i det följande föreslår är att anpassa änkepensionsbestämmelserna till det reformerade ålderspensionssystemet.

Mot bakgrund av det anförda anser regeringen, till skillnad mot Örebro läns allmänna försäkringskassa och Försäkringskassan i Stockholms län, att det inte för någon åldersgrupp kvinnor finns tillräckliga skäl att helt ta bort möjligheterna till beviljande av änkepension i framtiden eller att begränsa den tid under vilken sådan pension skall kunna utges. Regeringen föreslår därför att änkepension skall kunna beviljas även på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002.

11.3 Änkepension

11.3.1 Den pensionsberättigade personkretsen

Regeringens förslag: Den personkrets som skall ha rätt till änkepension skall vara densamma som enligt nuvarande regler för rätt till tilläggspension i form av änkepension enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL).

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har särskilt yttrat sig över förslaget.

Skälen för regeringen förslag: Som tidigare framgått avskaffades i princip änkepensioneringen fr.o.m. år 1990. Dock utges och beviljas alljämt änkepension både från folk- och tilläggspensioneringen enligt omfattande övergångsbestämmelser. Regeringen har i avsnitt 4.4 gett en översikt av övergångsbestämmelserna till AFL och de genom dessa alljämt gällande reglerna för änkepension. Reglerna som är förhållandevis komplicerade kan sammanfattas enligt följande såvitt avser tilläggspension i form av änkepension.

Änkor före år 1990

Kvinnor som redan den 31 december 1989 hade rätt till änkepension har fortsatt rätt till sådan pension med tillämpning fullt ut av de tidigare bestämmelserna. Angående dessa bestämmelser se avsnitt 4.4.

Änkor efter år 1990

1. Kvinnor födda år 1944 eller tidigare

En efterlevande kvinna, som är född år 1944 eller tidigare, kan enligt de gällande övergångsbestämmelserna ha rätt till änkepension enligt äldre bestämmelser, även om dödsfallet inträffar efter den 31 december 1989. En förutsättning för detta är enligt övergångsbestämmelserna att kvinnan vid utgången av år 1989 var gift med mannen efter vilken änkepensionen skall utges. För rätt till änkepension från tilläggspensioneringen krävs att kvinnan var gift med mannen såväl senast den 31 december 1989 som vid dödsfallet. Övergångsbestämmelserna avser endast att reglera om kvinnan skall hänföras till det äldre regelsystemet eller om hon skall omfattas av de reformerade bestämmelserna om efterlevandepension. Om kvinnan

sedan kan ha rätt till änkepension blir beroende av om villkoren för rätt till sådan pension enligt AFL i dess lydelse före år 1990 är uppfyllda vid dödsfallet. Angående dessa villkor se avsnitt 4.4.

2. Kvinnor födda år 1945 eller senare

Efterlevande kvinnor, som är födda år 1945 eller senare, omfattas av det reformerade efterlevandepensionssystemet om deras make avlider efter den 31 december 1989. De kan dessutom enligt övergångsbestämmelserna ha rätt till änkepension. Enligt övergångsbestämmelserna omfattas en kvinna, som är född år 1945 eller senare av bestämmelserna om änkepension i AFL i dessas lydelse före den 1 januari 1990 under förutsättning att hon skulle ha varit berättigad till änkepension om mannen hade avlidit före år 1990. Som villkor för rätt till änkepension från tilläggs pensioneringen gäller då att kvinnan skall ha varit gift med sin make i minst fem år och att de gifte sig senast den dag mannen fyllde 60 år. Dessutom krävs att kvinnan fortlöpande varit gift med mannen fram till dödsfallet. Hade de inte varit gifta minst fem år den 31 december 1989 eller gifte de sig efter mannens 60-årsdag omfattas änkan ändå av övergångsbestämmelserna om det fanns gemensamma barn. Barnens ålder saknar betydelse.

Om makarna skilt sig från varandra efter den 31 december 1989 men senare på nytt ingått äktenskap omfattas änkan således inte av övergångsbestämmelserna även om äktenskapet bestått till mannens död.

Dessa villkor för tilläggs pension tar enbart sikte på att avgöra om en kvinna född år 1945 eller senare skall ha visst skydd i äldre lagstiftning om änkepension eller inte. För att sådan pension skall beviljas måste de i avsnitt 4.4 angivna villkoren i AFL i dess lydelse före den 1 januari 1990 vara uppfyllda vid dödsfallet.

Enligt regeringens uppfattning föreligger det inte skäl att ändra den nuvarande personkretsen som är berättigad till tilläggs pension i form av änkepension för att anpassa regelverket till det reformerade ålderspensionssystemet. Regeringen föreslår därför att änkepension efter ikraftträdandet som huvudregel skall kunna utges till samma personkrets som enligt nuvarande regler om tilläggs pension i form av änkepension. Som kommer att framgå nedan i avsnitt 11.3.5 föreslår regeringen att som en del av änkepensionen skall också utges ett tillägg om 90 % av prisbasbeloppet (nedan kallat 90-procentstillägget) och att det för rätt till detta tillägg skall gälla delvis andra regler. 90-procentstillägget kommer, som nyss nämnts, att behandlas i avsnitt 11.3.5. Avsnitt 11.3.2–11.3.4 behandlar därför endast änkepension som i dag beräknas enligt bestämmelserna om tilläggs pension i form av änkepension i AFL.

11.3.2 Beräkning av änkepension för tid före det änkan fyllt 65 år för kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003

Prop. 1999/2000:91

Regeringens förslag: Änkepension till kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 skall även för tid därefter beräknas på samma sätt som i dag sker enligt bestämmelserna om tilläggspension i form av änkepension i lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL).

För rätt till änkepension skall, liksom i dag gäller för rätt till tilläggspension i form av änkepension, krävas att den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggspension i minst tre år.

Änkepension skall, liksom enligt nuvarande bestämmelser om tilläggspension i form av änkepension, utgöra 40 % eller, om den avlidne efterlämnar barn som är berättigat till barnpension, 35 % av en för den avlidne på visst sätt beräknad ålders- eller förtidspension i form av tilläggspension.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Riksförsäkringsverket (RFV)* och *Sveriges Pensionärsförbund* tillstyrker förslaget. Övriga remissinstanser har inte särskilt kommenterat förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Vid avgörandet av hur inkomstunderlaget, dvs. det underlag på vilket änkepensionen skall beräknas, för de kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension från tilläggspensioneringen på grund av dödsfall före år 2003 skall vara utformat i ett framtida system, bör särskilt beaktas att det här rör sig om förmåner som redan betalas ut och som i vissa fall kan ha betalats ut under en längre tidsperiod. Det är därför angeläget att ett nytt system utformas på ett sätt som i huvudsak ger samma resultat som dagens änkepensionssystem. Att över ett årsskifte ändra bestämmelserna så att änkor i vissa fall kan få en kraftig höjning eller sänkning av sin utgående pension är enligt regeringens uppfattning något som i görligaste mån bör undvikas. Vidare finns det anledning att välja ett inkomstunderlag som kan tillämpas för alla kvinnor som har beviljats änkepension enligt gällande övergångsregler före de anpassade reglernas ikraftträdande.

Dagens änkepensionering och dess övergångsbestämmelser är en beståndsdel i tilläggspensionssystemet. I detta innefattas de komplexa samordnings- och garantiregler som ryms inom övergångsbestämmelserna och som tillämpas i vissa fall efter det att kvinnan fyllt 65 år. Dessa regler gäller fall där änkan är född år 1930 eller senare och har beviljats änkepension efter år 1989 (se avsnitt 11.3.4). Det bör i detta sammanhang poängteras att garantiregeln endast gäller för kvinnor födda något av åren 1930–1944.

Kvinnor som har beviljats änkepension från tilläggspensioneringen före år 2001 erhåller i samtliga fall tilläggspension i form av änkepension som baserats på den avlidne mannens ATP-poäng, eftersom mannen avlidit före det att bestämmelserna om utbetalning av reformerad ålderspension trätt i kraft. Endast när änkepension beviljas på grund av dödsfall som

inträffat något av åren 2001–2002 kan det inträffa att den avlidne mannen kommit att beröras av det reformerade ålderspensionsystemet. Detta förhållande kommer dock, jämfört med det totala antalet änkepensioner som beviljats på grund av dödsfall som inträffat före år 2003, inte att vara särskilt vanligt. Med hänsyn bl.a. härtill torde det mest lämpliga vara att även efter utgången av år 2002 beräkna änkepension för den nu behandlade kategorin änkor på grundval av den avlidne mannens beräknade egenpension från tilläggs pensioneringen. Uppgifter härom är lätt tillgängliga och vållar således ur ett administrativt perspektiv inte några problem. En fortsatt tillämpning av tilläggs pensionsreglerna borgar även för ett identiskt utfall jämfört med dagens änkepension. Som kommer att framgå i avsnitt 11.3.4 innebär ett bevarande av tilläggs pensionssystemet även en rad fördelar vid tillämpningen av samordnings- och garantireglerna.

Mot bakgrund av det anförda föreslår regeringen att änkepensionen till de kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 även fortsättningsvis skall beräknas utifrån ett underlag som baseras på den avlidne mannens intjänade eller antagna ATP-poäng. Vidare föreslår regeringen att detta underlag, på samma sätt som sker i dag, skall 30-delsberäknas med hänsyn till den avlidne mannens tillgodoräknade antal år med ATP-poäng och beräknas på grundval av den genomsnittliga pensionspoängen för de 15 bästa poängåren. Därutöver föreslår regeringen att för rätt till änkepension skall, liksom i dag gäller för rätt till tilläggs pension i form av änkepension, krävas att den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggs pension under minst tre år.

Enligt den tidigare i avsnitt 11.2 omnämnda breda politiska överenskommelse som träffades i samband med reformarbetet under 1980-talet ansågs det viktigt att även för framtiden tillförsäkra de kvinnor som är födda år 1945 eller senare, och som skulle komma att beviljas änkepension efter år 1989, en rätt till mannens "intjänade" ålderspension t.o.m. år 1989. Med anledning härav är det endast den avlidne mannens intjänade ATP-poäng fram till och med år 1989 som enligt nuvarande regler ligger till grund för beräkningen av tilläggs pension i form av änkepension för denna kategori kvinnor. Någon antagandepoängberäkning sker alltså inte för det fall mannen avlidit i förvärsaktiv ålder efter år 1989. Mot bakgrund av vad som ovan anförts beträffande vad som bör gälla för kvinnor som beviljats tilläggs pension i form av änkepension före år 2003, finner regeringen inte skäl att förändra förutsättningarna för beräkningen av änkepension för kvinnor födda år 1945 eller senare och som beviljats eller kommer att beviljas änkepension under något av åren 1990–2002. Regeringen föreslår således att änkepension för denna grupp änkor även efter utgången av år 2002 skall beräknas på samma sätt som enligt nuvarande bestämmelser om tilläggs pension i form av änkepension.

Ersättningsnivå

Eftersom regeringens förslag innebär att ett med i dag identiskt underlag kommer att ligga till grund för beräkningen av änkepensionen, behöver

några justeringar inte göras av de ersättningsnivåer som i dag gäller för tilläggspension i form av änkepension. Regeringen föreslår därför att änkepension för de kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 skall, liksom enligt nuvarande bestämmelser om tilläggspension i form av änkepension, utgöra 40 % eller, om den avlidne efterlämnar barn som är berättigat till barnpension efter honom, 35 % av mannens beräknade ålders- eller förtidspension från tilläggspensioneringen utan 20-delsberäkning.

11.3.3 Beräkning av änkepension för tid före det änkan fyllt 65 år för kvinnor som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002

Regeringens förslag:

A. Kvinnor födda år 1944 eller tidigare som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 skall få sin änkepension beräknad utifrån ett på tilläggspension baserat underlag bestående av på visst sätt en beräknad ålders- eller förtidspension.

För rätt till änkepension skall, liksom för rätt till tilläggspension i form av änkepension enligt nuvarande bestämmelser, krävas att den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggspension under minst tre år.

Om dödsfallet sker under den försäkrades förvärvsaktiva ålder skall hänsyn även tas till antagandepoäng enligt nuvarande regler för beräkning av förtidspension och efterlevandepension med undantag av att antagandepoängberäkning inte skall komma till stånd endast på grund av att den avlidne vid tidpunkten för dödsfallet haft en sjukpenninggrundande inkomst motsvarande minst ett prisbasbelopp.

Är den avlidne mannen född år 1954 eller senare skall den avlidne mannens faktiska ATP-poäng t.o.m. år 2002 beaktas vid beräkningen av änkepension. Till dessa poängtal skall i förekommande fall läggas antagandepoäng för åren därefter fram t.o.m. det år den avlidne skulle ha fyllt 64 år. Dessa antagandepoäng beräknas som om den avlidne hade börjat uppbära förtidspension enligt nuvarande bestämmelser den 1 januari 2003 och som om hittillsvarande regler beträffande beräkning av förtidspension, med ovan nämnda undantag avseende sjukpenninggrundande inkomst, då fortfarande gäller.

B. Kvinnor födda år 1945 eller senare som beviljas änkepension på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002 skall, liksom vid beviljande av tilläggspension i form av änkepension enligt nuvarande regler på grund av dödsfall som inträffat efter år 1990, få änkepensionen 30-delsberäknad med hänsyn till mannens t.o.m. år 1989 intjänade antal år med ATP-poäng. För rätt till änkepension skall, liksom enligt nuvarande regler om tilläggspension i form av änkepension, krävas att den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggspension under minst tre år.

C. Änkepensionen skall till samtliga änkor även i fortsättningen, liksom enligt nuvarande bestämmelser om tilläggspension i form av änkepension, utgöra 40 % eller, om den avlidne efterlämnar barn som är berättigat till barnpension, 35 % av det sålunda beräknade underlaget.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har inte särskilt kommenterat denna del av förslaget. *RFV*, som tillstyrker förslaget, påpekar emellertid att för kvinnor födda år 1944 eller tidigare som är gifta med män födda år 1954 eller senare kan änkepensionen enligt utredningens förslag bli lägre om mannen gör sen karriär. Detta beror enligt *RFV* på att mannens pensionspoäng för tilläggspension bara räknas fram till och med december månad år 2002. För tiden därefter räknas, oavsett när mannen dör, antagandepoäng fr.o.m. den 1 januari 2003 till och med mannens 64 levnadsår. *Försäkringskassaförbundet* och *Uppsala läns allmänna försäkringskassa* anser att även i de fall en avliden man född år 1954 eller senare vid dödsfallet var gift med en kvinna född år 1944 eller tidigare skall änkepensionen i framtiden beräknas genom att det på den för den avlidne i det nya pensionsregistret registrerade pensionsgrundande inkomsten räknas fram de ATP-poäng som den avlidne med dagens system hade fått tillgodoräkna sig.

Skälen för regeringens förslag: När det gäller beviljande av änkepension till kvinnor som blir änkor efter utgången av år 2002 finns inte på samma sätt som för flertalet av de kvinnor som blivit änkor före ikraftträdandet en naturlig anknytning till det nuvarande tilläggspensionssystemet. De män som avlider efter år 2000 kan tillhöra den "äldre" generationen (personer födda år 1937 eller tidigare), mellangenerationen (personer födda under något av åren 1938–1953) eller den "yngre" generationen (personer födda år 1954 eller senare) i ålderspensionshänseende. Pensionsunderlaget består då av helt eller delvis olika komponenter. Eftersom det reformerade ålderspensionssystemet består av en livsinkomstberäknad ålderspension beräknad från den första intjänade kronan skulle en tänkbar lösning vara att beräkna änkepensioner på ett underlag som har anknytning till ett reformerat pensionsunderlag. Detta skulle emellertid kräva en särreglering i de fall den avlidne mannen är född år 1937 eller tidigare. Nämda kategori personer får nämligen sin ålderspension beräknad helt enligt tilläggspensionssystemet. En sådan lösning, där man alltså för änkepensioner beviljade på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002 väljer ett reformerat ålderspensionsunderlag för beräkning av änkepensionen, skulle även innebära en annan konstruktion av änkepensionerna än den som föreslås gälla för änkepensioner som har beviljats före år 2003. Mot en sådan lösning talar såväl principiella som administrativa skäl. Vidare skulle detta kunna ge upphov till inte obetydliga skillnader i utfallet av änkepensionen i de fall dödsfallet sker strax före respektive strax efter övergången till det anpassade efterlevandepensionssystemet.

Som redan tidigare framgått är änkepensioneringen uppbyggd med utgångspunkt från nuvarande system med folkpension och tilläggspension.

Att under sådana förutsättningar helt ändra grundvalen för beräkningsmetodiken för tilläggspension i form av änkepension torde vara mindre lämpligt. Som kommer att framgå i avsnitt 11.3.4 framstår en sådan lösning, som den tidigare beskrivna, dessutom som mer svårhanterbar i de fall samordnings- och garantireglerna skall tillämpas. Dessa regler har gjorts helt beroende av tilläggspensionssystemet när det gäller såväl kvinnans ålderspension som mannens ålderspension och den på grundval härav beräknade änkepensionen. Regeringen anser att det skulle vara förenat med betydande svårigheter att, med ett bibehållande av de syften och den utformning som övergångsbestämmelserna har i dag, genomföra en förändring av inkomstunderlaget beträffande tilläggspension i form av änkepension för de fall där änkepension beviljas på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002. För att undvika att göra ett redan tekniskt komplicerat system än mer komplicerat har regeringen funnit det vara förenat med betydande fördelar att ha samma underlag för dem som beviljas änkepension på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002 som för dem som redan dessförinnan börjat uppbära sådan pension.

Regeringen föreslår därför att änkepension som kommer att beviljas på grund av dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet av de anpassade reglerna skall beräknas på grundval av mannens intjänade ATP-poäng, dvs. på samma typ av underlag som de änkepensioner i form av tilläggspension som beviljats på grund av dödsfall som inträffat före år 2003. På samma sätt som sker i dag skall detta underlag 30-delsberäknas med hänsyn till den avlidne mannens tillgodoräknade antal år med pensionspoäng. Liksom i dag gäller för rätt till tilläggspension i form av änkepension skall för rätt till änkepension krävas att den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggspension under minst tre år.

Även vid beviljande av änkepension på grund av dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet skall således mannens intjänade ATP-poäng vara avgörande för pensionens storlek. Detta skapar inte några problem så länge mannen tillhör den äldre generationen. I dessa fall finns uppgift om mannens ATP-poäng registrerade även efter utgången av år 2000, eftersom det är dessa poäng som ligger till grund för beräkningen av mannens ålderspension. Detsamma gäller för män som tillhör mellangenerationen. För personer i mellangenerationen registreras ATP-poäng också fullt ut. Först vid ålderspensionsuttaget görs en kvotdelsberäkning av tilläggspensionen i förhållande till vilket år mannen är född. Även här kan man således på ett administrativt enkelt sätt räkna ut en tilläggspension i form av änkepension baserad på befintliga ATP-poäng på samma sätt som för män som tillhör den äldre generationen. Sker dödsfallet i förvärvsaktiv ålder föreslår regeringen att i princip nuvarande regler för beräkning av förtidspension skall tillämpas för att i förekommande fall räkna fram antagandepoäng för tiden fr.o.m. dödsfallsåret t.o.m. det år då den avlidne skulle ha fyllt 64 år. Således skall mannen kunna tillgodoräknas antagandepoäng under förutsättning att han tjänat in pensionspoäng för minst två av de fyra åren närmast före dödsfallet. Däremot anser regeringen att den nuvarande möjligheten att kvalificera för antagandepoängberäkning genom en viss sjukpenninggrundande inkomst vid tidpunkten för döds-

fallet inte skall få någon motsvarighet när det gäller förutsättningarna för att en antagandepoängberäkning skall ske vid beräkning av änkepension. Detta mot bakgrund av att det numera ofta saknas registeruppgift om aktuell sjukpenninggrundande inkomst, eftersom det inte längre föreligger någon skyldighet att anmäla ändrad inkomst till försäkringskassan. Regeringen föreslår att antagandepoängen även storleksmässigt skall beräknas enligt samma regler som gäller för närvarande. Detta innebär att om förutsättningarna för antagandepoäng är uppfyllda skall antagandepoängen beräknas enligt den av två metoder som ger det för den försäkrade mest förmånliga resultatet. Den ena metoden innebär att antagandepoäng beräknas motsvara medeltalet av de två högsta poängtalerna under de fyra åren närmast före pensionsfallet. Den andra metoden innebär att antagandepoängen beräknas på grundval av poängförvärven under samtliga år fr.o.m. fyllda 16 år t.o.m. det år mannen skulle ha fyllt 64 år. Av dessa poäng beräknas sedan ett genomsnitt, varvid bortses från den hälft som har lägst poäng.

Det är först när mannen tillhör den yngre generationen och således får sin ålderspension helt beräknad helt enligt reformerade ålderspensionsregler som det uppstår vissa svårigheter. Dessa män har efter utgången av år 2000 inte någon anknytning till tilläggs pensionssystemet utan får sin ålderspension beräknad enligt andra principer. Emellertid kommer, med hänsyn till de för närvarande gällande reglerna för förtidspension, ATP-poäng fortsättningsvis att registreras även för denna kategori män. Detta beror på att de till det reformerade ålderspensionssystemet anpassade förtidspensionsreglerna inte kommer att träda i kraft år 2001 och inte heller före de av regeringen nu föreslagna reglerna. Emellertid kommer, när även de anpassade förtidspensionsreglerna trätt i kraft, den nu behandlade kategorin män att inte ha någon anknytning till tilläggs pensionssystemet. Ett sätt att komma till rätta med detta problem skulle kunna vara att för dessa män fortsätta att registrera ATP-poäng även för tid efter utgången av år 2002. Detta skulle emellertid medföra ett inte obetydligt administrativt merarbete. Man bör även hålla i minnet att sådana ATP-poäng endast skulle påverka änkepensionens storlek i de fall då mannen är född år 1954 eller senare och är gift med en kvinna som är född före år 1945. För kvinnor födda år 1945 eller senare gäller i dag och föreslås gälla även fortsättningsvis (se nedan) en särskild reglering, som innebär att dessa endast kan få en änkepension som är beräknad på mannens intjänade ATP-poäng t.o.m. år 1989. Dessutom skall de förutsättningar som uppställs för att rätt till änkepension skall föreligga, ha varit uppfyllda senast den 31 december 1989 och alltså vara uppfyllda vid tidpunkten för dödsfallet. Man kan således räkna med att en fortsatt registrering av ATP-poäng för hela gruppen män födda år 1954 eller senare skulle få betydelse för änkepensionsberäkning i endast ett mycket begränsat antal fall. Med hänsyn härtill anser regeringen att en fortsatt registrering av ATP-poäng för denna grupp män efter utgången av år 2002 är mindre lämplig att föreslå.

Ett annat sätt, som Uppsala läns allmänna försäkringskassa påpekat, skulle kunna vara att efter utgången av år 2002 beräkna änkepensionen efter dessa män utifrån en fiktiv beräkning av den ATP-poäng som enligt

det tidigare tilläggspensionssystemet skulle tillgodoräknats den avlidne. En sådan beräkning är i och för sig möjlig att göra eftersom uppgifter om pensionsgrundande inkomster finns i det nya pensionsregistret. Med beaktande av vad som ovan anförts om det begränsade antalet fall en sådan beräkning skulle få betydelse för, anser regeringen att ett sådant system att beräkna underlaget för änkepension är mindre lämpligt att föreslå bl.a. av administrativa skäl.

I stället föreslår regeringen att uppgifterna om ATP-poäng t.o.m. år 2002 för män födda år 1954 eller senare skall sparas även efter ikraftträdandet av de reformerade ålderspensionsreglerna. När sedan ett dödsfall inträffar skall, om förutsättningarna för änkepension är uppfyllda, mannens tilläggspension per den 1 januari 2003 enligt äldre bestämmelser räknas fram, som om mannen då hade erhållit hel förtidspension enligt dessa bestämmelser. En sådan beräkning skall göras utifrån mannens faktiska ATP-poäng t.o.m. den 31 december 2002 samt, i förekommande fall, tillgodoräknade antagandepoäng för tiden fr.o.m. år 2003 t.o.m. det år då mannen skulle ha fyllt 64 år. Sådan antagandepoängberäkning skall således göras oavsett om dödsfallet sker i förvärvsaktiv ålder eller sedan mannen gått i pension.

Som förutsättning för antagandepoängberäkning vid det fiktiva pensionsfallet föreslår regeringen att samma regler som ovan föreslagits för antagandepoängberäkning efter män som är födda år 1953 eller tidigare skall gälla även i de nu aktuella fallen. Om därvid förutsättningarna för antagandepoäng är uppfyllda skall antagandepoängen beräknas enligt den av två metoder som ger det för den försäkrade mest förmånliga resultatet. Den ena metoden innebär att antagandepoäng beräknas motsvara medeltalet av de två högsta poängtalerna under de fyra åren närmast före pensionsfallet. Den andra metoden innebär att antagandepoängen beräknas på grundval av poängförvärven under samtliga år fr.o.m. fyllda 16 år t.o.m. år 2002. Av dessa poäng beaktas sedan genomsnittet, varvid bortses från den hälft som har lägst poäng.

Regeringens förslag innebär, som även RFV påpekat i sitt remissvar, i denna mycket speciella situation att mannens inkomster efter utgången av år 2002 helt kommer att sakna betydelse för det efterlevandepensionsunderlag som änkepensionen skall beräknas på grundval av. I de fall mannen har en relativt låg inkomst år 2002 och senare ökar sin inkomst väsentligt, kommer det höjda inkomstläget alltså inte att påverka änkepensionens storlek, trots att dödsfallet kanske inträffar långt senare. Även det motsatta förhållandet kan emellertid uppstå, dvs. att mannen år 2002 hade en hög inkomst och denna därefter väsentligt sänkts. Sänkningen kommer då inte heller att påverka änkepensionens storlek. Med hänsyn bl.a. till att man på goda grunder kan utgå från att den nu aktuella beräkningsmodellen kommer att tillämpas endast i ett begränsat antal fall anser regeringen att detta är konsekvenser som kan godtas.

Visserligen kan det mot det förslag till beräkningsmodell som presenterats ovan i detta avsnitt anföras kritik i det avseendet att det kan anses mindre lämpligt att under relativt lång tid framöver tillämpa tilläggspensionsregler, trots att dessa i andra sammanhang är avvecklade eller på väg att avvecklas. Å andra sidan leder regeringens förslag till att man står fast

vid den breda politiska överenskommelse som träffades i samband med nuvarande övergångsbestämmelsers tillkomst. Visserligen avser de här aktuella reglerna beviljande av änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002. Dessa regler måste dock, som änkepensioneringen i sin helhet, ändå ses som övergångsbestämmelser. Genom regeringens förslag kommer änkepensionsreglerna att tillämpas enligt sitt syfte och ge i förhållande till dagens bestämmelser i huvudsak samma utfall för de efterlevande kvinnorna. Dessutom har detta förslag administrativa fördelar, framför allt på så sätt att samma regelsystem används både i de fall änkepension beviljats före år 2003 och i de fall beviljande sker på grund av dödsfall fr.o.m. detta år.

Kvinnor födda år 1945 eller senare

Som framgått ovan är det enligt nuvarande regler endast den avlidne mannens intjänade ATP-poäng t.o.m. år 1989 som ligger till grund för beräkningen av tilläggspension i form av änkepension vid beviljande av änkepension till kvinnor födda år 1945 eller senare på grund av dödsfall som inträffat efter utgången av år 1989. Regeringen anser inte att det finns skäl att för denna kategori kvinnor förändra förutsättningarna för beräkning av änkepensionen vid beviljande av änkepension på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002. Regeringen föreslår därför att änkepension som beviljas på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002 skall beräknas på samma sätt som enligt nuvarande bestämmelser om tilläggspension i form av änkepension. För att kvinnor tillhörande denna grupp skall ha rätt till änkepension skall, liksom i dag gäller för rätt till tilläggspension i form av änkepension enligt nuvarande bestämmelser, krävas att den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggspension under minst tre år.

Ersättningsnivå

Eftersom regeringen, för beräkningen av änkepension, föreslår ett underlag som är identiskt med det underlag som ligger till grund för beräkningen av tilläggspension i form av änkepension idag, behöver några justeringar inte göras av de ersättningsnivåer som gäller i dag. Således föreslår regeringen att änkepension, liksom enligt nuvarande bestämmelser om tilläggspension i form av änkepension, skall utgöra 40 % eller, om den avlidne efterlämnar barn som är berättigat till barnpension efter honom, 35 % av den avlidne mannens på visst sätt beräknade egenpension från tilläggspensioneringen.

11.3.4 Rätten till och beräkning av änkepension för tid efter det att änkan har fyllt 65 år eller dessförinnan börjat uppbära ålderspension

Prop. 1999/2000:91

Regeringens förslag: Änkepension skall även utges sedan kvinnan har fyllt 65 år och oberoende av om ålderspension utges vid denna tidpunkt eller om sådan pension utgetts dessförinnan. Både samordnings- och garantiregeln enligt nuvarande övergångsbestämmelser till lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) skall få sin motsvarighet i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

För de änkor som är födda år 1953 eller tidigare och som beviljats änkepension efter år 1989 skall samordningen ske mellan kvinnans änkepension och kvinnans egen inkomstgrundade ålderspension. Kvinnans ålderspension skall vid tillämpningen av samordnings- och garantiregeln utgöras av inkomstgrundad ålderspension i form av tilläggspension beräknad enligt 6 kap. 2 § 1 lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP). Garantiregeln, som liksom enligt nuvarande bestämmelser endast skall tillämpas för kvinnor som är födda något av åren 1930–1944, skall tillämpas på den avlidne mannens och änkans respektive ålderspensioner beräknade enligt de tidigare reglerna för tilläggspension. Samma procentsatser för garantiregeln som gäller i dag skall därvid tillämpas.

För kvinnor födda år 1954 eller senare skall samordningen ske mellan kvinnans egen faktiska ålderspension och änkepension baserad på den avlidne mannens ATP-poäng t.o.m. år 1989 med tillägg av en ATP-poäng och beräknad i relevanta 30-delar.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Stockholms läns allmänna försäkringskassa* har påpekat att de föreslagna beräkningarna, vilka innebär att två olika fiktiva beräkningar måste göras för att få fram ett underlag för samordning och beräkning av änkepension vid 65 års ålder, kommer att vara svåra att förstå och förklara för den enskilde.

Skälen för regeringens förslag: Tilläggspension i form av änkepension utges i dag efter det att kvinnan fyllt 65 år. Detta innebär att kvinnan kan uppbära såväl änkepension som ålderspension från tilläggspensioneringen. Det saknar betydelse om kvinnan gjort ett s.k. tidigt uttag av ålderspension eller om uttag av ålderspension sker först efter det att kvinnan fyllt 65 år. Folkpension i form av änkepension, och även omställningspension eller särskild efterlevandepension från såväl folk- som tilläggspensioneringen, utges dock längst till dess att den efterlevande börjar uppbära ålderspension och som längst till dess att den efterlevande fyller 65 år. Regeringen har, som tidigare framgått, föreslagit att motsvarande regler skall gälla för omställningspension och för de förmåner som ersätter folkpensioneringen i ett anpassat efterlevandepensionssystem. Den principiella utgångspunkten för denna reglering är att ålderspension utgör ett fullgott skydd för den efterlevande. Motsvarande skulle kunna gälla även för änkepension. Emellertid är det regeringens uppfattning att bestämmelserna om änkepension i huvudsak skall ändras endast i

den mån det är erforderligt för att anpassa dessa bestämmelser till det reformerade ålderspensionssystemet. Regeringen föreslår därför att dagens bestämmelser om utbetalning av tilläggspension i form av änkepension skall gälla i ett anpassat efterlevandepensionssystem även sedan kvinnan börjat uppbära ålderspension eller fyllt 65 år.

Enligt de övergångsbestämmelser, som beskrivits i avsnitt 4.4, som gäller för de fall änkepension beviljats efter år 1989, skall det för kvinnor födda år 1930 eller senare emellertid ske en samordning mellan änkans egen inkomstgrundade ålderspension och den av henne uppburna änkepensionen från tilläggspensioneringen efter det att hon uppnått 65 års ålder eller dessförinnan börjat uppbära ålderspension. Samordningen skall således ske senast när änkan uppnått 65 års ålder oavsett om hon då tar ut ålderspension eller inte. Samordningen innebär i korthet att änkan får behålla endast den del av änkepensionen som överstiger hennes ålderspension. Vidare finns en garantiregel för kvinnor födda något av åren 1930–1944. Denna regel innebär att kvinnan, oavsett vad samordningsregeln ger för resultat, har rätt att behålla en viss andel av hennes egen och mannens sammanlagda inkomstgrundade ålderspension.

Såväl samordnings- som garantiregeln var viktiga komponenter vid den politiska överenskommelse som låg bakom beslutet om övergångsbestämmelser vid reformeringen av efterlevandepensioneringen i slutet av 1980-talet. Med tillämpning av garantiregeln tillförsäkras, som nyss framgått, äldre änkor en viss andel av den sammanlagda inkomstgrundade ålderspensionen som skulle ha utbetalats till makarna om dödsfallet inte inträffat. Regeringen finner inte skäl att ändra dessa bestämmelser, vilket skulle kunna få till följd att för kvinnor som vid ikraftträdandet uppbär änkepension skulle den sammanlagda pensionen minska jämfört med nuvarande bestämmelser. Regeringen föreslår därför att både samordnings- och garantiregeln skall finnas kvar i ett anpassat efterlevandepensionssystem.

Fråga är emellertid hur samordnings- och garantiregeln skall harmoniseras med det reformerade ålderspensionssystemet så att utfallet för änkor blir i stort sett detsamma som enligt nuvarande bestämmelser.

Regeringen har, som tidigare framgått, föreslagit att änkepension alltså skall beräknas på den avlidnes intjänade och i förekommande fall antagna pensionspoäng. Detta förhållande innebär att det för frågan om samordning, liksom vid tillämpningen av garantiregeln, är nödvändigt att beträffande kvinnans egen ålderspension ha ett underlag som är jämförbart med underlaget för beräkningen av änkepensionen. För kvinnor födda år 1937 eller tidigare uppkommer härvidlag i princip inga problem. Dessa kvinnor kommer även i framtiden att erhålla sin inkomstgrundade ålderspension i form av tilläggspension. Dock kommer till denna tilläggspension att läggas ett tillägg motsvarande folkpensionens grundbelopp, eller 96 % av det första prisbasbeloppets inkomster, i aktuella 30-delar. För kvinnor som är födda år 1938 eller senare och som kan få hela eller viss del av sin inkomstgrundade ålderspension i form av reformerad ålderspension måste emellertid andra överväganden göras.

Det är enligt regeringens uppfattning uteslutet att vid tillämpningen av samordnings- och garantireglerna utgå från änkepensionen respektive

mannens ålderspension, som baseras på den avlidne mannens intjänade ATP-poäng, vilka i sin tur grundar sig enbart på inkomster överstigande ett prisbasbelopp, och sedan jämföra dessa med änkans egen ålderspension, vilken kan vara beräknad från den första intjänade kronans inkomster. En sådan tillämpning skulle leda till ett alltför oförmånligt resultat för ett stort antal änkor.

För att komma till rätta med detta problem skulle ett alternativ kunna vara att vid sammanläggningen till mannens tilläggs pensionsunderlag lägga en ATP-poäng som kompensation för det första prisbasbeloppets inkomster. Med en sådan konstruktionen skulle emellertid kvinnan bli ofördelaktigare behandlad i de fall hon tillhör mellangenerationen än i de fall hon är att hänföra till den äldre eller till den yngre generationen. Anledningen härtill är att till den inkomstgrundade ålderspensionen i form av tilläggs pension som kvinnan uppbär görs ett tillägg om 96 % av prisbasbeloppet (det s.k. folkpensionstillägget) som en kompensation för den tidigare folkpensionsdelen. Eftersom detta är en betydligt högre ersättningsnivå än vad tilläggs pensionen i sig utgör (60 % av prisbasbeloppet) skulle detta medföra att kvinnan skulle få ett lägre utfall enligt garanti-regeln.

För att komma ifrån sådana konsekvenser som de berörda skulle det krävas särreglering i de fall kvinnan tillhör mellangenerationen. Detta gäller såväl änkepensioner som beviljats på grund av dödsfall som inträffat före år 2003 som änkepensioner som beviljas på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002. Detta skulle i sin tur medföra administrativt merarbete och komplikationer vid tillämpningen av redan komplicerade bestämmelser. Av dessa skäl har regeringen stannat för att inte föreslå en lösning som innebär att kvinnans faktiska ålderspension, i vissa fall i kombination med ett tillägg med en ATP-poäng till mannens tilläggs pensionsunderlag, används vid tillämpningen av samordnings- och garantireglerna.

Regeringen föreslår i stället att beräkningsunderlaget för samtliga änkor i huvudsak skall baseras på de tidigare tilläggs pensionsreglerna, dvs. beräkningsunderlaget skall inte omfatta tillägget om 96 % av prisbasbeloppet enligt LIP. Ett beräkningsunderlag konstruerat utifrån dessa regler ger änkan ett rimligt och med dagens regler överensstämmande utfall vid tillämpningen av övergångsbestämmelserna. Dessutom kommer övergångsbestämmelserna att tillämpas enligt sitt ursprungliga syfte.

Enligt regeringens förslag skall varken den garantipension till änkepension som regeringen föreslår i avsnitt 11.4.1 eller det tillägg till änkepensionen, dvs. 90-procentstillägget, som regeringen föreslår i avsnitt 11.3.5 utges efter det att kvinnan fyllt 65 år. Änkepensionen kommer därefter – liksom i dag – att bestå endast av en inkomstrelaterad del beräknad på mannens intjänade och i förekommande fall antagna ATP-poäng. Denna änkepension skall sedan jämföras med kvinnans egen ålderspension beräknad enligt tidigare bestämmelser om tilläggs pension. Är den sistnämnda pensionen till sitt belopp högre än änkepensionen skall någon änkepension inte utbetalas efter det att kvinnan fyllt 65 år eller dessförinnan börjat uppbära egen ålderspension. Är däremot änkepensionen högre än den beräknade ålderspensionen skall mellan-

skillnaden betalas ut som änkepension. I detta sammanhang bör påpekas att för det fall kvinnan gör uttag av ålderspension före 65 års ålder skall det i avsnitt 11.3.5 behandlade 90-procentstillägget inte ingå i änkepensionen vid samordningen. Även i dessa fall skall således änkepension beräknad på den avlidne mannens intjänade och antagna pensionspoäng jämföras med kvinnans ålderspension beräknad enligt tidigare bestämmelser om tilläggspension.

Vidare skall vid garantiregelns tillämpning mannens respektive kvinnans ålderspensioner, baserade på intjänade eller antagna ATP-poäng, läggas samman. Av detta totalbelopp skall sedan kvinnan garanteras en viss andel, på samma sätt som enligt dagens bestämmelser.

Frågan är då hur det skall vara möjligt att ta fram uppgifter om kvinnans ATP-poäng efter utgången av år 2002. I de fall kvinnan tillhör den äldre generationen eller mellangenerationen, dvs. är född år 1953 eller tidigare, möter en sådan beräkningsmodell inte något större hinder, eftersom uppgifter om hennes ATP-poäng finns bevarade i befintliga register. Dessa poäng ligger till grund för beräkningen av hela eller delar av kvinnans egen ålderspension. Kvinnans ATP-poäng kan således användas vid den samordning som skall ske mellan hennes egen inkomstgrundade ålderspension och änkepension baserad på den avlidne mannens ATP-poäng. I dessa sammanhang skall till kvinnans inkomstgrundade ålderspension inte ingå något folkpensionstillägg till den framräknade ålderspensionen. I det nu berörda fallet skall änkans inkomstgrundade ålderspension, baserad endast på hennes beräknade inkomstgrundade ålderspension i form av tilläggspension, samordnas med hennes änkepension som i sin tur beräknats på den avlidne mannens ATP-poäng. I båda fallen skall enligt regeringens förslag bortses från det första prisbasbeloppets inkomster. På samma sätt kan mannens och kvinnans samlade ålderspensioner i form av tilläggspension – utan beaktande av folkpensionstillägget – användas vid tillämpningen av garantiregeln, som gäller för kvinnor födda under åren 1930–1944 och som beviljats änkepension efter år 1989. Tillhör änkan mellangenerationen beaktas hennes ATP-poäng fullt ut, dvs. det görs en beräkning grundad på antagandet att hon skulle ha fått sin ålderspension beräknad helt på grundval av dessa. Har kvinnan redan före år 2003 börjat uppbära änkepension och dessutom tagit ut egen ålderspension eller fyllt 65 år är samordningen och tillämpningen av garantiregeln redan utförd utifrån mannens och kvinnans samlade tilläggspension i form av ålderspension.

Däremot uppstår vissa svårigheter i de fall kvinnan tillhör den yngre generationen, dvs. är född år 1954 eller senare. För dessa kvinnor registreras inte ATP-poäng för tid efter utgången av år 2002. Kvinnans egen ålderspension kommer att fullt ut utgöras av reformerad ålderspension och därigenom vara beräknad från den första intjänade kronan till skillnad från den beräknade ålders- eller förtidspension för den avlidne mannen som hennes tilläggspension i form av änkepension är beräknad utifrån. Som vi nämnt ovan skulle en tillämpning av samordningsregeln utifrån änkepensionen och kvinnans faktiska ålderspension i dessa fall innebära att dessa kvinnor mera sällan skulle kunna få behålla något av änkepensionen. Det skulle alltså för dessa bli ett sämre utfall än vad som

blir fallet med nuvarande regler. Å andra sidan bör det framhållas att det även med dagens regler är relativt ovanligt att denna kategori kvinnor får behålla något av änkepensionen efter det att de fyllt 65 år, eftersom änkepensionen för dem är beräknad endast på mannens intjänade ATP-poäng t.o.m. år 1989.

Trots detta föreslår regeringen att det i dessa situationer skall göras en omräkning av underlaget för beräkningen av änkepensionen, för att komma till rätta med de olikheter som uppstår om man skulle jämföra änkepensionen, baserad på mannens inkomster över ett prisbasbelopp, med kvinnans ålderspension, beräknad från första kronan. Denna omräkning skall ske genom att det görs ett tillägg med en ATP-poäng till mannens ATP-poäng, dock i relevanta 30-delar med hänsyn till det antal år som mannen tjänat in ATP-poäng t.o.m. år 1989. På detta sätt skapar man två underlag som vid tillämpningen av samordningsregeln båda baserar sig på inkomster från första kronan. Någon garantiregel blir i dessa situationer inte aktuell att tillämpa, eftersom kvinnan är född efter år 1944.

Även om de föreslagna beräkningskonstruktionerna, som Stockholms läns allmänna försäkringskassa påpekat, för den enskilde i vissa delar kan vara svårförståliga har de övervägande fördelar jämfört med andra alternativ. Konstruktionerna ger i huvudsak ett utfall som överensstämmer med vad en tillämpning av dagens övergångsbestämmelser ger. Dessutom medför konstruktionerna en anpassning av reglerna till det reformerade ålderspensionssystemet som ur administrativ synvinkel är att föredra. Beträffande de kvinnor som erhållit änkepension före år 1990 och kvinnor som är födda år 1929 eller tidigare föreslår regeringen ingen förändring i förhållande till dagens regler, dvs. någon samordning mellan änkepension och egen ålderspension skall inte ske för dessa kvinnor.

11.3.5 Tillägg till änkepension

Regeringens förslag: Till en kvinna som inte har fyllt 65 år och som har rätt till änkepension skall till sådan pension utges ett tillägg om ett belopp motsvarande folkpensionens grundbelopp om 90 % av prisbasbeloppet (90-procentstillägg). För rätt till tillägget skall dessutom krävas att änkan uppfyller kraven för rätt till garantipension till änkepension enligt föreslagna regler.

Uttag av ålderspension som sker före 65 års åldern skall inte påverka rätten till tillägget.

Tillägg skall vara beroende av den avlidnes antal år med tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggs pension. För rätt till oavkortat tillägg skall den avlidne ha tillgodoräknats 30 år med intjänade eller antagna pensionspoäng för tilläggs pension. Vidare skall för rätt till tillägget krävas att den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggs pension under minst tre år. Beräkningen av antal år med intjänade eller antagna pensionspoäng skall ske enligt samma regler som skall gälla för övrig änkepension.

För rätt till oavkortat tillägg skall, såvida rätten till änkepension inte grundar sig på sammanboende med barn under 16 år, vidare krävas att

kvinnan vid dödsfallet hade fyllt 50 år. Om så inte är fallet skall den nuvarande bestämmelsen om 15-delsberäkning av folkpension i form av änkepension tillämpas.

En kvinna som är född år 1944 eller tidigare som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 eller en änka född år 1945 eller senare som beviljats änkepension på grund av dödsfall före år 1990 skall alltid vara berättigad till så stor andel av tillägget som hon skulle haft rätt till i form av folkpension om nuvarande regler i 5 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) alltjämt hade tillämpats. För kvinnor födda år 1945 eller senare som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter år 1989 skall tillägget 30-delsberäknas med hänsyn till den avlidne mannens antal år med tillgodoräknade ATP-poäng t.o.m. år 1989.

Regeringens bedömning: 90-procentstillägg som beräknas med hänsyn till den avlidnes antal år med tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension skall liksom övrig änkepension utges oavsett var änkan är bosatt.

90-procentstillägg som efter ikraftträdandet beräknas med hänsyn till den avlidnes bosättningsstid i Sverige – enligt bestämmelserna i 5 kap. AFL i deras lydelse före den 1 januari 2003 – skall betalas ut till änkan endast om hon är bosatt i Sverige.

Utbetalning av ett sålunda beräknat 90-procentstillägg vid utlandsvistelse och handläggningen av ärenden om sådan pensionsförmån skall ske enligt bestämmelserna i socialförsäkringslagen (1999:799) (SofL).

Utredningens förslag: Stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag och bedömning. Utredningen föreslog dock inte att bestämmelserna i SofL skulle tillämpas såvitt avser bosättningsbaserat 90-procentstillägg.

Remissinstanserna: *Sveriges Pensionärers Riksförbund* anser att det med hänsyn till likformigheten mellan det reformerade ålderspensions-systemet och efterlevandepensionssystemet så skall 90-procentstillägget utgöras av 96 % av prisbasbeloppet i stället för 90 %. Riksförbundet anser vidare att 65-årsgränsen i förmånssystemet skall slopas och ersättas med annat kriterium för ändrade förhållanden, t.ex. tidpunkten från vilken ålderspension utgår.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Som framgått i avsnitt 6 är en följd av regeringens förslag och bedömning bl.a. att bestämmelserna om folkpension och reglerna om pensionstillskott måste upphävas vid ikraftträdandet av det anpassade efterlevandepensionssystemet. Till följd härav skall bl.a. änkepensionen beskattas enligt samma regler som gäller för inkomster av arbete, vilket innebär att möjligheten till särskilt grundavdrag för pensionärer kommer att försvinna fr.o.m. taxeringsåret 2004. Det nu anförda innebär således att folkpensionsbestämmelserna kommer att avskaffas såväl för de kvinnor som redan uppbär änkepension som för de kvinnor som i framtiden kommer att beviljas änkepension.

Enligt nuvarande regler utges änkepension från folkpensioneringen så länge änkan inte har fyllt 65 år. Fr.o.m. den månad änkan fyller 65 år eller dessförinnan tar ut ålderspension ersätts folkpensionen i form av änkepension med ålderspension som i vart fall t.o.m. år 2000 betalas ut i form av folkpension.

De nuvarande reglerna om folkpension har två delvis olika funktioner. Folkpensionens ena funktion är att utgöra en ersättning för det första prisbasbeloppets inkomster, för vilka tilläggspension inte tillgodoräknas. Den andra funktionen är att den bosättningsbaserade folkpensionen tillsammans med pensionstillskottet och SGA ger ett grundläggande skydd för änkor i situationer där mannen tjänat in endast låg eller ingen tilläggspension.

Mot bakgrund av vad som ovan anförts har regeringen övervägt olika alternativ för att finna nya regler som kan ersätta folkpensionen inom änkepensioneringen. Vid dessa överväganden har utgångspunkten varit att i görligaste mån föra över de regler som i dag gäller till den av regeringen nu föreslagna lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn och därvid i huvudsak endast vidta förändringar av regelverket som är föranledda av anpassningen till det reformerade ålderspensionssystemet. En annan utgångspunkt har varit att de nya reglerna som skall ersätta folkpensioneringen i huvudsak skall ge samma nettoutfall som enligt nuvarande regler.

Regeringen tar först ställning till hur första prisbasbeloppets inkomster skall kompenseras i ett anpassat änkepensionssystem.

Tillägg till änkepension

Enligt nuvarande regler tillgodoräknas pensionspoäng endast för inkomster som överstiger ett förhöjt prisbasbelopp. Lägre inkomster under ett år kompenseras genom folkpensionen, som inom ålderspensioneringen uppgår till 96 % av prisbasbeloppet för en ensamstående och inom änkepensioneringen till 90 % av prisbasbeloppet. Pensionsrätt inom det reformerade ålderspensionssystemet grundas däremot på hela inkomsten från första kronan. Ersättningsnivån är därvid densamma från första kronan. Personer som är födda år 1953 eller tidigare kommer helt eller delvis att få sin pension beräknad enligt nuvarande regler. För att de inkomstgrundade pensionerna från de olika systemen i detta avseende skall vara jämförbara måste den försäkrade som även är berättigad till tilläggspension kompenseras för den folkpension som skulle ha utgetts om pension i framtiden hade utbetalats enligt nuvarande regler.

Inom den reformerade ålderspensioneringen har kompensationsproblematiken för det första prisbasbeloppets inkomster lösts genom att man till tilläggspensionen gör ett tillägg motsvarande den högre nivå som folkpensionen i dag utges med, dvs. 96 % av ett prisbasbelopp för en ogift pensionär och 78,5 % av ett prisbasbelopp för en gift pensionär, det s.k. folkpensionstillägget. Tillägget kommer härigenom att utgöra en del av tilläggspensionen. För det fall den pensionsberättigade inte är berättigad till oavkortad tilläggspension kommer folkpensionstillägget att, liksom

tilläggs pensionen i övrigt, 30-delsberäknas i förhållande till antalet år med tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggs pension.

När det gäller frågan om kompensation för det första prisbasbeloppets inkomster inom änkepensioneringen har regeringen stannat för en lösning som motsvarar den som valts inom ålderspensioneringen, dvs. att dessa inkomster skall kompenseras genom ett tillägg till ankans tilläggs pension i form av änkepension. Vid bedömningen av hur detta tillägg skall beräknas bör, på samma sätt som inom ålderspensioneringen, den högre kompensation som enligt nuvarande regler ges inom folkpensioneringen få genomslag.

Folkpension i form av änkepension uppgår enligt nuvarande regler till 90 % av prisbasbeloppet. Eftersom en av regeringens utgångspunkter är att föreslå förändringar av de nuvarande änkepensionsreglerna som är föranledda av anpassningen till det reformerade ålderspensionssystemet föreligger inte skäl att, som Sveriges Pensionärers Riksförbund föreslagit, höja tillägget till 96 % av prisbasbeloppet.

Regeringen föreslår således att det som en kompensation för det första prisbasbeloppets inkomster görs ett tillägg till ankans änkepension med 90 % av det för år 2003 gällande prisbasbeloppet.

Eftersom det föreslagna tillägget utgör en kompensation för inkomster som understiger ett prisbasbelopp bör det enligt regeringens uppfattning krävas att den försäkrade haft inkomster som i vart fall med något belopp överstiger denna nivå för att tillägget skall kunna tillgodoräknas. Om den avlidne mannen före sitt frånfälle inte tjänat in någon ATP-poäng alls skall därför inte något 90-procentstillägg tillgodoräknas änkan. Regeringen förslår således att 90-procentstillägget skall utges endast om den försäkrade mannen tjänat in tilläggs pension före sin död. I likhet med vad som gäller i dag för rätt till såväl folk- som tilläggs pension skall den avlidne ha tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggs pension under minst tre år för att rätt till 90-procentstillägget skall föreligga.

I detta sammanhang bör emellertid påpekas att den som omfattas av förordningen (EEG) nr 1408/71 om tillämpning av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen kommer, till följd av den s.k. sammanläggningsprincipen i nämnda förordning, att som kvalifikation få tillgodoräkna sig även försäkringstid som har fullgjorts i andra EU/EES-länder. För att sammanläggning skall kunna ske krävs dock att pensionspoäng tillgodoräknats i Sverige för minst ett år.

Rätt till 90-procentstillägg

Som framgått ovan är 90-procentstillägget enligt regeringens uppfattning en del av änkepensionen som grundar sig på den avlidne mannens pensionspoäng för tilläggs pension. En förutsättning för att rätt till tillägget skall föreligga bör därför vara att änkan uppfyller villkoren för rätt till änkepension. Dessa villkor har redovisats i avsnitt 11.3.1. Regeringen föreslår således att änkan för att vara berättigad till 90-procentstillägget skall uppfylla de nuvarande villkoren för rätt till tilläggs pension i form av änkepension.

Förslaget innebär bl.a. att änkan, till skillnad från vad som enligt nuvarande regler gäller för rätt till folkpension i form av änkepension, måste ha varit gift med den avlidne. Om kvinnan och mannen i stället varit sammanboende uppkommer alltså inte någon rätt till änkepension och därmed inte heller rätt till 90-procentstillägget. Det föreslagna villkoret innebär alltså att änkor som enligt nuvarande regler har rätt till 30-delsberäknad folkpension i form av änkepension inte automatiskt kommer att bli berättigade till 90-procentstillägget.

Enligt regeringens uppfattning kommer detta inte att påverka storleken på änkepensionen för de änkor som efter ett ikraftträdande kommer att vara berättigade till garantipension till änkepension. Vem som skall ha rätt till garantipension till änkepension redovisas nedan i avsnitt 11.4.2. Som framgår i avsnitt 11.4.3 kommer dessa änkor inte att ha någon inkomstrelaterad änkepension som trappar av basnivån på garantipensionen till änkepensionen.

Även om 90-procentstillägget betraktas som en del av änkepensionen som grundar sig på den avlidne mannens pensionspoäng för tilläggspension ersätter det till en viss del folkpension i form av änkepension enligt nuvarande regler. För att rätt till tillägget skall uppkomma föreslår regeringen därför att det för rätt till 90-procentstillägg också skall uppställas krav på att kvinnan uppfyller villkoren för rätt till garantipension till änkepension (se nedan avsnitt 11.4.2). Kvinnan måste alltså ha varit gift med den avlidne vid tidpunkten för dödsfallet och vid den tidpunkten även haft vårdnaden om och stadigvarande sammanbott med barn under 16 år eller ha fyllt 36 år och varit gift med den avlidne i minst fem år.

Det sålunda uppställda kravet innebär att en kvinna som enligt nuvarande regler varit berättigad till tilläggspension i form av änkepension men inte till folkpension inte kommer att vara berättigad till 90-procentstillägget (t.ex. en kvinna som var 30 år vid makens död och som inte hade några barn). Genom förslaget undviks härigenom den överkompensation i förhållande till nuvarande regler som i annat fall skulle kunna uppkomma för kvinnor som inte har uppfyllt villkoren för rätt till folkpension men som haft rätt till tilläggspension. En sådan änka skulle, om något villkor inte hade uppställts, ha fått ett årligt tillskott med 90 % av ett prisbasbelopp. En sådan konsekvens skulle, enligt regeringens uppfattning, kunna te sig särskilt olämplig i de fall där kvinnan redan uppbär änkepension vid ikraftträdandet och är bosatt utomlands.

15-delsreduktionsregeln

Regeringens förslag innebär att bl.a. 90-procentstillägget utgör en ersättning för 30-delsberäknad folkpension i form av änkepension. Nuvarande folkpensionsregler innebär, som framgått i avsnitt 4.4, att det sker en reduktion av folkpension i form av änkepension i 15-delar för kvinnor som vid dödsfallet är under 50 år, såvida rätten till folkpension i form av änkepension inte grundar sig på sammanboende med barn under 16 år. Regeringen är av den uppfattningen att motsvarande regel bör gälla även beträffande beräkningen av 90-procentstillägget och såväl för de kvinnor som vid ikraftträdandet redan uppbär änkepension som för beviljande av

änkepension därefter. Utan en sådan 15-delsberäkning skulle, på samma sätt som beskrivits ovan, en överkompensation kunna uppstå i de fall en kvinna enligt nuvarande regler varit berättigad till folkpension beräknad i 15-delar, men som annars med regeringens förslag skulle ha blivit berättigad till ett oavkortat 90-procentstillägg. Mot bakgrund av det anförda föreslår regeringen att den reduktion av folkpension i form av änkepension som i dag gäller för kvinnor som vid dödsfallet är under 50 år skall gälla även beträffande beräkningen av 90-procentstillägget. Denna reduktion skall göras före beräkningen av änkepension på grund av den avlidne mannens antal år med intjänade pensionspoäng, som nedan närmare beskrivs.

Rätten till oavkortat tillägg till änkepensionen

1. Kvinnor födda år 1944 eller tidigare

Det föreslagna 90-procentstillägget är en kompensation för det första prisbasbeloppets inkomster och skall därför utgöra en del av änkepensionen. Det förefaller därför naturligt att, precis som rätten till änkepension, koppla rätten till tillägget till den avlidnes antal år med tilläggs-pensionspoäng före sin bortgång. Därvid bör beräkningen av antal år med tillgodoräknade pensionspoäng eller antagna sådana poäng ske på samma sätt som för övrigt änkepension, dvs. beräknas i 30-delar.

Som framgått ovan skall 90-procentstillägget även utges till de änkor som beviljats eller beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003. Dessa änkor kan emellertid ha fått sin folkpension beräknad på grundval av den avlidne mannens bosättningstid i Sverige, eftersom det gett en bättre pension. Det framstår som mindre lämpligt att förorda en lösning som medför att dessa kvinnor efter utgången av år 2002 blir berättigade till en lägre änkepension på grund av att 90-procentstillägget 30-delsberäknas. Sistnämnda i synnerhet mot bakgrund av att en av regeringens utgångspunkter är att anpassningen av änkepensioneringen för de änkor som är berättigade till änkepension på grund av dödsfall om inträffat före ikraftträdandet i huvudsak inte skall medföra ett sämre nettoutfall än enligt nuvarande bestämmelser. Dessa änkor bör därför även efter ikraftträdandet kunna vara berättigade till ett 90-procentstillägg beräknat på grundval av den avlidnes bosättningstid i Sverige. Mot bakgrund vad som nu redovisats föreslår regeringen att huvudregeln skall vara att 90-procentstillägget skall utges i förhållande till det antal år med ATP-poäng som kunnat tillgodoräknas den avlidne. Om den avlidne inte kunnat tillgodoräknas 30 år med ATP-poäng skall 90-procentstillägget utges med så stor andel som svarar mot förhållandet mellan antalet år för vilka pensionspoäng tillgodoräknats och talet 30. Vidare föreslår regeringen att för kvinnor födda år 1944 eller tidigare och som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 alltid skall vara berättigade till så stor andel av 90-procentstillägget som svarar mot den kvotdel med vilken folkpension i form av änkepension skulle ha utgetts enligt nuvarande regler i 5 kap. AFL.

Änkepension som beviljats på grund av dödsfall före år 1990

Dessa änkor har beviljats änkepension enligt samma regler som gäller för änkor födda år 1944 eller tidigare. Enligt regeringens uppfattning föreligger inte skäl att, för änkor födda år 1945 eller senare och som beviljats änkepension före år 1990, beräkna 90-procentstillägget på annat sätt än vad som föreslagits skall gälla för änkor födda år 1944 eller tidigare vilka beviljas änkepension på grund av dödsfall som har inträffat före år 2003. Regeringen föreslår således att en änka född år 1945 eller senare som beviljats änkepension på grund av dödsfall före år 1990 skall fr.o.m. år 2003 få 90-procentstillägget beräknat enligt samma regler som föreslås för änkor födda år 1944 eller tidigare.

Änkepension som beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall efter utgången av år 1989

Enligt den tidigare nämnda överenskommelsen (se bl.a. avsnitt 11.2) som träffades i samband med 1990 års reformering av efterlevandepensioneringen, ansågs det viktigt att även för framtiden tillförsäkra kvinnor som är födda år 1945 eller senare och som skulle komma att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 1989 en rätt till mannens intjänade pension t.o.m. år 1989 såvitt avser den på tilläggspension baserade änkepensionen, men även på motsvarande beräkningsgrunder för det första prisbasbeloppets inkomster.

En kvinna som är född år 1945 eller senare och som beviljats änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 1989 har således rätt till folkpension i form av änkepension i förhållande till det antal år som den avlidne mannen har tillgodoräknats pensionspoäng för tilläggspension fram t.o.m. år 1989. Har mannen vid denna tidpunkt tillgodoräknats pensionspoäng för minst 30 år, har änkan rätt till oavkortad folkpension. I annat fall utges pension med så stor andel av den sålunda beräknade änkepensionen som svarar mot förhållandet mellan det antal år för vilka pensionspoäng har tillgodoräknats vid utgången av år 1989 och talet 30.

Änkepension till dessa kvinnor kom även att omfatta folkpension i form av pensionstillskott, rätt till SGA samt också bostadstillägg till pensionärer (BTP).

På samma sätt som föreslagits ovan, skall 90-procentstillägget beräknas i förhållande till för den avlidne tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension. Emellertid skall hänsyn tas endast till tillgodoräknade pensionspoäng t.o.m. år 1989. I dessa fall skall, varken för pension som beviljats före eller som beviljas efter ikraftträdandet, någon beräkning i förhållande till den avlidnes bosättningsstad i Sverige göras. Detta kan i vissa fall, på grund av en tillämpad 40-delsberäkning av den redan 30-delsberäknade folkpensionen, komma att innebära en viss höjning av änkepensionen. Däremot kan det aldrig innebära att summan av 90-procentstillägget och garantipensionen till änkepension av denna anledning blir lägre än den folkpension som utgetts före ikraftträdandet.

Regeringen föreslår således att för kvinnor födda år 1945 eller senare och som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall som inträffat eller inträffar efter år 1989 skall 90-procentstillägget 30-delsberäknas med hänsyn till den avlidne mannens antal år med intjänade år med ATP-poäng t.o.m. år 1989.

Utbetalning av 90-procentstillägget, m.m. från och med den 1 januari 2003

Som framgått ovan utges änkepension från folkpensioneringen som längst till dess änkan fyller 65 år. Även om 90-procentstillägget skall betraktas som en del av änkepensionen utgör tillägget ersättning för folkpensionen enligt nuvarande bestämmelser. För att ersättning för det första prisbasbeloppets inkomster inom änkepensioneringen även i framtiden skall motsvara den kompensation som i dag ges inom folkpensioneringen, bör 90-procentstillägget utges fram till dess änkan fyller 65 år. Vid 65 års ålder kan änkan ta ut garantipension till ålderspension. Att vid sådana förhållanden fortsätta att utbetala 90-procentstillägget skulle innebära att änkan skulle komma att erhålla en betydligt högre pension jämfört med dagens regler. För det fall änkan väljer att ta ut ålderspension före 65 års ålder har änkan emellertid inte rätt till garantipension till ålderspension, eftersom sådan rätt infaller först vid 65 års ålder. Att under dessa förhållanden inte utge 90-procentstillägget skulle således innebära att änkan skulle bli underkompenserad jämfört med dagens system. Med andra ord innebär en annan ordning på utbetalning av 90-procentstillägget än fram till 65 års ålder mer än en anpassning av det nuvarande regelverket till det reformerade ålderspensionssystemet. Regeringen föreslår således att 90-procentstillägget skall utges till dess änkan fyller 65 år oberoende av om änkan väljer att ta ut inkomstgrundad ålderspension före 65 års ålder eller hon väljer att inte ansöka om ålderspension vid 65 års ålder.

Liksom enligt nuvarande regler idag sker med tilläggspension i form av änkepension, skall änkepension utges till en änka oavsett var hon är bosatt. Eftersom 90-procentstillägget utgör en del av änkepensionen och enligt huvudregeln beräknas på den avlidnes antal år med tillgodoräknade pensionspoäng, skall detta tillägg betalas ut i motsvarande omfattning som övrig änkepension.

En änka som vid ikraftträdandet har rätt till änkepension på grund av dödsfall som inträffat före år 2003 är – om hon är född år 1944 eller tidigare eller om hon är född år 1945 eller senare och har beviljats änkepension på grund av dödsfall som inträffat före år 1990 – emellertid berättigad till så stor andel av 90-procentstillägget som hon skulle haft rätt till i form av folkpension om bestämmelserna i 5 kap. AFL, i deras lydelse för den 1 januari 2003, hade tillämpats. Detta innebär att en sådan änka kan vara berättigad till ett 90-procentstillägg som är baserat på den bosättningsstid som mannen haft i Sverige före sin bortgång. Ett sålunda beräknat 90-procentstillägg saknar således anknytning till den avlidnes förvärvsverksamhet. Tillägget bör därför betraktas som en bosättningsbaserad förmån.

90-procentstillägg som beräknas på nyss angivet sätt bör, i likhet med vad som i dag gäller för bosättningsbaserad folkpension, betalas ut till en änka endast om hon är bosatt i Sverige. Som framgår i avsnitt 12 kommer emellertid även ett sådant beräknat 90-procentstillägg att kunna betalas ut inom EU/EES-området.

I dag finns en viss möjlighet att i särskilt ömmande fall kunna betala ut 40-delsberäknad folkpension i form av efterlevandepension även utanför EU/EES. Motsvarande bestämmelse har förts in i SofL. Som redovisas nedan i avsnitt 11.4.4 kommer regeringen att föreslå att garantipension till änkepension skall utgöra en bosättningsbaserad förmån enligt SofL. Därigenom kommer också bestämmelserna i nämnda lag om utbetalning m.m. vid utlandsvistelse att gälla även för garantipension till änkepension. På samma sätt som garantipension till änkepension, under vissa i SofL närmare angivna förutsättningar, skall kunna betalas ut utomlands bör även 90-procentstillägg som beräknats på den avlidnes bosättningstid i Sverige i motsvarande omfattning kunna betalas ut utomlands. Regeringen anser således sammanfattningsvis att 90-procentstillägget, till den del det beräknats på den avlidnes bosättningstid, liksom garantipension till änkepension bör betraktas som en bosättningsbaserad förmån enligt SofL. Nödvändiga ändringar i SofL till följd härav kommer regeringen att återkomma till i en senare proposition.

11.4 Grundskyddet inom änkepensioneringen

11.4.1 Garantipension till änkepension

Regeringens förslag: Till en änka som inte har fyllt 65 år och vars avlidne man inte haft pensionsgrundande inkomster eller endast haft låga sådana inkomster skall en beskattningsbar garantipension till änkepensionen – som skall ersätta nuvarande regler om bosättningsbaserad folkpension, pensionstillskott och särskilt grundavdrag för pensionärer – utges. Denna garantipension skall trappas av på visst sätt mot änkepension, inklusive 90-procentstillägget, eller i vissa fall av omställningspension eller särskild efterlevandepension (inklusive i förekommande fall 90-procentstillägg).

Garantipensionen skall utges även om änkan tagit ut ålderspension före 65 års ålder.

Beräkning av garantipension till änkepension skall, när änkan tagit ut ålderspension före 65 års ålder, göras före den samordning som alltid skall ske mellan kvinnans egen ålderspension i form av tilläggs-pension och hennes änkepension från tilläggs-pensioneringen.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Riksförbundet för änkor, änkemän och föräldralösa barn* anser att det inte skall finnas någon fast 65-årsgräns för garantipension till änkepension utan gränsen för när garantipension skall kunna utges skall vara flexibel beroende på den enskilda ankans situation. Även *Sveriges Pensionärers Riksförbund* anser att 65-årsgränsen skall ersättas

med annat kriterium för ändrade förmåner, t.ex. tidpunkten från vilken ålderspension utgår.

Skälen för regeringens förslag: Som framgått i avsnitt 11.3.5 har regeringen föreslagit att den del av folkpensionen som utgör ersättning för det första prisbasbeloppets inkomster skall ersättas med ett tillägg till änkepensionen. Den i dag bosättningsbaserade folkpensionen inklusive pensionstillskottet utgör tillsammans med SGA det egentliga grundskyddet.

När det gäller frågan hur ett framtida grundskydd skall utformas har regeringen haft som utgångspunkt att i huvudsak endast föreslå förändringar av de nuvarande änkepensionsreglerna som är påkallade med hänsyn till anpassningen av regelverket till det reformerade ålderspensionssystemet och att därvid skapa regler som i möjligaste mån ger ett oförändrat utfall för den enskilde. En annan utgångspunkt har varit att finna en lösning för änkepensioneringens grundskydd som har samma grundkonstruktion som grundskyddet inom den reformerade ålderspensioneringen. En sådan konstruktion av grundskyddet inom änkepensioneringen bidrar till enhetlighet mellan de olika pensionssystemen.

Liksom vad gäller för garantipensionen inom den reformerade ålderspensioneringen bör grundskyddet inom änkepensioneringen utges endast till de änkor som har behov av ett grundskydd. Grundskyddet skall därför inte såsom folkpensionen utges med ett enhetligt belopp utan avgörande för om grundskyddet skall utges och storleken därav är om den efterlevande har behov av ett sådant stöd. Grundskyddsförmånen bör därför också på visst sätt avräknas mot änkepension eller i vissa fall av omställningspension eller särskild efterlevandepension. Med hänsyn härtill föreslår regeringen att det även inom änkepensioneringen tillskapas en garantipension som skall ersätta nuvarande regler om bosättningsbaserad folkpension, pensionstillskott och SGA.

Utbetalning av garantipension

Garantipension till änkepension skall ersätta de nuvarande änkepensionförmånerna i form av bosättningsbaserad folkpension, pensionstillskott och SGA. Även garantipension till ålderspension avser att ersätta dessa förmåner.

Enligt nuvarande regler har en änka rätt till änkepension från folkpensioneringen till dess att hon uppbär folkpension i form av ålderspension, dock längst till dess hon fyller 65 år. Bakgrunden till denna ordning är att det inte har ansetts rimligt att en person skall erhålla ett dubbelt grundskydd från folkpensioneringen. Vid den tidpunkt som änkan har rätt till och uppbär ålderspension skall denna pension i stället utgöra hennes grundskyddsförmån. Regeringen anser att även i framtiden skall grundskyddet inom ålderspensioneringen utgöra den förmånsberättigades enda grundskyddsförmån. Mot denna bakgrund bör garantipension till änkepension utges längst till dess att änkan börjar uppbära ålderspension.

I det reformerade ålderspensionssystemet skall inkomstgrundad ålderspension kunna tas ut när den pensionsberättigade fyller 61 år. Emellertid kan grundskyddet i form av garantipension till ålderspension inte tas ut

förrän den pensionsberättigade fyller 65 år. Eftersom änkan inte kan erhålla något grundskydd inom ålderspensioneringen förrän den månad hon fyller 65 år, anser regeringen att garantipension till änkepension inte automatiskt bör upphöra, när änkan börjar uppbära ålderspension. En sådan lösning skulle innebära att en kvinna som tar ut ålderspension vid exempelvis 61 års ålder skulle komma att stå utan grundskydd under fyra års tid. Mot denna bakgrund föreslår regeringen att garantipension till änkepension skall utges till dess änkan har rätt till garantipension till ålderspension. Garantipension till änkepension skall således utges till dess änkan fyller 65 år och då oavsett om hon dessförinnan tagit ut inkomstgrundad ålderspension. Det saknar vidare betydelse om änkan faktiskt ansöker om garantipension till ålderspension eller inte utan det är själva rätten till sådan pension som är avgörande för hur länge garantipension till änkepension skall utges.

Eftersom regeringens förslag inte innebär annat än att grundskyddet inom änkepensioneringen inte skall utges under tid då grundskyddet inom ålderspensioneringen kan utges, innebär vårt förslag ingen förändring i sak utan utgör endast en anpassning av änkepensioneringen till det reformerade ålderspensionssystemet. Att såsom Riksförbundet för änkor, änkemän och föräldralösa barn föreslagit låta garantipensionen till änkepension utges även efter det att änkan fyllt 65 år, och att därvid göra en behovsprövning i varje enskilt fall, skulle innebära en utvidgning av dagens bestämmelser om grundskydd inom de olika pensionssystemen. Detta skulle innebära att en änka skulle erhålla en betydligt högre pension än vad övriga ålderspensionsberättigade har rätt till, vare sig de är ensamstående eller gifta. Det skulle dessutom innebära att betydande administrativa och personella resurser togs i anspråk hos de allmänna försäkringskassorna. Även det förslag som Sveriges Pensionärsförbund lämnat i sitt remissyttrande skulle innebära en ökad administration hos försäkringskassan. Till detta kommer att förslaget innebär mer än en anpassning av de nuvarande bestämmelserna.

Sammanfattningsvis föreslår regeringen att garantipension till änkepension alltid skall utges till dess änkan fyller 65 år. Rätten till garantipension till änkepension skall kvarstå även om änkan tagit ut inkomstgrundad ålderspension före 65 års ålder. Vidare skall rätten till garantipension till änkepension inte påverkas av att änkan inte ansöker om ålderspension när hon fyller 65 år, dvs. garantipension till änkepension skall aldrig utges efter det att änkan har fyllt 65 år.

Samordningskonsekvenser

De nedan i avsnitt 11.4.3 föreslagna reglerna för beräkning av garantipension till änkepension skulle, om inget annat görs, kunna leda till att den minskning av änkepensionen från tilläggs pensioneringen som samordningen med kvinnans egen ålderspension från tilläggs pensioneringen kan innebära kompenseras med "extra" utfyllnad i form av garantipension till änkepension upp till den basnivå som regeringen föreslår att garantipensionen skall utges från. (Garantipensionens basnivå kommer att behandla nedan i avsnitt 11.4.3.) För att detta inte skall kunna inträffa före-

slår vi att beräkningen av garantipension till änkepension vid uttag av ålderspension före 65 års ålder alltid skall göras före samordningen mellan kvinnans egen ålderspension från tilläggs pensioneringen och hennes änkepension från tilläggs pensioneringen.

11.4.2 Den pensionsberättigade personkretsen

Regeringens förslag: Den personkrets som skall ha rätt till garantipension till änkepension skall vara densamma som enligt nuvarande regler för rätt till folkpension i form av änkepension. Kvinnor födda år 1945 eller senare skall dock vid beviljande av änkepension på grund av dödsfall efter år 2003 inte ha rätt till garantipension till änkepension.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Sveriges Pensionärers Riksförbund* och *Riksförbundet för änkor, änkemän och föräldralösa barn* anser att kvinnor födda år 1945 eller senare även vid beviljande av änkepension efter ikraftträdandet bör ha rätt till garantipension till änkepension.

Skälen för regeringens förslag: Som tidigare framgått följer av de omfattande övergångsbestämmelser som beslutades i samband med 1990 års efterlevandepensionsreform att de tidigare reglerna om änkepension har fortsatt giltighet under en lång tidsperiod även vad gäller beviljande av änkepension efter den reformerade lagstiftningens ikraftträdande den 1 januari 1990. Regeringen har i avsnitt 4.4 gett en översikt av övergångsbestämmelserna och de genom övergångsbestämmelserna alltjämt gällande reglerna för änkepension, vilka medför att änkepension kan komma att beviljas långt in på 2000-talet. Övergångsbestämmelserna såvitt avser folkpension i form av änkepension kan sammanfattas enligt följande.

Änkor före år 1990

Kvinnor som redan den 31 december 1989 hade rätt till änkepension har fortsatt rätt till sådan pension med tillämpning fullt ut av de tidigare bestämmelserna. Angående dessa bestämmelser se avsnitt 4.4.

Änkor efter år 1990

1. Kvinnor födda år 1944 eller tidigare

En förutsättning för att en efterlevande kvinna född år 1944 eller tidigare skall ha rätt till änkepension enligt äldre bestämmelser även om dödsfallet inträffar efter utgången av år 1989 är att hon vid utgången av år 1989 var gift med den man efter vilken änkepension skall utges. Änkepension från folkpensioneringen utges dock även till en kvinnan som enligt regelverket i AFL i dess lydelse före den 1 januari 1990, enligt den s.k. likställighetsregeln, likställs med en gift kvinna. Nämnada regel innebär att en kvinna som var ogift, frånskild eller änka och som stadigvarande bodde

tillsammans med en ogift eller frånskild man eller änklings den 31 december 1989 likställs med en gift kvinna om hon tidigare hade eller hade haft barn tillsammans med den avlidne mannen.

Övergångsbestämmelserna avser endast att reglera om en kvinna skall hänföras till det äldre regelsystemet eller om hon skall omfattas av de nya bestämmelserna om efterlevandepension. Om kvinnan sedan kan ha rätt till folkpension i form av änkepension är beroende av om villkoren för rätt till sådan pension i AFL i dess lydelse före den 1 januari 1990 är uppfyllda vid dödsfallet. Dessa villkor framgår av den tidigare redogörelsen i avsnitt 4.4.

2. Kvinnor födda år 1945 eller senare

En efterlevande kvinna som tillhör denna kategori omfattas av de reformerade reglerna om efterlevandepension om hennes make (eller därmed likställd) avlider efter den 31 december 1989 och hon kan dessutom enligt övergångsbestämmelserna till lagen (1988:881) om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring ha rätt till änkepension.

En kvinna, som är född år 1945 eller senare omfattas av övergångsbestämmelserna till reglerna om änkepension i AFL i deras lydelse före den 1 januari 1990 om hon den 31 december 1989 uppfyllde villkoren för rätt till änkepension, dvs. skulle ha haft rätt till änkepension om mannen hade avlidit vid utgången av år 1989. Detta innebär att en kvinna som tillhör denna kategori vid utgången av år 1989 skall ha varit gift med den avlidne och då haft den rättsliga vårdnaden om och stadigvarande bott tillsammans med barn under 16 år eller ha fyllt 36 år och ha varit gift med honom i minst fem år.

Dock kan folkpension i form av änkepension utges till en kvinna om hon är att likställas med gift enligt den tidigare beskrivna likställighetsregeln.

Det krävs vidare att äktenskapet eller sammanboendet fortlöpande har bestått fram till dödsfallet.

En kvinna som vid utgången av år 1989 var gift med den avlidne omfattas fortfarande av övergångsbestämmelserna om äktenskapet upplöses utan att makarna flyttar isär. Så är också fallet för en kvinna som vid utgången av år 1989 var likställd med gift och som senare har gift sig med mannen utan att samboendet dessförinnan har upphört.

Dessa villkor för folkpension tar enbart sikte på att avgöra om en kvinna, som är född år 1945 eller senare, skall ha ett visst skydd enligt äldre lagstiftning. Om en sådan änkepension skall beviljas bestäms av reglerna i AFL i deras lydelse före den 1 januari 1990. De villkor som anges där och som närmare beskrivits i avsnitt 4.4, måste vara uppfyllda vid dödsfallet för att änkepension skall kunna beviljas.

Rätt till garantipension till änkepension

Som tidigare framgått skall garantipensionen till änkepension ersätta den bosättningsbaserade folkpensionen, pensionstillskott och SGA. Garantipensionen till änkepension utgör en, till skillnad mot folkpension i form av änkepension, utfyllnadspension för de änkor som helt saknar eller en-

dast har en låg tilläggspension i form av änkepension. Även om garantipensionen till änkepension och folkpension i form av änkepension således till sin konstruktion skiljer sig åt utgör båda konstruktionerna ett grundläggande skydd för änkor. Med hänsyn härtill föreslår regeringen att för rätt till garantipension till änkepension skall krävas att änkan uppfyller kraven för rätt till folkpension i form av änkepension enligt nuvarande bestämmelser. Fråga är dock om alla kvinnor som uppfyller dessa krav skall var berättigade till garantipension till änkepension.

Kvinnor som beviljats änkepension på grund av dödsfall före år 2003

Regeringens utgångspunkten vid anpassningen av änkepensionsreglerna för de kvinnor som blivit änkor före år 2003 är att åstadkomma regler som leder till att i huvudsak ingen änka får ett sämre nettoutfall av änkepensionen än vad de har i dag. En annan utgångspunkt är att endast vidta förändringar av det nuvarande regelverket som är nödvändiga för anpassningen till det reformerade ålderspensionssystemet. Med beaktande härav och med hänsyn till vad som i det föregående har anförts angående vilka förmåner garantipension till änkepensionen avser att ersätta, föreslår regeringen att de kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 skall var berättigade till garantipension till änkepension under förutsättning att de uppfyller villkoren för rätt till denna förmån.

Kvinnor som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002

1. Kvinnor födda år 1944 eller tidigare

Dessa kvinnor har, enligt regeringens uppfattning, ett större behov av efterlevandeskydd än övriga vuxna efterlevande. Därför föreslår regeringen att kvinnor födda år 1944 eller tidigare, som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002, skall vara berättigade till garantipension till änkepension under förutsättning att de uppfyller villkoren för rätt till denna förmån.

2. Kvinnor födda år 1945 eller senare

Vid den överenskommelse som träffades i samband med 1990 års efterlevandepensionsreform ansågs det, som framgått i avsnitt 11.3.5, viktigt att även för framtiden tillförsäkra kvinnor födda år 1945 eller senare och som skulle komma att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 1989 en rätt till mannens intjänade pension t.o.m. år 1989 såvitt avser den pension som grundas på tillgodoräknade pensionspoäng men även på motsvarande beräkningsgrunder för det första prisbasbeloppets inkomster. Den överenskommelse som träffades i samband med 1990 års reform beträffande bl.a. änkepensioneringens fortlevnad hade således egentligen till syfte att tillvarata dessa kvinnors rätt till viss andel av den rätt mannen "tjänat in" i form av ATP-poäng t.o.m. år 1989. Av denna anledning kom även änkepension från folkpensioneringen, motsva-

rande kompensation för mannens inkomster upp till ett prisbasbelopp, att behandlas på samma sätt som tilläggspensionen.

Varför änkepensionen till dessa kvinnor även kom att omfatta pensionstillskott, rätt till SGA samt också bostadstillägg till pensionärer (BTP) kommenterades inte närmare och överensstämmer, enligt regeringens uppfattning, inte med de resonemang som i övrigt fördes om "intjänade" rättigheter. Detta talar, enligt regeringens uppfattning, närmast för att änkepensionen till dessa kvinnor utöver änkepension i form av tilläggspension endast bör bestå av ett 90-procentstillägg motsvarande kompensation för det första prisbasbeloppets inkomster.

Den garantipension till änkepension som regeringen föreslagit avser att ersätta nuvarande regler om bosättningsbaserad folkpension, pensionstillskott och SGA. Det förefaller bättre stämma överens med de syften som legat bakom övergångsbestämmelserna vid 1990 års reform att kvinnor födda år 1945 eller senare, utöver änkepension beräknad på mannens ATP-poäng t.o.m. år 1989, endast erhåller ett 90-procentstillägg men däremot inte någon garantipension till änkepension. En sådan lösning har även administrativa fördelar.

I detta sammanhang bör även påpekas att regeringen i avsnitt 11.12 föreslår att kvinnor födda år 1945 eller senare, liksom i dag, även skall ha rätt till omställningspension på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002. Härigenom kommer dessa kvinnor, till skillnad från de kvinnor som är födda år 1944 eller tidigare och som uppfyller förutsättningarna för änkepension, att samtidigt vara berättigade till änkepension och omställningspension. De kommer således att erhålla ett grundskydd genom garantipensionen till omställningspension. Ett sådant förslag innebära dessutom att regeringen, i linje med internationella åtaganden, verkar för ett mer könsneutralt efterlevandepensionssystem.

Mot bakgrund av det anförda föreslår regeringen att kvinnor födda år 1945 eller senare som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter ikraftträdandet av det anpassade regelverket inte skall ha rätt till garantipension till änkepension.

Konsekvenser av förslagen avseende kvinnor födda år 1945 eller senare som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002

Genom förslaget kommer således kvinnor födda år 1945 eller senare som beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 att, om de uppfyller villkoren för rätt till 90-procentstillägget, precis som i dag få ersättning för den tilläggspensionsberäknade folkpensionen.

En konsekvens härav blir emellertid att vissa kvinnor, födda år 1945 eller senare, som beviljas änkepension på grund av dödsfall efter ikraftträdandet kommer att påverkas av de föreslagna kvalifikationsreglerna för 90-procentstillägget. Som ovan framgått kommer de inte att vara berättigade till garantipension till änkepension.

För kvinnor födda år 1945 eller senare utges hel eller viss andel av en änkepension beräknad enligt äldre bestämmelser. Denna beräkning görs i förhållande till det antal år mannen före år 1990 tillgodoräknats ATP-

poäng. Detta innebär att folkpension i form av änkepension utges med samma andel oavkortad pension som tilläggspension i form av änkepension. För en kvinna född år 1945 eller senare, som inte var gift med den avlidne men väl uppfyller villkoren för rätt till änkepension från folkpensioneringen på grund av den s.k. likställighetsregeln, beräknas i dag en fiktiv tilläggspension i form av änkepension motsvarande vad som skulle ha utgetts till kvinnan om villkoren för rätt till sådan pension varit uppfyllda. Beräkningen avser i detta hänseende endast att fastställa hur stor andel (dvs. hur många 30-delar) av en oavkortad änkepension från tilläggspensioneringen som skulle ha utgetts till kvinnan om hon varit berättigad därtill. Den sålunda erhållna kvotdelen används sedan för att räkna ut kvinnans folkpension i form av änkepension.

Eftersom regeringen anser att kvinnor som inte uppfyller förutsättningarna för rätt till änkepension vid beviljande av änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 inte heller skall kunna erhålla något 90-procentstillägg, och eftersom de inte heller kommer att kunna beviljas garantipension till änkepension, innebär förslaget att dessa kvinnor inte kommer att erhålla någon form av änkepension.

Dessa kvinnor kommer dock, som tidigare framgått, att kunna erhålla omställningspension på samma villkor som männen. Den beskrivna effekten innebär således i praktiken att dessa kvinnor kommer att behandlas på samma sätt som män som förlorar sin partner på grund av dödsfall som inträffar efter utgången av år 2002 och som för kvinnor som av andra skäl saknar rätt till änkepension.

11.4.3 Beräkning av garantipension till änkepension

Regeringens förslag: Garantipension till änkepension skall, för de kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003, beräknas utifrån en basnivå om 2,15 prisbasbelopp. Denna basnivå skall trappas av med 100 % av änkepension (inklusive 90-procentstillägget) till den del denna inte överstiger 1,49 prisbasbelopp. Av änkepension däröver skall en avtrappning göras med 44 %.

Om en kvinna, som är berättigad till garantipension till änkepension, har rätt till omställningspension eller särskild efterlevandepension men inte till änkepension skall omställningspension eller särskild efterlevandepension (inklusive 90-procentstillägg) trappa av garantipensionen till änkepension på samma sätt.

Garantipension till änkepension skall, för de kvinnor som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002, beräknas utifrån en basnivå om 2,13 prisbasbelopp. Denna basnivå skall trappas av med 100 % av änkepension (inklusive 90-procentstillägget).

Om en kvinna, som är berättigad till garantipension till änkepension, har rätt till omställningspension men inte till änkepension, skall omställningspensionen trappa av garantipensionen till änkepension på samma sätt.

Med änkepension skall likställas utländsk efterlevandepension som inte är av utfyllnadskaraktär.

Utredningens förslag: Stämmer inte överens med regeringens förslag. Utredningen föreslog att garantipension, såväl till änkepension som beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall före år 2003 som till änkepension som kommer att beviljas på grund av dödsfall efter utgången av år 2002, skulle utges med en basnivå om 2,04 prisbasbelopp. Denna basnivå skulle trappas av med 100 % av tilläggspension i form av änkepension (inklusive 90-procentstillägget) till den del denna inte översteg 1,49 prisbasbelopp. Tilläggspension i form av änkepension däröver skulle trappa av med 30 %.

Remissinstanserna: *Sveriges Pensionärers Riksförbund* anser att garantinivån i efterlevandepensionssystemet och i det reformerade ålderspensionssystemet bör vara densamma. Vidare anser riksförbundet att änkepensionerna skall återfå åtminstone det realvärde de hade år 1990. *Dalarnas läns allmänna försäkringskassa* menar att garantipensionen i efterlevandepensionssystemet och i det reformerade ålderspensionssystemet bör beräknas på liknande sätt. *Riksförbundet för änkor, änkemän och föräldralösa barn* anser, som förbundet får förstås, att garantinivån i ett efterlevandepensionssystem och i det reformerade ålderspensionssystemet bör vara densamma. Riksförbundet PensionärsGemenskapen utgår från att full kompensation erhålls för avskaffandet av det särskilda grundavdraget.

Skälen för regeringens förslag:

Änkepension och garantipension till änkepension som beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall före år 2003

Särskilt när det gäller anpassningen av änkepensioneringen enligt övergångsbestämmelser är regeringens utgångspunkt att skapa en modell för änkepensioneringen som ger de kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 ett ekonomiskt utfall som i huvudsak inte ger ett sämre nettoutfall än dagens regler. För att uppnå detta syfte har regeringen bl.a. föreslagit att såväl den samordningsregel som garantiregel avseende ankans ålderspension och änkepension som i dag gäller efter det att änkan fyllt 65 år eller dessförinnan börjat uppbära egen ålderspension alltså skall finnas kvar.

Garantipensionen skall ge kompensation för den bosättningsbaserade folkpension och pensionstillskott som den förmånsberättigade vid ikraftträdandet uppbär. Därutöver måste också garantipensionens basnivå och dess avtrappningsintervall bestämmas med beaktande av att det särskilda grundavdraget inte skall finnas kvar fr.o.m. taxeringsåret 2004. Eftersom änkepensionen inklusive garantipensionen därigenom kommer att be-

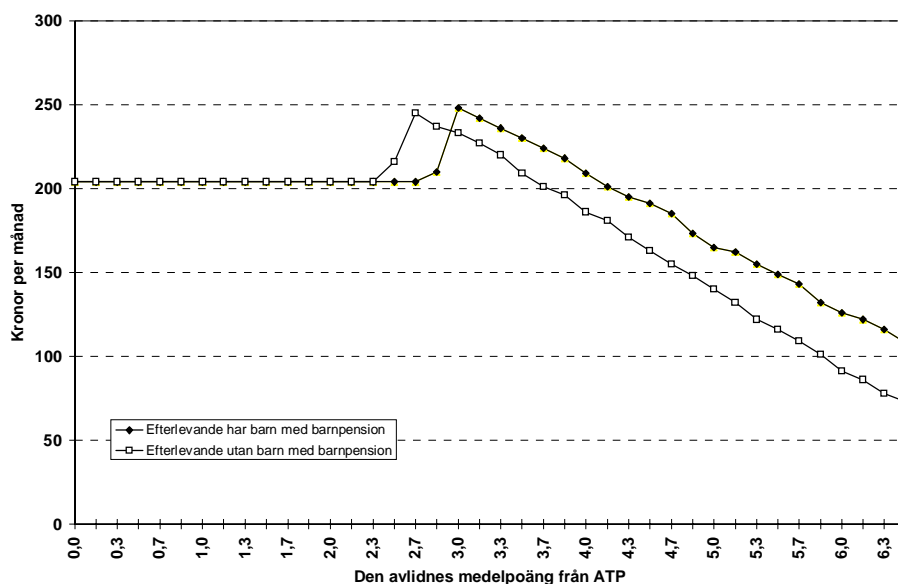
skattas på samma sätt som förvärvsinkomster, måste hänsyn tas till att det i dag gäller olika skattesatser i olika kommuner. Regeringen har därför konstruerat en garantipension som avser att täcka en kommunalskattesats om 34 %.

Den garantipension till änkepensionen som regeringen föreslår för den nu behandlade kategorin kvinnor har följande konstruktion. Basnivån motsvarar 2,15 prisbasbelopp, ca 6 560 kr i månaden år 2000. Basnivån avräknas krona för krona upp till 1,49 prisbasbelopp av kvinnans änkepension (inklusive 90-procentstillägget). Till den del änkepensionen överstiger 1,49 prisbasbelopp sker avräkningen med ett belopp motsvarande 44 % av denna.

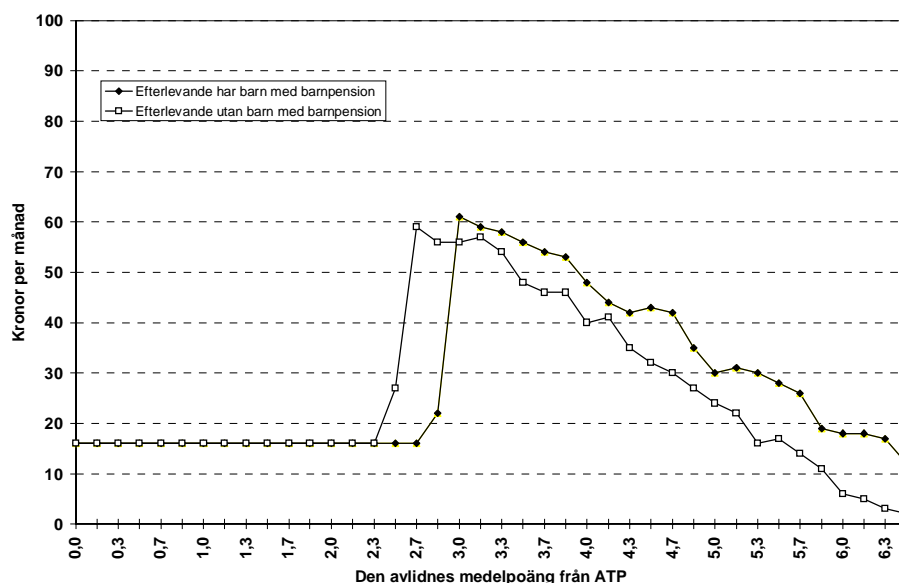
Förslaget innebär att en änka efter en man som inte tjänat in rätt till någon tilläggs pension, dvs. änkan har inte någon rätt till änkepension, kommer att vara berättigad till en beskattad garantipension till änkepensionen om 2,15 prisbasbelopp.

Som framgår av figur 11.1 och 11.2 medför garantipensionskonstruktionen att i huvudsak ingen änka i den nu behandlade kategorin får ett sämre nettoutfall än enligt dagens regler.

Figur 11.1 Skillnad i pensionsinkomst efter skatt mellan ett änkepensionssystem med garantipension och det nuvarande systemet. Kommunal skatt 30,62 %. Änka utan barn erhåller 40 % av den avlidnes beräknade egenpension och änka med barn erhåller 35 % av den avlidnes beräknade egenpension (2000 års prisbasbelopp, 36 600 kr).



Figur 11.2 Skillnad i pensionsinkomst efter skatt mellan ett änkepensionssystem med garantipension och det nuvarande systemet. Kommunal skatt 34 %. Änka utan barn erhåller 40 % av den avlidnes beräknade egenpension och änka med barn erhåller 35 % av den avlidnes beräknade egenpension (2000 års prisbasbelopp, 36 600 kr).



I figurerna 11.1 och 11.2 visas skillnaden i pensionsnivåer sedan skatten är avdragen mellan det nuvarande regelsystemet och regeringens förslag till garantipension till änkepension. Beräkningarna som ligger till grund för diagrammen har gjorts med utgångspunkt från att änkan endast har inkomst från änkepensioneringen. Att beräkningarna gjorts med denna begränsning beror på att frågan om inkomstprövning av änkepensioneringen efter utgången av år 2002 alltjämt är under beredning (se avsnitt 11.5). Figur 11.1 avser änkor bosatta i kommun med en för år 2000 genomsnittlig skattesats om 30,62 %. Figur 11.2 avser änkor bosatta i kommun med en skattesats om 34 %. Det framgår att samtliga änkor, dvs. änkor såväl med som utan barn, får en höjning av sin nettopension vid en övergång till ett änkepensionssystem med garantipension. Hur stor höjningen kommer att bli är beroende av bl.a. kommunalskattens storlek.

Änkepension och garantipension till änkepension som kommer att beviljas på grund av dödsfall efter utgången av år 2002

Liksom angetts beträffande garantipension till omställningspension som beviljas på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 bör även änkepension som beviljas på grund av dödsfall efter denna tidpunkt betraktas som en kompletterande inkomst snarare än den efterlevandes grundläggande försörjning. Dock bör grundskyddet i ett anpassat efterlevandepensionssystem i allt väsentligt inte skilja sig från dagens grundskydd i form av folkpension och pensionstillskott. Härvid bör vid konstruktionen av garantipensionen i ett anpassat efterlevandepensionssystem även beaktas att efterlevandepension, liksom andra pensioner, i framtiden

kommer att beskattas som förvärvsinkomster. Härtill kommer att både omställningspensionen och änkepensionen initialt avser att ersätta bortfallet av den avlidnes förvärvsinkomst. Mot denna bakgrund bör, enligt regeringens uppfattning, garantipensionens basnivå och avtrappningen av densamma se likadan ut inom omställningspensioneringen och änkepensioneringen. Skillnaden mellan de båda förmånerna är att garantipension till omställningspension är tidsbegränsad, medan garantipension till änkepension däremot är att betrakta som ett permanent komplement till kvinnans egen inkomst, som vid 65 års ålder kan avlösas av garantipension till ålderspension. Med hänsyn härtill är det regeringens uppfattning att garantipension till änkepension på sikt utgör en ekonomiskt bättre förmån än garantipension till omställningspension.

Även om änkepensionen är att anse som en kompletterande inkomst, är det regeringens uppfattning att en kvinna som helt saknar inkomstrelaterad änkepension, i likhet med vad regeringen föreslagit inom omställningspensioneringen, skall ges ett grundskydd som i huvudsak motsvarar dagens grundskydd i form av folkpension och pensionstillskott kompletterat med SGA. Med hänsyn härtill skall basnivån för garantipension till änkepension, liksom garantipension till omställningspension, utges med en basnivå om 2,13 prisbasbelopp (ca 6 500 kr per månad år 2000), vilket motsvarar basnivån för garantipension till ålderspension för personer födda år 1938 eller senare. Eftersom änkepensionen skall betraktas som en kompletterande inkomst, skall garantipensionen trappas av med 100 % av änkepensionen i de fall kvinnan är berättigad till sådan förmån.

Förslaget innebär således att de kvinnor som är födda år 1944 eller tidigare, och som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002, kommer att vara garanterade en beskattad änkepension som lägst uppgår till 2,13 prisbasbelopp. Övriga kvinnor, dvs. kvinnor födda år 1945 eller senare, är inte berättigade till något grundskydd i form av garantipension till änkepension, om dödsfallet sker efter utgången av år 2002.

I detta sammanhang bör dessutom påpekas att det är vanligt att en kvinna vid mannens bortgång utöver änkepension har rätt till efterlevandepension i form av tjänstepension efter den avlidne mannen. År 1999 fanns det 54 000 kvinnor födda år 1944 eller tidigare som inte hade fyllt 65 år och som uppbar änkepension. 14 000 av dessa änkor uppbar änkepension i form av folkpension. 40 % av de 54 000 änkorna uppbar dessutom efterlevandepension i form av tjänstepension efter den avlidne mannen. Genomsnittsinkomsten från sådan tjänstepension uppgick till 45 000 kr brutto om året.

Enligt nuvarande bestämmelser minskas det särskilda grundavdraget även av efterlevandepension i form av tjänstepension eftersom sådan pension likställs med tilläggspension. Som framgått ovan i detta avsnitt skall, enligt regeringens förslag, tjänstepension inte påverka garantipension till änkepension vid avräkning av basnivån. Detta innebär att endast änkepension jämte utländsk efterlevandepension som inte är av garantipensionskaraktär skall trappa av garantipensionens basnivå. Regeringens förslag i denna delen innebär således en förbättring jämfört med dagens regler. Dock kan efterlevandepension i form av tjänstepension liksom i

dag komma att påverka garantipensionen till änkepension vid den inkomstprövning som kan komma att ske. Prop. 1999/2000:91

Avtrappning av garantipension till änkepension i vissa fall

För att en kvinna skall vara berättigad till änkepension uppställs, som framgått i avsnitt 11.3.1, som krav bl.a. att hon var gift med den avlidne mannen senast de 31 december 1989. En kvinna som inte uppfyller det nämnda villkoret kan emellertid, som framgått i avsnitt 11.4.2, vara berättigad till garantipension till änkepension. Vidare kan hon, som kommer att framgå av avsnitt 11.7, samtidigt vara berättigad till omställningspension.

För det fall en kvinna är berättigad till garantipension till änkepension, men inte till änkepension, samtidigt som hon är berättigad till omställningspension föreslår regeringen att garantipension till änkepension skall trappas av mot omställningspensionen. Enligt regeringens uppfattning erhålls härvid en likabehandling av de kvinnor som jämte garantipension till änkepension är berättigade till inkomstrelaterad efterlevandepension oberoende av i vilken form den utges.

För det fall mannen har avlidit före år 2003 och kvinnan – som inte var gift med den avlidne mannen senast den 31 december 1989 – jämte garantipension till änkepension har rätt till omställningspension eller särskild efterlevandepension, som beviljats före ikraftträdandet, men inte till änkepension, föreslår regeringen att garantipensionen till änkepension i stället skall avtrappas av omställningspension eller särskild efterlevandepension (inklusive 90-procentstillägg).

Utländsk efterlevandepension

Garantipension till änkepension är på samma sätt som garantipension till ålderspension en utfyllnadsförmån och skall således avräknas mot änkepension. För att garantipensionen till änkepensionen skall ha kvar sin karaktär av utfyllnad föreslår regeringen att även utländsk efterlevandepension som inte är av utfyllnadskaraktär skall trappa av garantipensionen.

När det gäller efterlevandepension från land inom EU/EES-området finns dock vissa bestämmelser som begränsar möjligheterna till avräkning (se avsnitt 12).

Regeringens förslag: Garantipension till änkepensionen skall vara beroende av den avlidnes försäkringstid.

För rätt till oavkortad garantipension till änkepension, skall för kvinnor födda år 1944 eller tidigare, krävas att den avlidne kunnat tillgodoräknas 40 år med försäkringstid för garantipension i Sverige. Vid kortare försäkringstid än 40 år skall garantipensionen avkortas proportionellt.

Försäkringstid skall tillgodoräknas enligt samma regler som föreslås för garantipension till omställningspension.

Vid bedömningen av hur många år med försäkringstid som skall tillgodoräknas den avlidne skall beaktas även framtida försäkringstid.

Kvinnor, födda år 1944 eller tidigare, som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall som inträffar före år 2003 skall alltid vara berättigad till så stor andel av garantipension till änkepensionen som de skulle ha haft rätt till i form av folkpension om bestämmelserna i 5 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL), i deras lydelse före den 1 januari 2003, alltjämt hade tillämpats.

Har kvinnor födda år 1945 eller senare beviljats änkepension före år 1990 skall försäkringstid för garantipension till änkepensionen beräknas enligt samma regler som för änkor födda år 1944 eller tidigare.

För kvinnor födda år 1945 eller senare, som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall under något av åren 1990–2002, skall garantipension till änkepensionen 30-delsberäknas med hänsyn till den avlidne mannens antal år med tillgodoräknade ATP-poäng t.o.m. år 1989.

För rätt till oavkortad garantipension till änkepension – som grundar sig på dödsfall före år 2003 – skall, såvida rätten till änkepension inte grundar sig på sammanboende med barn under 16 år, krävas att kvinnan vid dödsfallet hade fyllt 50 år. Om så inte är fallet skall den nuvarande bestämmelsen om 15-delsberäkning av folkpension i form av änkepension tillämpas.

För samtliga kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 skall följande gälla vid beräkningen av garantipension till änkepension. Om den avlidnes faktiska eller framtida beräknade bosättningsstid i Sverige är kortare än 40 år skall garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall reduceras med 1,0 % för varje år som understiger 40 år innan avräkning mot änkepension görs. Om garantipensionen till änkepension i stället skall beräknas på grundval av den avlidnes tillgodoräknade år med pensionspoäng för tilläggspension, och den avlidne inte kan tillgodoräknas 30 år med faktiska eller antagna pensionspoäng, skall garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall i stället minskas med 1,8 % för varje år som understiger 30 år.

Utredningens förslag: Stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. Utredningen föreslog emellertid inte någon kompensation för de

förändrade beskattningsreglerna såvitt avser beräkningen av garantipension på grund av dödsfall före år 2003 vid bristande försäkringstid.

Remissinstanserna: Förutom de remissinstanser som generellt antingen tillstyrker eller inte har några invändningar mot utredningens förslag är det någon enstaka remissinstans som särskilt tillstyrkt förslaget såvitt avser kvinnor födda år 1945 eller senare.

Skälen för regeringens förslag: För rätt till oavkortad folkpension krävs enligt nuvarande regler att den försäkrade kunnat tillgodoräkna sig 40 års bosättning i Sverige eller 30 år med intjänade ATP-poäng. I annat fall utges folkpensionen med så stor andel som svarar mot förhållandet mellan antalet bosättningsår eller år med intjänade pensionspoäng och talet 40 respektive 30. När det gäller efterlevandepension – såväl den reformerade efterlevandepensionen som änkepension enligt övergångsbestämmelserna – är det den avlidne som är den försäkrade och det är således dennes bosättningstid eller år med intjänade pensionspoäng för tilläggspension som är avgörande för beräkningen. I de fall dödsfallet sker i förvärvsaktiv ålder räknas som bosättningstid under angivna förutsättningar även tid fr.o.m. året för dödsfallet t.o.m. det år den avlidne skulle ha uppnått 64 års ålder. På motsvarande sätt kan även under vissa förutsättningar antagna ATP-poäng för tid efter dödsfallet läggas till grund för beräkningen (antagandepoängberäkning).

Dagens regler bygger helt på principen att änkepensionen är en från den avlidne härledd rätt. Regeringen föreslår att detsamma skall gälla även i ett anpassat efterlevandepensionssystem.

1. Kvinnor födda år 1944 eller tidigare

Regeringen har när det gäller rätten till garantipension till omställningspension föreslagit att det skall krävas 40 års försäkringstid för rätt till oavkortat grundskydd. För garantipension såväl till ålderspension som till omställningspension används begreppet försäkringstid i stället för bosättningstid. Motsvarande föreslår regeringen skall gälla för garantipension till änkepension.

Garantipension till änkepension utgör, liksom garantipension till omställningspension, ett grundskydd och saknar således anknytning till den avlidnes förvärvsverksamhet. Med hänsyn härtill bör garantipensionen till änkepension relateras till den avlidnes försäkringstid för garantipension enligt samma regler som föreslagits för garantipension till omställningspensionen, se avsnitt 9.5.

Regeringen föreslår därför att när det gäller kvinnor som beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 skall krävas att den avlidne kunnat tillgodoräknas minst 40 år med försäkringstid i Sverige. Om den avlidne inte kunnat tillgodoräknas 40 år med sådan försäkringstid, skall garantipension till änkepensionen utges med så stor andel som svarar mot förhållandet mellan antalet år för vilka försäkringstid har tillgodoräknats och talet 40. Först efter en sådan avkortning skall garantipensionen minskas av änkepension.

Garantipensionen till änkepension skall emellertid ersätta den bosättningsbaserade folkpensionen, pensionstillskott och SGA även för de kvinnor som har beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund

av dödsfall före år 2003. Dessa kvinnor kan ha en på den avlidne mannens ATP-poäng beräknad folkpension i form av änkepension. Det framstår som mindre lämpligt att förorda en lösning som medför att dessa kvinnor efter utgången av år 2002 kan bli berättigade till en änkepension som, på grund av att garantipensionen till änkepension skall 40-delsberäknas, kan komma att bli lägre. Dessa kvinnor bör därför efter ikraftträdandet även vara berättigade till en 30-delsberäknad garantipension till änkepension om detta är mer förmånligt för dem.

Regeringen föreslår därför att en kvinna som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 alltid skall vara berättigad till så stor andel av garantipension till änkepension som svarar mot den kvotdel med vilken folkpension i form av änkepension skulle ha utgetts om nuvarande regler i 5 kap. AFL alltjämt tillämpats.

Detta innebär att för kvinnor, födda år 1944 eller tidigare som beviljats änkepension på grund av dödsfall före år 2003, skall den i avsnitt 11.4.3 angivna basnivån på garantipensionen om 2,15 prisbasbelopp kortas av till den andel av 40 år som den tillgodoräknade försäkringstiden eller till den andel av 30 år som den tillgodoräknade tiden med pensionspoäng utgör.

Liksom föreslås för omställningspension som beviljats eller beviljas på grund av dödsfall före år 2003, föreslår regeringen att om den avlidnes faktiska eller den framtida beräknade bosättningstid i Sverige understiger 40 år skall garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall minskas med 1,0 % för varje år som understiger 40 år innan avräkning mot änkepension sker. Om garantipensionen till änkepension i stället baseras på grundval av den avlidnes tillgodoräknade år med pensionspoäng för tilläggspension och den avlidne inte kan tillgodoräknas 30 år med faktiska eller antagna pensionspoäng, skall garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall i stället minskas med 1,8 % för varje år som understiger 30 år. Nivåerna 1,49 prisbasbelopp och 0,66 prisbasbelopp (dvs. differensen mellan 2,15 prisbasbelopp och 1,49 prisbasbelopp) skall också minskas på motsvarande sätt. Först därefter skall den i avsnitt 11.4.3 beskrivna reduceringen av garantipensionen ske mot änkepension eller omställningspension eller särskild efterlevandepension och utländsk efterlevandepension som inte är av utfyllnadskaraktär.

Genom förslaget kommer kvinnor som vid ikraftträdandet redan beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före nämnda tidpunkt i huvudsak inte att vidkännas någon sänkning av änkepensionen jämfört med dagens regler.

Vad som avses med försäkringstid och tillgodoräknande av sådan tid för garantipension till omställningspension föreslår regeringen även skall gälla för garantipension till änkepension. Angående sistnämnda förslag och skälen därtill, se avsnitt 9.5. Vad regeringen anfört under rubriken "Försäkringstidsbegreppet" i avsnitt 9.5.1 om SofL avseende garantipension till omställningspension har bärighet även avseende garantipension till änkepension. Som framgått i nyss nämnda avsnitt återkommer regeringen i en senare proposition med nödvändiga ändringar i SofL.

Som ovan framgått är garantipension till änkepension, liksom garantipension till omställningspension, beroende av den avlidnes bosättningstid

i Sverige. Garantipension till änkepension bör således betraktas som en Prop. 1999/2000:91
bosättningsbaserad förmån enligt SofL.

15-delsreduktionsregeln

De nuvarande folkpensionsreglerna innebär att det sker en reduktion av folkpension i form av änkepension i 15-delar för kvinnor som vid dödsfallet är under 50 år, såvida rätten till folkpension i form av änkepension inte grundar sig på sammanboende med barn under 16 år. Eftersom garantipension till änkepension, liksom folkpension i form av änkepension, är ett grundskydd är det regeringen uppfattningen att motsvarande regel bör gälla även beträffande beräkningen av garantipension till änkepension i ett anpassat änkepensionssystem. I detta sammanhang bör emellertid skillnad göras mellan kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 respektive efter utgången av år 2002. Som framgått ovan i avsnitt 11.4.2 är det endast kvinnor födda år 1944 eller tidigare som kan erhålla garantipension till änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002. En kvinna som är född år 1944 har fyllt 50 år redan år 1994. Med hänsyn härtill föreligger enligt regeringens uppfattning inte skäl att låta den reduktion av folkpension i form av änkepension som i dag gäller för kvinnor under 50 år gälla även beträffande beräkningen av garantipension till änkepension i de fall änkepensionen kommer att beviljas på grund av dödsfall efter utgången av år 2002. Däremot är det motiverat att låta den nämnda reduktionen av folkpension i form av änkepension som i dag gäller för kvinnor under 50 år få en motsvarighet i det anpassade regelverket beträffande beräkning av garantipension till änkepension som beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall före år 2003. Detta beror på att kvinnor födda såväl tidigare som senare än år 1944 efter utgången av år 2002 kan komma att vara berättigade till garantipension till änkepension om dödsfallet skett före år 2003. Mot bakgrund härav föreslår regeringen att den reduktion av folkpension i form av änkepension som i dag gäller för kvinnor som är under 50 år skall gälla även beträffande beräkningen av garantipension till änkepension i de fall änkepension beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall före år 2003. Denna reduktion skall göras före beräkningen av garantipension med hänsyn till den avlidne mannens försäkringstid för garantipension.

2. Kvinnor födda år 1945 eller senare

Änkepension som beviljats på grund av dödsfall före år 1990

Dessa kvinnor har beviljats änkepension enligt samma regler som gäller för kvinnor födda år 1944 eller tidigare. Enligt regeringens uppfattning föreligger inte skäl att, för kvinnor födda år 1945 eller senare och som beviljats änkepension före år 1990, beräkna garantipensionen på annat sätt än vad som föreslagits för kvinnor födda år 1944 eller tidigare. Regeringen föreslår därför att en kvinna född år 1945 eller senare som beviljats änkepension på grund av dödsfall före år 1990 skall få garantipension

beräknad enligt samma regler som gäller för kvinnor födda år 1944 eller tidigare. Prop. 1999/2000:91

Änkepension som beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall något av åren 1990–2002

En kvinna som är född år 1945 eller senare och som beviljas änkepension på grund av dödsfall efter år 1989 har rätt till folkpension i form av änkepension baserad endast på mannens tillgodoräknade pensionspoäng t.o.m. år 1989. Regeringen har på skäl som angetts i avsnitt 11.4.3 funnit anledning att föreslå att 90-procentstillägget skall baseras enbart på grundval av den avlidne mannens intjänade ATP-poäng vid utgången av år 1989 oavsett när dödsfallet har inträffat. Eftersom garantipension till änkepensionen, liksom 90-procentstillägget, avser att ersätta en nuvarande folkpensionsförmån bör även garantipensionen till änkepension för den nu behandlade kategorin kvinnor endast baseras på den avlidne mannens tillgodoräknade pensionspoäng. Med hänsyn härtill föreslår regeringen att för kvinnor födda år 1945 eller senare som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall något av åren 1990–2002 skall garantipensionen 30-delsberäknas med hänsyn till den avlidne mannens antal år med intjänade ATP-poäng t.o.m. år 1989.

Vad som ovan anförts avseende reduktion av garantipension till änkepension i 15-delar för kvinnor som vid dödsfallet är under 50 år, skall gälla även beträffande denna grupp kvinnor.

Garantipensionen för kvinnor födda år 1945 eller senare som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall under något av åren 1990–2002 skall, enligt vad som ovan anförts, baseras enbart på grundval av den avlidne mannens intjänade pensionspoäng t.o.m. år 1989. Om den avlidne därvid inte kan tillgodoräknas pensionspoäng för 30 år skall, i likhet med vad som föreslagits för övriga kategorier kvinnor som beviljats änkepension på grund av dödsfall före år 2003, garantipensionens basnivå och avtrappningsintervall minskas med 1,8 % för varje år som understiger 30 år. Även för dessa änkor skall sådan minskning ske före den reducering av garantipensionen som beskrivits i avsnitt 11.4.3.

11.4.5 Utbetalning av garantipension till änkepension

Regeringens förslag: Garantipension till änkepension skall betalas ut endast till en änka som är bosatt i Sverige.

Utbetalning av garantipension till änkepension vid utlandsvistelse och handläggning av ärenden om sådan pension skall ske enligt bestämmelserna i socialförsäkringslagen (1999:799) (SofL).

Utredningens förslag: Stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. Utredningen föreslog emellertid inte att bestämmelserna i SofL skulle tillämpas vid bedömningen av om änkan skall anses bosatt i Sverige.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har särskilt yttrat sig över förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Dagens grundskydd i form av bosättningsbaserad folkpension och pensionstillskott utges endast om den pensionsberättigade är bosatt i Sverige. På motsvarande sätt bör grundskyddet i ett anpassat efterlevandepensionssystem endast utges till efterlevande i Sverige.

Regeringen föreslår därför att garantipension till änkepension, på samma sätt som garantipension till omställningspension, skall betalas ut enbart till en änka som är bosatt i Sverige. Bestämmelser om vem som skall anses bosatt i Sverige finns i SofL och dessa bestämmelser har närmare behandlats i avsnitt 9.5.

På grund av den exporträtt som följer av förordningen (EEG) nr 1408/71 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen och av konventionsförpliktelser kommer emellertid garantipension att i stor utsträckning att få betalas ut även till personer som är inte är bosatta i Sverige utan bor i annat EU/EES-land m.fl. länder.

I dag finns en viss möjlighet att i särskilt ömmande fall kunna betala ut 40-delsberäknad folkpension i form av efterlevandepension även utanför EU/EES. Motsvarande bestämmelse har förts in i SofL. Som tidigare framgått har regeringen gjort bedömningen att garantipension inom efterlevandepensioneringen skall utgöra en bosättningsbaserad förmån enligt SofL. Härigenom kommer också den tidigare nämnda dispensregeln i SofL att gälla för utbetalning av garantipension till änkepension. Utbetalning av garantipension till änkepension vid utlandsvistelse och handläggning av ärenden om garantipension till änkepension kommer således att ske enligt bestämmelserna i SofL. Vad regeringen anfört avseende handläggning av ärende vid utbetalning av garantipension till omställningspension vid utlandsvistelse i avsnitt 9.5 har bäring även beträffande garantipension till änkepension.

Som framgått ovan är en kvinna, som har rätt till änkepension på grund av dödsfall före år 2003, berättigad till så stor andel av garantipension till änkepension som hon skulle ha haft rätt till i form av folkpension om bestämmelserna i 5 kap. AFL, i deras lydelse före den 1 januari 2003, hade tillämpats. Detta innebär att en sådan kvinna kan vara berättigad till garantipension till änkepension som är baserad på den avlidne mannens intjänade pensionspoäng för tilläggspension. Även en sålunda beräknad garantipension till änkepension skall betraktas som en bosättningsbaserad förmån enligt SofL.

Som tidigare framgått återkommer regeringen i en senare proposition med förslag till nödvändiga ändringar i SofL.

Regeringens bedömning: Frågan om inkomstprövning av änkepension i framtiden bör behandlas i samband med den fortsatta beredningen av betänkandet Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer (SOU 1999:52).

Utredningens förslag: Utredningen föreslog att 90-procentstillägget och garantipensionen till änkepensionen skulle inkomstprövas. Dock föreslog utredningen att änkepensionen, under vissa förhållanden och under viss tid, inte skulle inkomstprövas.

Remissinstanserna: Vissa remissinstanser kommenterar i sina remissvar den år 1997 införda inkomstprövningen av folkpension i form av änkepension. Bl.a. *Landsorganisationen i Sverige (LO)* uttrycker sitt missnöje med det beslut som tidigare tagits om inkomstprövning av folkpensionsförmånerna inom änkepensioneringen. LO framför emellertid att organisationen har förståelse för det bakomliggande synsättet men finner det djupt otillfredsställande med retroaktiva förändringar i lagstiftningen. Övriga remissinstanser som i sina remissvar framfört kritik mot den år 1997 införda inkomstprövningen ger även på olika sätt uttryck för att de motsätter sig att 90-procentstillägget och garantipensionen till änkepensionen i framtiden inkomstprövas. *Sveriges Pensionärsförbund, Sveriges Pensionärers Riksförbund, Riksförbundet för änkor, änkemän och föräldralösa barn* och *Husmodersförbundet Hem och Samhälle* anser samtliga att garantipensionen till änkepensionen och 90-procentstillägget inte skall inkomstprövas. *Riksförbundet för änkor, änkemän och föräldralösa barn* menar dessutom att om en inkomstprövning skall finnas kvar skall den göras enbart mot förvärvsinkomster och utgå från helt andra och högre nivåer än i dag. *Moderatkvinnorna* menar att reglerna för änkepension skall återställas till vad som gällde för 1990 års pensionsöverenskommelse.

Vidare framför ett par remissinstanser annan typ av kritik. *Dalarnas läns allmänna försäkringskassa* anser att eftersom garantipension till omställningspension bör utges under tolv månader bör inte en inkomstprövning av grundskyddet för änkepension ske redan efter sex månader. Vidare förutsätter försäkringskassan att, för det fall inkomstprövning kommer att ske i framtiden, avtalade tjänstepensionsförsäkringar inte tas med vid inkomstprövningen. *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)* är kritiska till att privat pensionsförsäkring och pensionssparkonto men inte avtalad tjänstepensionsförsäkring undantas vid inkomstprövningen.

Skälen för regeringens bedömning: Sedan den 1 april 1997 sker inkomstprövning av folkpension inklusive pensionstillskott inom änkepensioneringen. Utgångspunkten för inkomstprövningen är ankans årsinkomst beräknad enligt reglerna i 5, 5 a och 5 b §§ lagen (1994:308) om bostadstillägg till pensionärer. Som sådan inkomst räknas inte folkpension och inte heller tilläggspension i den mån den reducerat pensionstillskottet. Vidare räknas inte utbetalning från privata pensionsförsäkringar som inkomst i detta sammanhang. Utbetalning i form av bl.a. efterlevan-

depension från avtalad tjänstepensionsförsäkring räknas emellertid som sådan inkomst som påverkar storleken av folkpension i form av änkepension. Folkpensionen minskas med 30 % av den sålunda beräknade inkomsten. Om änkan är berättigad även till BTP, skall även sådant tillägg minskas med hänsyn till änkans egna inkomster. Denna minskning skall då göras fullt ut före det att minskning av folkpension i form av änkepension kan komma i fråga och det är enbart änkans årsinkomst som överstiger den inkomst vid vilken BTP inte längre utges som minskar änkepensionen.

Regeringen har i tidigare sammanhang, budgetpropositionen för år 1997 volym 4 utgiftsområde 11 (prop. 1996/97:1 volym 4), uttalat att det kan ifrågasättas om det med ett förvärvsmönster där kvinnor som uppstår änkepension som regel förvärvsarbetar är rimligt med ett generellt grundskydd fram till ålderspensioneringen. Eftersom det finns änkor som har låg inkomst och för vilka folkpensionen har stor betydelse skall, enligt vad regeringen uttalat, folkpension alltså betalas ut, men först efter en inkomstprövning.

Regeringen lämnade den 18 december 1997 i uppdrag till en särskild utredare att göra en översyn av systemet för inkomstprövning av BTP m.m. (Dir 1997:150). I uppdraget ingick bl.a. att se över bestämmelserna om inkomstprövning av änkepension. Utredningen, som antog namnet BTP-utredningen, överlämnade i april 1999 betänkandet Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer (SOU 1999:52). BTP-utredningens betänkande har varit föremål för remissbehandling och bereds för närvarande inom Socialdepartementet. Regeringen avser att under hösten 2000 eller våren 2001 för riksdagen lägga fram förslag om hur det särskilda bostadstillägget till pensionärer skall se ut i framtiden.

Det förslag till inkomstprövning av änkepension som BTP-utredningen lämnat avser inkomstprövning av garantipensionen till änkepension och 90-procentstillägget. Inkomstprövning enligt förslaget kan dock under vissa förutsättningar leda till att nettoutfallet i det enskilda fallet blir väsentligt lägre än vad det blir vid en inkomstprövning av folkpensionsförmånerna enligt dagens regler. Denna effekt hänger samman med hur avskaffandet av det särskilda grundavdraget vid beskattning skall kompenseras vid den framtida inkomstprövningen. Den nettoeffekt som BTP-utredningens förslag om inkomstprövning av 90-procentstillägget och garantipension till änkepensionen medför framstår, enligt regeringens uppfattning, inte som acceptabel. BTP-utredningen har i betänkandet även redovisat en inkomstprövningsmodell som eliminerar eller minskar omfattningen av den ovan redovisade nettoeffekten. Den sålunda angivna inkomstprövningsmodellen innebär bl.a. att endast garantipensionen till änkepensionen och inte 90-procentstillägget inkomstprövas i framtiden.

En slutsats som kan dras av de två inkomstprövningsmodeller som BTP-utredningen redovisat i sitt betänkande är att det är tekniskt komplicerat att översätta nuvarande inkomstprövningsbestämmelser för änkepensionen till ett helt beskattat änkepensionssystem. Frågan om inkomstprövning av änkepensionen bör därför beredas ytterligare. Med hänsyn till det nära samband som finns mellan bostadstillägg till pensionärer och inkomstprövning av änkepension bör detta beredningsarbete ske

inom ramen för den fortsatta beredningen av BTP-utredningens betänkande. Mot bakgrund härav lämnar regeringen således nu inga konkreta förslag om inkomstprövning av änkepensionen.

Prop. 1999/2000:91

11.6 Bostadstillägg till änkepension

Regeringens bedömning: Frågan om kvinnor som är berättigade till änkepension jämte sådan förmån skall ha rätt till bostadstillägg till pensionärer (BTP), bör behandlas i samband med den fortsatta beredningen av betänkandet Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer (SOU 1999:52).

Utredningens förslag: Utredningen föreslog att kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003, liksom kvinnor födda år 1944 eller tidigare som beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002, efter utgången av år 2002, liksom enligt nuvarande regler skulle ha rätt till BTP. Vidare föreslog utredningen att kvinnor födda år 1945 eller senare som beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 inte skulle ha rätt till BTP.

Remissinstanserna: Några remissinstanser har, som tidigare framgått, generellt uttalat att de antingen ställer sig bakom utredningens förslag avseende änkepensionen eller inte har något att erinra mot förslagen. *Riksförbundet PensionärsGemenskapen* anser att utredningens förslag inte skall bli föremål för lagstiftning. Därutöver har en del remissinstanser uttalat sig såvitt avser en viss åldersgrupp kvinnor. *Sveriges Pensionärsförbund* tillstyrker utredningens förslag att kvinnor födda år 1945 eller senare efter ikraftträdandet av de nya bestämmelserna inte skall kunna beviljas BTP. *Örebro läns allmänna försäkringskassa* och *Östergötlands allmänna försäkringskassa* instämmer i utredningens förslag att kvinnor födda år 1945 eller senare i framtiden inte skall vara berättigade till BTP. *Sveriges Pensionärs Riksförbund*, *Riksförbundet för änkor, änkemän och föräldralösa barn*, *Riksförbundet PensionärsGemenskapen* och *Moderatkvinnorna* avvisar utredningens förslag om att kvinnor födda år 1945 eller senare, som blir änkor på grund av dödsfall efter utgången av år 2000, inte skall kunna beviljas BTP.

Skälen för regeringens bedömning: Som framgått ovan i avsnitt 11.5, är inkomstprövningen av folkpension i form av änkepension enligt nuvarande regler kopplad till reglerna om BTP. Ett eventuellt borttagande av möjligheten att bevilja BTP till kvinnor som uppbär änkepension kan få betydelse för utformningen av bestämmelserna om inkomstprövning av änkepensionen. Med hänsyn härtill gör regeringen den bedömningen att det är lämpligast att, i samband med att regeringen lämnar förslag om hur bostadstillägget till pensionärer skall se ut i framtiden, även förslag lämnas om och i vilken utsträckning sådant tillägg skall kunna utges till kvinnor med rätt till änkepension. Frågan om bostadstillägg till änkepension bör således beredas ytterligare. Med hänsyn till det nära samband som finns mellan BTP och inkomstprövning av änkepension bör detta

beredningsarbete ske inom ramen för den fortsatta beredningen av BTP-utredningens betänkande. Regeringen lämnar således nu inte några förslag angående BTP till kvinnor med rätt till änkepension.

Prop. 1999/2000:91

11.7 Samordning av omställningspension eller särskild efterlevandepension och änkepension

Regeringens förslag: Efterlevande kvinnor födda år 1944 eller tidigare skall, liksom enligt nuvarande bestämmelser, på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 kunna beviljas efterlevandepension endast i form av änkepension om förutsättningarna för sådan pension är uppfyllda. I annat fall skall kvinnor födda år 1944 eller tidigare, liksom enligt nuvarande bestämmelser, beviljas efterlevandepension i form av omställningspension om de uppfyller villkoren för denna förmån.

Efterlevande kvinnor födda år 1945 eller senare skall, liksom enligt nuvarande bestämmelser, på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 kunna beviljas såväl änkepension som omställningspension om förutsättningarna för var och en av dessa pensionsförmåner är uppfyllda. Är en sådan kvinna för samma månad berättigad till såväl änkepension som omställningspension skall endast omställningspensionen utges. För det fall änkepensionen i dess helhet är större än den totala omställningspensionen, skall dock änkepensionen utges med det totala belopp varmed änkepensionen överstiger den totala omställningspensionen. Minskning skall i första hand göras på det s.k. 90-procentstillägget och därefter på änkepensionen i övrigt.

Vad som ovan anförts skall gälla även för det fall en kvinna född år 1945 eller senare efter utgången av år 2002 uppbär änkepension och omställningspension som har beviljats på grund av dödsfall som inträffat före år 2003 eller särskild efterlevandepension som har beviljats eller vartill rätt uppstått före den 1 januari 2003. Dock skall minskningen därvid i första hand göras på garantipensionen till änkepension, därefter på 90-procentstillägget och sist på änkepensionen i övrigt.

Utredningens förslag: Stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. Dock lämnade utredningen inte något förslag om i vilken ordning minskningen av änkepensionen skulle göras.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har yttrat sig särskilt över förslaget.

Skälen för regeringens förslag:

Kvinnor födda år 1944 eller tidigare

Som tidigare framgått i avsnitt 4.4 kan efterlevande kvinnor som är födda år 1944 eller tidigare i dag beviljas efterlevandepension endast i form av änkepension om förutsättningarna för denna pensionsform är uppfyllda. För sådana kvinnor kan det således inte komma i fråga att bevilja omställningspension eller särskild efterlevandepension. Dock kan, enligt

nuvarande bestämmelser, änkor som är födda år 1944 eller tidigare beviljas efterlevandepension i form av omställningspension eller särskild efterlevandepension om änkan inte uppfyller förutsättningarna för rätt till änkepension.

Kvinnor födda år 1945 eller senare

Kvinnor födda år 1945 eller senare kan enligt nuvarande bestämmelser beviljas, förutom efterlevandepension i form av omställningspension och särskild efterlevandepension, änkepension om förutsättningarna för sådan pension är uppfyllda. För fall av nu nämnda slag gäller att endast omställningspension eller särskild efterlevandepension skall utges. Är änkepensionen större skall dock det överskjutande beloppet betalas ut. Vid tillämpningen tas i fråga om folkpension i form av omställningspension eller särskild efterlevandepension hänsyn endast till folkpension i form av änkepension. Beträffande tilläggs-pension i form av omställningspension eller särskild efterlevandepension tas hänsyn enbart till tilläggs-pension i form av änkepension.

Samordning i ett anpassat efterlevandepensionsystem

Som tidigare framgått är det regeringens utgångspunkt att i huvudsak endast anpassa de nuvarande efterlevandepensionsbestämmelserna till det reformerade ålderspensionssystemet. Med hänsyn härtill föreligger, enligt regeringens uppfattning, inte skäl att för efterlevande kvinnor ändra de nuvarande förutsättningarna för att dessa kvinnor utöver eller i stället för änkepension kan beviljas omställningspension på grund av dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet av de anpassade efterlevandepensionsbestämmelserna. Som framgått av vårt förslag i avsnitt 10 kommer det dock inte att finnas möjlighet att efter ikraftträdandet av de anpassade efterlevandepensionsbestämmelserna bevilja särskild efterlevandepension eftersom vi föreslår att denna förmån avskaffas för framtiden. Regeringen föreslår således att kvinnor även efter ikraftträdandet av de anpassade efterlevandepensionsbestämmelserna skall kunna beviljas änkepension eller omställningspension på grund av dödsfall som inträffat efter ikraftträdandet under samma förutsättningar som sker i dag.

Som framgått ovan gäller i dag för kvinnor födda år 1945 eller senare, och som är berättigade till både änkepension och omställningspension eller särskild efterlevandepension, som huvudregel att endast en av de båda sistnämnda förmånerna skall betalas ut. Är änkepensionen större utbetalas dessutom överskjutande belopp. Enligt regeringens uppfattning föreligger inte skäl att för framtiden ändra vad som nu gäller för utbetalning såvitt avser omställningspension och änkepension till kvinnor födda år 1945 eller senare. Regeringen föreslår således att dessa kvinnor, om de för samma månad är berättigade till såväl änkepension som omställningspension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002, skall den sistnämnda förmånen utges samt, om änkepensionen är större, sådan pension utges i den mån den överstiger omställningspensionen.

Som tidigare framgått föreslår regeringen att folkpension i form av efterlevandepension inte skall utges efter utgången av år 2002 och att efterlevandepensionsinkomster till följd härav, efter utgången av år 2002, skall beskattas på samma sätt som förvärvsinkomster. Därvid föreslår, som tidigare framgått, regeringen att folkpensionen inom änkepensioneringen skall ersättas av ett tillägg till änkepensionen om 90 % av gällande prisbasbelopp, det s.k. 90-procentstillägget, och en garantipension till änkepensionen samt att grundskyddet inom omställningspensioneringen skall bestå av en garantipension som endast skall utges under viss tid. Dock skall kvinnor födda år 1945 eller senare i framtiden, enligt vad regeringen föreslagit i avsnitt 11.4.2, bl.a. inte vara berättigade till garantipension till änkepension om de beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002.

Som framgått föreligger det olikheter mellan de förmåner som avser att ersätta folkpensionen inom å ena sidan änkepensioneringen och å andra sidan omställningspensioneringen med hänsyn till bl.a. dels på vilket beräkningsunderlag de föreslås beräknas, dels under vilka förutsättningar de skall utges. Därutöver kommer garantipensionerna att variera för olika förmånstagare med hänsyn till att den endast är en utfyllnadsförmån. Vid en högre inkomstrelaterad efterlevandepension är garantipensionen lägre eller kanske inte alls utges. Vid en lägre inkomstrelaterad efterlevandepension är effekten den motsatta. För att erhålla jämförbara underlag är det enligt regeringens uppfattning lämpligast att vid tillämpningen av avräkningsregeln jämföra den totala änkepensionen inklusive grundskyddet med den totala omställningspensionen inklusive grundskyddet. Regeringen föreslår således att för det fall änkepensionen i dess helhet är större än den totala omställningspensionen, skall änkepensionen utges med det totala belopp varmed änkepensionen överstiger den totala omställningspensionen. För det fall änkepensionen överstiger omställningspensionen är det änkepensionen som skall betalas ut före 90-procentstillägget. Den nu beskrivna samordningen skall göras före en eventuell samordning mellan kvinnans ålderspension och änkepension (se avsnitt 11.3.4).

Vad som ovan anförts bör enligt regeringens uppfattning gälla även för det fall en kvinna född år 1945 eller senare uppbär både änkepension och omställningspension på grund av dödsfall som inträffat före år 2003 eller särskild efterlevandepension som beviljats eller vartill rätt uppkommit före ikraftträdandet, dvs. före den 1 januari 2003. Regeringen föreslår att vad som ovan anförts beträffande samordning och avräkning vid utbetalning av änkepension och omställningspension skall gälla även för änkepension och omställningspension eller särskild efterlevandepension som grundar sig på dödsfall som inträffat före år 2003.

För att i förekommande fall samordning mellan kvinnans ålderspension och änkepension skall gå att utföra i sistnämnda fall, skall vid samordningen mellan änkepensionen och omställningspensionen eller den särskilda efterlevandepensionen minskningen i första hand göras på garantipensionen till änkepension, därefter på 90-procentstillägget och sist på änkepensionen i övrigt.

11.8 Änkepension till kvinnor som beviljats sådan pension före den 1 juli 1960

Prop. 1999/2000:91

Regeringens förslag: En kvinna som beviljats folkpension i form av änkepension på grund av ett dödsfall som inträffat före den 1 juli 1960 skall efter utgången av år 2002 i stället uppbära garantipension till änkepension på samma sätt som föreslagits för kvinnor födda år 1944 eller tidigare och som beviljats änkepension före år 2003.

Regeringens bedömning: Garantipension till änkepension som ersätter folkpension i form av änkepension för en kvinna som beviljats sådan pension på grund av ett dödsfall före den 1 juli 1960 bör inte inkomstprövas.

Utredningens förslag: Stämmer delvis överens med regeringens förslag och bedömning. Utredningen föreslog i betänkandet att garantipension till änkepension för dessa änkor skulle vara föremål för inkomstprövning mot ankans egna inkomster under samma förutsättningar och på samma sätt som för övriga änkor.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har yttrat sig särskilt över förslaget.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Enligt övergångsbestämmelserna till lagen (1960:99) angående ändring i lagen den 29 juni 1946 (nr 431) om folkpensionering gäller särskilda regler för en änka som uppbär änkepension på grund av ett dödsfall som inträffat före den 1 juli 1960. En sådan änka har endast rätt till folkpension i form av änkepension. Denna pension är helt eller delvis inkomstprövad enligt särskilda bestämmelser som återfinns bl.a. i 16 § lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring.

Dessa särskilda bestämmelser innebär bl.a. att änkepensionen är helt inkomstprövad om dödsfallet inträffat före den 1 juli 1958. Har dödsfallet inträffat under tiden den 1 juli 1958 – den 30 juni 1959 är en tredjedel av änkepensionen fri från inkomstprövning, medan detta gäller två tredjedelar av änkepensionen om dödsfallet inträffat under tiden den 1 juli 1959 – den 30 juni 1960.

Inkomstprövningen sker därvid enligt delvis andra regler än vad som gäller för annan folkpension i form av änkepension. Vidare påverkas änkepension efter en man som avlidit före den 1 juli 1960 inte av att den efterlevande änkan samtidigt uppbär yrkesskadelivränta i form av efterlevandelivränta.

Som tidigare framgått har regeringen föreslagit att det inte skall utbetalas någon folkpension i form av änkepension efter utgången av år 2002. Fråga är om kvinnor som beviljat änkepension på grund av dödsfall före den 1 juli 1960, med hänsyn till de bestämmelser som i dag reglerar dessa kvinnors änkepension, på något sätt även i fortsättningen skall särbehandlas i förhållande till övriga änkor.

I december 1997 fanns det endast 23 änkor som uppbar änkepension beviljad på grund av dödsfall före den 1 juli 1960. Enligt gjorda beräkningar kommer endast två av dessa änkor att kunna uppbära sådan änke-

pension efter år 2001. Vidare kommer, enligt uppgifter från RFV, endast en änka år 2003 att under en begränsad tidsperiod det året uppbära sådan änkepension. Övriga änkor i denna kategori kommer dessförinnan att ha fyllt 65 år. Dessa änkor kommer därmed inte längre att vara berättigade till folkpension i form av änkepension.

Enligt regeringens uppfattning framstår det inte som realistiskt att ha kvar reglerna om folkpension, pensionstillskott och SGA för att någon enstaka änka även efter utgången av år 2002 skall erhålla ett nettoutfall av änkepensionen, som motsvara vad som utges i dag. Med beaktande av att det endast rör någon enstaka änka under en begränsad tid föreslår regeringen därför att efter utgången av år 2002 skall folkpension i form av änkepension, för kvinnor som blivit änkor på grund av dödsfall före den 1 juli 1960, ersättas med garantipension till änkepension på samma sätt som föreslagits för kvinnor födda år 1944 eller tidigare och som beviljats änkepension på grund av dödsfall före år 2003. Som redovisats ovan är dessa regler också utformade på så sätt att de ger i huvudsak samma nettoutfall som dagens bestämmelser. Den föreslagna lösningen innebär även, enligt regeringens uppfattning, en förenkling av det framtida regelverket.

Med hänsyn till hur de nuvarande bestämmelserna om inkomstprövning av folkpension i form av änkepension är konstruerad för dessa kvinnor och med beaktande av det endast rör någon enstaka kvinna som efter utgången av år 2002 kommer att uppbära änkepension som beviljats på grund av dödsfall före den 1 juli 1960, finner regeringen att det inte är rimligt att föreslå att garantipension till änkepension för dessa kvinnor efter utgången av år 2002 skall inkomstprövas enligt regler motsvarande de nuvarande bestämmelserna om inkomstprövning av folkpension i form av änkepension. Regeringen gör således den bedömningen att garantipensionen till änkepension för kvinnor som beviljats änkepension för den 1 juli 1960 inte skall inkomstprövas i framtiden.

11.9 Indexering av årlig änkepension

Regeringens förslag: Änkepension skall fr.o.m. årsskiftet 2003/2004 räknas om med inkomstindexets procentuella förändring reducerad med normen 1,6 (följsamhetsindexering).

Garantipension till änkepensionen skall årligen räknas om i förhållande till prisbasbeloppets förändring.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans som yttrat sig har haft något att erinra mot förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Enligt nuvarande regler räknas den årliga änkepensionen som utges till änkor om i förhållande till förändringen i det allmänna prisläget. Detta sker genom att både folk- och tilläggspension i form av änkepension storleksmässigt är uttryckta såsom utgörande en viss andel av det för året fastställda prisbasbeloppet.

Inkomstpension är i det reformerade ålderspensionssystemet följsamhetsindexerad. Detta gäller även för inkomstgrundad ålderspension i form av tilläggspension. Detta innebär att inkomstpensionen är kopplad till förändringen i inkomstindex som speglar utvecklingen av genomsnittsinkomsten för samtliga försäkrade. Inkomstpensionen skall, när den börjar betalas ut, emellertid inte räknas om med hela denna förändring utan med förändringen minskad med den uppräknings som redan har tillgodoräknats i delningstalet.

Som tidigare framgått har regeringen föreslagit att årlig barnpension och omställningspension skall, på samma sätt som gäller för årlig inkomstgrundad ålderspension från det reformerade ålderspensionssystemets fördelningssystem, följsamhetsindexeras (inklusive 90-procents-tillägg) fr.o.m. årsskiftet 2003/2004. Detta innebär att barn- respektive omställningspensionen storleksmässigt kommer att vara kopplad både till prisutvecklingen och till utvecklingen av den reala genomsnittsinkomsten för samtliga försäkrade (förändringen av inkomstindex).

Regeringen föreslår, på samma skäl som anförts vad gäller barnpensionen och omställningspensionen, att änkepension (inklusive 90-procentstillägget) fr.o.m. årsskiftet 2003/2004 räknas om med hänsyn till förändringarna i inkomstindex reducerat med normen 1,6. Regeringen föreslår alltså att änkepension skall följsamhetsindexeras från nämnda tidpunkt.

Regeringen föreslår vidare att garantipensionen till änkepension, på samma sätt som gäller för grundskyddet i dag och som också gäller för garantipension till ålderspension, skall vara värdesäkrad genom att den beräknas utifrån det för varje år gällande prisbasbeloppet. Härigenom kommer garantipensionen till änkepension att värdesäkras på samma sätt som regeringen föreslagit skall gälla för garantipension till omställningspension. Genom att garantipensionens basnivå anges som viss andel av prisbasbeloppet räknas garantipensionen om år från år med hänsyn till förändringen i det allmänna prisläget.

Regeringens förslag kommer att innebära att änkepension, som följsamhetsindexeras, och garantipensionen till änkepension, som årligen räknas om i förhållande till prisbasbeloppets förändring, kommer att utvecklas på olika sätt. Med hänsyn härtill måste det varje år göras en prövning av om och i vad mån en kvinna som har beviljats änkepension har fortsatt rätt till garantipension till änkepension och i så fall med vilket belopp garantipension skall utges för det aktuella året. Denna konstruktion motsvarar också den som gäller för beräkning av garantipension inom det reformerade ålderspensionssystemet och vad som regeringen föreslagit skall gälla för garantipension till omställningspension.

11.10 Sammanfattning

Regeringens förslag innebär att en änka som har beviljats änkepension på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet av de av regeringen nu föreslagna reglerna skall ha rätt till sådan änkepension även efter denna tidpunkt. Regeringen föreslår vidare att änkepension skall kunna beviljas

på grund av dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet av de anpassade efterlevandepensionsreglerna enligt regler som i huvudsak överensstämmer med nu gällande övergångsbestämmelser.

En utgångspunkt för regeringens överväganden har varit att det inte skall göras någon förändring i sak för de kvinnor som i dag uppbär änkepension på grund av dödsfall som inträffat före år 1990. Vidare har regeringens målsättning varit att skapa en sådan modell för anpassningen av de nuvarande övergångsreglerna som ger de kvinnor som redan uppbär änkepension, eller som kommer att beviljas sådan pension på grund av dödsfall som inträffar före ikraftträdandet av förslagen, ett utfall som enligt de nya reglerna i huvudsak motsvarar utfallet enligt dagens änkepensionsbestämmelser. Beträffande kvinnor som efter ikraftträdandet kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall som inträffar härfter, och särskilt då vad gäller yngre kvinnor, föreslår regeringen emellertid delvis andra regler.

Regeringen föreslår att änkepension även efter ikraftträdandet av förslagen skall beräknas på grundval av den avlidnes intjänade ATP-poäng. Med en sådan lösning kommer änkepension som har beviljats på grund av ett dödsfall som inträffat före ikraftträdandet och änkepension som beviljas på grund av dödsfall efter denna tidpunkt alltjämt att beräknas på samma underlag. Lösningen innebär vidare att storleken på änkepensionen blir oförändrad i förhållande till dagens system. För att en sådan lösning skall kunna tillämpas även i de fall där den avlidne mannen kommer att få sin ålderspension beräknad helt eller delvis enligt det reformerade ålderspensionssystemets regler, och alltså endast till viss del eller inte alls från tilläggs pensionsystemet, föreslår regeringen särskilda regler för att ett tilläggs pensionsunderlag skall kunna beräknas även beträffande personer i dessa ålderskategorier.

Regeringen föreslår att änkepension i form av folkpension och pensionstillskott inte skall kunna utges efter den 31 december 2002. Fr.o.m. taxeringsåret 2004 försvinner också möjligheterna till SGA vid beskattningen av änkepensionen.

Den 30-dels beräknande folkpensionen utgör i dag kompensation för det första prisbasbeloppets inkomster. Dessa inkomster föreslås i pensionsrättshänseende kompenseras även sedan möjligheten att utge folkpension upphört genom ett tillägg till änkepensionen. Tillägget föreslås motsvarar 90 % av prisbasbeloppet och skall utgöra en del av änkepensionen.

Den 40-delsbaserade folkpensionen, pensionstillskottet och SGA ger enligt nuvarande regler änkan ett grundskydd. Bl.a. för att ge motsvarande kompensation, då reglerna om dessa förmåner upphör att gälla, föreslår regeringen att det till änkepensionen utges en garantipension.

Regeringen föreslår att garantipension till änkepensionen för de kvinnor som beviljats änkepension på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet av förslagen skall beräknas utifrån en basnivå om 2,15 prisbasbelopp, vilket innebär att en änka efter en man som inte har tjänat in rätt till någon tilläggs pension kommer att vara berättigad till en beskattad änkepension om 2,15 prisbasbelopp. Basnivån avtrappas krona för krona mot av änkepension (inklusive 90-procentstillägg), så länge denna

inte överstiger 1,49 prisbasbelopp. Änkepension som överstiger denna nivå beaktas till 44 % vid avtrappningen av basnivån. Vidare föreslår regeringen att garantipension till änkepension, för de kvinnor som beviljas änkepension på grund av dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet av de nya reglerna, skall beräknas utifrån en basnivå om 2,13 prisbasbelopp, vilket innebär att en änka efter en man som inte tjänat in rätt till någon tilläggspension kommer att vara berättigad till en beskattad änkepension om 2,13 prisbasbelopp. Basnivån trappas av krona för krona mot änkepension (inklusive 90-procentstillägg).

Förslaget att ersätta de nuvarande reglerna om folkpension, pensionstillskott och SGA med ett tillägg till änkepensionen och en garantipension till änkepension skall tillämpas även för änkepension som beviljats på grund av dödsfall som inträffat före ikraftträdandet. En konsekvens härav blir att änkepensioner som beviljats före ikraftträdandet måste räknas om vid ikraftträdandet.

Rätten till kompensation för det första prisbasbeloppets inkomster (90-procentstillägget) och rätten till garantipension till änkepension skall på samma sätt som nuvarande folkpension och pensionstillskott vara beroende av den avlidnes antal år med intjänade ATP-poäng respektive år med försäkringstid för garantipension. För rätt till oavkortat 90-procentstillägg skall krävas att den avlidne har tillgodoräknats 30 år med pensionspoäng för tilläggspension. För rätt till oavkortad garantipension till änkepension skall fordras 40 års försäkringstid. När det gäller änkepension som har beviljats på grund av dödsfall före ikraftträdandet av förslagen föreslår regeringen emellertid vissa särregler för att övergången från folkpension till de föreslagna reglerna inte skall leda till en sänkning av den årliga änkepensionen.

Kompensation för det första prisbasbeloppets inkomster och garantipension till änkepension skall, på samma sätt som den nuvarande folkpensionen inom änkepensioneringen, utges fram till dess kvinnan fyller 65 år. För tiden därefter skall endast änkepension beräknad enligt regler som motsvarar nuvarande bestämmelser om tilläggspension i form av änkepension utges. Denna änkepension skall under vissa förutsättningar samordnas med ankans egen ålderspension som kan vara beräknad helt eller delvis enligt reformerade regler. De nuvarande samordnings- och garantireglerna skall därvid anpassas till det reformerade ålderspensionssystemet.

Kvinnor som är födda år 1945 eller senare och som beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 skall inte vara berättigade till garantipension till änkepension. Den inkomstrelaterade änkepensionen, dvs. tilläggspension och 90-procentstillägg, skall liksom tilläggspension enligt dagens regler för dessa kvinnor beräknas på grundval av den avlidne mannens intjänade ATP-poäng t.o.m. år 1989.

12.1 Inledning

Enligt dagens bestämmelser sker en samordning mellan efterlevandepensioner och vissa andra förmåner. Denna samordning kan innebära antingen att storleken på efterlevandepensionsförmånen eller den andra förmånen påverkas. Regeringen föreslår att sådan samordning skall ske även i ett anpassat efterlevandepensionssystem. De förmåner som skall samordnas med efterlevandepensionsförmånerna är arbetsskadeförsäkringens efterlevandeförmåner och yrkesskadelivränta i form av efterlevandelivränta. Vad gäller yrkesskadelivränta i form av efterlevandelivränta skall sådan livränta samordnas även med efterlevandestöd till barn. Med hänsyn till regeringens förslag om ett till det reformerade ålderspensionssystemet anpassat efterlevandepensionssystem måste emellertid även dessa samordningsregler justeras i förhållande till de föreslagna efterlevandepensionsreglerna och reglerna om efterlevandestöd till barn. Därutöver föreslås i detta avsnitt särskilda samordningsbestämmelser såvitt avser hur efterlevandepensionsförmånerna och efterlevandestödet till barn skall påverkas av att den efterlevande bl.a. är intagen på kriminalvårdsanstalt eller är föremål för annan form av institutionsvård.

I detta avsnitt behandlas dessutom frågan om hur beräkningen av garantipension till omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension skall påverkas av att den avlidne varit försäkrad i ett annat EU/EES-land.

Slutligen lämnar regeringen förslag om hur efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, med hänsyn till överledanderegler i 5 kap. 11 § lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL), skall påverkas av att den efterlevande uppbär förtidspension när rätt till efterlevandepension inträder.

12.2 Arbetsskadeförsäkringens och yrkesskadeförsäkringens efterlevandeförmåner

12.2.1 Bakgrund

Det nuvarande efterlevandeskyddet inom arbetsskadeförsäkringens har i huvudsak samma syfte som motsvarande förmåner inom den allmänna pensioneringen, nämligen att lämna ekonomiskt stöd till efterlevande efter en närståendes dödsfall. Efterlevandeförmånerna inom arbetsskadeförsäkringens är också utformade enligt samma principer som gäller för motsvarande efterlevandepensioner och förutsättningarna för rätten till efterlevandeförmåner har inom arbetsskadeförsäkringens i stort utformats efter mönster från vad som gäller inom den allmänna pensioneringen. Dessa förhållanden gällde även före de lagändringar inom både efterlevandepensioneringen och arbetsskadeförsäkringens som trädde i kraft den 1 januari 1990. Den nära anknytningen mellan de två försäkringsystemens efterlevandeförmåner har vidare kommit till uttryck genom reglerna om inbördes samordning dem emellan.

Lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring (LAF) trädde i kraft den 1 juli 1977, samtidigt som lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring (YFL) upphörde att gälla.

Den centrala lagstiftningen vad beträffar ersättning för arbetsskador och därmed jämförliga skador utgörs i dag, som nyss nämnts, av LAF och lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd, vilka trädde i kraft samtidigt. Emellertid regleras ersättning för skador som inträffat under olika äldre författningars giltighetstid alltså enligt bestämmelserna i dessa författningar. Till följd härav betalas fortfarande ut och kan även framdeles komma att börja betalas ut ersättning enligt ett stort antal äldre, i de flesta fall upphävda, författningar om obligatorisk försäkring för yrkesskador eller motsvarande. Det är i dessa fall fråga om ersättning för skador som inträffat under åren 1903–1977. Huvuddelen av dessa livräntor betalas ut enligt YFL. Samlingsbegreppet för dessa livräntor har därför kommit att bli yrkesskadelivräntor.

Regeringen har i avsnitt 4.6 sammanfattningsvis redogjort för hur samordningen i dag sker av efterlevandepension med efterlevandelivräntor i form av arbetsskadelivränta eller yrkesskadelivränta.

12.2.2 Anpassning av arbetsskadeförsäkringens bestämmelser om efterlevandelivränta till ett anpassat efterlevandepensionssystem, m.m.

Regeringens förslag: Samordning mellan efterlevandelivräntor i form av arbetsskadelivräntor och efterlevandepension skall ske i ett anpassat efterlevandepensionssystem.

Reglerna om arbetsskadeförsäkringen skall anpassas till de förändringar som föreslagits beträffande motsvarande förmåner inom efterlevandepensioneringen såvitt avser förutsättningarna för rätt till efterlevandelivränta.

En efterlevande skall således ha rätt till omställningslivränta under tio månader räknat från dödsfallet, om den efterlevande vid dödsfallet stadigvarande bodde tillsammans med barn under 18 år, som stod under vårdnad av makarna eller endera av dem, eller oavbrutet hade sammanbott med maken under en tid av minst fem år fram till tidpunkten för dödsfallet. Därutöver skall en efterlevande med hemmavarande barn under 18 år ha rätt till omställningslivränta för förlängd tid under ytterligare tolv månader efter det att den inledande omställningsperioden gått till ända, dock längst till dess det hemmavarande barnet fyllt 18 år. En efterlevande skall emellertid alltid ha rätt till omställningslivränta så länge den efterlevande har vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn under tolv år, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem.

Särskild efterlevandelivränta skall inte kunna beviljas efter utgången av år 2002. För det fall särskild efterlevandepension har beviljats eller rätt till sådan pension uppkommit före den 1 januari 2003 skall dock särskild efterlevandelivränta kunna beviljas enligt i övrigt samma förutsättningar som gäller enligt dagens bestämmelser.

De ändrade bestämmelser för rätt till efterlevandelivränta i form av omställningslivränta skall gälla även i de fall visandedagen (dvs. tidpunkten för skadan) inträffat före år 2003 såvida dödsfallet inträffar efter utgången av år 2002, under förutsättning att den efterlevande samtidigt är berättigad till efterlevandepension i form av omställningspension.

Är den efterlevande, samtidigt med efterlevandelivränta i form av omställningslivränta eller särskild efterlevandelivränta, berättigad till änkepension enligt övergångsbestämmelser till AFL skall nuvarande regler beträffande visandedagens betydelse för livräntan alltså gälla.

Den som har rätt till efterlevandelivränta i form av arbetsskadelivränta samtidigt som han eller hon är berättigad till efterlevandepension med anledning av den inkomstförlust som har föranlett livräntan, skall livräntan utges enligt regler som motsvarar nuvarande bestämmelser. För den som inte har fyllt 65 år och som har rätt till efterlevandelivränta i form av arbetsskadelivränta och samtidigt är berättigad till efterlevandepension på grund av dödsfall före år 2003 med anledning av den inkomstförlust som föranlett livräntan, skall dock livränta efter utgången av år 2002 betalas ut varje månad – så länge den efterlevande är berättigad till både efterlevandelivränta och efterlevandepension – med det överskjutande belopp som räknats fram för december månad år 2002. Det sålunda framräknade beloppet skall, fr.o.m. år 2003 årligen räknas om med förändringarna i prisindex.

Utredningens förslag: Stämmer till stora delar i sak överens med regeringens förslag. Utredningen föreslog emellertid, till följd av vad utredningen föreslog om rätten till förlängd omställningspension, att en efterlevande alltid skulle ha rätt till omställningslivränta så länge den efterlevande har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under åtta år. Vidare föreslog utredningen, till följd av vad utredningen föreslagit avseende efterlevandeförmåner till barn, att barn som erhöll underhållsstöd på grund av att barnet mist en förälder jämte efterlevandelivränta, skulle underhållsstödet samordnas med efterlevandelivräntan på motsvarande sätt som för efterlevande som var berättigade till efterlevandepension jämte efterlevandelivränta. Därutöver föreslog utredningen, med hänsyn till vad utredningen föreslagit om särskild efterlevandepension, att särskild efterlevandelivränta skulle utges till efterlevande som vid dödsfallet uppnått 55 års ålder.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har yttrat sig särskilt över förslaget.

Skälen för regeringens förslag: I dag är reglerna i LAF om efterlevandelivränta starkt knutna till motsvarande regler om efterlevandepension i AFL. Lagtekniskt har detta lösts genom att det i respektive paragraf i LAF beträffande rätten till de olika livräntorna hänvisas till den bestämmelse i AFL som innehåller förutsättningarna för rätt till motsvarande efterlevandepension. Detta förhållande rådde även före reformeringen på efterlevandepensionsområdet i slutet av 1980-talet.

Både efterlevandepension och efterlevandelivränta har i huvudsak ett och samma syfte, nämligen att bistå en efterlevande med ekonomiskt stöd

under en viss tid efter det att en make (eller därmed likställd) eller förälder har avlidit. Samma skäl som talar för en förändring på efterlevandepensioneringens område kan därför anföras till stöd för att genomföra förändringar med liknande inriktning även beträffande arbetsskadeförsäkringens efterlevandeförmåner. Sådana förändringar är dessutom, enligt regeringens uppfattning, både naturliga och ofrånkomliga, också mot bakgrund av de regler som finns om samordning mellan förmånerna från de båda systemen. Det får alltså anses rimligt att begränsa utbetalningen av efterlevandelivränta i de fall den efterlevande samtidigt uppbär efterlevandepension efter den avlidne.

Mot bakgrund härav föreslår således regeringen att samordning mellan efterlevandelivräntor i form av arbetsskadelivräntor och efterlevandepension skall ske även i ett anpassat efterlevandepensionssystem. Vidare föreslår regeringen att reglerna för efterlevandeförmåner inom arbetsskadeförsäkringen skall anpassas till de förändringar som vi föreslår beträffande motsvarande bestämmelser inom efterlevandepensioneringen såvitt avser rätten till de olika förmånsslagen.

Beträffande barnlivränta innebär detta inte någon förändring i sak. Detta beror på att regeringen – som framgått i avsnitt 8 – inte föreslår några förändringar avseende rätten till den anpassade barnpensionen jämfört med vad som gäller i dag.

Inte heller i fråga om rätten till övergångsvis änkepension föreslår regeringen några i förhållande till i dag förändrade regler, varför några ändringar inte heller är påkallade såvitt gäller rätten till änkelivränta enligt LAF.

De förändringar som regeringen föreslår beträffande rätten till omställningspension tar framför allt sikte på under vilken tidsperiod en sådan pension skall kunna betalas ut med hänsyn till förekomsten av minderåriga barn som den efterlevande har vårdnaden om. Det skall sålunda även fortsättningsvis vara möjligt för en efterlevande make, eller därmed likställd, som inte har uppnått 65 års ålder och som antingen varit gift eller sammanboende med den avlidne i minst fem år före dödsfallet eller som när detta inträffade sammanbodde med barn under en viss angiven ålder, att uppbära omställningspension. Som framgår i avsnitt 9 föreslår regeringen att den inledande omställningsperioden skall förlängas till tio månader generellt och att möjlighet att uppbära omställningspension skall finnas för dem som har hemmavarande barn under 18 år under ytterligare ett år efter de första tio månaderna. Liksom i dag skall förlängd omställningspension alltid utges till dess att det yngsta hemmavarande barnet fyller 12 år.

De föreslagna förändringarna beträffande rätten till omställningspension bör av de skäl som redovisats ovan få genomslag även på efterlevandelivräntorna. Regeringen föreslår därför att en efterlevande skall ha rätt till omställningslivränta under tio månader räknat från dödsfallet, om den efterlevande vid dödsfallet stadigvarande sammanbodde med barn under 18 år, som stod under vårdnad av makarna eller endera av dem, eller oavbrutet hade sammanbott med maken under en tid av minst fem år fram till tidpunkten för dödsfallet. Därutöver skall en efterlevande med hemmavarande barn under 18 år ha rätt till omställningslivränta under

ytterligare tolv månader efter det att den inledande omställningsperioden gått till ända, dock längst till dess att det hemmavarande barnet fyllt 18 år. En efterlevande skall emellertid alltid ha rätt till omställningslivränta så länge den efterlevande har vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn under tolv år, som vid dödsfallet stadigvarande vistades i makarnas hem.

Såvitt gäller den särskilda efterlevandepensionen har regeringen, som tidigare framgått, föreslagit att sådan förmån i princip endast skall kunna utges efter ikraftträdandet om den beviljas på grund av ansökan före utgången av år 2002. Regeringen föreslår därför att särskild efterlevandelivränta inte skall kunna beviljas efter utgången av år 2002. Dock föreslår vi att särskild efterlevandelivränta – enligt samma förutsättningar som enligt dagens bestämmelser – skall kunna beviljas även efter utgången av år 2002, för det fall särskild efterlevandepension beviljas på grund av ansökan som gjorts före den 1 januari 2003 eller vartill rätt uppkommit före denna tidpunkt.

Inom arbetsskadeförsäkringens efterlevandeförmåner finns enligt nuvarande regler möjlighet även för frånskild kvinna att under vissa förutsättningar uppbära änkelivränta, antingen till följd av att visandedagen för arbetsskadan (dvs. tidpunkten för arbetsskadan) inträffat före den 1 januari 1990 eller att visandedagen är senare men kvinnan är född år 1944 eller tidigare. Även efterlevande föräldrar till barn som avlidit till följd av en arbetsskada kan enligt äldre bestämmelser i LAF tillerkännas livränta under förutsättning att föräldern till följd av dödsfallet går miste om behövligt underhåll. Enligt äldre bestämmelser har även barn till den efterlevande maken, s.k. styvbarn, rätt till livränta efter den avlidne, om barnet stod under den efterlevande makens vårdnad vid tiden för dödsfallet. Dessa äldre bestämmelser, som alltså kan aktualiseras till följd av de nu gällande övergångsbestämmelserna, påverkas inte av de av regeringen föreslagna förändringarna angående efterlevandepensioneringen. Någon anledning för regeringen att föreslå förändringar beträffande dessa delar föreligger därför inte.

I dag kan änkelivränta och omställningspension eller omställningslivränta och änkepension utbetalas samtidigt. Detta har sin grund i att efterlevandelivränta beviljas enligt de bestämmelser som gällde vid tillfället för den arbetsskada som senare lett till dödsfallet medan efterlevandepensionen beviljas utifrån de regler som gällde vid tidpunkten för dödsfallet. Efter en person som drabbats av en arbetsskada t.ex. år 1988 och som år 1995 avlider till följd av denna skada kommer således att utges efterlevandelivränta enligt LAF med tillämpning av äldre regler men efterlevandepension enligt AFL i reglernas lydelse efter år 1989.

Ett bibehållande av denna skillnad beträffande vilken tidpunkt som skall vara avgörande för vilken typ av förmån som skall utges kommer att kunna leda till att äldre regler om efterlevandelivränta i form av bl.a. änkelivränta och omställningslivränta tillämpas samtidigt som omställningspension utges enligt de regler som föreslås träda i kraft år 2003. Följande situationer skulle kunna inträffa.

Om visandedagen är före år 1990 och dödsfallet inträffar först efter utgången av år 2002, kan änkelivränta komma att betalas ut till efterlevande

kvinnor oavsett när dessa är födda, samtidigt som det utges antingen änkepension eller omställningspension.

Om däremot visandedagen inträffar något av åren 1990–2002 och dödsfallet efter utgången av år 2002, kan den situationen inträffa att omställningslivränta utges samtidigt med änkepension till den efterlevande kvinnan. Även det motsatta förhållandet kan inträffa, dvs. att änkelivränta och omställningspension utges samtidigt. Vidare kan änkelivränta och änkepension respektive omställningslivränta och omställningspension betalas ut samtidigt.

Slutligen kan även den situationen uppkomma att såväl tidpunkten för arbetsskadan som tidpunkten för dödsfallet inträffar efter utgången av år 2002.

Med bibehållande av nuvarande regler skulle detta innebära att änkelivränta utges samtidigt med antingen änkepension eller omställningspension eller att omställningslivränta och antingen omställningspension eller änkepension kommer att betalas ut samtidigt.

Sådana diskrepanser mellan efterlevandelivränta och efterlevandepension, som sålunda kan uppstå efter en förändring av förutsättningarna för rätt till efterlevandepension, kan emellertid uppkomma redan i dag. Som redovisats ovan kan änkelivränta utges samtidigt med omställningspension samt även omställningslivränta tillsammans med änkepension. Dessa konsekvenser är en följd av de förändrade regler som tillkom i samband med den breda politiska uppgörelse som träffades vid 1990 års reform. Med hänsyn till att dessa skillnader mellan de olika förmånerna, såvitt avser förutsättningarna för rätt till efterlevandelivränta respektive efterlevandepension men även beträffande de olika förmånernas omfattning i tiden, godtogs vid det föregående reformarbetet på området anser regeringen inte att sådana omständigheter skall påverka utformningen av regeringens förslag i någon mer avgörande riktning. Således kan det även med våra förslag vara möjligt att erhålla änkelivränta, trots att omställningspension eller särskild efterlevandepension utges från den allmänna pensioneringen och även den motsatta situationen kan uppkomma, dvs. att omställningslivränta och änkepension utges samtidigt.

Däremot har regeringen övervägt om motsvarande diskrepans skall godtas i de fall den efterlevande är berättigad till reformerad efterlevandelivränta i form av omställningslivränta till följd av en arbetsskada som inträffat under något av åren 1990–2002 men omställningspension enligt de av regeringen föreslagna reglerna till följd av ett dödsfall som inträffar efter ikraftträdandet av dessa regler, dvs. efter utgången av år 2002. Om det även fortsättningsvis skall vara visandedagens regler som skall tillämpas för efterlevandelivräntan medan däremot dödsfallstidpunkten blir avgörande för vilka efterlevandepensionsregler som skall gälla kommer detta, till följd av de ändrade åldersgränserna och ändringar beträffande efterlevandepensioneringens omfattning, att få till följd att antingen efterlevandelivränta betalas ut trots att motsvarande efterlevandepension slutat utges eller tvärtom. Detta har regeringen funnit mindre lämpligt. Om samma typ av förmån utges från de båda systemen, i form av omställningslivränta och omställningspension, bör de också vara baserade på samma åldersgränser och även ha samma utsträckning i tiden.

Detta talar enligt regeringens uppfattning för att de av oss föreslagna förändringarna beträffande förutsättningarna för rätt till omställningspension skall få genomslag även på motsvarande livräntor som skall utges till följd av en arbetsskada som inträffat under 1990-talet, dvs. att dödsfallstidpunkten blir avgörande för vilka regler som skall tillämpas beträffande omställningslivräntans närmare utformning. En sådan förändring innebär att en efterlevande får sin omställningslivränta och även sin omställningspension baserad på de av oss föreslagna reglerna om dödsfallet inträffar efter utgången av år 2002 och detta oavsett om arbetsskadan inträffat dessförinnan men efter utgången av år 1989. Enligt regeringens uppfattning skapar sådan ordning en bättre överensstämmelse med de samordningsregler som alltjämt bör finnas kvar i ett anpassat system.

Däremot anser regeringen inte att det föreligger skäl att föreslå en motsvarande ordning i de fall nuvarande regler leder till att änkelivränta skall utges vid sidan av omställningspension (eller omställningslivränta vid sidan av änkepension). Bestämmelserna om i vilka situationer och i vilken omfattning änkelivränta skall erhållas tillkom efter ett omfattande utredningsarbete och under en bred politisk enighet i frågan. Av denna anledning anser regeringen det vara mindre lämpligt att föreslå en ordning där dödsfallstidpunkten blir avgörande för vilka regler som skall tillämpas på livräntan i andra fall än där nuvarande regler leder till att en reformerad livränta i form av omställningslivränta ändå skulle betalas ut vid sidan av motsvarande efterlevandepension (dvs. om visandedagen är efter år 1989 och den efterlevande inte är en kvinna som är född år 1944 eller tidigare och som år 1989 uppfyllde förutsättningarna för rätt till änkelivränta).

Regeringen föreslår alltså att de av oss föreslagna förändringarna av bestämmelserna för rätt till efterlevandelivränta i form av omställningslivränta skall gälla även i de fall visandedagen inträffat före år 2003 i de fall dödsfallet inträffar år 2003 eller senare, under förutsättning att den efterlevande samtidigt är berättigad till reformerad efterlevandepension i form av omställningspension. Däremot föreslår regeringen inte någon förändring i de fall den efterlevande är berättigad till änkepension vid sidan av efterlevandelivräntan eller till änkelivränta och efterlevandepension i form av omställningspension.

Efterlevandelivräntor beräknas enligt nuvarande regler, till skillnad från efterlevandepensioner, på den avlidnes uppburna livränta eller, om sådan inte utbetalades vid dödsfallet, på sådan arbetsskadelivränta som skulle ha utbetalats om förutsättningar härtill förelåg vid tidpunkten för dödsfallet. Den avlidnes egenlivränta beräknas utifrån dennes sjukpenninggrundande inkomst.

Efterlevandelivräntor och efterlevandepensioner beräknas sålunda på helt olika underlag. De ersättningsnivåer som gäller för efterlevandeförmåner inom arbetsskadeförsäkringen har ingen koppling till det utfall som uppkommer för motsvarande förmåner från den allmänna pensioneringen. De ändringar som regeringen föreslår beträffande beräkningsunderlaget för efterlevandepensionerna, men även beträffande ersättningsnivåerna för omställningspension och särskild efterlevandepension, bör därför inte i sig leda till någon förändring såvitt avser underlaget och ersättnings-

nivåerna för efterlevandelivräntornas del. Inte heller av andra skäl är någon förändring påkallad av efterlevandelivräntornas ersättningsnivåer. Regeringen föreslår således inte några i förhållande till i dag förändrade regler i dessa avseenden beträffande arbetsskadeförsäkringens efterlevandeförmåner.

Samordning

Utbetalas såväl efterlevandepension som efterlevandelivränta efter en avliden person, samordnas enligt nuvarande regler förmånerna med varandra på så sätt att livräntan betalas ut endast i den mån den överstiger efterlevandepensionen. Denna samordning gäller under förutsättning av att båda förmånerna täcker samma inkomstförlust. Efter det att den efterlevande fyllt 65 år utges varken omställningslivränta eller särskild efterlevandelivränta, varför någon samordning då inte aktualiseras. Samordning mellan efterlevandelivränta och efterlevandepension efter det att den efterlevande fyllt 65 år kan emellertid bli aktuell i de situationer där änkelivränta betalas ut enligt bestämmelser som gällde före den 1 januari 1990 (dvs. visandedagen är före den 1 januari 1990 eller om denna dag är efter utgången av år 1989 men den efterlevande är en kvinna som är född år 1944 eller tidigare). I dessa fall samordnas livräntan med efterlevandepension enligt AFL på grund av äldre bestämmelser i LAF. Dessa bestämmelser innebär att sådan livränta utges endast om den efterlevande inte har rätt till tilläggspension i form av änkepension och folkpension i form av ålderspension som tillsammans uppgår till 65 % av tidigare beräknad livränta. Vid denna samordning skall enligt övergångsbestämmelserna till lagen (1988:881) om ändring i AFL hänsyn tas till den tilläggspension i form av änkepension som beräknas före det att samordning sker mellan änkepension och kvinnans egen tilläggspension i form av ålderspension. Om änkan har gjort förtida uttag eller uppskjutet uttag av ålderspension, skall enligt LAF samordningen göras som om hel ålderspension hade börjat betalas ut vid 65 års ålder.

I de fall änkelivränta och omställningspension utges samtidigt samordnas förmånerna med varandra fullt ut så att änkelivränta utbetalas endast i den mån den överstiger omställningspensionen. När väl rätten till omställningspension upphört utbetalas änkelivräntan fullt ut till dess änkan fyllt 65 år, då en samordning sker mellan änkelivräntan och ankans ålderspension från folkpensioneringen (och i viss mån även mot änkepension från tilläggspensioneringen om sådan utges). Om någon efterlevande skulle vara berättigad till såväl livränta enligt äldre bestämmelser som omställningslivränta eller särskild efterlevandelivränta utbetalas endast någon av de båda sistnämnda förmånerna. I de fall livränta enligt de äldre bestämmelserna överstiger den reformerade efterlevandelivräntan utbetalas emellertid denna överskjutande del till den efterlevande.

Som tidigare framgått är efterlevandeförmånerna inom arbetsskadeförsäkringen uppbyggda efter mönster av motsvarande bestämmelser på den allmänna pensioneringens område. Någon anledning att föreslå ett avskaffande eller förändring av de nuvarande bruttosamordningsregler föreligger i huvudsak inte. Det får alltså anses rimligt att begränsa ut-

betalningen av efterlevandelivräntan i de fall den efterlevande samtidigt uppbär efterlevandepension efter den avlidne. Regeringen föreslår således att den som har rätt till livränta i form av arbetsskadelivränta samtidigt som den är berättigad till efterlevandepension med anledning av den inkomstförlust som har föranlett livräntan, skall livränta – liksom i dag – utges enligt regler som motsvarar nuvarande bestämmelser. I vad mån efterlevandelivräntan påverkar efterlevandestödet till barn har regeringen tidigare redogjort för i avsnitt 8.4.2.

Samordning mellan efterlevandelivränta och efterlevandepension på grund av dödsfall före år 2003 för vuxna efterlevande som inte har fyllt 65 år

Som regeringen tidigare anfört bör utgångspunkten vid anpassningen av efterlevandepensionsreglerna för de personer som beviljats eller kommer att beviljas efterlevandepension på grund av dödsfall före år 2003 vara att åstadkomma regler som innebär att i huvudsak ingen efterlevande får ett sämre nettoutfall av sin efterlevandepension än vad de har i dag. Detta bör gälla även för det fall en efterlevande jämte efterlevandelivränta är berättigad till efterlevandepension med anledning av den inkomstförlust som föranlett livräntan.

Som framgått i avsnitt 6 kommer all efterlevandepension att fr.o.m. inkomståret 2003 beskattas på samma sätt som förvärvsinkomster. Detta betyder att möjligheterna till särskilt grundavdrag för pensionärer (SGA) försvinner fr.o.m. taxeringsåret 2004. Vad gäller efterlevandepensionerna har regeringen, som framgått i avsnitt 9 och 11, föreslagit att garantipension till omställningspension och änkepension skall innehålla en kompensation för SGA. Detsamma skall, enligt vad som framgått i avsnitt 10, gälla för särskild efterlevandepension som beviljats eller då rätt till sådan pension uppkommit före utgången av år 2002. Detta medför i många fall en bruttohöjning av efterlevandepensionerna för vuxna efterlevande som vid ikraftträdandet är berättigade till efterlevandepension. Denna bruttohöjning skulle, om nuvarande samordningsregler tillämpas efter utgången av år 2002, medföra att efterlevande – som förutom omställningspension eller änkepension på grund av dödsfall före år 2003 och särskild efterlevandepension som beviljats eller vartill sådan rätt uppkommit före utgången av år 2002 – också är berättigade till efterlevandelivränta, i många fall inte skulle få någon eller i vart fall få en lägre överskjutande efterlevandelivränta än vad de får i dag. Dessa efterlevande skulle således, till följd av de ändrade beskattningsreglerna, över en natt i många fall få en sämre nettobehållning av sina efterlevandeförmåner i form av efterlevandelivränta och efterlevandepension.

Regeringen anser att en sådan försämring inte kan accepteras. För att lösa problemet har regeringen funnit att samordningen av efterlevandelivränta och efterlevandepension för vuxna efterlevande på grund av dödsfall före år 2003 i framtiden måste göras på annat sätt än enligt nuvarande regler. Enligt regeringens uppfattning undviks den beskrivna nettoförsämringen enklast genom att den överskjutande efterlevandelivräntan per december månad år 2002 räknas fram genom en samordning helt enligt

nuvarande regler. Den sålunda beräknade överskjutande efterlevandelivränta som därvid erhålls skall, så länge den efterlevande inte uppnått 65 års ålder och så länge han eller hon är berättigade till både efterlevandelivränta och efterlevandepension, betalas ut till den efterlevande. Detta överskjutande belopp som erhålls vid beräkningen per december månad år 2002 skall fr.o.m. år 2003 årligen räknas om i förhållande till förändringarna i prisindex.

Regeringen föreslår således att den som inte har fyllt 65 år och som har rätt till efterlevandelivränta i form av arbetsskadelivränta och som samtidigt är berättigad till efterlevandepension på grund av dödsfall före år 2003 med anledning av den inkomstförlust som har föranlett livräntan, skall livränta betalas ut – så länge den efterlevande är berättigad till både efterlevandelivränta och efterlevandepension – med det överskjutande belopp som räknats fram för december månad 2002. Vidare föreslår regeringen att det sålunda framräknade beloppet, fr.o.m. år 2003, årligen skall räknas om med förändringarna i prisindex.

När det gäller samordning mellan efterlevandelivränta och efterlevandepension på grund av dödsfall före år 2003, för tid efter det att den efterlevande änkan fyllt 65 år, föranleder inte de föreslagna anpassade änkepensionsreglerna skäl att för dessa änkor införa särskilda bestämmelser.

12.2.3 Samordning mellan yrkesskadelivränta och efterlevandepension i ett anpassat efterlevandepensionssystem

Regeringens förslag: Samordning mellan efterlevandelivräntor i form av yrkesskadelivräntor och efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn skall ske i ett anpassat efterlevandepensionssystem.

Efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn till den som beviljats eller kommer att beviljas sådan förmån på grund av dödsfall före år 2003 och som samtidigt uppbär yrkesskadelivränta i form av efterlevandelivränta skall minskas med ett belopp som motsvarar 45 % av den yrkesskadelivränta som överstiger en sjättedels prisbasbelopp. Avdrag på efterlevandepension som baserar sig på den avlidnes pensionspoäng för tilläggspension i form av ålderspension enligt nuvarande bestämmelser om efterlevandepension i lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) får, med undantag av 90-procentstillägget respektive 25-procentstillägget, dock göras endast om den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng för minst ett år vid den tidpunkt då skadan inträffade.

Efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn till den som beviljas sådan förmån på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 och som samtidigt uppbär yrkesskadelivränta i form av efterlevandelivränta skall minskas med ett belopp motsvarande 75 % av den yrkesskadelivränta som överstiger en sjättedels prisbasbelopp. Avdrag på inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension, med undantag av 90-procentstillägget, får dock göras endast om den avlidne tillgo-

beräknats pensionspoäng för minst ett år vid tidpunkten då skadan inträffade.

Minskningen såvitt avser omställningspensionsförmåner och efterlevandeförmåner till barn som beviljas på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 skall i första hand göras på garantipension eller efterlevandestöd till barn och därefter på inkomstgrundad efterlevandepension. Beträffande änkepension som beviljas på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 skall minskningen i första hand göras på garantipensionen, därefter på 90-procentstillägget och sist på änkepensionen i övrigt. Motsvarande skall gälla beträffande efterlevandeförmåner som beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall före år 2003, med undantag av att före det att minskningen sker av den inkomstgrundade efterlevandepensionen eller änkepensionen skall 90-procentstillägget för vuxna efterlevande och 25-procentstillägget för barn minskas.

Minskningen såvitt avser efterlevandeförmåner till barn får inte leda till att summan av efterlevandestöd till barn och barnpension understiger en fjärdedel av det för barnet garanterade beloppet.

Tillämpning av denna minskningsregel såvitt avser änkepension – för såväl kvinnor som beviljats eller kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall före år 2003 som kvinnor som kommer att beviljas änkepension på grund av dödsfall därefter – får inte leda till att sammanlagd änkepension understiger 9 % av prisbasbeloppet per månad.

Vad som ovan anförts skall gälla även i de fall då livränta utges enligt utländsk lagstiftning om yrkesskadeförsäkring.

Utredningens förslag: Stämmer delvis överens med regeringens förslag. Utredningen föreslog att efterlevandepensionsförmånen skulle minskas med tre fjärdedelar för såväl de personer som beviljats efterlevandepension på grund av dödsfall före år 2003 som för personer som kommer att beviljas efterlevandepension på grund av dödsfall därefter. Vidare föreslog utredningen inte att avdrag på inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension endast skulle få ske om den avlidne kunnat tillgodoräkna sig pensionspoäng för minst ett år vid tidpunkten då skadan inträffade. Slutligen föreslog utredningen att minskningen av änkepensionen vid samordningen inte skulle få leda till att sammanlagd änkepension kom att understiga 8,5 %.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har yttrat sig särskilt över förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Med de av regeringen föreslagna reglerna för utformningen av en till det reformerade ålderspensionssystemet anpassad efterlevandepensionering uppkommer frågan om dessa förmåner, på motsvarande sätt som sker i dag, skall samordnas med yrkesskadelivränta i form av efterlevandelivränta som jämte efterlevandepension kan utbetalas till den efterlevande.

I anslutning till ålderspensionsreformen har beslutats regler för samordning mellan yrkesskadelivräntor och ålderspensioner. De nya reglerna har utformats i huvudsaklig överensstämmelse med dagens regler. En

utgångspunkt har därvid varit att samordningsreglerna skall ge i stort sett samma utfall som nuvarande regler på området. Reglerna innebär i korthet följande.

Ålderspension i form av garantipension, inkomstpension och tilläggs-pension skall reduceras av en samtidigt med dessa pensionsförmåner utbetald yrkesskadelivränta. Däremot skall premiepension inte påverkas av sådan livränta. I första hand skall garantipensionen tas i anspråk. Därefter skall reduktion ske av tilläggs-pension och sist av inkomstpension.

Minskningen av pensionen skall ske med ett belopp som motsvarar tre fjärdedelar av yrkesskadelivräntan i den mån den överstiger en sjättedels prisbasbelopp.

Anledningen till att man valt att liksom i dag samordna endast tre fjärdedelar av livräntan med ålderspensionen är att i viss mån kompensera för livräntetagares minskade möjligheter att tjäna in inkomstgrundad ålderspension till följd av skadan. Eftersom livräntan i sig inte är pensionsgrundande, har det ansetts att ett undantagande av en viss del av livräntan är rimligt. Till skillnad från nuvarande bestämmelser på området skall, efter det reformerade ålderspensionssystemets ikraftträdande, den försäkrade kompenseras för lyte och men genom att det från samordningen undantas ett belopp som schablonmässigt kan antas motsvara en ersättning härför. Detta belopp har bestämts till en sjättedels prisbasbelopp.

Liksom enligt nuvarande regler skall reglerna för samordning mellan yrkesskadelivränta och ålderspension innehålla en garantiregel, som innebär att den pensionsberättigade alltid skall ha rätt att behålla så mycket av garantipensionen tillsammans med den inkomstgrundade pensionen som motsvarar minst ca tre fjärdedelar av den lägsta garanterade nivån för garantipension.

Även samordningen mellan yrkesskadelivränta och förtidspension skall enligt antagna riktlinjer för en reformerad förtidspensionering för framtiden ske på i princip motsvarande sätt som i dag och i huvudsak enligt samma bestämmelser som för samordningen mellan yrkesskadelivränta och ålderspension, se propositionen Reformerad förtidspension, m.m. (prop. 1997/98:111).

Genom vad som ovan anförts kan således konstateras att samordning skall ske mellan yrkesskadelivränta i form av egenlivränta och ålderspension enligt samma principer som gäller enligt nuvarande bestämmelser. Även på förtidspensioneringens område är avsikten att en motsvarande lösning skall genomföras.

I dag sker samordning mellan yrkesskadelivränta och efterlevandepension på i huvudsak samma sätt som tidigare gällde inom ålderspensioneringen enligt AFL. Emellertid sker samordning mellan efterlevandelivränta och efterlevandepension endast i ett relativt begränsat antal fall. I december 1996 uppbar inte någon manlig pensionsberättigad en samordningsbar efterlevandelivränta vid sidan av efterlevandepension. Däremot fanns det drygt 1 500 kvinnliga pensionstagare som hade en samordningsbar efterlevandelivränta jämte efterlevandepensionen. I barnpensionsfallen var motsvarande siffra 8 pensionsberättigade. Vid samma tidpunkt var det totalt ca 430 000 personer som uppbar efterlevandepension i

någon form. Antalet fall med samordningsbar efterlevandelivränta är således begränsat. Därtill kommer att sådana livräntor kommer att nybeviljas i allt mindre utsträckning och att dessa livräntor på sikt helt kommer att försvinna.

I detta perspektiv kan det finnas anledning att överväga om en samordning för framtiden mellan efterlevandelivränta och efterlevandepension över huvud taget bör komma i fråga. Enskilda efterlevande skulle emellertid, om samordningsreglerna tas bort, kunna få en icke avsedd väsentlig höjning av sina förmåner från en dag till en annan, utan att förhållandena och behovet av ekonomisk ersättning på något sätt förändrats. Med hänsyn härtill samt även med beaktande av att en sådan samordning föreslagits för såväl ålders- som förtidspensionernas del, föreslår vi att samordning mellan efterlevandelivräntor och efterlevandepensioner skall ske även i ett anpassat efterlevandepensionssystem. Motsvarande skall gälla i fall då livränta utges enligt utländsk lagstiftning om yrkesskadeförsäkring.

I likhet med vad som sker i dag föreslår regeringen att samordningen – liksom vad som gäller inom ålderspensioneringen – skall gå till så att efterlevandelivräntan reducerar efterlevandepensionen i stället för tvärtom.

Vid införandet av AFL fann man det motiverat att vissa livräntetagares minskade möjligheter att tjäna in tilläggspension till följd av skadan skulle påverka samordningens omfattning. Av betydelse i detta sammanhang är att yrkesskadelivräntor, till skillnad från livräntor enligt LAF, inte är pensionsgrundande för allmän pension. Den som till följd av en skada som ersätts enligt lagstiftningen om yrkesskadeförsäkring har betagits möjligheten att genom arbete tjäna in inkomstgrundad pension kan därför, om han eller hon inte kvalificerat sig för förtidspension med antagandepoängberäkning, komma att få en ganska låg ålderspension. Av denna anledning valde man att från samordningen med bl.a. ålders- och förtidspension undanta en viss del av livräntebeloppet. Av samma skäl har ett motsvarande belopp undantagits från samordningen mellan yrkesskadelivränta och den reformerade ålderspensionen. Samma undantagande görs i dag från livräntan vid samordningen mellan efterlevandelivränta och efterlevandepension, dvs. det är endast tre fjärdedelar av livräntan som i sig kan reducera efterlevandepensionen. Vidare får yrkesskadelivräntan dras av från tilläggspensionen endast om den försäkrade vid den tidpunkt skadan inträffade ägde tillgodoräkna sig pensionspoäng för minst ett år. I de fall sistnämnda förutsättning inte är uppfylld är en avräkning inte motiverad för att förebygga överkompensation. Tilläggspensionen måste i sådana fall antagas vara grundad på inkomster som den försäkrade, dvs. den avlidne, kunnat skaffa sig med sin efter yrkesskadan kvarstående arbetsförmåga.

Det skall anmärkas att det i efterlevandefallen inte är den efterlevande som drabbats av en skada som i sig kan påverka dennes möjligheter att tjäna in inkomstrelaterad ålderspension. Samordningen sker endast med efterlevandelivräntan, dvs. den livränta som betalas ut efter en skada som den avlidne personen råkat ut för. Om den efterlevande drabbats av egen skada som i sig ger upphov till yrkesskadelivränta i form av egenlivränta

påverkar denna livränta inte efterlevandepensionens storlek. Av denna anledning kan ifrågasättas om det vid samordningen mellan efterlevandelivränta och efterlevandepension fortsättningsvis bör undantas någon viss andel av efterlevandelivräntan innan samordningen sker.

Regeringen har, som tidigare framgått, som utgångspunkt haft att i görligaste mån harmonisera nuvarande regler till det reformerade ålderspensionssystemet och i huvudsak föreslå förändringar av gällande regler som är nödvändiga för denna anpassning. Därutöver har regeringen i en del sammanhang föreslagit regler som innebär administrativa förenklingar. Mot bakgrund av vad som nu anförts föreslår regeringen att samordningen mellan efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall, såvitt avser efterlevandepension som beviljas på grund av dödsfall efter utgången av år 2002, beräknas på motsvarande sätt som föreslagits inom den reformerade ålderspensioneringen. Detta innebär att regeringen föreslår att, utöver en fjärdedel av efterlevandelivräntan, skall även schablonmässigt undantas en del av efterlevandelivräntan som motsvarar en sjättedels prisbasbelopp. Genom att införa en sådan begränsningsregel inom efterlevandepensioneringen undviks en tekniskt komplicerad beräkning i de fall de efterlevande erhåller efterlevandelivränta i form av yrkesskadelivränta med lågt belopp. Skälet för denna begränsningsregel inom efterlevandepensioneringen är således, till skillnad mot förhållandena inom den reformerade ålderspensioneringen, uteslutande av administrativ karaktär. Skäl att inom efterlevandepensioneringen avskaffa den nuvarande begränsningsregeln innebärande att yrkesskadelivränta får dras av från den inkomstrelaterade efterlevandepensionen, exklusivt i förekommande fall 90-procentstillägg, endast om den försäkrade vid tidpunkten när skadan inträffade ägde tillgodoräkna sig pensionspoäng för ett år föreligger inte.

När det gäller efterlevandepensioner som beviljats eller kommer att beviljas på grund av dödsfall före år 2003 är förhållandena något annorlunda. Regeringen har genomgående lämnat förslag som i huvudsak innebär att ingen enskild person som uppbär eller är berättigad till efterlevandepension vid ikraftträdandet skall få ett sämre nettoutfall än enligt nuvarande regler.

Som tidigare framgått kommer det särskilda grundavdraget för pensionärer (SGA) att avskaffas från och med taxeringsåret 2004. Efterlevandepensionerna kommer således att beskattas på samma sätt som förvärvsinkomster från och med inkomståret 2003. Med hänsyn till vad som nyss anförts, angående regeringens utgångspunkter för anpassningen av efterlevandepensionsreglerna till det reformerade ålderspensionssystemet för de personer som är berättigade till efterlevandepension på grund av dödsfall före ikraftträdandet, bör hänsyn tas till avskaffandet av SGA vid bestämmandet av den del av efterlevandelivräntan som skall minska efterlevandepensionen eller efterlevandestödet till barn.

Regeringen föreslår därför att efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn till den som beviljats eller kommer att beviljas sådan förmån på grund av dödsfall före år 2003 och som jämte sådan förmån uppbär yrkesskadelivränta skall minskas med ett belopp som motsvarar 45 % av den yrkesskadelivränta som överstiger en sjättedels prisbasbelopp. I övrigt

bör samordningen mellan yrkesskadelivränta och efterlevandepension i ett anpassat efterlevandepensionssystem för personer som beviljats eller kommer att beviljas efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn på grund av dödsfall före år 2003 ske på samma sätt som angetts för personer som kommer att beviljas efterlevandepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002. Dock skall avdrag på inkomstrelaterad övergångsvis utgiven omställningspension, särskild efterlevandepension, änkepension eller barnpension ske av 90-procentstillägget respektive 25-procentstillägget före avdrag på övrig inkomstrelaterad efterlevandepension.

Enligt dagens bestämmelser reducerar efterlevandelivräntan både tilläggs- och folkpensionen. Fråga är om det finns anledning att i framtiden undanta någon del av efterlevandeförmånerna från samordningen.

I det reformerade ålderspensionssystemet skall garantipensionen utgöra en grundskyddsförmån och utges som utfyllnad till den som har tjänat in endast låg inkomstgrundad pension och som enda pension till den som inte har tjänat in någon inkomstgrundad pension alls. Av denna anledning har det ansetts naturligt att samordningen med utgående yrkesskadelivränta i första hand skall avse garantipensionen. Den som uppbär yrkesskadelivränta har inte samma behov av grundskydd i form av garantipension som den som inte har rätt till sådan livränta. Samma ordning har föreslagits för samordningen mellan yrkesskadelivränta och förtidspension. Även såvitt gäller efterlevandefallen är det av skäl som angetts för ålderspensioneringens del rimligt att efterlevandelivräntan samordnas med garantipensionen till efterlevandepension till vuxna efterlevande och inte som sker i dag först med den inkomstrelaterade efterlevandepensionen. Samma ordning bör gälla vid samordning mellan efterlevandelivränta och förmåner till barn, dvs. efterlevandestödet till barn bör i första hand bli föremål för minskning i de fall det efterlevande barnet även uppbär efterlevandelivränta. Regeringen föreslår således att efterlevandelivräntan i första hand skall samordnas med garantipension till efterlevandepension till vuxna efterlevande. Såvitt avser förmåner till barn skall minskningen i första hand ske mot efterlevandestödet till barn.

Med hänsyn till att det inom ålderspensioneringen kommer att ske en samordning mellan egenlivräntan och den uppburna ålderspensionen såvitt avser både grundskyddet och den inkomstgrundade pensionen anser regeringen att övervägande skäl talar för att samordningen mellan efterlevandelivräntor och efterlevandepension även fortsättningsvis skall ske i förhållande till hela efterlevandepensionen, dvs. även beträffande den inkomstgrundade delen. Med hänsyn härtill föreslår regeringen att vid samordningen skall minskningen även göras av den inkomstgrundade pensionen samt av änkepensionen.

Garantiregler

I dag finns garantiregler som innebär att folkpensionen i form av barnpension respektive änkepension inte får minskas i större omfattning än att barnet respektive änkan får behålla minst en fjärdedel respektive hälften av vad som annars skulle ha utgetts, dvs. samordningen förutan.

En motsvarande garantiregel med i huvudsak samma innehåll som i dag skall fortsättningsvis gälla för samordningen mellan egenlivränta och ålderspension. Motsvarande lösning har föreslagits för samordningen mellan livränta och förtidspension. För ålderspensioneringens del har denna garantiregel konstruerats på så sätt att minskningen av ålderspensionen inte får leda till att sammanlagd ålderspension kommer att understiga en viss procent av prisbasbeloppet, motsvarande en viss andel av den lägsta garanterade nivån för garantipension per månad. Eftersom garantipensionen till ålderspension utges endast som en utfyllnad till den som har låg inkomstgrundad ålderspension och inte som en baspension som nuvarande folkpension, valde man att för golvregeln anknyta till den lägsta garanterade nivån för garantipensionen.

Eftersom vi i övriga hänseenden i huvudsak valt att ansluta oss till de regler som skall gälla för samordningen mellan yrkesskadelivränta och ålderspension, men även med hänsyn till att vi haft som utgångspunkt att få till stånd en harmonisering av nuvarande regler till ett anpassat efterlevandepensionssystem, anser vi att en motsvarighet till de garantiregler som finns i dag beträffande efterlevandeförmåner till barn och änkor bör finnas även för framtiden. Det grundskydd som vi föreslår beträffande änkepensioneringen överensstämmer i många avseenden med garantipensionen inom ålderspensioneringen. Även efterlevandestödet till barn är i likhet med garantipensionen till ålderspension en utfyllnad som utges till den som har endast låg eller ingen barnpension. Det finns därför anledning att utforma garantireglerna för efterlevandeförmånernas del på motsvarande sätt som valts för garantiregeln inom ålderspensioneringen.

Regeringen föreslår således beträffande förmånerna till barn att barnet oavsett samordningen med efterlevandelivräntan skall ha rätt att behålla en viss andel av det belopp som alltid skall garanteras barn till en avlidet förälder eller barn till särlevande föräldrar, dvs. 40 % av det för året gällande prisbasbeloppet, eller 1 220 kr i månaden år 2000 ($0,4 \times 36\,600 / 12$). På motsvarande sätt som gäller i dag skall barnet vara garanterad en fjärdedel av det garanterade beloppet eller 305 kr per månad år 2000 ($0,25 \times 0,4 \times 36\,600 / 12$). I likhet med vad som föreslagits inom ålderspensioneringen skall det inte spela någon roll om detta belopp helt eller delvis består av efterlevandestöd till barn eller av barnpension.

Motsvarande lösning bör gälla även för änkepensioneringens del. I detta avseende föreslår regeringen grundskyddsregler som motsvarar garantipensionen inom ålderspensioneringen. Av skäl som anförts ovan kan garantiregeln inte knytas till de olika nivåerna på garantipensionen. Basnivån för garantipensionen är dessutom beroende av om garantipensionen beviljas på grund av om dödsfallet har inträffat före år 2003 eller efter utgången av år 2002. Med hänsyn härtill bör samordningsregeln konstrueras så att änkan, efter det att samordning gjorts mellan efterlevandelivränta och änkepension, får behålla en viss andel av den lägsta garanterade nivån. En översättning av nuvarande garantiregel skulle därmed leda till att änkepension, oavsett om utfallet av samordningen med efterlevandelivräntan skulle leda till en större reducering, alltid för såväl de kvinnor som beviljats änkepension på grund av dödsfall före år 2003

som för de kvinnor som beviljas änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002 skulle utges med ett belopp som motsvarar hälften av det inom änkepensioneringen garanterade beloppet i form av garantipension. Detta motsvarar ca 8,9 % av prisbasbeloppet per månad ($(1/2 \times (2,13 \times 36\,600 / 12)) / 36\,600$) för kvinnor som kommer att vara berättigade till änkepension på grund av dödsfall efter utgången av år 2002. För kvinnor som vid ikraftträdandet är berättigade till änkepension på grund av dödsfall före år 2003 motsvarar detta ca 9 % av prisbasbeloppet per månad ($(1/2 \times (2,15 \times 36\,600 / 12)) / 36\,600$). Eftersom skillnaden mellan dessa båda grupper är liten, och då ingen enskild person förlorar på en sådan ordning, anser regeringen att garantinivån av administrativa skäl lämpligen bör bestämmas till 9 % av prisbasbeloppet eller ca 275 kr per månad år 2000 för båda grupperna kvinnor. Regeringen föreslår således att minskning såvitt avser änkepension inte får leda till att sammanlagd änkepension kommer att understiga 9 % av prisbasbeloppet per månad. Detta garanterade belopp skall inte vara beroende av om änkepensionen består av garantipension eller inkomstrelaterad änkepension. Tillämpningen av garantiregeln får dock inte leda till att kvinnan i det enskilda fallet får en högre änkepension än vad hon skulle ha fått samordningen förutan.

12.3 Efterlevandepension i internationella förhållanden

12.3.1 Inledning

När det gäller utformningen både av dagens regler för efterlevandepension och av de regler som regeringen föreslår för beräkning av efterlevandepension i ett till det reformerade ålderspensionssystemet anpassat system har hänsyn tagits till att den avlidne kan ha varit bosatt utomlands under den förvärvsaktiva tiden eller att den efterlevande är bosatt utomlands under den tid då efterlevandepension utges. När det gäller rätten till grundskydd krävs både i det nuvarande systemet och med de av regeringen föreslagna reglerna en försäkringstid om minst ett visst antal år för rätt till oavkortad garantipension. Vidare finns regler för vad som skall gälla för utbetalning av grundskyddet till efterlevande som är bosatta utomlands. När det gäller rätten till inkomstgrundad efterlevandepension och tilläggspension i form av änkepension skall emellertid, på samma sätt som enligt nuvarande regler gäller för rätt till efterlevandepension i form av tilläggspension, sådan pension betalas ut oavsett var i världen den efterlevande är bosatt.

Som regeringen konstaterat tidigare, bl.a. i samband med våra överväganden om hur ett efterlevandepensionsunderlag bör utformas, kommer de nationella reglerna med hänsyn till internationella förpliktelser inte alltid att få fullt genomslag. I detta avsnitt behandlas de avsteg från de nationella reglerna som EG-rätten kan medföra såvitt avser omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension. Vissa avvikelser kan komma att gälla även i förhållande till länder med vilka Sverige träffar överenskommelse om socialförsäkringskonvention. I av-

12.3.2 Samordning av garantipension och utländsk pension från länder inom EU/EES-området, m.m.

Regeringens bedömning: Garantipension till omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension bör få betalas ut inom EU/EES.

Utländsk efterlevandepension från ett land inom EU/EES-området torde inte kunna trappa av garantipension till omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension.

90-procentstillägg till omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension som utges med hänsyn till den avlidnes bosättningstid i Sverige enligt bestämmelserna i 5 kap. AFL, i deras nuvarande lydelse, bör få betalas ut inom EU/EES.

Utredningens bedömning: Stämmer endast i viss mån överens med regeringens bedömning. Utredningen gjorde den bedömningen att om den avlidne har varit försäkrad i ett annat EU/EES-land skulle garantipensionen kunna trappas av mot utländsk efterlevandepension som inte är av utfyllnadskaraktär.

Remissinstanserna: *Östergötlands läns allmänna försäkringskassa* ifrågasätter om utredningens förslag om hur utländsk efterlevandepension skall påverka garantipension till de olika efterlevandepensionsförmånerna står i samklang med förordningen (EEG) nr 1408/71 om tillämpning av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen.

Skälen för regeringens bedömning: Enligt regeringens bedömning i förarbetena till lagen (1998:702) om garantipension – propositionen Garantipension, m.m. (prop. 1997/98:152) – skall garantipension till ålderspension för personer födda år 1938 eller senare betraktas som en trygghetsförmån och därmed falla under förordningens (EEG) nr 1408/71 tillämpningsområde snarare än att betraktas som en socialhjälpförmån. Garantipension till omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension enligt regeringens förslag är uppbyggd på samma sätt som garantipension till ålderspension och bör därför i detta avseende behandlas på samma sätt.

Folkpension och pensionstillskott utges i förhållande till antingen antalet bosättningsår i Sverige eller antalet år med pensionspoäng inom tilläggs pensionssystemet. För rätt till folkpension krävs enligt nationella regler antingen minst tre bosättningsår eller tre år med tillgodoräknade pensionspoäng.

Garantipension skall enligt regeringens förslag utges i förhållande till den avlidnes försäkringstid i Sverige. Vi har vidare föreslagit att det på samma sätt som enligt nuvarande regler skall krävas minst tre års försäkringstid för rätt till garantipension. Till följd av den s.k. sammanläggningsprincipen i förordningen (EEG) nr 1408/71 kommer den som om-

fattas av förordningen att som kvalifikationstid emellertid få tillgodoräkna sig även försäkringstider som har fullgjorts i andra EU/EES-länder. För att sammanläggning skall kunna ske krävs dock att en försäkringstid om minst ett år kan tillgodoräknas i Sverige.

Garantipension till efterlevandepension skall vidare enligt regeringens förslag utges enbart till efterlevande som är bosatta i Sverige. Denna regel kommer, enligt vår bedömning, emellertid inte att kunna upprätthållas inom EU/EES. Enligt den s.k. exportabilitetsprincipen i nämnda förordning får bl.a. en kontantförmån till en vuxen efterlevande inte dras in eller minskas med anledning av att den berättigade är bosatt i eller flyttar till ett annat medlemsland än det land som utger förmånen. Mot denna bakgrund torde garantipension till efterlevandepension, på samma sätt som gäller för garantipension till ålderspension, att få betalas ut även vid bosättning inom EU/EES-området.

Garantipension till efterlevandepension är på samma sätt som garantipension till ålderspension en utfyllnadsförmån och skall således avräknas mot inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension. Enligt vad regeringen har föreslagit i det föregående skall garantipensionen även avräknas mot utländska pensionsförmåner (se bl.a. avsnitt 10.3.3). Även garantipension till ålderspension skall avräknas mot utländska pensionsförmåner.

Regeringen har i propositionen Garantipension, m.m. (prop. 1997/98:152) behandlat frågan huruvida reglerna i förordningen (EEG) nr 1408/71 uppställer något hinder mot att garantipension reduceras med hänsyn till utländsk pension.

Regeringens överväganden i nämnda proposition innebär i huvudsak följande. En grundläggande princip i förordningen (EEG) nr 1408/71 är att det ankommer på den nationella lagstiftningen att, om så är önskvärt, ställa upp regler om minskning av pensionsförmåner med hänsyn till utländsk pension. I förordningens artikel 12.2 föreskrivs som huvudregel att minskningsregler i den nationella lagstiftningen får åberopas även gentemot förmåner som har förvärvats enligt en annan medlemsstats lagstiftning. Detta gäller dock inte om annat är föreskrivet i förordningen. Beträffande pensioner finns det sådana föreskrifter i artiklarna 46a–46c. I artiklarna finns dels allmänna, dels särskilda bestämmelser om minskning, innehållande eller indragning av förmåner. I artikel 46b regleras i vilka fall minskning, innehållande och indragning av en förmån får ske när denna sammanträffar med förmåner av samma slag enligt två eller flera medlemsstaters lagstiftning. Här anges bl.a. att nationella minskningsregler inte får användas på en förmån som har prorataberäknats enligt artikel 46.2. Med förmåner av samma slag avses förmåner vid invaliditet, ålderdom eller till efterlevande som beräknas eller utges på grundval av försäkrings- och/eller bosättningsperioder som har fullgjorts av en och samma person. Eventuella minskningsregler i den nationella lagstiftningen torde bli aktuella att tillämpa först sedan en förmån har beräknats. Den bedömning som gjordes i propositionen Garantipension, m.m. (prop. 1997/98:152) var att avtrappningen av garantipensionen mot utländsk pension var att hänföra till en beräkningsregel och inte utgjorde en minskning av pensionen. Därigenom skulle garantipensionen, utan hinder

av bestämmelserna i förordningen (EEG) nr 1408/71, kunna avtrappas av all utländsk pension som inte var av utfyllnadskaraktär.

Sedan lagen om garantipension antagits av riksdagen har emellertid EG-domstolen i dom den 22 oktober 1998 i mål C-143/97 (förhandsavgörande), Office national des pensions ./ Francesco Conti uttalat sig avseende en nationell belgisk pensionsbestämmelse liknande den som regeringen föreslår i denna proposition avseende avtrappning av garantipension till efterlevandepension. I nämnda dom uttalade EG-domstolen att en nationell bestämmelse som föreskriver att ett pensionstillägg skall minskas med det pensionsbelopp som den pensionsberättigade har rätt till enligt föreskrifter i en annan medlemsstat är en bestämmelse om minskning av förmåner i den mening som avses i artikel 12.2 i förordningen (EEG) nr 1408/71. Detta gäller oavsett vad bestämmelsen kallas i den nationella lagstiftningen.

Mot bakgrund av vad EG-domstolen uttalat är det regeringens uppfattning att avtrappningen av garantipension till efterlevandepension inte är att betrakta som en beräkningsregel utan som en minskningsregel i den mening som avses i artikel 12.2 i förordningen (EEG) nr 1408/71. Detta innebär att garantipension till efterlevandepension inte kan trappas av mot efterlevandepension från annat land inom EU/EES-området.

Med denna tolkning av förordningens bestämmelser kommer avtrappning av garantipensionen med hänsyn till den svenska inkomstgrundade efterlevandepensionen att ske först sedan garantipensionen prorataberäknats utifrån basnivån för denna. Avkortningen av basnivån med hänsyn till bristande försäkringstid kommer således att, även i EU/EES-förhållanden, ske före avtrappningen med hänsyn till inkomstrelaterad pension. Även i denna del skiljer sig således beräkningsförfarandet från vad som var regeringens utgångspunkt i propositionen Garantipension, m.m. (prop. 1997/98:152).

90-procentstillägg

En efterlevande som vid ikraftträdandet har rätt till omställningspension, särskild efterlevandepension eller änkepension på grund av dödsfall som inträffat före år 2003 kan, under de förutsättningar som angetts i avsnitt 9, 10 och 11, vara berättigade till ett tillägg om 90 % av prisbasbeloppet till den inkomstrelaterade efterlevandepensionen. Detta s.k. 90-procentstillägg skall, enligt vad som är mest förmånligt för den efterlevande, utges på grundval av den bosättningstid eller år med tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension som den avlidne enligt nuvarande folkpensionsregler kan tillgodoräkna sig. Detta innebär att den efterlevande kan vara berättigad till ett 90-procentstillägg som är baserat på den bosättningstid som den avlidne haft i Sverige före sin bortgång. Liksom garantipension till efterlevandepension skall enligt regeringens förslag 90-procentstillägg som beräknas på sådant sätt utges enbart till efterlevande som är bosatta i Sverige. På skäl som angetts ovan beträffande garantipension till efterlevandepension kommer denna regel enligt den s.k. exportabilitetsprincipen inte att kunna upprätthållas inom EU/EES. Med hänsyn härtill torde 90-procentstillägg till omställningspension, sär-

skild efterlevandepension eller änkepension som grundar sig på dödsfall före den 1 januari 2003 och som baseras på den bosättningsperiod som den avlidne hade i Sverige före sin bortgång, på samma sätt som gäller för garantipension till ålderspension, att få betalas ut även vid bosättning inom EU/EES-området.

12.4 Reduktion av efterlevandepension och efterlevandestöd till barn i vissa fall

12.4.1 Reduktion av garantipension till efterlevandepension

Regeringens förslag: För den som är intagen i kriminalvårdsanstalt eller häktad skall garantipension till omställningspension, särskild efterlevandepension eller änkepension reduceras fr.o.m. den trettioförsta dagen av ett sammanhängande frihetsberövande. Garantipensionen skall därvid utges med högst ett belopp som innebär att denna pension, tillsammans med inkomstgrundad efterlevandepension eller änkepension, uppgår till 4,5 % av prisbasbeloppet per månad.

Skall garantipension dras in för del av kalendermånad skall garantipensionen beräknas för varje dag till en trettiondel av månadsbeloppet och avrundas till närmaste kronor.

Även den som olovligt avvikit från anstalt eller som vistas utom anstalt på grund av permission anses i detta sammanhang som intagen.

Utredningens förslag: Utredningens förslag stämmer överens med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har yttrat sig särskilt över förslaget.

Skälen för regeringens förslag: För vuxna intagna i kriminalvårdsanstalt och personer som är häktade gäller i dag att avdrag görs på den pensionsberättigades folkpension och pensionstillskott. Den person som berörs av bestämmelserna om minskning får alltid behålla ett belopp motsvarande 30 % av folkpensionens grundbelopp för en ensamstående ålderspensionär jämte 30 % av sitt pensionstillskott. År 2000 är förbehållsbeloppet 1 386 kr per månad. Vidare gäller att Riksförsäkringsverket får sätta ned det nämnda beloppet, om den pensionsberättigade på grund av sitt tillstånd uppenbarligen inte kan tillgodogöra sig hela sig hela det angivna beloppet. I praktiken förekommer inte sådan nedsättning.

Pensionen för en intagen person skall även minskas när den pensionsberättigade vistas utanför anstalten lovligt, t.ex. vid permission, om vistelsen är begränsad till högst 30 dagar. Permissioner som överstiger 30 dagar kan medges med stöd av reglerna inom ramen för nuvarande regelverk. I praktiken förekommer dock inte så långa permissioner inom kriminalvården. Vid olovlig vistelse utanför anstalten skall pensionen minskas.

Försäkringskassan får dock medge att en nära anhörig, som för sitt uppehälle är beroende av den pensionär som är häktad eller intagen i

kriminalvårdsanstalt, helt eller delvis får uppbära den pension som hållits inne.

För att ålderspension skall kunna reduceras eller uppbäras av någon annan krävs att den pensionsberättigade vistas på anstalt under hel kalendermånad, dvs. från den första till sista dagen i en kalendermånad.

Även i det reformerade ålderspensionssystemet finns bestämmelser om reduktion av ålderspensionen för intagna i kriminalvårdsanstalt och häktade. Det nämnda kravet på en kalendermånads sammanhängande anstaltsvistelse ha därvid modifierats på så sätt att pensionen reduceras efter 30 dagars sammanhängande frihetsberövande.

Endast garantipensionen reduceras i det reformerade systemet. Den pensionsberättigade får alltid behålla hela den inkomstgrundade ålderspensionen. Detta innebär att den person som inte har någon garantipension också under anstaltsvistelsen kan lyfta oreducerad ålderspension.

I likhet med de i dag gällande bestämmelserna har den pensionsberättigade i det reformerade ålderspensionssystemet alltid rätt att behålla ålderspensionen till ett belopp motsvarande 4,5 % av prisbasbeloppet per månad. I detta förbehållsbelopp skall förutom garantipensionen också den inkomstgrundade ålderspensionen medräknas. Om den inkomstgrundade ålderspensionen överstiger förbehållsbeloppet reduceras garantipensionen till 0 kr.

Genom beslut den 17 juni 1999 bemyndigade regeringen det statsråd som har till uppgift att föredra ärende rörande allmän försäkring med vissa undantag att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av de bestämmelser inom socialförsäkringen som reglerar rätten till förmåner för tid under vilken en försäkrad på det allmännas bekostnad vistas på en institution (Dir 1999:5). I uppdraget ingår bl.a. att kartlägga olika institutionsvistelsers inverkan på de intagnas rätt till olika socialförsäkringsförmåner och de intagnas skyldighet att betala avgift för uppehälle. Utredaren skall lämna förslag till en ordning som innebär att alla pensionsberättigade som vistas på en institution behandlas lika i ekonomisk hänseende. Förslaget skall också vara anpassat till de anpassade reglerna för efterlevandepension. Härvid skall utredaren samråda med de arbetsgrupper inom Regeringskansliet som bereder betänkandena Efterlevandepension (SOU 1998:120) och Garantipension och bosättnings-tillägg för personer födda år 1937 eller tidigare (SOU 1999:17). Vidare skall utredaren beakta den fortsatta beredningen rörande reformeringen av systemet för förtidspension. Den med stöd av det nämnda bemyndigandet förordnade utredaren skall redovisa uppdraget under hösten 2000. Utredningen har antagit namnet Utredningen (S 1999:09) om socialförsäkringsförmåner vid institutionsvistelse (USI). När och om en sådan samordning av en intagens rätt till socialförsäkringsförmåner och avgiftsskyldighet vid institutionsvistelse kan träda i kraft är i nuläget ovisst. Med anledning härav lämnar regeringen därför förslag till en anpassning av dagens regler till de av oss föreslagna efterlevandepensionssystemet. De förslag som regeringen i det följande lämnar kan emellertid komma att ändras i samband med den kommande beredningen av den redovisning USI kommer att lämna över sitt uppdrag.

Efterlevandepension till vuxna skall enligt regeringens förslag utges som en inkomstrelaterad förmån jämte en garantipension. På samma sätt som gäller enligt nuvarande regler, och som även i framtiden skall gälla inom ålderspensioneringen, bör – i avvaktan på resultatet av den ovan nämnda översynen – inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension inte heller inom efterlevandepensioneringen beröras av reduktionsreglerna. Detsamma bör gälla beträffande det tillägg för det första prisbasbeloppets inkomster som vi föreslagit skall läggas till änkepension och övergångsvis utgiven omställningspension och särskild efterlevandepension. Nämnda tillägg är, som tidigare framgått, att betrakta som en del av den inkomstrelaterade efterlevandepensionen.

Det förhåller sig emellertid annorlunda med garantipension till efterlevandepension till vuxna efterlevande. Dessa förmånsformer har karaktär av grundskydd och skall finansieras genom skattemedel. Det kan, på samma sätt som inom ålderspensioneringen, te sig orimligt att efterlevande, som är intagna i kriminalvårdsanstalt m.m. och därigenom till viss del är försörjda av staten, under denna tid skall uppbära ett o reducerat skattefinansierat tillskott. Regeringen anser att det, i avvaktan på resultatet av den nämnda utredningens uppdrag, bör införas regler inom efterlevandepensioneringen som till sin konstruktion så långt möjligt har likheter med de regler som skall tillämpas inom ålderspensioneringen. Regeringen föreslår därför att garantipensionen till efterlevandepension till vuxna efterlevande skall reduceras i fall då den efterlevande är intagen i kriminalvårdsanstalt eller är häktad.

En vuxen efterlevande som är intagen i anstalt och som uppbär efterlevandepension i form av garantipension bör på samma sätt som gäller enligt nuvarande regler alltid få behålla en viss del av pensionen, ett s.k. förbehållsbelopp. Med hänsyn till den pågående översynen av hur institutionsvistelse skall påverka olika former av socialförsäkringsersättningar, anser regeringen att det för närvarande inte finns skäl att föreslå särskilda och från ålderspensioneringens garantipension avvikande regler för beräkning av förbehållsbeloppet inom efterlevandepensioneringen. Regeringen föreslår därför att garantipension till änkepension, omställningspension och särskild efterlevandepension i dessa situationer skall utges med högst ett belopp som tillsammans med den inkomstgrundade efterlevandepensionen eller änkepensionen uppgår till 4,5 % av ett prisbasbelopp per månad. Vad som nu sagts skall gälla även garantipension som utges till efterlevande som redan vid ikraftträdandet uppbär efterlevandepension.

När det gäller tidpunkten för när reduceringen skall påbörjas anser regeringen att de skäl som ligger bakom förändringen av motsvarande regel i lagen (1998:702) om garantipension har bärkraft även när det gäller reduktion av efterlevandepension till vuxna efterlevande. Regeringen föreslår därför att minskning skall påbörjas efter 30 dagars sammanhängande frihetsberövande. Vidare föreslår regeringen, för det fall att garantipensionen dras in för del av kalendermånad, att garantipensionen, liksom inom ålderspensioneringen, skall beräknas för varje dag till en trettiondel av månadsbeloppet och avrundas till närmaste krontal.

Enligt nuvarande regler ges möjlighet för försäkringskassa att medge att nära anhörig som är beroende av den pensionsberättigade får uppbära hela eller del av den pension som inte skall utges. En motsvarande regel har tagits in i lagen om garantipension. Rätten till efterlevandepension för vuxna efterlevande innefattar enligt regeringens bedömning inte någon försörjningsgaranti på det sätt som gäller beträffande grundskyddet inom ålderspensioneringen. Efterlevandepension ges som ett tillskott till den egna försörjningen och, såvitt avser omställningspensionen, under en övergångstid då behovet av ett försörjningstillskott kan sägas vara särskilt stort. Efterlevandepensionen är vidare i första hand en inkomstgrundad förmån och denna skall enligt regeringens förslag inte påverkas av att den pensionsberättigade är intagen i anstalt. Regeringen har mot denna bakgrund gjort bedömningen att det i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn inte skall införas någon bestämmelse som ger möjlighet för anhörig att uppbära hela eller delar av garantipensionen.

I dag finns i 10 kap. 3 § AFL även regler för reduktion av pensionsförmåner för personer som är föremål för olika former av kommunal vård eller kommunfinansierad vård på olika typer av hem för vård eller boende eller familjehem inom socialtjänsten. Huvuddelen av dessa vårdformer har dock frångått systemet med pensionsreduktion. I stället debiteras vårdtagaren en viss kostnad per dag. Avdrag på ålderspensionen gjordes dock fram till den 1 januari 2000 fortfarande för de personer som bodde på vårdhem som avses i lagen (1967:940) angående omsorger om vissa psykiskt sjuka. Dessa vårdhem skall dock ha avvecklats per den 31 december 1999. Det finns således inte behov av några bestämmelser om pensionsreduktion i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn för de personer som vistas på kommunala eller kommunfinansierade vårdformer. Regeringen finner således inte skäl att i ett anpassat efterlevandepensionssystem införa bestämmelser motsvarande de bestämmelser som återfinns i 10 kap 3 § AFL.

12.4.2 Reduktion av efterlevandestöd till barn

Regeringens förslag: Om ett barn sedan minst trettio dagar i följd på statens bekostnad har fått vård på anstalt eller annars kost och bostad, skall efterlevandestöd till barn inte utges.

Om efterlevandestöd till barn dras in för en del av en kalendermånad skall förmånen beräknas för varje dag till en trettiondel av månadsbeloppet och avrundas till närmaste kronor.

Reducering av efterlevandestöd till barn skall inte ske för tid då barnet är inackorderat vid sameskola.

I fråga om elev i specialskola får efterlevandestöd till barn utges utan hinder av bestämmelserna ovan för tid då eleven vistas utom skolan. För sådan tid skall bestämmelserna i 16 § andra stycket lagen (1998:703) om handikappersättning och vårdbidrag tillämpas på motsvarande sätt.

Utredningens förslag: Utredningens förslag stämmer delvis överens med regeringens förslag. Utredningen föreslog att det av utredningen föreslagna grundskyddet till barn som förlorat sin ena förälder inte skulle lämnas om ett barn sedan minst 30 dagar är föremål för vård enligt de förutsättningar som anges i 11 § lagen (1996:1030) om underhållsstöd.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har yttrat sig särskilt över förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Om ett barn under en hel månad på statens bekostnad får vård på anstalt eller annars kost och bostad, får folkpension i form av barnpension inte utges för den månaden. Sådan förmån får dock alltid utges för tid då barnet är inackorderat vid same-skola. Vidare gäller särskilda bestämmelser om barnet går på special-skola. Folkpensionsförmån för barn vid sådan skola utges, utan hinder av vad som tidigare sagts, då barnet vistas utanför skolan. För sådan tid äger bestämmelserna om vårdbidrag i 9 kap. 5 § tredje stycket AFL motsvarande tillämpning.

Barnpension skall enligt de av regeringen föreslagna reglerna utges som en inkomstgrundad förmån. Emellertid är det enligt regeringens uppfattning uppenbart att ett barn även i framtiden måste vara garanterat en viss miniminivå i händelse av en förälders eller båda föräldrarnas död. Regeringen har därför föreslagit att barnpensionen också i framtiden skall kompletteras med ett grundskydd. Som framgått tidigare i avsnitt 8.4.1 har regeringen föreslagit att efterlevande barn skall tillförsäkras ett grundläggande skydd genom efterlevandestöd till barn.

Genom efterlevandestödet till barn är ett efterlevande barn, så länge det är bosatt i Sverige, garanterat en viss försörjning motsvarande 40 % av det för året gällande prisbasbeloppet.

I det föregående har slagits fast att inkomstgrundad efterlevandepension till vuxna inte bör komma i fråga för minskning för det fall den efterlevande vistas i anstalt. Detta bör gälla även såvitt avser barnpension till efterlevande barn och såvitt avser 25-procentstillägget som skall läggas till övergångsvis utgiven barnpension.

Det förhåller sig emellertid annorlunda med efterlevandestödet till barn. Detta är på samma sätt som garantipension till vuxna efterlevande ett grundskydd och skall finansieras genom skattemedel. När det gäller frågan om hur efterlevandestödet till barn skall påverkas av att barnet är intaget i kriminalvårdsanstalt eller på annat sätt är föremål för kommunalt finansierad vård kan konstateras att 11 § lagen (1996:1030) om underhållsstöd har i huvudsak samma innehåll som bestämmelserna i 10 kap. 2 och 3 §§ AFL.

I avvaktan på att den pågående utredningen om översynen av socialförsäkringsersättningar vid institutionsvistelse blir klar, föreslår regeringen att de nuvarande reglerna om rätt till folkpension i form av barnpension i 10 kap. 2 § AFL förs över till den föreslagna lagen om efterlevandepension.

Enligt 10 kap. 2 § tredje stycket AFL gäller dock att om ett barn under hel månad på statens bekostnad erhåller vård på anstalt eller annars kost och bostad, får barnpension inte utges för den månaden. Denna regel innebär att ett barn som den första dagen i en månad påbörjar t.ex. vård på

anstalt på en månad inte får någon folkpension i form av barnpension för den månaden medan ett barn som påbörjar vård på anstalt på en månad den andra dagen i månaden får ograverad folkpension i form av barnpension för hela månaden. Skäl att i ett anpassat efterlevandepensionssystem bibehålla villkoret med kalendermånad föreligger inte. Av rättviseskäl föreslår regeringen i stället att barn, som minst trettio dagar i följd på statens bekostnad erhåller vård på anstalt eller annars kost och logi, inte skall erhålla efterlevandestöd till barn. Vidare föreslår regeringen att för det fall efterlevandestödet dras in för del av en kalendermånad skall efterlevandestödet beräknas för varje dag till en trettiondel av månadsbeloppet avrundat till närmast krontal.

I fråga om elev i specialskola skall, liksom i dag gäller för folkpension, efterlevandestöd till barn få utges – utan hinder av vad som ovan föreslagits – för tid då eleven vistas utom skolan. För sådan tid föreslår regeringen att bestämmelserna i 16 § andra stycket lagen (1998:703) om handikappersättning och vårdbidrag skall tillämpas på motsvarande sätt.

I likhet med vad som angetts avseende reglerna om minskning av garantipension för vuxna efterlevande, kan de föreslagna reglerna om minskning av efterlevandestöd till barn komma att ändras vid en kommande beredning av de slutsatser USI kommer fram till.

12.5 Överledanderegler i ett anpassat efterlevandepensionssystem

Regeringens förslag: Överledanderegeln i 5 kap. 11 § andra stycket lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) skall avskaffas. Bestämmelsen skall emellertid efter ikraftträdandet av våra förslag tillämpas vid en beräkning av 90-procentstillägg och garantipension till änkepension, omställningspension respektive särskild efterlevandepension samt 25-procentstillägg till barnpension i de fall rätten till pension grundar sig på dödsfall som har inträffat före ikraftträdandet eller – såvitt avser särskild efterlevandepension – förmånen även beviljats före ikraftträdandet.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag. Utredningen föreslog emellertid dessutom att överledandereglerna i 2 kap. 6 § lagen (1998:702) om garantipension och 5 kap. 8 § tredje stycket AFL skulle avskaffas för framtiden såvitt avser överledande från efterlevandepension till garantipension och folkpension i form av ålderspension. Vidare föreslog utredningen att punkten 6 i övergångsbestämmelserna till lagen (1992:1277) om ändring i AFL skulle avskaffas för framtiden.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har särskilt yttrat sig över förslaget.

Skälen för regeringens förslag: I såväl AFL som i lagen om garantipension finns i dag bestämmelser som i korthet innebär att den efterlevande vid beräkning av hans eller hennes ålderspension (folkpension eller garantipension) kan få tillgodoräkna sig den avlidnes bosättnings-

eller år för vilka pensionspoäng för tilläggs pension har tillgodoräknats om det är mer förmånligt för den efterlevande. Utredningen har lämnat förslag om att dessa bestämmelser skall avskaffas för framtiden. Regeringen anser emellertid att dessa regler är att hänföra till ålderspensionsregler, varför regeringen avser att lämna förslag härom i samband med att förslag om garantipension till ålderspension för personer födda 1937 eller tidigare lämnas till riksdagen.

Enligt nuvarande regler finns även en överledanderegler i 5 kap. 11 § AFL som tar sikte på övergång från förtidspension till efterlevandepension. Om den avlidne vid tidpunkten för dödsfallet uppbar folkpension i form av hel förtidspension, beräknas efterlevandepensionen på grundval av samma bosättningstid som förtidspensionen, om det är förmånligare.

Det kommer efter år 2002 inte att finnas ett system där grundskyddet för ålderspension, förtidspension och efterlevandepension är utformat efter i huvudsak identiska principer. Den grundskyddsmodell som enligt antagna riktlinjer skall finnas i ett reformerat förtidspensionssystem skiljer sig från såväl grundskyddet inom ålderspensioneringen som från det grundskydd vi föreslår skall finnas inom efterlevandepensioneringen. Med hänsyn härtill föreslår regeringen att den nuvarande bestämmelsen i 5 kap. 11 § andra stycket AFL avskaffas för framtiden. Bestämmelsen skall emellertid tillämpas även efter ikraftträdandet om den efterlevande vid denna tidpunkt uppbar eller därefter beviljas efterlevandepension på grund av ett dödsfall som inträffat före ikraftträdandet.

13 Processuella regler, m.m.

13.1 Ansökan om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, m.m.

Regeringens förslag: Efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall betalas ut efter ansökan. Ansökan skall göras skriftligen hos den allmänna försäkringskassan. Den som vid ikraftträdandet redan beviljats efterlevandepension eller ansökt om efterlevandepension skall inte efter ikraftträdandet inkomma med ny ansökan. Uppbär vid ikraftträdandet den efterlevande särskild efterlevandepension som beviljats för begränsad tid, får den tid för vilken pensionen skall utges förlängas utan att ansökan har gjorts.

Efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall utges fr.o.m. den månad då den försäkrade har avlidit eller, om han eller hon vid sin död uppbar förtids- eller ålderspension, fr.o.m. månaden efter den då dödsfallet inträffade.

Efterlevandepension till vuxna efterlevande skall inte betalas ut för längre tid tillbaka än tre månader före ansökningsmånaden. Barnpension och efterlevandestöd till barn får betalas ut för längst två år före ansökningsmånaden. Efterlevandepension som betalats ut för förfluten tid får minskas om för mycket pension felaktigt har betalats ut för samma tidsperiod till annan efterlevande, på grund av att besluten om

efterlevandepension inte förelegat samtidigt. Minskning skall därvid ske med det belopp som överstiger vad som skulle ha betalats ut om beslutet om den förstnämnda efterlevandepensionen förelegat vid utbetalningen av den eller de andra efterlevandepensionerna.

Uttag av efterlevandepension får avbrytas genom skriftlig anmälan till den allmänna försäkringskassan. Sådan anmälan skall ha kommit in till den allmänna försäkringskassan senast månaden före den månad som ändringen avser.

Utredningens förslag: Stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. Regeringen föreslår dock att förmånen efterlevandestöd till barn skall föras in i den nu föreslagna nya lagen om efterlevandeförmåner och att denna förmån skall kunna betalas ut för längst två år före ansökningsmånaden.

Remissinstanserna: *Örebro läns allmänna försäkringskassa* menar att det inte är försvarbart att ha olika retroaktivitetstid för förmåner som utbetalas på samma grunder. Försäkringskassan menar vidare att om grundskyddet i barnpensioneringen skall utgöras av underhållsstöd måste reglerna ändras så att ett barn vars förälder har avlidit kan beviljas underhållsstöd med samma retroaktivitet som vid barnpension.

Skälen för regeringens förslag: Enligt nuvarande regler i lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) skall den som önskar efterlevandepension ansöka om det hos den allmänna försäkringskassan hos vilken den efterlevande är inskriven eller skulle ha varit inskriven. Om den efterlevande har beviljats särskild efterlevandepension för en begränsad tid och denna tid skall förlängas föreligger emellertid inte krav på ansökan. Regeringen föreslår att dessa regler skall gälla även i ett anpassat efterlevandepensionssystem. Regeringen föreslår vidare att den som antingen beviljats efterlevandepension eller ansökt om efterlevandepension före ikraftträdandet, inte på nytt skall behöva ansöka om förmånen. Inte heller den som vid ikraftträdandet har beviljats särskild efterlevandepension skall vid en senare förlängning på nytt behöva ansöka om sådan förmån.

Enligt nuvarande regler i AFL finns vidare en bestämmelse om att försäkringskassan får betala ut ålderspension och efterlevandepension utan ansökan från den pensionsberättigade om ett statligt eller kommunalt personalpensionsorgan begär det. Någon motsvarande regel har inte införts i det reformerade ålderspensionssystemet. Det saknas enligt regeringens uppfattning skäl att här göra andra överväganden än vad som gjorts inom ramen för den reformerade ålderspensioneringen. Regeringen föreslår således att en regel om utbetalning utan ansökan på sätt som beskrivits inte bör införas i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

Efterlevandepension skall enligt nuvarande regler betalas ut fr.o.m. den månad då den försäkrade avlidit eller, om han eller hon vid sin död uppbar ålderspension eller förtidspension, fr.o.m. månaden efter den då dödsfallet inträffade. Regeringen föreslår att detsamma skall gälla i ett anpassat system för utbetalning av efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

Enligt nuvarande regler om retroaktiv utbetalning av efterlevandepension gäller att sådan pension inte får betalas ut för längre tid tillbaka än tre månader före ansökningstidpunkten. Möjlighet till viss retroaktiv utbetalning är nödvändig eftersom efterlevandepension endast utges under viss tid räknat från dödsfallet. Om möjligheten inte skulle finnas, skulle reglerna innebära att den efterlevande i omedelbar anslutning till dödsfallet skulle vara tvungen att ansöka om efterlevandepension.

Barnpension får enligt nuvarande regler betalas ut för längst två år före ansökningsmånaden. Regeringen finner inte skäl att föreslå att andra regler skall gälla inom den anpassade efterlevandepensioneringen.

Regeringen föreslår således att de regler som gäller för ansökan om och utbetalning av efterlevandepension, med undantag för möjligheten till utbetalning efter ansökan av ett statligt eller kommunalt personalpensionsorgan, överförs oförändrade till lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

Som tidigare framgått i avsnitt 8 har regeringen föreslagit att förmånen efterlevandestöd till barn, som är ett grundskydd och utges till barn när den avlidne föräldern inte tjänat in någon inkomstgrundad pension eller endast låg sådan pension, skall regleras i den nu föreslagna lagen om efterlevandeförmåner. I likhet med vad Örebro läns allmänna försäkringskassa har anfört, finner regeringen inte skäl att för denna förmån föreslå någon annan regel för retroaktiv utbetalning än den som föreslagits beträffande barnpension. Enligt vårt förslag skall således även efterlevandestöd till barn kunna betalas ut för längst två år före ansökningsmånaden.

I dag finns en bestämmelse som innebär att de sammantagna inkomstgrundade efterlevandepensionerna inte får överstiga den ålderspension som den avlidne vid dödsfallet uppbar eller skulle ha uppburit om dödsfallet inte inträffat. Regeringen har, som framgått i avsnitt 8, föreslagit att en motsvarande bestämmelse skall föras in i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn. Den föreslagna begränsningsregeln innebär att det endast är barnpensionerna som skall minskas om det samtidigt utges inkomstgrundad efterlevandepension till vuxna. I denna situation får de sammanlagda barnpensionerna uppgå till högst 80 procent av efterlevandepensionsunderlaget. Om efterlevandepension beviljas på grund av dödsfall före den 1 januari 2003 skall dagens begränsningsregel alltjämt tillämpas. Regeringen anser att nämnda begränsningsregler skall kunna tillämpas även i fall när en efterlevandepension beviljas retroaktivt och efterlevandepension till annan efterlevande redan har beviljats. Om det exempelvis har beviljats barnpension till två eller fler barn och omställningspension till efterlevande maka eller make, och det därefter skall beviljas barnpension för ytterligare ett barn skall begränsningsregeln kunna tillämpas även i efterhand. Regeringen föreslår därför att avdrag skall kunna ske på en retroaktivt utbetald efterlevandepension i fall då begränsningsregeln skall tillämpas. I den anpassade efterlevandepensioneringen skall alltså finnas en bestämmelse som innebär att efterlevandepension till en efterlevande får minskas om för mycket utbetald efterlevandepension felaktigt har betalats ut för samma tidsperiod till en annan eller andra efterlevande på grund av att besluten inte förelegat samtidigt.

Minskningen skall därvid ske på det belopp som först förfaller till betalning. Prop. 1999/2000:91

Med hänsyn bland annat till internationella förhållanden föreslår regeringen att uttag av efterlevandepension får avbrytas genom anmälan till den allmänna försäkringskassan. Sådan anmälan skall, enligt vårt förslag, göras skriftligen och ha kommit in till den allmänna försäkringskassan senast månaden före den månad som ändringen avser.

13.2 Utbetalning av pension och efterlevandestöd till barn

Regeringens förslag: Efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall betalas ut månadsvis t.o.m. den månad då rätten till förmånen upphör. Omställningspension, särskild efterlevandepension samt garantipension till sådan pension och 90-procentstillägg samt garantipension till änkepension skall dock utges längst t.o.m. månaden före den då den efterlevande fyller 65 år.

Om den årliga efterlevandepensionen eller det årliga efterlevandestödet inte uppgår till mer än 2 400 kronor skall efterlevandepensionen eller efterlevandestödet betalas ut i efterskott en eller två gånger per år om inte särskilda skäl talar emot det.

Om en person som är berättigad till efterlevandepension eller efterlevandestöd i väsentlig omfattning fått sin försörjning genom ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (1980:620) utan villkor om återbetalning, får retroaktivt beviljad efterlevandepension eller efterlevandestöd betalas ut till socialnämnd.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Östergötlands läns allmänna försäkringskassa* anser att en motsvarighet till bestämmelsen i 20 kap. 2 a § AFL bör överföras till lagen om efterlevandepension för att göra det möjligt att betala ut ersättning med skäligt belopp utan betydande dröjsmål.

Skälen för regeringens förslag: Pensionsförmåner enligt AFL utges enligt huvudregeln t.o.m. den månad då den pensionsberättigade avlidit eller rätten till förmånen annars upphört. Regeringen föreslår att detta skall gälla även beträffande utbetalning av efterlevandepension i ett anpassat system.

Enligt dagens bestämmelser upphör rätten till omställningspension och särskild efterlevandepension senast när den efterlevande fyller 65 år eller såvitt avser särskild efterlevandepension om han eller hon dessförinnan tagit ut ålderspension, vid den tidpunkten sådant uttag görs. Motsvarande gäller för folkpension i form av änkepension. Eftersom garantipension till ålderspension kan utges fr.o.m. den månad den pensionsberättigade fyller 65 år, föreslår regeringen att omställningspension och särskild efterlevandepension samt garantipension till sådan pension och 90-procentstillägg samt garantipension till änkepension inte skall kunna betalas ut för längre tid än t.o.m. månaden före den då den efterlevande fyller 65 år.

Skälet till att vi anser att 90-procentstillägget till, i förekommande fall, omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension inte skall utges längre än t.o.m. månaden före det att den efterlevande fyller 65 år är att tillägget ersätter den i dag 30-dels beräknade folkpensionen (ersättning för första prisbasbeloppets inkomster). Den kan således sägas utgöra ersättning för en folkpensionsförmån i det anpassade efterlevandepensionssystemet.

I de fall den efterlevande flyttar utomlands skall enligt vårt förslag, på samma sätt som skall gälla beträffande utbetalning av garantipension till ålderspension, garantipension till omställningspension, särskild efterlevandepension och till änkepension samt efterlevandestöd till barn utbetalning ske t.o.m. den månad då den efterlevande inte längre skall anses som bosatt i Sverige enligt socialförsäkringslagen (1999:799) (SofL).

Pension skall enligt nuvarande regler i AFL i normalfallet betalas ut månadsvis. En årspension som inte uppgår till mer än 2 400 kronor skall emellertid betalas ut i efterskott en eller två gånger per år, om inte särskilda skäl talar emot det. Detsamma kan efter överenskommelse ske även i annat fall. Motsvarande regel har införts i det reformerade ålderspensionssystemet. Detsamma föreslår vi skall gälla beträffande utbetalning av efterlevandepension och efterlevandestöd i ett anpassat system både såvitt avser förmåner som beviljats såväl före som efter ikraftträdandet.

Enligt nuvarande bestämmelser i AFL har försäkringskassan i vissa situationer möjlighet att betala ut pension till en annan person än den pensionsberättigade. Förutsättningarna härför är att den pensionsberättigade av sjukdom eller annat skäl är ur stånd att själv ta hand om sin pension. Denna möjlighet har inte förts över till det reformerade ålderspensionssystemet. Som skäl härför har anförts att den som inte kan ta hand om sin egen pension sannolikt behöver hjälp med att förvalta sin egendom även i andra avseenden och att utbetalning av pensionen till någon av den pensionsberättigades anhöriga skulle kunna leda till att godmansskap eller förvaltarskap inte kommer till stånd trots att det vore sakligt påkallat. Regeringen anser att dessa skäl har bärkraft även när det gäller utbetalning av efterlevandepension. Det är också önskvärt att samma regler gäller beträffande utbetalning av ålderspension och efterlevandepension.

När det gäller redan fattade beslut om utbetalning av pension till annan än den pensionsberättigade uppstår frågan om undantag bör göras så att utbetalning i dessa fall kan ske till annan även fortsättningsvis. Under arbetet med det reformerade ålderspensionssystemet konstaterades att möjligheten att betala ut ålderspension till annan sällan används. Eftersom efterlevandepension, till skillnad från ålderspension, oftast betalas ut till yngre personer torde utbetalning av sådan pension till annan användas än mer sällan. Regeringen föreslår mot denna bakgrund att inte heller för dem som vid ikraftträdandet redan uppbär efterlevandepension skall göras något undantag. Detta förslag kräver dock vissa insatser för att informera den pensionsberättigade och den som för dennes räkning uppbär pensionen om nu föreslagen ändring av utbetalningsreglerna. Vi föreslår således att en regel om möjlighet att betala ut pension till annan än den

pensionsberättigade inte införs i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

I likhet med vad som gäller i dag skall emellertid i en annan situation efterlevandepension och efterlevandestöd kunna betalas ut till annan än den förmånsberättigade. Om den förmånsberättigade i väsentlig omfattning har fått sin försörjning genom ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (1980:620), får en retroaktivt beviljad pension eller efterlevandestöd till barn betalas ut till socialnämnden. En förutsättning härför är att biståndet har betalats ut utan villkor om återbetalning. Av den retroaktivt beviljade pensionen eller särskilda efterlevandestödet får till socialnämnd betalas ut den del som motsvarar vad nämnden sammanlagt har betalat ut till den ersättningsberättigades och dennes familjs försörjning.

Enligt nuvarande regler i 20 kap. 2 a § AFL finns en bestämmelse som innebär att en försäkringskassa kan besluta om ersättning om det inte utan dröjsmål kan avgöras om rätt till ersättning föreligger men det finns sannolika skäl för att så är fallet. Ersättningen skall då betalas ut med ett skäligt belopp om det är av väsentlig betydelse för den försäkrade. Det samma gäller om det är klart att rätt till ersättningen föreligger men ersättningens belopp inte kan bestämmas utan betydande dröjsmål. Regelen har inte fått någon motsvarighet i det reformerade ålderspensionssystemet. Örebro läns allmänna försäkringskassa anser att bestämmelsen bör föras över till lagen om efterlevandepension. Med hänsyn till vad som sålunda har beslutats i det reformerade ålderspensionssystemet och då den nuvarande möjligheten till provisoriska beslut i dag inte synes tillämpas i praktiken såvitt gäller efterlevandepension, delar regeringen inte försäkringskassans uppfattning. Vi föreslår därför inte att en bestämmelse motsvarande den i 20 kap. 2 a § AFL skall föras över till lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn. Denna fråga behandlas även i avsnitt 7.3.

13.3 Ändring av beslut, m.m.

Regeringens förslag: Ett beslut om efterlevandepension skall ändras om det föranleds av en ändring som gjorts beträffande den pensionsbehållning som legat till grund för beräkningen av efterlevandepension.

Ett beslut om garantipension eller efterlevandestöd till barn skall ändras om storleken av garantipensionen eller efterlevandestödet påverkas av en ändring som gjorts beträffande den inkomstgrundade efterlevandepensionen eller av den änkepension som legat till grund för beräkningen av garantipensionen eller efterlevandestödet.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har yttrat sig särskilt över detta förslag.

Skälen för regeringens förslag: Efterlevandepension i form av omställningspension och barnpension skall enligt regeringens förslag fast-

ställas på grundval av den avlidnes pensionsrätt i det reformerade ålderspensionssystemet. Änkepension beräknas på den avlidnes på visst sätt beräknade ålderspension i form av tilläggspension. Även efterlevandepension som beviljats före ikraftträdandet eller beviljas efter ikraftträdandet på grund av dödsfall före denna tidpunkt är på visst sätt beräknad på den avlidnes ålderspension i form av tilläggspension. Av betydelse vid beräkningen är dels uppgift om den avlidnes pensionsbehållning vid dödsfallstidpunkten, dels uppgift om den avlidnes pensionsrätt under vissa år i anslutning till dödsfallet.

Beslutsfattandet såvitt avser pensionsgrundande inkomster och pensionsrätt sker med viss eftersläpning (se närmare avsnitt 7). Eftersom det är fastställda pensionsgrundande inkomster och pensionsgrundande belopp som enligt vårt förslag skall ligga till grund för beräkningen av inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension kommer denna eftersläpning att få betydelse också för beräkningen av efterlevandepension.

Den inkomstgrundade efterlevandepensionens och änkepensionens storlek skall i första hand grunda sig på den avlidnes pensionsbehållning i anslutning till dödsfallet. Hänsyn skall därvid tas till pensionsrätt som tjänats in t.o.m. året före det år som dödsfallet inträffade. Då efterlevandepension skall beräknas, dvs. i anslutning till dödsfallet, har emellertid pensionsrätt för året före dödsfallsåret ännu inte fastställts. Regeringen föreslår att en fastställd efterlevandepension skall justeras i efterhand, när den slutliga pensionsbehållningen t.o.m. året före dödsfallsåret är fastställd. Ett sålunda ändrat beslut skall enligt vårt förslag leda till retroaktiva utbetalningar.

Eftersläpningsproblematiken får enligt regeringens förslag även betydelse när det gäller beräkningen av antagandepensionens storlek såvitt avser inkomstgrundad efterlevandepension. Enligt vårt förslag skall denna beräkning göras utifrån inkomsterna under tre av de fem åren närmast före dödsfallet, varvid bortses från det bästa och det sämsta året. Är pensionsrätten för visst år ännu inte fastställd får vid beräkningen antas att det rör sig om år utan någon pensionsrätt alls. Det kan självfallet inträffa att just året före dödsfallet – för vilket pensionsrätten alltså ännu inte är fastställd – är ett år som borde tas med i beräkningen. Om det senare, när pensionsrätten för samtliga år har fastställts, skulle visa sig att efterlevandepensionen skulle ha blivit högre föreslår vi att en korrigering med retroaktiva utbetalningar skall göras i efterhand.

Ett annat förhållande som kan leda till en förändring av den avlidnes pensionsbehållning är bristande eller för sen betalning av ålderspensionsavgifter och allmänna pensionsavgifter. En person som endast till viss del betalat sådana avgifter anses enligt de nuvarande bestämmelserna i skattebetalningslagen (1997:483) ha betalat efterlevandepensionsavgift i samma utsträckning. Beräkningen av efterlevandepension skall enligt vårt förslag göras med beaktande av den minskning av den avlidnes pensionsbehållning som obetalda avgifter kan innebära. För den händelse underlaget för beräkningen av efterlevandepension av denna anledning förändras föreslår regeringen således att den beräknade årliga efterlevandepensionen skall räknas om.

Pensionsunderlaget som legat till grund för fastställandet av efterlevandepension kan vidare komma att ändras på grund av omprövning eller överklagande av den avlidnes taxering. I lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP) finns härvid en bestämmelse som innebär att en ändring av ett beslut om pensionsgrundande inkomst eller pensionsgrundande belopp endast skall göras om inkomsten eller beloppet skulle öka eller minska med minst 1 000 kronor. I de fall en ändring av taxeringen innebär förändring av pensionsunderlaget skall, enligt regeringens förslag, även beslutet om efterlevandepension ändras. Om en ändring av taxeringen innebär att efterlevandepensionen blir högre föreslår regeringen att resterande belopp skall betalas ut retroaktivt. En ändrad taxering som innebär att efterlevandepensionen skulle ha varit lägre än den som har fastställts skall enligt vårt förslag leda till en sänkning för framtiden av en efterlevandepension som alltjämt utges.

Inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension kan enligt regeringens förslag påverka storleken av garantipensionen respektive efterlevandestödet (se närmare avsnitten 8–11). Regeringen föreslår att beslut om garantipension och efterlevandestöd till barn skall ändras i efterhand om storleken på garantipensionen eller efterlevandestödet påverkas av en ändring som gjorts beträffande den inkomstgrundade efterlevandepension eller änkepensionen som legat till grund för beräkningen av garantipensionen eller efterlevandestödet.

Regeringen anser inte att förändringen av efterlevandepensionsbeloppet eller efterlevandestödet behöver vara av en viss storlek för att beslutet om efterlevandepension skall ändras och föreslår därför inte någon motsvarighet till den ovan nämnda bestämmelsen i LIP som innebär att en ändring av ett beslut skall göras endast om inkomsten eller beloppet skulle öka eller minska med minst 1 000 kronor.

Frågan om i vilken omfattning den efterlevande skall vara återbetalningsskyldig kommer att behandlas i avsnitt 13.5.

13.4 Omprövning och överklagande

Regeringens förslag: Reglerna om omprövning och överklagande av beslut i 13 kap. lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP) skall i tillämpliga delar gälla även beträffande beslut om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Kammarrätten i Jönköping* menar att tillämpliga bestämmelser i 13 kap. LIP i sin helhet bör införas i lagen om efterlevandepension eller, alternativt, att en särskild ramlag tillskapas. Kammar-rätten erinrar härvid om den av Socialdepartementet i september 1998 tillsatta utredningen (Dir. 1998:73) Översyn av processuella regler inom socialförsäkringen, m.m.

Skälen för regeringens förslag: Regeringens förslag innebär att efterlevandeförmånerna skall beräknas på grundval av uppgifter om den avlidnes pensionsbehållning i det reformerade ålderspensionssystemet

samt för änkepension på den avlidnes tillgodoräknade pensionspoäng för tilläggspension samt i förekommande fall år med antagna sådana poäng. Många beslut som kommer att få betydelse vid beräkningen av efterlevandeförmåner kommer därmed att regleras av de processuella bestämmelserna i LIP. Med hänsyn till denna koppling mellan efterlevandepensioneringen och ålderspensioneringen föreslår regeringen att de processuella reglerna i LIP i tillämpliga delar skall gälla även beslut enligt lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn. En sådan ordning bidrar till enhetliga förfaranderegler inom den allmänna pensioneringen även om förmånerna regleras i olika lagar.

I avsnitt 13.3 är beskrivet situationer där förändringar av pensionsbeholdningen i det reformerade ålderspensionssystemet i efterhand kan påverka en redan fastställd efterlevandeförmån. Det kan emellertid inträffa att beräkningsunderlaget av annan anledning blivit felaktigt. Beräkningen av barnpension skulle t.ex. ha gjorts annorlunda om det varit känt att den avlidne efterlämnat fler barn med rätt till barnpension. En annan situation är om den efterlevande har lämnat felaktiga uppgifter som legat till grund för beräkningen av efterlevandepension. Sådana situationer skall enligt regeringens förslag utgöra grund för omprövning av det tidigare fattade beslutet om efterlevandepension. Det rör sig alltså om fall där beslutet har fattats på ett ofullständigt underlag eller att den avlidne eller efterlevande tidigare lämnat felaktiga uppgifter. I dessa situationer gäller enligt 13 kap. 13 § LIP att omprövningar får göras oberoende av hur lång tid som har förflutit sedan det ursprungliga beslutet fattades. Regeringen föreslår att motsvarande skall gälla i ett anpassat system för efterlevandepension.

Såsom Kammarrätten i Jönköping påtalat pågår för närvarande en utredning om bl.a. översyn av de processuella reglerna inom socialförsäkringen m.m. (Dir 1998:73). De i detta avsnitt föreslagna reglerna kan därför i framtiden komma att ändras beroende på vad nämnda utrednings senare lämnade förslag utmynnar i.

13.5 Åtgärder på grund av felaktig utbetalning och ändrad pensionsrätt, m.m.

Regeringens förslag: Den allmänna försäkringskassan skall besluta om återbetalning av efterlevandepension och efterlevandestöd till barn, om den efterlevande eller den avlidne genom att lämna oriktiga uppgifter eller genom att underlåta att fullgöra en uppgifts- eller anmälningsskyldighet har orsakat att pensionen eller efterlevandestödet har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp. Detsamma skall gälla om efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn i annat fall har betalats ut felaktigt eller med för högt belopp och den efterlevande insett eller skäligen bort inse detta.

Om pensionsrätt minskas på grund av bristande eller underlåten avgiftsbetalning efter det att efterlevandepension betalats ut skall försäkringskassan besluta om återbetalning av för mycket utbetald efterlevandepension.

Försäkringskassan skall kunna helt eller delvis efterge återbetalningsskyldighet om det finns särskilda skäl.

Om försäkringskassan har fattat beslut om återbetalning av för mycket uppburen inkomstgrundad efterlevandepension eller änkepension och beviljas till följd därav retroaktivt för samma tid garantipension eller efterlevandestöd till barn får avdrag för den återkrävda pensionen göras på den retroaktivt beviljade förmånen. Om det i stället är frågan om ett beslut om återbetalning av garantipension eller efterlevandestöd till barn skall kvittningen göras på retroaktivt beviljad inkomstgrundad efterlevandepension eller änkepension.

Om allmän försäkringskassa har fattat beslut om återbetalning av en ersättning som har betalats ut enligt lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn eller annan författning får avdrag ske på pension eller efterlevandestöd med skäligt belopp.

Avdrag på retroaktivt beviljad efterlevandepension och efterlevandestöd får ske om det för samma tid har betalats ut ersättning till den efterlevande enligt lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd eller annan författning, om förmånerna skulle ha samordnats om besluten förelegat samtidigt.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Riksförbundet för änkor, änkemän och föräldralösa barn* menar att det är orimligt att en efterlevande skall stå till svars för eventuella felaktiga uppgifter som lämnats av den avlidne.

Skälen för regeringens förslag: En i efterhand gjord ändring eller omprövning av ett beslut om efterlevandepension eller efterlevandestöd till barn bör enligt regeringens mening i vissa fall leda till att den efterlevande blir återbetalningsskyldig för för mycket utbetald pension eller efterlevandestöd till barn. Regeringen föreslår att återbetalningsskyldighet skall föreligga om den efterlevande eller den avlidne genom oriktiga uppgifter eller genom att underlåta att fullgöra en upplysnings- eller anmälningsskyldighet har förorsakat att pensionen eller efterlevandestödet utbetalats felaktigt. Återbetalningsskyldighet skall även enligt regeringens förslag åläggas om den efterlevande annars uppburit pensionen eller efterlevandestödet obehörigen eller med för högt belopp och insett eller skäligen borde ha insett detta. I det förra fallet krävs således inte att den efterlevande varit medveten om felaktigheten. I det senare fallet är den efterlevande skyddad av god tro. Förslaget om återbetalningsskyldighet av efterlevandeförmåner harmonierar härmed med motsvarande regler inom ålderspensioneringen.

Om den avlidne har lämnat oriktiga uppgifter e.d., vilket fått till följd att efterlevandepension eller efterlevandestöd betalats ut med för högt belopp, skall således enligt regeringens förslag återbetalningsskyldighet åläggas den efterlevande. Riksförbundet för änkor, änkemän och föräldralösa barn anser att en sådan ordning är orimlig. En efterlevande bör emellertid enligt regeringens mening inte undgå återbetalningsskyldighet i en situation där den avlidne skulle ha blivit återbetalningsskyldig om frågan gällt utbetalning av för mycket ålderspension.

En ändring av taxeringen som påverkar den pensionsgrundande inkomsten innebär, som angetts ovan i avsnitt 13.3, att ett beslut om efterlevandepension eller efterlevandestöd skall ändras. Justering skall enligt vårt förslag då ske för framtiden av en efterlevandepension som alltså utges. Om den ändrade taxeringen har sin grund i att den avlidne lämnat oriktiga uppgifter eller liknande föreslår regeringen, i linje med vad som har anförts ovan, att den efterlevande skall åläggas återbetalningsskyldighet för för mycket utbetald efterlevandepension eller efterlevandestöd.

En ändring av den inkomstgrundade efterlevandepensionen eller änkepensionen innebär att garantipensionen till sådan pension eller efterlevandestödet till barn också behöver ändras. Om det på grund av ett felaktigt beslut har betalats ut för mycket inkomstgrundad efterlevandepension eller änkepension kan det innebära att garantipensionen eller efterlevandestödet har betalats ut med ett för litet belopp. Den efterlevande kan, såsom redovisats ovan, i vissa fall vara skyldig att betala tillbaka för mycket utbetald inkomstgrundad efterlevandepension eller änkepension, men samtidigt vara berättigad till en retroaktiv garantipension eller ett efterlevandestöd till barn. Av administrativa hänsyn föreslår regeringen att i denna situation skall det belopp som den efterlevande har att betala tillbaka, i stället dras av från den retroaktiva garantipensionen eller från efterlevandestödet. Om det motsatta gäller, dvs. att återbetalningsskyldighet skall ske av för mycket utbetald garantipension eller efterlevandestöd föreslår vi att det belopp som skall betalas tillbaka skall dras av på den retroaktivt beviljade inkomstgrundade efterlevandepensionen eller änkepensionen.

Återbetalningsskyldighet skall i det reformerade ålderspensionssystemet också åläggas om för mycket utbetald inkomstpension har sin grund i att den pensionsberättigade inte har betalat föreskriven egenavgift i form av ålderspensionsavgift eller allmän pensionsavgift. Om ändringen av pensionsunderlaget i stället sker sedan efterlevandepension börjat betalas ut föreslår regeringen att den efterlevande skall vara återbetalningsskyldig i samma omfattning som hade gällt för den avlidne inom ålderspensionssystemet.

Regeringen föreslår att försäkringskassan skall ha möjlighet att helt eller delvis efterge återbetalningsskyldigheten om det finns särskilda skäl.

Om en efterlevande retroaktivt beviljas efterlevandepension kan i dag även i andra situationer än som ovan redovisats, avdrag ske på retroaktiv ersättning. Detta gäller i de fall när den efterlevande för samma tid som den retroaktiva förmånen avser, genom beslut av allmän försäkringskassa har erhållit annan ersättning enligt lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn eller annan författning. Sådan ersättning kan t.ex. utgöras av underhållsstöd till barn med särlevande föräldrar. Detta är således en bestämmelse om samordning mellan olika förmåner i retroaktiva situationer. Regeringen föreslår att en motsvarande bestämmelse skall finnas i det anpassade efterlevandepensionssystemet. För att avdrag på den retroaktivt beviljade efterlevandepensionen eller efterlevandestödet skall ske, krävs emellertid att förmånerna hade samordnats om besluten hade fattats vid samma tidpunkt. Detta har lagtekniskt reglerats genom att avdraget på den retroaktivt beviljade förmånen skall ske med ett belopp

motsvarande det belopp som överstiger vad som skulle ha betalats ut för perioden om beslut om båda ersättningarna förelegat samtidigt.

Även i andra situationer bör kvittning kunna komma i fråga. Detta bör kunna ske i fall när den efterlevande genom beslut av en allmän försäkringskassa blivit återbetalningsskyldig för viss ersättning. Om den efterlevande ålagts återbetalningsskyldighet för efterlevandepension eller efterlevandestöd eller förmån enligt annan författning, föreslår regeringen, liksom gäller i dag, att avdrag skall kunna göras på framtida utbetalning av efterlevandepension eller efterlevandestöd. Avdrag på en framtida pension får således ske, inte endast på grund av beslut om återbetalning av efterlevandepension eller efterlevandestöd, utan även på grund av återbetalningsskyldighet av andra förmåner som felaktigt har betalats ut till den enskilde. Avdraget skall då ske med ett skäligt belopp. Denna kvittningsbestämmelse skall dock enligt regeringens mening tillämpas med försiktighet. I varje enskilt fall skall särskild hänsyn tas till den ersättningsberättigades och dennes familjs försörjning och ekonomiska situation i övrigt.

13.6 Övriga bestämmelser

Regeringens förslag: Den som har rätt till ersättning enligt lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn är skyldig att lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av lagen.

Om den efterlevande är omyndig eller har god man eller förvaltare, har förmyndaren eller, om det kan anses ingå i uppdraget, gode mannen eller förvaltaren motsvarande skyldighet att lämna uppgifterna.

Bestämmelserna i 15 kap. lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP) om bl.a. underrättelse till enskild, preskription och uppgiftsskyldighet samt undantagande från sekretess och utmätning skall gälla i tillämpliga delar även beträffande beslut om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

Efterlevandepension och efterlevandestöd till barn skall inte beviljas den som genom brottslig gärning uppsåtligen dödat den avlidne. Om den efterlevande genom vårdslöshet har orsakat den avlidnes död och dömts till ansvar för gärningen får efterlevandepension eller efterlevandestöd dras in eller sättas ned.

På motsvarande sätt som gäller i dag skall efterlevandepension och efterlevandestöd kunna utges efter en person som har försvunnit.

Utredningens förslag: Stämmer i huvudsak överens med regeringens förslag. Utredningen föreslog dock inte att någon bestämmelse om att en ersättningsberättigad skall vara skyldig att lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av lagen skulle föras in i den nu förslagna nya lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har yttrat sig särskilt över detta förslag.

Skälen för regeringens förslag: Enligt nuvarande regler i AFL är den som har rätt till ersättning skyldig att lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av lagen. Beträffande den som är omyndig eller har god man eller förvaltare har förmyndaren eller, om det kan anses följa av uppdraget, gode mannen eller förvaltaren skyldighet att lämna uppgifterna. Regeringen anser att motsvarande skall gälla i ett anpassat system för efterlevandeförmåner och föreslår därför att en bestämmelse härom förs in i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn. Uppgifter om faktiska förhållanden skall enligt vårt förslag, på samma sätt som gäller enligt nuvarande regler, lämnas på heder och samvete.

I 15 kap. LIP regleras bl.a. frågan om enskilds rätt att få del av uppgifter som tillförts ett ärende och om enskilds rätt att yttra sig före omprövning av ett beslut. I samma kapitel finns även bestämmelser om skyldighet för enskild att efter föreläggande från försäkringskassan lämna upplysningar som är av betydelse för tillämpning av lagen. Regeringen anser att bestämmelserna är relevanta också när det gäller beslut om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn och föreslår därför att motsvarande regler skall gälla i ett anpassat system för efterlevandeförmåner.

Det är tveksamt om preskriptionslagen är tillämplig på en rätt till efterlevandepension. En bestämmelse om att preskriptionslagen inte skall vara tillämplig har tagits in i LIP. För att markera att detsamma skall gälla beträffande enskilds rätt till efterlevandepension och efterlevandestöd till barn föreslår regeringen för tydlighets skull att motsvarande bestämmelse förs in i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn. Beträffande enskilds fordran på efterlevandepension och efterlevandestöd till barn som förfallit till betalning skall enligt vårt förslag, på samma sätt som gäller enligt nuvarande regler och på samma sätt som gäller för ålderspension, denna vara preskriberad om beloppet inte har lyfts före utgången av andra året efter det då beloppet blev tillgängligt för lyftning.

Enligt LIP får inestående fordran på pension inte utmätas. Det torde visserligen vara tveksamt om en fordran på inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension kan uppstå före det att pensionen är tillgänglig för utbetalning. För att undvika missförstånd vid en jämförelse mellan bestämmelserna i de olika lagarna föreslår regeringen att en bestämmelse om undantag från utmätning av fordran på inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension införs i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn. Ett sådant undantag från reglerna i utsköningsbalken skall enligt vårt förslag dock inte hindra utmätning enligt vad som föreskrivs i 7 kap. samma balk.

Liksom gäller i dag skall den som genom brottslig gärning uppsåtligen har berövat annan livet eller medverkat till brottet inte vara berättigad till pension eller efterlevandestöd till barn efter den avlidne. Om den efterlevande genom vårdslöshet har orsakat den avlidnes död och dömts till ansvar för gärningen får efterlevandepensionen eller efterlevandestödet dras in eller sättas ned.

Regeringen har i det föregående lämnat förslag till den efterlevandepension eller efterlevandestöd som en efterlevande kan beviljas vid makes/ makas eller förälders död. I vissa fall inträffar emellertid att en

person försvinner utan att det kan fastställas att han eller hon har avlidit. I dag regleras detta genom att om någon försvinner under en resa eller under andra omständigheter försvinner, kan den efterlevande ändå ha rätt till efterlevandepension. Som villkor härför krävs dock att den efterlevande lämnar en förklaring på heder och samvete att denne inte vet om den försvunne är i livet. Regeringen föreslår att motsvarande bestämmelse skall föras in i lagen om efterlevandepension och efterlevandestöd till barn.

14 Kostnader och finansiering

14.1 Inledning

Regeringens förslag innebär främst att regelverket för efterlevandepension anpassas till det reformerade ålderspensionssystemet. I vissa delar har regeringen också valt att föreslå förbättringar, exempelvis föreslås att utbetalningen av omställningspensionen förlängs från sex till tio månader vid ikraftträdandet av de anpassade efterlevandepensionsbestämmelserna. Vidare har regeringen aviserat att utbetalningen av omställningspensionen år 2005 förlängs med ytterligare två månader till ett år. I de kostnadsberäkningar som gjorts har även den sistnämnda förlängningen av utbetalningstiden för omställningspension beaktats.

Initialt ökar kostnaderna för efterlevandepensioneringen till följd av att de övergångsbestämmelser som föreslås är relativt generösa i de fall efterlevandepension utbetalas på grund av dödsfall som har inträffat före år 2003. Sammantaget innebär emellertid regeringens förslag inte att kostnaderna för systemet på sikt ökar. Kostnaderna redovisas i avsnitt 14.2.

I avsnitt 14.3 redovisas förslagen till finansiering av efterlevandepension och efterlevandestöd till barn. I det nämnda avsnittet framgår dels att den inkomstrelaterade efterlevandepensionen föreslås finansieras med en efterlevandepensionsavgift, dels att grundskyddet föreslås finansieras med skattemedel.

14.2 Kostnader

Regeringens bedömning: Kostnaderna för utvecklandet av datasystem i samband med införandet av det anpassade efterlevandepensionssystemet beräknas uppgå till 25 miljoner kr. Dessa kostnader kommer att finansieras via lån i Riksgäldskontoret. Kostnaderna för informations- och utbildningsinsatser beräknas uppgå till 5 miljoner kr. Dessa kostnader kommer att finansieras inom befintlig ram för administrationsanslaget.

Utredningens bedömning: Stämmer inte med regeringens bedömning vad gäller de administrativa merkostnaderna. Utredningens bedömning

var att merkostnaden för administrationen endast skulle bli av begränsad omfattning.

Remissinstanserna: *Riksförsäkringsverket (RFV)* delar inte utredningens uppfattning att förslagen endast leder till administrativa merkostnader av begränsad omfattning utan bedömer att de nödvändiga förändringar som krävs i verkets datasystem leder till en merkostnad om ca 25 miljoner kr. Till detta skall läggas kostnader för information och utbildning om ca 5 miljoner kr. Dessutom bedömer RFV att försäkringskassorna måste tillföras ytterligare resurser motsvarande ca 25 årsarbetare för att täcka den löpande administrationen av regelverket. Detta på grund av regelverkets komplexitet. *Försäkringskassoförbundet* och ett flertal försäkringskassor har framfört liknande åsikter.

Skälen för regeringens bedömning:

Administrationskostnaderna

Det har framgått att det i dag gällande regelverket för efterlevandepensioneringen är en av de mest komplexa delarna inom socialförsäkringsområdet. Regeringen har i denna proposition eftersträvat att i möjligaste mån översätta detta regelverk på ett sådant sätt att den enskilda förmånstagaren som vid ikraftträdandet uppbär någon form av efterlevandepension inte får sänkt pension efter omläggningen. Detta har bl.a. resulterat i omfattande övergångsbestämmelser. Dessa tillsammans med de nya reglerna ökar naturligtvis regelverkets komplexitet ytterligare. Detta har uppmärksammats av flera remissinstanser, bl.a. av RFV, som därvid anfört att försäkringskassorna bör förstärkas personalmässigt. Även *Lagrådet* har i sitt yttrande lyft fram komplexiteten i det här föreslagna regelverket.

Vad gäller ökade resurser till försäkringskassorna kan det konstateras att även flera andra delar inom socialförsäkringsområdet för närvarande är föremål för det anpassningsarbete som är nödvändigt till följd av införandet av det nya ålderspensionssystemet. Således bereds för närvarande de framtida reglerna för förtidspension, garantipension till personer som är födda år 1937 eller tidigare och bostadstillägg till pensionärer. Först efter det att samtliga dessa delar har fått sin slutliga utformning är det, enligt regeringen, möjligt att bedöma frågan om ytterligare resursförstärkning till administrationen hos försäkringskassorna.

Den löpande förvaltningen av efterlevandepensionsförmånerna finansieras i dag genom en efterlevandepensionsavgift. Regeringen föreslår i avsnitt 14.3 att efterlevandepensionsavgiften framöver endast skall finansiera administrationskostnaderna för den inkomstrelaterade förmånen och att administrationen av de löpande utgifterna för grundskyddet skall finansieras med statsmedel.

Vad gäller initialkostnaderna för systemutveckling, information och utbildning finner regeringen inte skäl till en annan bedömning än den som RFV har redovisat i sitt remissyttrande. Regeringens bedömning är således att förslagen i denna proposition medför ökade kostnader för systemutveckling om ca 25 miljoner kr och för information och utbildning

om ca 5 miljoner kr. Av budgetpropositionen för år 2000, prop. 1999/2000:1, framgår att förberedelser för det reformerade ålderspensionssystemet samt planerade följdreformer i form av anläggningstillgångar finansieras via lån i Riksgäldskontoret. Således bör förändringarna i RFV:s datasystem finansieras via lån i Riksgäldskontoret. Vad gäller kostnaderna för utbildning och information är regeringens bedömning att sådana kostnader skall finansieras inom befintlig ram för administrationsanslaget.

Utgiftsutvecklingen

Nedan presenteras utgifterna för efterlevandepensioneringen enligt våra förslag och med beaktande av den aviserade förlängningen år 2005, från tio månader till ett år, av utbetalningstiden av omställningpension. Eftersom många av förslagen kostnadsmässigt slår igenom med en viss eftersläpning presenteras utgifterna för såväl åren 2003, 2005 som för år 2010. Beräkningarna är baserade på Statistiska centralbyråns befolkningsprognoser år 1999. I beräkningarna har inte beaktats reallöneutveckling/ekonomisk tillväxt. En ökning av reallönerna ökar utgifterna för de inkomstrelaterade förmånerna men minskar utgifterna för garantipensionen och efterlevandestödet till barn. Vidare gäller att avgiftsunderlaget/skatteunderlaget ökar vid tillväxt. Det som har ansetts intressant är att i första hand få fram en jämförelse mellan nuvarande och föreslagna regler. Beräkningarna har gjorts med det för år 2000 gällande prisbasbeloppet 36 600 kr.

Beräkningarna behäftas av en viss osäkerhet för den del som avser änkepensionerna med anledning av att något förslag till inkomstprövning inte lämnas i detta sammanhang. Förslag till inkomstprövning kommer i stället att lämnas i samband med att regeringen lämnar förslag till den framtida inkomstprövningen av bostadstillägget till pensionärer (BTP).

De inkomstrelaterade förmånerna till efterlevande baseras i det nuvarande systemet dels på den tilläggspension som den avlidne hunnit tjäna in före dödsfallet, dels på vissa antagandeberäkningar. Regeringen har i tidigare avsnitt föreslagit att kopplingen till ålderspensionssystemet bibehålls. Således kommer omställningpensionen och barnpensionen att baseras på ett beräkningsunderlag som kan sägas motsvara en fiktiv ålderspension som har beräknats för den avlidne enligt reformerade regler. I dag uppgår ålderspensionens andel av slutlönen, den s.k. kompensationsgraden, normalt till ca 60 %. I det reformerade ålderspensionssystemet kommer motsvarande kompensationsgrad för den inkomstgrundade ålderspensionen att variera beroende på den försäkrades förvärvsmönster m.m. Ett rimligt antagande i detta avseende är att kompensationsgraden i det reformerade ålderspensionssystemet i regel kommer att ligga mellan 50 och 60 %. Vid beräkningarna nedan har vi utgått från antagandet att kompensationsgraden är 55 %.

I tabell 14.1 redovisas bruttoutgifterna för efterlevandepensioner enligt nuvarande regler. Motsvarande uppgifter för de av oss föreslagna reglerna finns i tabell 14.2.

Tabell 14.1 Bruttoutgifter enligt nuvarande regler. Miljoner kronor. Pristasbelopp 36 600 kr.

Prop. 1999/2000:91

	År		
	2003	2005	2010
Förmån			
Barnpension	1 013	1 026	954
Omställningspension	344	382	452
Särskild efterlevandepension	5	6	8
Änkepension ¹	1 903	1 691	1 063
Summa	3 265	3 105	2 477

¹ Exkl. utbetalning av tilläggspension i form av änkepension till kvinnor som fyllt 65 år. Det föreslås inte några förändringar beträffande dessa änkor. Bruttoutgifterna för änkepension till änkor som fyllt 65 år är därför i princip desamma enligt nuvarande bestämmelser som med de föreslagna bestämmelserna. Bruttoutgifterna för åren 2003, 2005 och 2010 beräknas till 11 300, 11 700 och 11 800 miljoner kronor.

Tabell 14.2 Bruttoutgifter enligt föreslagna regler. Miljoner kronor. Pristasbelopp 36 600 kr. Kompensationsgrad i det reformerade ålderspensionssystemet är 55 %.

	År		
	2003	2005	2010
Förmån			
Barnpension inkl. Efterlevandestöd till barn	1 007	1 004	908
Omställningspension	496	655	867
Särskild efterlevandepension enligt övergångsbestämmelser	4	3	0
Änkepension ¹	2 574	2 197	1 221
Summa	4 081	3 859	2 996
Skillnad jämfört med nuvarande regler	816	754	519

¹ Exkl. utbetalning av änkepension till kvinnor som fyllt 65 år. Det föreslås inte några förändringar beträffande dessa änkor. Bruttoutgifterna för änkepension till änkor som fyllt 65 år är därför i princip desamma enligt nuvarande bestämmelser som med de föreslagna bestämmelserna. Bruttoutgifterna för åren 2003, 2005, och 2010 beräknas till 11 300, 11 700 och 11 800 miljoner kronor.

Av tabellen 14.2 kan utläsas att bruttoutgifterna enligt de föreslagna reglerna är högre än motsvarande utgifter enligt nuvarande regler. Detta förklaras huvudsakligen med att regeringen har strävat efter att kompensera för att möjligheterna till särskilt grundavdrag för pensionärer (SGA) vid beskattningen i framtiden inte längre kommer att finnas kvar. Som tidigare framgått ovan kommer nämligen efterlevandepensioner till vuxna efterlevande i framtiden att beskattas som förvärvsinkomster, dvs. det skall inte finnas någon motsvarighet till SGA i det anpassade efterlevandepensionssystemet. Istället föreslås en högre nivå för garantipensionen än den i dag gällande nivån för folkpension och pensionstillskott för personer som uppstår någon form av efterlevandepension.

Som vidare framgår av tabell 14.1 och 14.2 utgör utgifterna för änkepension den dominerande delen av de sammantagna utgifterna både i det nya och det nuvarande systemet. Det framgår också att utgifterna för änkepensionering minskar kraftigt efter år 2005. Detta har bl.a. sin grund

i att änkepension inte längre beviljas i samma omfattning som tidigare till följd av övergångsbestämmelsernas utformning. Härtill kommer att änkepension som utges enligt mer förmånliga bestämmelser till kvinnor födda år 1944 och tidigare, avvecklas snabbare än änkepension enligt mindre förmånliga regler till yngre kvinnor. År 2010 skulle endast kvinnor som är födda år 1945 eller därefter kunna erhålla folkpension i form av änkepension med stöd av övergångsbestämmelserna. Övriga ålderskategorier har vid denna tidpunkt fyllt 65 år.

Tabell 14.3 Nettoutgifter enligt nuvarande regler. Miljoner kronor. Prisbasbelopp 36 600 kronor.

Förmån	År		
	2003	2005	2010
Barnpension	922	934	868
Omställningspension	320	355	418
Särskild efterlevandepension	4	5	6
Änkepension ¹	1 736	1 540	970
Summa	2 982	2 834	2 262

¹ Exkl. utbetalning av tilläggspension i form av änkepension till kvinnor som fyllt 65 år.

Tabell 14.4 Nettoutgifter enligt föreslagna regler. Miljoner kronor. Prisbasbelopp 36 600 kronor. Kompensationsgrad i det reformerade ålderspensionssystemet är 55 %.

Förmån	År		
	2003	2005	2010
Barnpension inkl. Efterlevandestöd till barn	917	924	836
Omställningspension	327	435	564
Särskild efterlevandepension enligt övergångsbestämmelser	3	2	0
Änkepension ¹	1 776	1 516	842
Summa	3 023	2 877	2 242
Skillnad jämfört med nuvarande regler	41	43	-20

¹ Exkl. utbetalning av änkepension till kvinnor som fyllt 65 år.

Som tidigare nämnts innebär det förhållandet att möjligheterna till SGA vid beskattningen försvinner, att utgifterna för efterlevandepensioneringen ökar men också att skatteinkomsterna ökar. Därför anser regeringen att det är mer relevant att jämförelserna mellan dagens system och våra förslag görs i termer av nettoutgifter. Nettoutgifterna enligt nuvarande regler presenteras i tabell 14.3. Nettoutgifterna beträffande de av oss föreslagna reglerna finns i tabell 14.4.

Av tabell 14.4 framgår att nettoutgifterna för efterlevandepensioneringen ökar något under de första åren efter ikraftträdandet. Detta kan huvudsakligen förklaras med att den föreslagna garantipensionen för efterlevande vars make/maka avlidit före ikraftträdandet, ger i genomsnitt

ett bättre nettoutfall för den pensionsberättigade än det nuvarande grundskyddet.

De föreslagna förbättringarna vad gäller omställningspensionen medför ökade utgifter framförallt på sikt. Nettoutgifterna för omställningspension ökar med 80 miljoner kronor år 2005 och 147 miljoner kronor år 2010 jämfört med de i dag gällande reglerna. En tredjedel av utgiftsökningen täcks av en motsvarande besparing inom änkepensioneringen. Denna omfördelning av utgifterna beror på att det för änkor födda år 1945 eller senare i första hand skall beviljas reformerad efterlevandepension i form av omställningspension. Änkepension skall utges endast i de situationer då denna överstiger den reformerade efterlevandepensionen. Att perioden med omställningspension förlängs från 6 månader till 10 månader år 2003 och, som ovan nämnts, aviseras höjas till 12 månader år 2005 innebär således att den nämnda gruppen av änkor under ytterligare 4 alternativt 6 månader kommer att få omställningspension. Denna förmån betalas i stället för den änkepension som skulle ha utgetts enligt de nuvarande bestämmelserna.

Utgiftsökningarna inom omställningspensioneringen balanseras delvis av sänkta utgifter för barnpensioneringen. Detta hänger samman med att en utgångspunkt för våra beräkningar har varit att kompensationsgraden i det reformerade ålderspensionssystemet är 55 % och i tilläggs pensions-systemet 60 %. För närvarande gäller att barnpensionen för ett barn utgör 30 % av en fiktiv ålderspension baserad på den avlidnes ATP-päng eller förtidspension som beräknas för den avlidne, här benämnt efterlevandepensionsunderlag. För varje ytterligare barn är andelen 20 %. Regeringens förslag innebär att barnpensionen även i fortsättningen skall utgöra 30 % resp. 20 % av efterlevandepensionsunderlaget när samtliga barn till den avlidne har fyllt 12 år. Skillnaden är att underlaget i det anpassade systemet beräknas på grundval av reglerna för det reformerade ålderspensionssystemet. Det bör påpekas att kompensationsgraden i det reformerade ålderspensionssystemet kommer att variera från person till person. För de efterlevande barn, vars barnpension beräknas på ett underlag som motsvarar 60 % av den avlidnes slutlön, innebär inte våra förslag några försämringar jämfört med de i dag gällande bestämmelserna.

Är något av de efterlevande barnen yngre än 12 år uppgår barnpensionen till 35 % av efterlevandepensionsunderlaget vad gäller det första barnet och till 25 % av underlaget för varje ytterligare barn med barnpension. När det gäller barnpension efter båda föräldrarna uppgår barnpensionen till 35 % av respektive förälders efterlevandepensionsunderlag. Vad gäller det första barnet och till 25 % av respektive underlag för varje ytterligare barn med barnpension. Någon försämring jämfört med dagens regler torde därför inte uppstå för dessa barn.

Sammantaget innebär förslagen i denna proposition att utgifterna sett över en längre period är ungefär desamma som enligt gällande regler, vilket även framgår av tabell 14.4.

Regeringens förslag: Utgifterna och administrationskostnaderna för inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension skall finansieras med efterlevandepensionsavgift enligt lagen (1981:691) om socialavgifter (SAL).

Utgifterna och administrationskostnaderna för garantipension till omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension samt utgifterna och administrationskostnaderna för efterlevandestöd till barn skall finansieras med skattemedel.

Utredningens förslag: Stämmer överens med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Riksförsäkringsverket* instämmer i utredningens förslag. *Landsorganisationen i Sverige* tillstyrker att efterlevandepensionen finansieras med arbetsgivaravgifter och att grundskyddet skattefinansieras. *Riksrevisionsverket* menar att det inte går att bedöma de redovisade kostnadsberäkningarna eftersom underlaget saknas. Verket framhåller att för att kunna bedöma den föreslagna avgiftsnivån om 1,7 procent av avgiftsunderlaget vore det värdefullt med en känslighetsanalys av kostnadsutvecklingen. *Sveriges Akademikers Centralorganisation* menar att avgifter och skatter i socialförsäkringssystemet skall vara direkt relaterade till förmånerna och kan därför inte acceptera att efterlevandepensionsavgift tas ut på inkomster över förmånstaket. *Moderatkvinnorna* föreslår att efterlevandepensionsavgiften delas upp i en grundskyddsavgift och en tillägsskyddsavgift och att de som väljer att lösa sitt efterlevandeskydd genom egna försäkringar bara skall behöva betala in grundskyddsavgiften.

Skälen för regeringens förslag: Ett syfte med ålderspensionsreformen är att skapa ett administrativt och finansiellt avskilt system för de inkomstgrundade ålderspensionerna. Regeringens bedömning har därför varit att uppdelningen av finansieringen mellan AP-fonden och statsbudgeten bör vara en annan än vad som gäller för dagens pensionssystem. Mot denna bakgrund har kostnaderna för tilläggs pension i form av förtidspension och efterlevandepension flyttats över från AP-fonden till statsbudgeten fr.o.m. den 1 januari 1999. Kostnaderna för dessa pensionsförmåner finansieras med socialavgifter. Socialavgifter betalas enligt lagen (1981:691) om socialavgifter (SAL). Avgifterna tas ut i form av arbetsgivaravgifter eller egenavgifter.

Tilläggs pensionen och folkpensionen från efterlevandepensioneringen finansieras genom efterlevandepensionsavgiften. Efterlevandepensionsavgiften skall även finansiera de allmänna försäkringskassornas förvaltningskostnader för efterlevandepensioner. Avgiften för år 2000 har fastställts till 1,7 % av avgiftsunderlaget.

Regeringen har, som tidigare framgått, föreslagits att efterlevandepension i framtiden skall bestå av en inkomstrelaterad del och ett grundskydd. Den principiella utgångspunkten för finansiering av efterlevandepensionerna bör, enligt regeringens uppfattning, vara att de inkomstrelaterade förmånerna skall finansieras genom en avgift och att förmåner inom grundskyddet skall finansieras med skattemedel. Denna finansieringsform

ligger också i linje med strävan att avgifter som tas ut i form av egenavgift eller i form av socialavgift enligt SAL skall finansiera enbart inkomstrelaterade förmåner.

Mot denna bakgrund föreslår vi att enbart inkomstgrundad efterlevandepension och änkepension inom den anpassade efterlevandepensioneringen skall finansieras genom avgifter. Vi föreslår vidare att garantipension till omställningspension, särskild efterlevandepension och änkepension samt efterlevandestöd till barn skall finansieras av skattemedel.

I propositionen Inkomstgrundad ålderspension, m.m. (prop. 1997/98:151) framhålls att skatteinnehållet i efterlevandepensionsavgiften blir högt i ett system där avgiftssatsen fastställs till en nivå som ger balans mellan de årliga avgiftsintäkterna och utgifterna för efterlevandepension. Skälet är att den nuvarande befolkningen inte kommer att få rätt till efterlevandepension i samma utsträckning som de som för närvarande uppstår sådan pension. Ett alternativt synsätt skulle därför vara att efterlevandepensionsavgiften bestäms utifrån vad som i genomsnitt är försäkringsmässigt mest rättvist för dem som för närvarande förvärvsarbetar, vilket skulle innebära en lägre avgift än vad som gäller för år 2000. Detta synsätt har emellertid avvisats av utredningen med motiveringen att efterlevandepensioneringen är en del i ett allmänt obligatoriskt socialförsäkringsystem där förmånerna finansieras genom avgifter eller genom skatt.

Utredningen framför även att avgiften enligt nuvarande regler procentuellt sett är densamma oberoende av om den tas ut av t.ex. en gift man, som vid ett dödsfall kommer att kunna efterlämna änkepension enligt äldre regler, eller av en kvinna, som kan efterlämna enbart omställningspension under begränsad tid, eller av en person som är ensamstående och inte har några barn och efter vilken ingen efterlevandepension alls således kan utges. Om systemet skulle vara försäkringsmässigt i förhållande till den enskilde individen skulle det i dessa situationer tas ut olika stor avgift och avgiften skulle för den enskilde variera i förhållande till familjesituationen.

Regeringen instämmer i vad som framförts av utredningen. Sett i det nu beskrivna perspektivet saknas det skäl att efterlevandepensionsavgiften bestäms utifrån vad som i genomsnitt är försäkringsmässigt mest rättvist för dem som för närvarande förvärvsarbetar. Av samma skäl avvisas Moderatkvinnornas förslag till en frivillig efterlevandepensionsavgift.

En särskild fråga är hur avgiftsfinansieringen skall utformas. Det finns i detta avseende anledning att beakta formerna för finansieringen av den inkomstgrundade ålderspensioneringen. Intentionen är att denna till hälften skall finansieras av en allmän pensionsavgift och till hälften av en ålderspensionsavgift som tas ut som arbetsgivaravgift eller egenavgift enligt SAL. Den allmänna pensionsavgiften tas ut enbart på inkomster som inte överstiger det s.k. intjänandetaket och skall dras av vid beräkningen av den pensionsgrundande inkomsten.

Vi anser inte att kopplingen mellan avgift och förmån är så uttalad inom efterlevandepensioneringen att det är lämpligt att på motsvarande sätt finansiera förmånerna med en allmän pensionsavgift. Utgångspunkten bör i stället vara att en avgift för finansiering av inkomstrelaterade efterlevandeförmåner tas ut i form av socialavgift. Detta innebär att avgiften

tas ut även på den del av inkomstunderlaget som inte grundar rätt till efterlevandepension, dvs. även på inkomster över intjänandetaket.

Socialavgifter betalas i huvudsak på lön. Statlig ålderspensionsavgift betalas fr.o.m. inkomståret 1999 även för pensionsgrundande socialförsäkrings- och arbetsmarknadsersättningar. Detsamma gäller för pensionsgrundande belopp som det kan tillgodoräknas pensionsrätt för. De inkomstgrundade efterlevandepensionsförmånerna beräknas visserligen på grundval av den pensionsrätt som har tillgodoräknats i ålderspensions-systemet, dvs. även på pensionsgrundande belopp. Ett på detta sätt bredat avgiftsunderlag är motiverat vad gäller ålderspensioner men inte vad gäller efterlevandepensioner eftersom den inkomstgrundade ålderspensionen mer kan ses som ett sparande medan efterlevandepensioneringen mer är en riskförsäkring.

Regeringen föreslår således att efterlevandepensionsavgiften även efter ikraftträdandet skall beräknas på samma underlag som övriga socialavgifter, dvs. inkomster av anställning och inkomster av annat förvärvsarbete.

Som ovan nämnts avser den idag gällande avgiften om 1,7 % att täcka kostnaderna för såväl tilläggspensionen som de förmåner som kan hänföras till grundskyddet. Från och med år 2003 skall dock kostnaderna för garantipension till efterlevandepension till vuxna och efterlevandestöd till barn, enligt förslaget, finansieras med skattemedel, vilket kan komma att påverka storleken på avgiften. Vidare gäller att efterlevandepensionsavgiften med tiden kan sänkas till följd av minskade kostnader för änkepensioneringen efter år 2005.

Av betydelse är i detta sammanhang även den framtida utformningen av inkomstprövningen av änkepensioner. Vi föreslår i denna proposition att den 30-delsberäknade folkpensionen skall utgöra en del av änkepensionen. I dag gäller att folkpension i form av änkepension är en inkomstprövad förmån. Regeringen lämnar dock i detta sammanhang inte något förslag till nya regler för inkomstprövningen, utan denna fråga skall beredas i samband med beredningen av bostadsstöd till pensionärerna. Mot bakgrund av att det saknas förslag på denna för utgiftsutvecklingen avgörande faktor lämnas inte heller något förslag till hur stor avgiften skall vara år 2003. Ett sådant förslag skall i stället lämnas i samband med förslaget om inkomstprövningen av änkepensioner.

Regeringen instämmer i vad Riksrevisionsverket har anfört om behovet av känslighetsanalys av kostnadsutvecklingen och menar att en sådan analys bör göras i samband med att avgiftens storlek och inkomstprövningen bereds.

Ersättningar enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring, däribland efterlevandelivränta, finansieras genom arbetsskadeavgifter enligt SAL. Dessa avgifter har t.o.m. år 1998 förts till arbetsskadebonden. Denna fond har avvecklats fr.o.m. den 1 januari 1999. Vi har i avsnitt 12 lämnat förslag till hur reglerna om efterlevandeförmåner inom arbetsskadeförsäkringen skall anpassas till de förändringar som vi föreslagit inom efterlevandepensioneringen. Vi föreslår emellertid inte någon förändring av hur efterlevandeförmånerna skall finansieras utan detta skall, på samma sätt som i dag, ske genom arbetsskadeavgift.